TARTU ÜLIKOOL · UNIVERSITAS TARTUENSIS · 1632

KULLAS JA PÕRMUS

AARE KARISTE

KULLAS JA PÕRMUS

ROMAAN

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS
1936

G. Roht'i trükikoda
Tartu, 1936

1.

Lahkumiste tummade tunnistajate — jaama tulede valgel kõneleb isa mulle saatesõnaks, hoides mu kätt oma suures karedas peos:

— Laps, pea end au sees, kui elad võõrsil. See oleks sinu tänu mulle ja tasu. Mäleta oma isa ja mõtle, mis vaeva maksis mulle sinu kasvatamine ja koolitamine, sest mul pole olnud muud abi kui mu kaks kätt. Ole selle eest aus ja tee kõigile, mida soovid, et nemad teeksid sulle. Kingi kõigile oma lahkust ja sõbralikkust, kuid... valitse oma südame üle!

Ning liigub rong. Kuni veel paistab jaamaesine, seisan platvormil, kust näen isa, kes vaatab mulle järele.

Päike tõuseb. Kuis ta peletab öövarjud, kuis julgustab.

Ning paistavad Tallinna tornid. Esmakordselt näen neid, näen tõusva päikese säras, millal linn alles uinub.

Rong jõuab raudteerööbaste rägastikku. Julgesti ja kõhklematult tormab ta edasi, osavasti laveerides läbi paljude teehargmete, ning pehmelt, kiigutavalt peatub jaamaesisel.

Kõigil näib olevat suur rutt: rüsinal tormatakse uksele. Mina vaid ei tunne enesel kuhugi kiiret. Seisan, ootan.

Läbi akna näen otsekui inimeste-ojasid voolavat vaguniustest ja ühtuvat suureks jõeks, mis sünnitab paisu vastu jaamahoonet. Alles vähehaaval vajub see ukse kaudu välja. Vagun tühjunud, võtan minagi oma käsikohvri, väljun.

Kui kodus on siin kõik: liigutakse kärmesti, rabeldes. Saamatuna tunnen end, kõikuma lööb usk endasse. Nõutuna vaatan ringi, seisatan siis kohmetuna jaamaesise seina ääres.

Minuteid möödub, enne kui silman tädi, jookseme teineteisele vastu.

— Oled sina aga kasvanud suureks! hüüab ta esimeseks sõnaks. — Mina otsisin väikest tüdrukut, peaaegu poleks tundnudki sind. Kui ruttu küll kasvavad need noored!

Teretades süleleb ta mind, vaatleb siis ja sõnab:

— Jah... näe, muld õitseb. Vaata, missugune sa oled, nii oma isa nägu ja tema jumet.

Minna pole kaugel. Kahekesi kanname kohvrit, mille pearaskuseks küll pildikesi ja kirju.

Tädi on juba elatanud inimene. Mees tal tööline — katelsepp. Korter ühetoaline, kuid peavad veelgi kaasüürilisiks õpilasi, muidu olevat raske läbi tulla.

Jutustan tädile üldisis joonis oma väljavaateist, kuna tema on küllalt teadlik, sest juba aastat veerandsada elab siin.

— Eks peab kuulutama lehes, arvas tema. — Peab kuulutama, et nii- ja niisugune tütarlaps soovib teenistust. Kuulutama peab saksa lehes. See on nagu saanud viisiks, et teenistuse asjus ikka pöördutakse selle lehe poole.

Seadnud kokku kuulutuse, väljume, sest üksi oleksin siin linnas nagu võõras metsas.

Jookseb poisikesi, pakkudes ajalehti. Tädi ostab „Revaler Beobachter'i", sõnades sealjuures:

— Võiks ju vaadata igaks juhuks, ehk on mõni kohapakkumine.

Löönud lahti lehe, seisatame puiesteel. Minu silmitsedes kuulutusi kõneleb tema:

— Ega need ole küll mingid kohad, mida pakutakse. Need on enamasti niisugused, kus keegi ei suuda teenida. Aga vaadata siiski võib, hulga seas juhtub mõndagi.

— Pole ju hõlpus saada kohta, pealegi kui ei ole enne teeninud, kõneleb ta veidi hiljem. — Teinekord oodatakse nädalaid ja kuid, enne kui juhtub mõni sobiv.

Tädi sõnad mõjuvad musse rabavalt: tuim ehmatushoog läbib mind. Mis siis, kui ei leiagi? Mis siis, kui pean pöörduma tagasi koju, nagu mingi ülearune. Võbisema löövad käedki. Tahaksin nagu süüdistada tädi, et tema põhjalikumalt ei kirjeldanud olukorra tõelikkust.

Siis peatub mu pilk kuulutusel, mis nagu räägiks mulle midagi. Loen:

„Heast perekonnast, terve, korralik ja haritud tütarlaps võib saada koha kuueaastase lapse juurde. Soovitused vajalikud."

Tõlgin selle tädile.

— Võiks ju vaadata, arvab tema. — Soovitusi nõutakse kõikjal. Keegi aga ei saa läbi ilma esimese teenistuskohata. Mis soovitusi on sinul või mõnel teisel algajal. Aga kuidagi neid ikkagi palgatakse. Mõned isegi eelistavad esikteenijaid, — nendega on parem täita oma tujusid.

— Eks käime ära, arvab tädi. — Kuulutuse jõuame ka siis viia, kui tagasi tuleme — päev veel ees.

Ning suundume kuulutuses tähendatud aadressil.

Jõuame kahekordse puumaja ette. On väike pettumus: olin vist soovinud kivilossi. Lepitab vaid selle suurus.

Läbi pika rea akende üle kogu alumise majakorra paistab ühetaolisi rohelisi poolkardinaid, kuna ukse küljes valgel tahvelsildil loen, et see on... ehitustööde kantselei. Korter, kuhu meil vaja minna, asetseb hoopis ülal, teisel korral.

Sel hetkel vaevab mind väga see tingimus kuulutuses, et soovitakse „korralikku“ tütarlast ja „heast perekonnast“.

Kas ma olen ikka korralik? Ja milline võiks olla nende mõõdupuu perekonna „headuse“ määramisel? Minu isa on juba kakskümmend viis aastat aidameheks suures mõisas, kuna vanaisa oli samas eluaegne kutsar. Nii peaksin ju olema omasugune põlvnenud korralikkus, ehkki rahval on mõisateenijate kohta eriline kahtlustamiskomme. Kooli ma lõpetasin „viiega“.

Olen eesti naissoost alles esimesi, kes on saanud keskkoolihariduse, ja pean rändama võõrsile teenima endale ülalpidamist. Sest mõisa väljale kubjas-kilteraidamees ehk mõisa „antvärk“ oma lapsi ju ometi ei tahaks enam saata.

Argsi vajutan kellanupule. Kuuldub sammudemüdinat. Ukse avab tüdruk mustas kleidis, valges põlles, valge tanu peas. Tal on karjuv-punased juuksed, nägu rõugearmiline, millist viga on tagajärjetult püütud varjata paksu puudrikorraga.

Ütleme tere! Ent kuidagi nipsakalt vastab ta sellele venekeelse tervitusega. Ja esmakordselt — tema

mõista andes — tunnen, et eesti keelel pole siin mingit väärtust.

Seletan siis minagi vene keeles oma tuleku põhjuse. Tüdruk läheb, ja varsti ilmub meie juurde ooteruumi sümpaatne, hõbehallide juustega vanem daam. Lahke naeratus silmis, mõõdab ta mind oma pilguga ning küsib ladusasti ja meeldivalt, et kas ma sooviksin tulla kasvatajaks tema tütrepojale.

— Mu tütar elab Peterburis oma mehega, aga laps on siin, kuna siinne õhk on parem tema tervisele. Endine fräulein oli meil väga armas tütarlaps, ta läheb nüüd mehele. Aga loodan, ehk leiame uue samasuguse.

Viivu vaikime kõik kolm, siis kõneleb jälle proua:

— Meil ei oleks teile mingit muud tööd kui ainult hoolitsemine oma kasvandiku heaolemise eest. Palka maksan viisteistkümmend rubla kuus ülalpidamisega.

Siis küsib ta mu päritolu. Seletan, et olen maalt, pole teeninud enne, ja ulatan oma ainukese soovituse — koolitunnistuse.

Proua vaatab seda kaua ja üksikasjaliselt. Jälgin tema näoilmet. Kui ta ikkagi võtaks minu! Ulatades mulle dokumendi tagasi kiitva naeratusega, küsib, kes on mu kaaslane. Kuulnud seletuse, on ta nähtavasti nõus võtma mind oma teenistusse.

— Kuidas teie siis mõtlete? küsib ta.

— Loodan teenida teie rahulolemise, vastan, — ma püüan.

Vaatan tädile, et mida arvab tema.

— Tee nii, kuis tunned olevat hästi, ütleb ta ilme.

Siis luban tulla teenistusse, ise tehes minekut. Kuid proua peatab mind, öeldes andestava naeratusega:

— Kui tõesti on teil soov jääda meile, siis lubage oma isikutunnistus, et teaksin olla kindel.

Kohmetun piinlikkusest oma teadmatuse pärast. Otsin ridiküllist paberi, ulatan prouale. Ta loeb:

— Salme Krometi on siis teie nimi, olete kaheksateistkümne-aastane, luteri-usuline, Liivimaalt, talupojaseisusest. Noh, hea. Tulge siis homme varahommikul juba kohale.

Tänan, soovin head päeva, ja lahkume.

Väljunud trepiplatvormile, on mul nii suur heameel, et tormiliselt kaelustan tädi. Rõõmsas ärevuses laskume trepist.

Vastu tuleb meile tütarlaps kehvas riietuses. Minu aastais võiks ta olla. Kahtlevana sammub ta, vaadates meile küsivalt. Möödume üksteisest vaikides. Oleme juba all välisukse juures, kui ta küünitub üle trepi käsipuu, küsides tasa:

— Vabandage, kas käisite ka koha pärast?

— Jah!

— Ja saite kaubale?

— Jah!

Ning näen ta kõhnal näokesel pettumust, abitust ta kurbades silmades. Mul on korraga nii kahju, isegi piinlik, nagu oleksin mina saanud tema osa endale.

— Sina oled ju päris õnneseen, sõnab tädi, nagu lugedes mu mõtteid. — Kui sa mõistad kinni pidada seda kohta, ja kui seal ikka võib teenida, siis on ju kõik hästi.

— Aga miks ei võiks teenida? küsin.

— Mine tea, mis hädasid on kuskil! ohkab ta elutargana. — See proua on küll väga meeldiva välimusega, vist on ta ka hea inimene. Ja eks majaproua ole perekonnas teenimisel see kõige tähtsam. On ju

neid prouasid niisuguseid tuliharke, et nad isegi endile ei meeldi, veel vähem saab keegi võõras nende tahtmist. Aga venelaste juures olevat üldiselt siiski parem teenida, ja eriti veel, kui nad on rikkad. Sakslased on väiklasemad ja kitsimad. Ei nemad maksa niisugust palka, pealegi irisevad iga suutäie juures.

— Aga mis õigusega võetakse teenistusseastujalt ära isikutunnistus? küsin.

— Mis õigust sa siin nõuad! lööb tädi käega. — Ei teenijal ole siin õigust midagi. Kui oled astunud teenistusse, siis oled enese andnud härraste majapidamisse ühes oma passiga. Pass on Venes kõikjal see esimene asi.

— Aga mis siis, kui inimesel seda ei ole? küsin põnevusega.

— Siis viiakse ta politseisse, kus hoitakse kinni, kuni ta isik on kindlaks tehtud.

— Kuidas nad isikut võivad kindlaks teha, kui inimesel pole passi!

— Eks ta ise ütleb oma nime.

— Ja mis siis?

— Siis saadetakse ta koduvalda vangitapiga.

— Kui ma aga ei ütle, kes ja kust ma olen, mis siis?

— Siis saadetakse Siberisse asumisele, nagu kõik need, kes ei mäleta oma päritolu ega nime.

Selle järel pöördun tädi poole küsimusega:

— Kas täna öösi võiksin siiski ööbida sinu juures?

— Jah, seda võid täiesti! ütleb tädi naerdes, kuid lisab:

— Aga kui näiteks sul tuleks kohta oodata ülehomseni, siis seaduse järgi küll enam ei võiks... ilma meldimata.

Õhtul hoiatab mind tädi linna jalutama minemast, kus kergesti võib sattuda mõningasse keerisesse, millel võib olla halbu tagajärgi.

Jõudnud teenistuskohale, juhib punapea-toatüdruk mind ruumidesse, kus leian eest oma tulevase hoolealuse ja ühe noore nägusa neiu.

— Olete vist see, keda ootasime, ja mina olen teie eelkäija, sõnab neiu mind lahkesti teretades ning pöördub siis lapse poole, öeldes meelitavalt:

— Olgerd, tule tutvuma oma uue preiliga!

Teretame ka Olgerdiga, kuna neiu rutates kõneleb mulle eesti keeles, ise korjates kohvrisse oma esemeid:

— Siin teenida võib, olen ajanud läbi ligi aasta. Need härrased on väga tähtsad ja rikkad. Proual Venemaal suuri mõisu. Proua on hea ja õiglane, kuid nõuab kõiges äärmist korrektsust. Härra Rumilski on insener, ja evib ka kindrali aunime. Kogu selle maja alumine kord on kantselei, ametnikud tema alamad. Ent seda toatüdrukut Mihhalinat, kes on siin teeninud juba üle kümne aasta, tuleb karta: on üks mürk. Kade on ta ja suur keelekandja, kinnitab neiu.

Tuleb proua. Teretan.

— Oo, teie juba siin, ütleb ta mind nähes ning pöördub kohe äramineja poole, andes temale kätte palga ja passi.

Neiu soovib Olgerdile, kes erapooletuna istub ratsu seljas, kiigutades end tasa, head aega, kummardub meie poole ja väljub.

— Kui kergelt sõlmub siin tutvus, ning kui valutu on lahkumine! mõtlen endamisi.

— Olgerd, meeldib sulle uus fräulein? küsib proua poisikeselt, osutades minule.

Olgerd lööb ratsu hoogsamalt kõikuma, vaatab mulle, sõnades arvustaja miimikaga:

— Meeldib küll.

— Loodame, loodame, ütleb proua naeratades, õrnalt sasides tütrepoja pead, ning lisab siis:

— Aga teil tuleb nüüd minna jalutama Olgerdiga.

— Kas jalutate ehk Kadriorus? küsib ta lapselt.

— Võib küll, vastab poisike asjalikult.

Jätan avamata oma kohvri. Proua andes juhatusi riietan Olgerdi, saan kaasa taskukella, mille peidan ridikülli, ning väljume.

Olgerd teab kõik, kuhu minna ja kuidas minna. Kohe näitab käega, kuspool on Kadriorg; teab, kui kaua võib olla väljas täna, mil ilm ilus; teab, kui kaua halva ilmaga.

Meie jalutades näen oma vastset pereprouat istuvat kalessis, lastes end pikkamisi sõidutada samas suunas, kuhu läheme meie.

Võib-olla jälgib ta meid, kuis siin kõnnime, sest olen ju uus ning võõras. Võib aga ka olla, et see on tema jalutuskäik.

— Babunja sõidab, ütleb Olgerd, osutades prouale.

— Babunja tähendab vististi vanaema, mõtlen. Oma imestuseks pean tunnistama, et sellel inimesel on autoriteeti. Sest siin lööb noor ohvitser käe kõrva äärde, seal kergitab kübarat suursugune vanahärra, või naeratab daam vastusõitvas kalessis. Ning eemal aiva näen kerkivaid kübaraid, näen kummardusi.

— Olen vist suurel kohal, arvan endamisi. — Vist on nad väga tähtsad isikud.

— Kuid minuga ei ole siin tegemist kellelgi, ohkan. Meenub, kuis tundsin end targana, kuulsana, elades kodus. Olles haritud neiu, käisin läbi vaid maa intelligentsiga, olin seltskonna hing. Siin ei teata mu nimegi — olen vaid üks apellatiiv: „Fräulein". Ainukeseks, kellele ma ehk olen midagi, on mu hoolealune. Ta on peaaegu pruuninahkne, siledate läikivmustade juustega. Üllatavalt ilusat näoovaali elustavad ebaharilikult suured pruunid silmad, mis on nii tõsised, nagu vaataks ta kuskilt sügavikust, nagu peituks nende taga elutark rauk.

See laps on nüüd mu eluseltsiline, ja õnnelik olen, kui ta, täis usaldust, võtab mul käest. See on tunnistuseks, et meeldin temale. Teda ei huvita mäng ega jooksmine. Ta käib nagu täiskasvanu, kuna lõppu pole tema arutelul, tema küsimusil, millele pean leidma vastuseid. Soravalt kõneleb ta saksa keelt, kuid sama hästi ka vene keelt.

Meie ette kerkib park. Siin on laiu kõnniteid, millel juba üksikuid langenud lehti. On suuri valgeid istepinke, kuid harva mõni istuja.

— See on Kadriorg, seletab Olgerd. — Siin tuleb meil jalutada. Kuid vahel võime käia ka mujal parkides, siin aga kõige rohkem, nii on babunja soov. Siin võime käia kohe päevad läbi.

Heameelevärin läbib mind, et mul nii kerge töö: ainult jalutada lapsega, jutelda. Muud ei oskakski ma praegu, kõike pean veel õppima. Südant täidab vaikne tänutundmus.

Laial maanteel näeme marssimas soldateid, relvad õlal. Eel sammub ohvitsere, helgib paljaid mõõku ülestõstetud kätes. Vaikivana, asjalikuna lii-

gub protsessioon. Kostab vaid sammude ühetasast rahmimist.

Nüüd teeb ta käänaku, ja seisatab puude vahelt paistva valge maja ees, mille esine on ilustatud lilledega. Kostab kogutervitus. Rõdule ilmub pikk mundris mees, peab lühikese kõne. Jälle tervitusmürin. Tseremoonia on vististi mõjuv, sest vaatlejaid on palju. Ma ei tahaks lapse eeski näida võhikuna, kuid küsin siiski, kes võiks olla kõneleja. Kuid lapse asemel vastab keegi härra:

— Sõjaväed tervitavad kuberneri — on kroonupüha.

— Tänan! ütlen võõra poole.

— Ei vääri tänu, vastab ta ning, püüdes sõlmida juttu, küsib:

— Olete siin vististi võõras?

— Jah, alles teist päeva, vastan. Kuid Olgerd tõmbab mind käest ja räägib salapäraselt:

— Babunja ei luba, et räägite võõrastega.

Jahmatan. Või nii!.. Selle lapse märkuse pean võtma endale teadmiseks.

Möödume jämedaist igivanust puist, mille tüvedel tõrvapapist paiku.

— Ei tea, miks need siin? räägin. Kuid Olgerd teab, ta seletab:

— Need puud on tõbised: neil on haavu, kustkaudu puusse imbuks vett. Sellepärast siis paigad.

— Või nii, ütlen, kuna ise mõtlen täis piinlikkust, kuis ma ei tea midagi. Kes ma olen: kas lapsehoidja või lapsehoitav?

— Kui palju on maailmas soldateid? küsib Olgerd.

— Oo, väga palju! vastan ning, püüdes kuidagi rahuldada teda, ütlen võrdluseks:

— Neid on nii palju, et... nad ei mahuks kõrvuti püsti seisma meie linnas.

— Aga kui palju on ratsusid?

— Ratsusid on nii palju, kui on ratsutajaid, vastan ja küsin siis:

— Kas sina tahad olla soldat või ratsutaja?

— Mina olen ohvitser ratsu seljas. Mul on ka mõõku. Üks on kuldmõõk ja siis on veel hõbedasi.

— Aga kas ei murdu sul sõjas kuld- ja hõbemõõgad? küsin.

— Ei! vastab ta ja seletab:

— Onul on ka kuldmõõk, aga ei ole katki. Onu on käinud sõjas.

— Kes on see onu, kus ta elab? küsin.

— Onu on meie härra, seletab Olgerd, nägu täis põnevat asjalikkust. Käedki on ta võtnud appi, et teha mulle nägematu nähtavaks ja mõistetavaks.

— Imelik! mõtlen — babunja ning onu... Ja millegi pärast meenuvad korraga mu armsad kodused. Tahaksin teatada neile, et ei muretseks minu pärast, sest juba olen teenistuskohal ja kõik on nii hästi. Seal oli mul palju sõpru-tuttavaid, siin olen üksinda oma väikese hoolealusega, kelle nimi on Olgerd. Kuid ma ei tohi tunda igavust ega mahajäetust, sest tean, kuis armastate mind, kuis mõtlete minule...

Kella ühe aegu siirdume linna poole.

Kodus ootab Olgerdit lõuna, mis koosneb mitmekesiseist roogadest. Paljudele neist ei tea ma nimegi anda. Proua ise on kõikjal juures seletamas, kuna Mihhalina aiva jookseb köögi vahet, sest toidud kantakse ette järjestikku. Kuid laps on närb: ta maitseb vaid igast mõne pala, ning sedagi suurte meelitustega.

Pärast lõunat peab laps magama, mis kosutaks teda, kuna ta on närviline ja nõrk.

Olgerdi puhates toob Mihhalina lõuna ka mulle, mida söön üksi, istudes avaras söögitoas suure laua taga.

Ning tunnen, et võin siin küll elada ja teenida, kuid iialgi vist ei kodune ma. Aja jooksul võiksin ju harjuda oludega, siiski elaksin nagu jahedal kuul... igavesel lumeväljal, kus pole ei lilli ega linde. On vaid külm toredus... kõrgeil kaljumägedel.

Kõik on siin puhas, ilus, rikkalik. Aga... kas on siin keegi ka tõesti õnnelik? Kas on siin keegi ka südamest rõõmus, või kõlab siin kunagi laulu, või ülemeelikut naeru? Ning taipan, et nagu ei sobikski sellesse ümbrusse muretu-lõbus naerutrillerdus.

Olgerdil on kaks tuba: üks magamis-, teine töötuba. Siia on asetatud ka minu voodi. See on rauast, valgeks värvitud. Selles on puhas vedrumadrats, lõhnavalt puhta linapaariga, padjaga ning sooja tekiga, millele on peale laotatud valge tolmutekk.

Olgerdi voodi teises toas on vahtrapuust, poleeritud piimvalgeks. See on moodne, stiilne ese, mille juures samasugune lauake, öökapp, paar tooli ja söögitool, millel Olgerd nüüd küll enam ei söö. Tube lahutab vaid sein, mille tiibuks pärani lahti. Nii siis on meil peaaegu ühiskorter.

Minu tuba on ühtlasi Olgerdi töötuba, õigemini küll mängutuba. Siin on ta tarbeesemed: ta karud, jänesed, ratsud, mullikad. Siin on ka ta raudteedepoo, kus susisevad vedurid alati auru all. Oo, siin on temal isegi suured maa-alad raudteeliine, mis ühendavad tema vabrikuid, veskeid, farme. Siin on sadam mitme laevaga ja tõstekraaniga. Suuri maju toredate äridega ja väljapanekutega aknail. Majadest koos-

tab ta linna, uulitsale seab sõjaväed sõdureid, kahureid, ratsarügemente.

Vaatlen seda mängutuba: milline küllus siin! Juba maast-madalast teda kasvatatakse maailmavalitsejaks — isandaks. Kuis osatakse temast teha varanduste-valdaja! Kui ta kunagi sirgub meheks, siis ta aiva tunneb end suure elujuhtijana, sest juba lapsepõlvest on ta küll insener, küll kapten, kindral, vabrikant, mõisnik, linnapea.

Olgerd on peale muu veel „teadusteharrastaja": tal on suur kogu raamatuid kõiksugu huvitavate juttudega. Ainult raamatute pealkirju peaks veerima juba tundide viisi, liiatigi siis veel vaatama nende pilte ja muud sisu.

Õhtud meie enamasti pühendamegi raamatuile — need on mullegi kütkestavad. Ei ole ma veel vist hästi välja jõudnud lapseeast, ning ei tea, kas jõuangi. Või kas jõuab seda keegi?

Magama heidab Olgerd täpselt kell üheksa, pärast seda, kui olen pesnud külma veega ta käsi ning jalgu. Nüüd on mul vabu tunde omas toas. Siia tuuakse mulle ka õhtusöök ja tee.

Nii on lõpul üks teenistuspäev. Kõik on ju nii selge ja arusaadav. Ainult vaid see laps, kes nii tark ja vaikne — ei tema jonni ega kiusle.

Üllatusteta möödub päevi: kõik on nad samasugused. Vaheldust toob vaid ilmastik, nii et jalutamise asendab mõnikord kodus-olemine. Mida kauem elan siin, seda vähem tuleb keegi meile. Käib vaid teenija koristamas, kütmas ahju. Proua tuleb iga päev korraks ainult küsima, kuidas Olgerdi käsi käib.

Minuga nähtavasti ollakse rahul, sest peale kuupalga proua kingib mulle ühe oma villase kleidi, mille laseb minu järgi ümber teha kodus kandmiseks.

Elu Rumilskite majas liigub nagu kett hammasrattal. Olen kuulnud räägitavat, et täpipealsus olevat kuningate viisakus. Ning seda „viisakust“ harrastatakse siin majas väga.

Hommikuti täpselt veerand kaheksa koputab Mihhalina härraste magamistoa uksele. Kaks minutit hiljem väljub sealt majahärra ning läheb vannituppa, kus kümbleb kahekümneneljakraadises vees ühe minuti.

Siis pöördub ta tagasi magamistuppa, kuhu järgneb temale masseerija, kes ilmub igal hommikul valges põllkuues, käes kohvrike masseerimis-esemetega, ja voolib kakskümmend minutit mitte ainult majahärra keha, vaid ka nägu.

Kümme minutit enne kaheksat tuleb härra söögituppa varaeinele, ning punkt kell kaheksa väljub ta, saadetuna Mihhalinast, et minna alla kantseleisse, kus pea vahetpidamata viibib kella kolmeni. Kell kolm lõpeb töö kantseleis, ja majahärra tuleb lõunale.

Ta on suurekasvuline, aastailt vist hästi üle kuuekümne. Kujult küllalt veel sirge, ent kõnnak vanakeslik — tatsuv. Hoolimata sellest ta nähtavasti nooretseb väga. Sest tal on pigimust, niinimetatud prantsuse lõuahabe, sama mustad ka kulmud ning vurrud, kuid... pealagi läikivpaljas. Ainult kõrvaäärseil vähe üsna valgeid juukseudemeid.

See habeme pigisus kõneleb kuidagiviisi kunstlikkusest... Härra ümber hõljub parfüüme, näol kosmeetikajälgi, suu on täis kulda.

Sellep ta tütrepojalgi laseb end nimetada „onuks“, kuna „onu“ kõlab igal juhul nooremana kui „vanaisa“.

Üldse jagab ta oma välimusele palju tähelepanu ja hoolt. Vaevalt möödub õhtupoolik, mil ei käiks rätsep, kes peab korras ta rikkaliku garderoobi, küll tehes uusi, küll pressides endisi ülikondi. Käib kingseppi, pesuõmblejaid.

Proua on selles temale täieline vastand — kuidagi ei nooretse. Ta on soliidne, kuid tagasihoidlik riietuses, soengus, ehkki ta on oma mehest aastat viisteistkümmend noorem. Aga ta on sellegipärast ilus, suursugune.

Enne kella kolme käib köögis suur askeldus ja rutt lõunavalmistamisega. Sel ajal näen prouat muretseval ilmel käimas köögi ja söögitoa vahet, sest lõuna peab valmima täpselt kella kolmeks! Kui see valmib varem, siis võib seistes raiskuda mõni roog. Kohutavam aga on veel, kui see hilineb minuti võrra.

Äsja kaetuna ootab laud, ja sel hetkel, kui härra Rumilski, tulles alt kantseleist, sammub mööda avarat koridori, mis läbib pikuti kogu maja ja kujutab endast mingit pildigaleriid, polsterdatud toolidega mööda seinaääri ning pika kitsa vaibaga põrandal, sel hetkel peab avanema kõrval-uks, mille pilu taga kokk peab ärksat valvet, oodates majahärra tulekumomenti, ja... teener, käed valgeis kindais, kannab lauale esimese lõunaroa, sest härra suundub otsekohe söögituppa.

Kui juhtub, et lõuna laualekandmine hilineb ühe minuti võrra ja majahärra peab ootama laua juures, siis ta vihastub nii, et satub otse marru. Ta tormab tagasi eeskotta, helistab kokku teenijad ning valjusti kärkides käsib endale ulatada palitu ja kübara, sest peab minema lõunastama hotelli, kuna siin majas on üks hirmus korralagedus..!

Seepärast peabki proua koondama kogu oma

hoole ja tähelepanu, et ei juhtuks sääraseid intsidente sagedasti, kuna ju perenaine on vastutav maja seesmise korra ja rahu eest.

Mulle on selles majahärra lõunaletulekus hoopis omasugune tähtsus, sest tema toob ühes kirju, mis kogu meie majale viiakse kantseleisse. Kui kella osuti läheneb kolmele, olen mina üks kehastunud ootamine: kirjad on minu elu tulipunkt, ja härra tulekut ootan nagu lunastust. Kiri on ju ka see ainuke, mida ma tohin oodata. Kirjas kõneldakse mulle seda, mida ei kuule ma siin iialgi ja mille olemasolu ma muidu lakkaksin uskumast.

Härra Rumilski on nüüd juba harjunud sellega, kuna algul ta iga kirja juures avaldas imestust, et mul on nii laialdane „korrespondents". Nüüd ma juba otsin põhjuse tema lõunaletuleku ajaks minna koridorile, ja, nähes mu ootavaid silmi, ta annab mulle kirja, ilma midagi lausumata.

Kuid ühel õnnetul esmaspäeval ta suundub minu toa poole, hüüdes käskival toonil:

— Fräulein, ruttu lubage mulle kriiti!

— Vabandust, mul ei ole kriiti, vastan kohmetuna.

— Kuidas, teil ei ole kriiti? ma vajan ju seda.

Viivu seisab ta, vaadates mulle paljutähendavalt ja lisab siis:

— No-ja, ma vajan kriiti, kuna pean kuhugi tegema risti, sest... täna polnud teile kirja! — Naerab siis oma nalja üle ning istub lõunalauda. Kuid see oli ühtlasi ka etteheide, märkus mulle, mõistan seda.

Proua Rumilski veedab oma päevad võttes vastu kõiksugu külalisi. Neid käib hommikust õhtuni. Ja kui juhtuks niisugune päev, mil ei oleks ühtegi võõrast lõunalauas või õhtusöögil, siis küll teeksin kuhugi risti.

Uksekell heliseb aiva, ning Mihhalina jookseb, käes kandik nimekaardiga, millel üks nurk keeratud ülespidi, teatama prouale võõra tulekust. Ja igale ruttab proua vastu, valjul rõõmuhüüdel avaldades oma heameelt, nagu näeks ta kõige paremat südamesõpra aastatepikkuse lahusolemise järele.

— Minu kallis, kuis üllatate mind! Mu armas, kuis ma rõõmustun!.. hüüab ta, vaimustuses tõstes pilgu ülespoole. Avali süli jookseb ta vastu igale daamile, tõmbab ta oma rinnale, suudleb põsile.

— Kui korralik inimene olete teie, mu härra! Kui armas teist, et tulite! sõnab ta südamlikult igale meeskülalisele, sirutades käe suudlemiseks. Ja härra kummardudes ta käele, suudleb ta paljusid juustele.

Kõrvalt seirates näib, nagu oleksid kõik tulijad tema lähemad tuttavad, sugulased, sõbrad.

Ent sageli... saatnud esikuni mõne daami, külvanud ta üle armsustega, kutsetega külastada varsti jälle, ning ohtrasti jaganud põsesuudlusi; või härra, kiites teda tähelepanu ja meelespidamise eest.. tusasena ütleb Mihhalinale, kui uks on langenud kinni külalise järel:

— Kui tuleb too subjekt teine kord, siis öelge, et mind pole kodus.

Ja Mihhalina peab mäletama... ning ütleb.

Üldse on vist Rumilskid väga mõjuval kohal — bürokraatia kõrgeim tsentrum siin linnas. Sest kui

soovitakse kedagi upitada kohale või teha väljapaistvaks mõnd noort algajat inseneri, muretseda kõrgendust mõnele ametnikule, siis otsitakse mõni daam või härra, kellel on ligipääs Rumilski salongi, et ta muretseks protektsiooni. Kui saadik oskab hästi ajada oma asja, on sel ka edu...

Ent siia koguneb ka teissuguseid võõraid järjekorralistele külaskäikudele: perekonnasõpru, tuttavaid, sugulasi; käib näitlejaid, kunsti- ja kirjandusepõllul töötajaid, kes peavad tutvust Rumilskitega auasjaks ja ei taotle ehk küll muud sihti, kui vaid veeta aega meeldivas seltskonnas. Kuid on veel koguke niinimetatud majasõpru, kes isegi ei tea, mispärast on siin iseäralise armu osalised. Ja just neid viimaseid istub iga päev lõuna- ja õhtulauas. Neid elab isegi mitu päeva järjestikku siin, nii et tuleb kahtlus, kas neil üldse ongi muud kodu või ulualust. Ning söödetakse neid siin hea ja paremaga.

Veinisid voolab jõena, sest vaatide viisi ostetakse neid Saksa- ja Prantsusmaalt ning meie keldris villitakse pudeleisse.

Päevad läbi istub võõraid salongis, kus siis vesteldakse maast ning ilmast, viites aega kompvekkide ja puuvilja juures, lastes lendu kerget keelepeksu. Ning tutvusringkonna vähimgi intriig, skandaal või perekonnadraama käib suust suhu.

Ei eksita see külalisi, kui proua Rumilskit kutsuvad majapidamismured eemalduma nende seltskonnast — lõbus meeleolu ja maiustamine võib kesta tundide viisi ka ilma majaprouata.

Kuigi härraseid ainult kaks, valmistatakse roogasid alati kuuele. Siiski pole harvad juhud, mil võõraid koguneb kaugelt rohkem ja kiires korras valmis-

tatakse siis lisatoite, kas beefsteak'ina, karbonaadina, isegi härjasilmana.

Lõunaks kantakse kindlasti ette viis, kuid sageli rohkem üksikut rooga. Ent härra Rumilskil ei maitse miski, kui hea see ka oleks ja ette kantud kogu kulinaarkunsti nõudeid jälgides. Mida rohkem võõraid, seda enam kapriise, ekstsesse. Mõnd toitu vaevalt puutub, teist maitseb mõne pala, sest ei või ju surra nälga..!

Muid teenijaid püsib siin kaua, ent kokkasid vahetub tihti.

— Nende kannatuste eest, mis teie valmistate mulle oma maitsetute toitudega, saan ma küll ükskord taevasse! ütleb härra Rumilski tüsedale noorele naiskokale, kel häid soovitusi ning kes teeninud tähtsate isikute juures.

— Oo, mina olen ammugi enne teid seal selle ülekohtu pärast, mida teete mulle, vastab kokk leidlikult ja kartuseta.

— Ärge rääkige mulle häbematusi! müristab seepeale härra, kuna teenija eemaldub ja võõrad vaikivad orjalikus põnevuses.

Kuid kokk ära läinud, naerab härra, et küll on ikka sõnad võrukaelal niisugusel.

Pärastlõunal ühtub külaliste seltskonnaga ka Rumilski, ja veedetakse õhtuid poole ööni, vahepeal süües ning teed juues, kuna veinisid ja konjakit voolab, voolab...

Harva lähevad meie härrased kuhugi, muidu kui kutsutud vööruspeole. Veel harvem on nad õhtul kahekesi. Siiski juhtub seda mõnikord. Ning neil

puhkudel kutsutakse Olgerd, keda mina — mõistagi — saadan, salongi. Ja niipalju näebki Olgerd oma „onu“.

Laps tervitab teda kättpidi, lüües üht jalga teise vastu, on tõsine, ning lahendada on neil tähtsaid eluküsimusi. Minu istudes tegevusetuna kuskil nurgas toolil, käed süles, vestlevad nemad enamasti tulevikuküsimusist.

— Kelleks sa siis ka tahad saada, kui kasvad suureks? küsib härra Rumilski, istudes käsipõsikil kirjutuslaua ääres, kuna Olgerd vaatleb ja sõrmitseb mitmesuguseid laual leiduvaid esemeid.

— Mina hakkan vürstiks, vastab Olgerd nagu see, kes ammu on otsustanud asja.

Härra ja proua naeratavad, vahetades omavahelise pilgu. Vähe mõtelnud, küsib härra Rumilski:

— Miks just vürstiks?

— Sellepärast, et vürste on kõige vähem, kuna kindraleid ja paruneid on isegi palju, vastab poisike.

Härra Rumilski naeratab külma naeru, olles mõttes, kusjuures liiguvad ta põselihased, kuna tal on viisiks hõõruda vastamisi oma kunsthambaid. Siis sõnab ta Olgerdile:

— Aga sa vist ei tea, et vürstiks peab sündima, selleks ei saa hakata.

— Kas mina siis ei ole sündinud vürstiks? küsib Olgerd etteheitega hääles, silmis imestust. Pahasena laiutab ta käsi, kui hüüab:

— Mis uudis see veel on!

Vanad on raskuses: nad vaatavad teineteisele, kuna ei leia, kuidas rahuldada lapselast, kes on veel liiga väike selleks, et suudaks mõista tiitlite päritavuse ning teenitavuse vahet. Kui seletada temale, et

ta ei või olla vürst sellepärast, et ta isa ei ole vürst, siis küsiks ta sama pahasena: Aga miks ta siis ei ole?

Vähe mõtelnud, lohutab härra Rumilski lepitavalt:

— Vürstiks sa võid siiski saada, aga selleks võib saada ainult iseäraliste teenete eest, keisri armust...

— Ja missugused oleksid need teened? uurib Olgerd täis põnevust, nagu tuleks see küsimus otsustada mitte hiljem kui täna.

Härra Rumilski on jällegi raskuses ja, tahes pöörata juttu teisale, vastab ebamääraselt:

— Neid teeneid on väga mitmesuguseid. Kuid sa jutusta mulle, kuis sa ka jalutad ja kas terve oled?

— Tänan, kaunis hästi! vastab Olgerd lakooniliselt, kuna ta mõtted veel ripuvad vürstiküsimuse küljes. Ta kordab:

— Onu, ütle, missuguste teenete eest saab vürstiks?

— No... näiteks, räägib härra Rumilski, kobades oma nähtavasti fantaasiavaeses peas. — See on... näiteks, kui sina oleksid sõjas... ja keiser oleks haavatuna maas... ning sina oleksid ohvitser, tõstaksid keisri kukile ja viiksid laatsaretti.

— Ja selle eest saab vürstiks? küsib Olgerd, vaimustusega silmis.

— Saab küll! arvab härra Rumilski.

See oletatav situatsioon on Olgerdile kütkestav. Haarates kinni sellest ideest, ta seletab pikalt ja laialt, kuidas teeks ta siis, kui oleks see sõda... ning tema kuulsaimaid kangelasi... ning saaks vürstiks. Kuis ta oleks siis kõigiti samaviisi nagu vürst Emiritinski, kui ta sõidab oma tõllas, mille ustel kirjud vapid, pukis kutsar livrees... ja ise... niisugune tähtis..!

Samal ajal püüab Olgerd järele aimata mainitud vürsti: ajab rinna ette, pea kõrgele, seab oma näo kurjaks... ning pikkamisi sammub mööda kabinetti, käed kõrval sirged nagu pulgad.

See on oivaline pilt. Valjusti tahaksin naerda, ent pean end sundima tõsiseks, sest härra ja proua vaid muigavad vähe, jälgides toda etendust.

— Kui külm on siin kõik! mõtlen. — See lapski ei ole kunagi süütult rõõmus. Ta kasvab ilma ema ja isa armuta, kuigi on külluses. Ning millist suurusehullust istutatakse temasse juba maast-madalast.

— Kuid see ehk ei olegi just pahe, arutlen. — Popsipoeg unistab saada peremeheks, perepoeg loodab õppida pastoriks või advokaadiks... Ehk on selles ülespoole-püüdmises siiski evolutsiooni.

— Kuid minuga ei räägita sõnagi, nagu oleksin ma mööblitükk või muu elutu tarbeese. Nende uhkus ei luba, et palgaline võtaks osa nende „vaimseist huvidest"... Kuidagi loomusunniliselt aiman nende suhtumist minusse, kuid olen ükskõikne sellele alandusele; isegi midagi uhkusetaolist liigutab end minus, et suudan olla üle sellest. Monumendina võin ma siin istuda, kuni antakse märku, et Olgerdil on aeg minna magama.

Ei armasta ma neid kabinetiõhtuid — tükike piina on see mulle! Seepärast soovin, et aiva oleks võõraid ning meie Olgerdiga segamatult kahekesi.

Ma isegi armastan seda last, kuna minus ärkab midagi emainstinktiga sarnanevat. — Heldimusega mängin temaga, mõeldes välja keerulisemaid kombinatsioone mängupulkadega, rongide-manööverdamisega, tinasõduritega.

Rumilski majas käib suur puhastamine ja ümberseadmine, sest tuleb ball — kostümeeritud õhtu, millest osa võtma kutsutakse need, kes väärivad seda au.

Salong, mis on vägagi avar ning milles seisab kaks komplekti siidmööblit, tehakse lagedaks. Klaver tõmmatakse otsapidi buduaari, lauad viiakse seest välja. Ainult seinte äärde jääb rida toole ja sohvasid, kuna keskpaik oleks tantsupõrand.

Majas on üldse üksteistkümmend tuba peale vannitoa, köögi ja muude kõrvalruumide. Ka need ülearused neli tuba, mis tavaliselt seisavad lukustatuina, seatakse nüüd korda. Dekoraator koos abilistega töötab siin päevi, luues kõiksugu mugavaid nurgakesi, riputades üles portjääre, vaipu, nende varjule asetades sohvasid, toole.

Koormaid tuuakse elavaid lilli ja suuri loorberipuid ning seatakse tubadesse, mis peavad kujutama fuajeed külalistele jalutamiseks, puhkamiseks. Elektrilampidele tõmmatakse ümber mitmevärvilisi siidkangaid, et valgus oleks pehme, müstiline, efektiküllane. Vaasides on kõikjal lilli, roose kimpudena.

Isegi pime tuba, mis asetseb koridori lõpus ning kus seisab vaid mitu suurt vanamoelist riidekappi ja -kasti, luuakse ümber mingiks ilusaks karbikeseks, vaibaga põrandal, kunstipäraste siiddekoratsioonidega seintel ning loorberipuudega, mille varjul sohvakesi madalate sirmidega. Seda fantastilist mugavust valgustab vaid ainus jaapani latern, heites mahedat kuma, siludes kontuuride teravusi, luues illusioone.

Ainult meie toad jäävad endisteks, ka ei muuda kõik see kuidagi meie elurütmi, sest jalutame, sööme, magame nagu alati. Meile isegi ei räägita sellest.

Peopäeva hommikul sõidab võõraid Peterburist. Need on: Rumilski poeg oma prouaga ja tütar mehega. Viimased on Olgerdi vanemad. Eriti neid näha on mul millegi pärast põnev. Seetõttu meelsasti lähen saatma Olgerdit, kui ta kutsutakse tervitama külalisi, kes ootavad lagedas saalis koos vanaproua Rumilskiga lapse tulemist.

Saali lävel lausun oma tervituse, millele vastab vaevaltkuuldav ümin, kuna noorproua Sofia, ilma et ruttaks vastu oma pojale või muudaks oma poosi, naeratab vaid jahedalt, kui sõnab:

— Tervist, Olgerd!

Olgerd on mehine nagu ikka: astub ema juurde, lööb jalga, tervitades teda kättpidi, kusjuures saab suudluse juustele. Seejärel tervitab ta samuti ka teisi külalisi. Kui see läbi, seisab ta, käed sirgu, ja kannatab rahulikult nende mõõtvaid pilke, mis saadetud kergest naeratusest, mõne viivu vältel.

Siis astub lähemale pikk mees, asetab oma käed Olgerdile kaenlaaluseile, tõstab ta üles, rääkides:

— Sa oled ju kasvanud mul suureks poisiks, ning asetab siis lapse jälle põrandale, ise taganedes endisele kohale.

See on Olgerdi isa, sarnasus on otse üllatav. Erakordselt ilus on see tõmmujumeline mees samuti kui ta blond naine.

— Milline õnnelik paar, mõtlen. — Kui ilusad vanemad on Olgerdil. — Ja uhke olen millegi pärast tema üle.

Nüüd kummardub vanaproua Rumilski Olgerdi üle ja õrnalt sasides ta pead, ütleb:

— Mine nüüd... ja lähete vist jalutama! — Ning hetkeks peatub ta pilk minul. Muide, minuga ei kõ-

nele keegi. Võtan lapse käekõrvale, eemaldume oma tuppa.

— Just kui marionetid! mõtlen endamisi, sest see tervitus oli nii hirmus ametlik. Iialgi poleks ma võinud uskuda, et ema oma ainust last, keda kaua pole näinud, võib kohelda nii leigelt.

— Kuid... ehk ongi jahedusse-raamimine see, mis eraldab sinivere muust madalast maailmast? Ehk on peene seltskonna kõrvus emalik rõõmuhüüd vaid inetu röögatus madalalt loomajärjelt..?

— Jaa, jaa... küllap vist ei olegi kõrgusi külmuseta.

Sellegi päeva veedame Olgerdiga nagu tavaliselt. Ainult korraks tuleb proua Sofia meie ruumi. Ta räägib Olgerdile mingeid meelitussõnu. Siis ta paneb oma käed lapse õlgadele, pöörab ta näo vastu valgust ja, pisut kummardudes, vaatab viivu temale silmadesse. Silub ta pead oma õrna valge käega, mille pikki, peeni sõrmi ehib mitu sõrmust säravate kividega, ja, öelnud midagi hellitavat, väljub.

Pidulisi hakkab saabuma kella kaheksa paiku õhtul. Enamasti ilmuvad nad maskides, kuid varsti kõrvaldatakse need.

Otse haige olen ma uudishimust, kuna siin on näha midagi erakordset. Tavalisele rahvapeole on ligipääs vaba igale surelikule, kuid siin on suletud ring. Ei siia tungi kellegi kõrvalise pilk; ei leidu niisugust pilu seisusmüüride küündimatuses, et võidaks näha, kuidas pidutseb kõrgema klassi valitud külaliskond omavahel. Seepärast on mul erandlik

seisukoht: oman võimaluse jälgida nende rafineeritust, nende lõbutsemiskultuuri.

Pikkamisi venib tunde. Sel õhtul olen Olgerdile halb mängukaaslane, hajameelne ajaviitja. Siiski viimaks jõuab aeg, millal saadan ta magama. Olen vaba. Keegi siin majas ei mõtle sellele, kui näljased on minu silmad.

Kostab tantsumuusikat: mängib kvartett kahest viiulist, tšellost ja klaverist. Kustutan elektri, tasakesi paotan ukse pimetuppa. Siin nukrutseb üksinduses kirju jaapani latern, kedagi pole seal. Hääletult sulen ukse, lukustan ning lähen teise ukse juurde, mis viib söögisaali. Tasa ja ettevaatlikult veendun, et siingi on tühjus.

Saalis tantsitakse. Kergelt libiseb paare fantastilisis ülikonnis. Siidi, lilli, kullaläiget, juveelide sära, naeratusi... elektripäikeste sätendust, aroomide uima...

Üle söögisaali teisel uksel seisatab — seljad minu poole — kaks ajutist kelnerit frakkides, käed seljal, hoides peos valgeid käterätte.

Uksel, kus seisan, ripuvad rasked plüüškardinad. Astun nende varju, nende taha peidan enese. Vaikima sunnib uudishimu iga mõistuse manitsuse ettevaatlikkusest, tagasihoiust. Kardinate agramantääris on mulle vaatepiluks. Loorberipuu, heites varju, soodustab mu redu.

Üle avara söögisaali on lai laud, mille keskpaigas ilutseb kõrge kristallvaas poolpuhkenud roosidega. Kummalgi pool, luues sümmeetria, asetsevad kolmeetažilised massiivsed hõbevaasid puuviljaga: viinamarjakobaraid rippumas õunte, ploomide, aprikooside, apelsinide, banaanide vahelt.

Kogu laud nõtkub külmade toitude, delikates-

side all. Pisikesi põrsaid on lömitunud vaagnaile gallerdiga garneerituina, helerohelises salatsängis, õunad suus, silmad suletud, ilme kibestunud... Praetud kalkuneid ja hanesid on nagu lendu tõusmas, valged paberitopsud tiivanukkidel, Soliidseina suigub sinke: ujub heeringaid hapukoorekuhilais, lõhkmes rohelist lauku. Sudakuid ja siiakalu pikil kitsail vaagnail, roosat lõhe, säga, sprotte, sea-, vasika- ja lambapraade... Torte, kooke, vorste, juustusid, marinaade, salateid, marjakeediseid...

Nagu valvureid seisab seal salkadena igasuguseid veinipudeleid. Laual kristalli, hõbedat, peent portselani... Ja roose! Roose kõikjal. Neid on üksikute õitena eksinud ka laudlina lumivalgesse.

Ümber kogu toa seinaääri mööda seisab kaetud valgete linakestega lauakesi, ümber toolid ootamas istujaid. Lilli lauakesil vaasides.

Kaudu rõdu avatud ukse hiilgab loendamatult šampanjapudelite kullatud kaelu jääastjaist. Suhkrujäätisepangesid ootab avamist.

Vaikib muusika, tantsupõrand tühjeneb. Paare ilmub lävele, kuumi õhetavi põsi. Suur tuba täitub rahvast.

Silmade noolimist, naer-edevaid huuli... valgeid hambaid, kuldseid. Brokaati, siidi, pitsi, sametit... musti frakke, smokingeid, lumi-rinnaesiseid.

Õõtsuvaid rindu, alabasterõlgu, luigekael-käsivarsi. Päid musti, blonde, siledaid ja lokkis. Põskhabemeid, vurre, raseeritud palgeid. Briljante, puudrit, huultepuna, nalju, komplimente... pealiskaudseid sõnakõlkse.

Istutakse laudade juurde. Härrad teenivad daame, kandes neile ette toitusid, mida siin võtta oma

käega. Ka seistes suure laua juures maitstakse palasid.

Suur rutt on kelnereil, et jõuda täita veiniklaase.

— Madeirat! Konjakit! Zubrovkat! Nalivkat!

— Šampanjat! Šampanjat! — Ning rändab kuldpäid jääst ja veest laua lahkesse valgusse. Kõrgejalgseis laiümarais klaases sätendab merivaik-kollast... ning hellikhuuli rüüpab vahuviina vaimustavat jahedust.

Siin krinoliinis daam, seal rokokoo. Või poola, vene, ukraina, hollandi või saksa rahvuslik riietus. Siin nünf, seal näkk, sireen, saatür, mefisto, või metsakuningas, seljas roheline sametrüü, vööl kullatud kuusekäbisid.

Türklane — peas punane fess rippuva tutiga, laiades siidpükstes ja valgel särgil särav littervest — pakub oma vaht-õrnas roosas looris daamile viigimarju. Hiinatar kimonos lööb klaasi kokku partneriga patsis.

Hindut valges kalevmantlis, vööl hõbenöör, peas uhke tšalma, mille otsaesisel rubiin ja püsti sulg „esprii" — kujutab endast härra Narkovski, Olgerdi isa. Ta on siin originaalseimaid kujusid, kuna ongi nagu hindu pruun, silmad mandlikujulised. Härra „beduiiniga" koos nad söövad ja liialt palju joovad likööri, konjakit, šampanjat. Valjusti nad kõnelevad, veheldes kätega, lahmides lauale, üksteisele põlvedele, õlgadele. On ilmne, et nad mõlemad on väga joobnud, ning joovad järjest veel lisa. Oo, miks joovad nad küll nii pööraselt palju!

— Tsss!.. Kuberner! sosistatakse, ning vaikib jutt ja naer.

Ja nagu nõiakepi andes märku pöörduvad kõik pilgud uksele, kust äsja möödub uustulnuk, saadetuna majahärrast-prouast: pikk mees, kõhn ja peen, pidu-

mundris. Ning samm temast järel ta väike naine nagu käblik. Liiga tähtsad vist nad selleks, et maskeerides end moonutada muuks kui kubermangu pealikupaariks.

Ärevus vaibunud, areneb pidu endise hooga.

Näen härra Rumilskit „biedermeier“ daamiga, kellel käharad mustad juuksed, silmad meenutavad suuri siniseid ploome, valgel laubal loogakujulised peened kulmujooned. Näen korraks ka proua Rumilskit pikas lillas taftkleidis jalutamas kuberneriprouaga.

Siis aga kostab ülemeelikuid masurkahelisid, tühjeneb korraga söögituba.

Jääb vaid härra Rumilski oma noore ploomsilmalise daamiga. Oo, kuis on ta galantne kummardusis, kuis kõneleb julgeid komplimente, pakkudes oma daamile toitusid, kandes neid temale ette. Kelner avab šampanjapudeli. Nad löövad klaase kokku, tühjendavad need.

Vastamisi istuvad nad toolidel nii lähestikku, et puutuvad kokku nende põlved. Härra Rumilski suudleb daami kätt... nüüd juba küünarnukki... õlga... Itsitades naerab daam, teeb, nagu tõrjuks teda eemale, kuid... see naer on nii paljulubav.

Uuesti täidetakse klaasid, lüüakse kokku, tühjendatakse poolenisti. Härra Rumilski hoiab ühes käes klaasi ja — habeme pigitsedes, silmade himutsedes — teise käega silub daami põlve... Seejuures kerkib lai roosa „biedermeieri“ siidseelik... kõrgemale... kõrgemale... Daam ei märkagi nagu, kui juba paistab sale säär... põlv... paistab valget... pitsi...

Seal peaaegu viskab härra oma klaasi lauale ja vaimustusohkega liitub huultega daami põlvedele... kus pitside ja suka vahelt paistab noort ihu.

Daam, hoides oma klaasi, pea heidetud kuklasse, naerab edevasti, katkendlikult sõnades, kusjuures vaba käega puutub mehe õlga.

— Oo, ma... poleks uskunud... et... olete nii peen kavaler..! Oo... teie... olete... kurioosne!

Suudluste vahel, tõstmata pead, nagu ekstaasis, pomiseb härra Rumilski:

— Eugenie Aleksandrovna... millal... teid näen?.. Ilusake... millal?.. Kas... tulete ehk päeval, mil teie mees on kohtus?.. Oo... kallis, kenake... millal?..

Ta on suudlusjärjega jõudnud nii kõrgele, kui lubab see valge äär seal... kui lakkab muusika ja härraseid valgub siia. Seepärast katkeb õrn stseen... vastavad vaid tumedad ploomsilmad.

Olen oma pelgupaigas nagu suurel kuriteol. — Seda ma küll näha ei oleks tohtinud! Liiga palju nägin! — Kuid põgeneda pole võimalik, sest rahvast on tuba täis. Tunnen oma seisukorra ohtlikkust — ma vaevalt hingan, kuna vaid samm on minu ja mu auväärt leivaisa vahet.

Paratamatuses võin nüüd jälgida siit redust, kuis üha vähemaks jääb roogasid. Isu, nagu laastav maru, hävitab siin kõike, mis leidub liigsöömise laual.

Oma olemise kaotavad põrsad, hanedest ja kalkuneist on järel vaid luukeresid; päid ja roode kaladest. Sinkidel sirgu pikki konte... Varemeiks on varisenud kondiitrikunsti loomingud.

Ja igasugu pudeleid tühjeneb, tühjeneb... Šampanjat voolab jõena: seda juuakse, seda läigib põrandale, ujub laudadel, kus leemendab linakesi... ja kelnerid neid aiva asendavad puhastega.

Kõige selle tagajärjel valjeneb naer, kõveneb kõne... Komplimendid muutuvad julgemaks, pipar-

dub anekdoote. Familiaarsustub vahekordi: julgelt sajab suudlusi kätele, paljastatud õlgadele... Härrade käsi kipub peatuma allpool daamide vöid...

Kui aga kutsub uljas „krakovjak“, siis tormatakse jooksul tantsima — ruum tühjeneb. Taganen oma tuppa.

— Oo, kuis minu arvatavad ebajumalad kolinal kukuvad moraali ja vooruste kõrgeilt seisukohilt! Või nii..! Või nii! Siin pidutsetakse hoopis süvenenumalt, põhjalikum on siin lõbukultuur.

Kuis siin ajab üle küllusekarikas! Aga selle eest kuskil ollakse näljas; ollakse ilma kõige vajalikumast.

Ning mõistan ma sel hetkel, mis on nende inimeste silmis eesti rahvas, meie keel, meie ideaalid, meie omakultuur. Pleebsi värk on see neile! Ainustki eesti soost pidulist pole siin, kuigi nad elavad keset meid.

Pimeduses astun teise ukse juurde, tasa keeran võtme, ootan siis viivu... ning paotan ukse, vargsi vaadates pilu vahelt. Siin pole tühi: sohvakesil istutakse. Sinist ja roosat siidi on põimunud musta kaleviga... širmikeste taga, loorberpuude varjul suudeldakse.

Hääletult sulen ukse ning mõttes rändan neisse tubadesse seal tagapool, milliseis dekoraatorid näitasid oma kunsti. Ja nüüd vahest mõistan, et see ju vist peabki olema nii, selleks see nii asutati, et oleks aga mugav, mõnus... Sellele vaadatakse nagu endastmõistetavale.

Söögitoas on tühjus-vaikus. Vaibumas on juba mu uudishimu, kuid siiski avan ukse, asun oma positsioonile, sest mis saab edasi — ööd on veel palju.

Midagi pole uut, ikka samuti joostakse iga tantsu lõppedes siia, haaratakse suutäisi, juuakse.

Noorproua Sofia on näkineid, heledas sinirohelises siidkleidis, mis lainetab põrandal voogava jõena. Lahtisena lokkavad õlgkollased juuksed, ümber pea valgeist vesiroosest pärg. Ka kleiti mööda alla ripub vesiroose pikkade vanikutena. Üksikuid briljante — veepiisku — säramas juustel ja kleidil, mis kukub raskena, kleepuvana, joonistades nõtke, peene kuju kontuure.

Temaga seltsib härra, kes on siin majasõpru ja igapäevaseid külalisi. Ta on kasvult veidi lühem proua Sofiast, vurrud ripakil nagu hülgel.

Seal nad seisavad: proua Narkovski ja härra Lomotš. Nad söövad kooki ühiselt tassilt, kõneldes ja vaadates teineteisele silmadesse. Siis nad valavad šampanjat ning sedagi joovad kordamisi ühest klaasist... vallatelles: proua edvistades, mees süües teda silmadega.

Muusika alates tühjeneb ruum — nad jäävad kahekesi. Nüüd nad püüavad korraga rüübata ühisest klaasist: suruvad vastamisi põsed, ulatavad huuled klaasi poole, veini loksub siidile... Härra paneb oma käe ümber noore proua sihvaka piha, tõmmates ta üsna enese vastu: nagu kaks vibu on nad üksteise kõverduses. Mees suudleb daami pimestavalt valgele rinnale, vesirooside vahele... Noor proua heidab pea kuklasse, naerab... Ning uuesti püüavad nad rüübata juuste ja põskede kokku puutudes. Kui aga see osutub võimatuks, siis joob proua üksi, mehe hoides klaasi.

Nüüd pöörab härra Lomotš klaasi nii, et just proua huulte asemele satuks ta suu. Joob.

— Jumalik jook... teie huulte vürtsituna! hüüab ta, silmadega pööritades lakke.

Kelnerid seisavad uksel, kuid neil on nähtavasti

oma kasvatus, või „treening"; ei nemad „näe" seda, kuis härrased suhtuvad omavahel... Ja ega härrased vist reageerigi nende arvamisele.

Härra Lomotš suudleb proua Sofia käsivarsi, õlgu... Surub ta siis vastu seina, ahju- ja puhvetivahelisse kitsasse tühemesse, liitudes kogu tema kehaga, ja... suudleb huuli!

Mu hingamine peatub, silmad pärani... on nagu peaksin kiljatama ehmatusest sellise julmuse pärast. Ent ilus proua, vabanedes viimaks tormilisest suudlushoost, tõstab pea kõrgemale, kuklaga toetudes seinale, ja naerab vaid hääletut naeru. Mees sööstab nüüd huultega tema kaelale, rinnale... süleleb teda meeletus ekstaasis, aga proua ei teegi katset vabaneda. Aeglaselt tõstab ta vaid käe, näpistab meest kõrvast, sõnades koketselt:

— Teie olete vallatu... Vallatu olete...

— Milline elu! mõtlen. — Oleksin ma püha Paulus, kohe kirjutaksin Tessalonika, Korintuse ja muile rahvaile: Mehed, armastage oma naisi!.. Ärge jooge end täis magusat viina meelemõistuse kaotamiseni! Teie jätate naised hooletusse... ent naine vajab armastust, illusioone... luulet; vajab flirti, jumaldamist.

Ball kestab. Külalisi jääb vähemaks saalis kui ka söögitoas, kuigi lahkunud pole veel keegi. Endiselt kannab kvartett väikeste vaheaegade järele ette tantsulugusid, ent tantsib veel vaid üksikuid paare.

Vist neid istub ja puhkab neis ilusais tubades pehmeil sohvadel ja toolidel loorberipuude vilus... mitmevärvilisisse siidkangaisse sumestatud elektrivalgusel.

Kelnerid kannavad sinna likööri, vahuveini, puuvilja, kooke...

Väljas seisab tõldu, autosid, tukkuvate kutsaritega pukkidel, magavate juhtidega. Aga ka trepil istub nais- ja meesteenijaid — nad ootavad neid härraseid, kellel pole oma sõidukeid, et siis kohe joosta, kutsuda voorimees, kui väljuvad nende leivaisademad.

Hommikul ärgates veelgi kuulen võõraid hääli, näen unetust ööst ja pohmelusest rohelisi nägusid.

Kelnerid ja teenijad tühjendavad pudelipõhju, poolelijäänud viinaklaase... korjavad konte ning ülejääke.

Proua Rumilski asutab sõitma oma mõisa, kavatsedes sinna jääda kuuks, poolteiseks.

Mulle ta maksab palga, kingib siidi kleidiriideks. Ta on mulle väga hea ning avaldab lootust, et ma tema äraolekul samuti veedaksin Olgerdi aega, kõigiti hoolitsedes tema eest.

— Mihhalina jääb teile abiks, nõuks. Ja härra on ju ka kodus. Loodan, et kõik läheb hästi, räägib ta lahkumisel.

Algul nagu miski ei muutu meie majas, sest samuti käib elu oma täpsushammasrattal. Siiski pikapeale võib märgata, et härra Rumilski nagu ei iriseks nii palju söögi juures. Ka jäävad päevased külastajad hoopis ära ning lõunalaud pole nii külalisrikas, kuigi härra ei lõunasta iialgi üksi. — Ikka tuleb ta koos mõne võõraga või varitseb Lomotš või mõni teine majasõber just kella kolme, et kohata temaga trepil nagu kogemata... ja saada siis kutse lõunaletulekuks.

Härra Rumilski on nüüd kõigiti peremehelik, milliseid omadusi küll ei oleks arvanud peituvat temas. Kui ta kella üheksa aegu sööb õhtust tavaliselt koos mitme võõra härraga, siis laseb ta kutsuda söögituppa koka ja tellib homseks lõuna- ning õhtusöögi. Vaatab läbi koka arved, maksab nende järgi, kunagi midagi tingimata.

Mihhalina kannab temale ette, milliseid vorste, juuste, kohvi, kaaviari ja muid delikatesse vaja osta, ning härra varustab teda tarvilise rahaga. Ta korraldab veinide villimist keldris ja laseb täispudeleid asetada pimetuppa küliti riiuleile, mis asetsevad ümberringi mööda laealuseid.

Kui tuleb pesupäev, siis laseb ta enese juuresolekul Mihhalinal sorteerida ja üle lugeda musta pesu ning kirjutab arvud majapidamisraamatusse. Sama raamatu järgi võtab ta vastu puhta pesu, hoolega sõrmitsedes iga eset, lugedes üle, märkides maha.

Jah, härra Rumilski on liigagi peremehelik.

Õhtuti on ta nüüd sagedamini üksi, vahel kutsub Olgerdi minu saatel oma kabinetti. Ent... nüüd kisub ta ka minu jutlemisse, mida ennem ei juhtunud iialgi.

Seal seab ta Olgerdile mingi karikatuuridevihu vaatlemiseks. Andes temale nende üle seletusi, ta vahepeal vestleb minuga, kuna käsib mul istuda nahkdiivanile üsna kirjutuslaua lähedale.

— Milline on teie vanus? küsib ta minult. Kuulnud mu vastuse, kõneleb:

— Teie olete väga seda nägu, kui oli üks tütarlaps minu isa mõisas, millal olin veel üliõpilane. Ta käis minu toas vestlemas. Ükskord öösi ta viskas läbi avatud akna sületäie kastemärgi lilli minu asemele kus magasin; ise ta naeris heledasti, joostes mi-

nema. Kuid siis puhkes seal ümbruses mingi katk või taud, ta haigestus ja suri. Oli seekord kaheksateistkümne-aastane. Kogu oma eluaja ma mäletan teda, väga mäletan.

Mõttes vaatab ta minule mõne viivu ja kordab:

— Jah, imelikult sarnane olete temaga. Ma kohe märkasin seda, kui tulite meile.

Härra Rumilski vaatab Olgerdi poole, kuidas ta on süvenenud vaatlusse, seistes teisel pool lauda, ja... paneb oma käe minu põlvele, küsides:

— Kas teil on peigmees?

Kuna mul on mõningad kirjavahetused, siis vastan:

— On.

— Kes ta on?

— Üks noormees.

— Jah, seda küll, aga kas ta on ka rikas? uurib härra.

— Ei, rikas küll mitte, aga...

— Aga armas? Jah? pärib.

Naeratan sellele, kuna härra Rumilski patsutab mulle põlvele. On kole piinlik! Abituna vaatan ringi, et leida mõne põhjuse eemaldumiseks. Kuid Olgerd on see, kes lunastab mu, sest küsib:

— Onu, aga kas on niisuguseid hobuseid, kel on tiivad?

— On küll, vastab härra Rumilski hajameelsena, kärmesti tõmbab käe minu põlvelt, pöördub lapse poole. Teen liigutuse, nihkun veidi kaugemale.

— Kas on ka mänguhobuseid tiibadega? pärib Olgerd.

— Ei, mänguhobuseid ei ole, vastab härra Rumilski kerge ärritusnoodiga hääles. Temale ei meeldi

nähtavasti lapse küsimused nüüd, mil ta tahaks jutelda minuga.

— Väga rumal, et ei ole mänguhobuseid tiibadega, arvab Olgerd, vaadates viivu pettununa, kuid süveneb siis jällegi piltidesse. Seda kasutab härra Rumilski, pöördub minu poole ning, jätkates endist juttu, sõnab:

— Vaest meest ei maksa armastada ega temale mehele minna.

Kehitan õlgu, vaikin, kuna tema üha silmitseb mind põselihaste ägedasti liikudes. Siis räägib ta:

— Teie olete ilus tüdruk, võiksite endale luua rikkuse oma nooruses.

Arusaamatuses vaatan temale, kuna ta kinnitab:

— Nojah, võite, kui jätate niisugused vaesed kavalerid ja... valite endale mõne rikka härra.

Naeratan, vaikin, sest jutuaine on mulle pentsik. Vaikib temagi. Vastab vahepeal Olgerdile ning, vähe mõtelnud, küsib:

— Mis huvitab teid elus kõige enam?

Ma ei oska midagi vastata, sest küsimuses on lai ala.

— Väga palju huvitab, ütlen kahtlevana.

— Ei, mina tahaksin küsida, kas teile meeldivad toredad riided või tõld, või auto?

— Meeldivad küll ka, aga...

— Mis aga? Mis meeldiks teile siis kõige enam? usuteleb ta.

— Kõige enam mulle meeldiks palju lugeda, õppida, väga palju õppida, vastan elavnedes.

— Tütarlapsele pole seda nii väga vaja, arvab tema, halvakspanevalt käega lüües ja lisab:

— Teil on oma ilus haridus, olge sellega rahul.

Meie seltskonnadaamidest polegi paljud õppinud nii palju, aga oskavad olla väga huvitavad.

Vaikib siis, mõttes vaadates minule, põselihaste liikudes.

— Aga, sõnab ta kaalutelles, — kui... just nii väga huvitab õppimine, siis laske end panna kooli.

Kehitan õlgu.

— Valige endale üks härra, õpetab ta, — las peab teile korteri, ostab riided ja paneb kooli.

Mind valdab pahameelelaine, kuid surun selle, mõtlen pisut ja vastan siis näilikult rahulikuna:

— Ei, niipalju küll ei huvita, et teeksin seda.

— Mis!.. Teie tahate siis aiva teenida ja raisata siin oma ilusat noorust? hüüab ta imestudes.

— See pole raiskamine. Ausasti teenin endale ülalpidamise, vastan vaevalt varjatud paatosega.

— See just on raiskamine! kinnitab ta, ärritus hääles, ning lisab:

— Raiskate oma nooruse: lähete mehele, sünnitate karja lapsi, pesete neile pesu ja küürite seal igasugu mustust, enneaegu lähete vanaks ja inetuks, kuna teie käekesed on kõlblikud kandma kalleid sõrmuseid.

Seejuures sirutab ta käe, et võtta peosse minu oma. Kärmesti peidan käed selja taha, öeldes:

— Mul pole midagi ilusad käed — olen teinud tööd.

— Ei, teil on väga ilusad käed, ammugi märkasin seda ja — ta vaatab maha — jalad on teil ka ilusad, väiksekesed.

Tõmban jalad voldilise seeliku alla koomale. Ja on nii hirmus piinlik, et tahaksin nutta ning joosta siit. Tema aga vaatab üksisilmi mind mu kohmetu-

ses, naudib vist seda. Ja hoogsalt liiguvad ta põselihased.

— Jah, teie olete praegu suur väärtus, aruteleb ta. — Ilusake olete. Mõelge järele... ärge pillake, mis loodus on kinkinud teile. Siidis ja sametis võiksite käia, sõita omas tõllas.

Niisuguseil aineil armastab vestelda minuga härra Rumilski. Ja mina, kui varem ei sallinud, siis nüüd otse vihkan tema kabinetti ja neid õhtuid, mil ta kutsub Olgerdi sinna koos minuga. Kuis see rikub mu rahu ja nagu rüvetab mind.

Härra Rumilski oma peremehelikus hoolsuses vaatab korra järele majas. Ta käib vahest köögiski ja tuleb nüüd minu tuppagi õhtuti, neil tundidel, mil Olgerd juba magab.

Ta suleb vaheukse, laskub jutuajamisse minuga, püüdes sealjuures mind näpistada põsest või asetada oma käe mu õlale.

Neil korril kuulen söögitoas põranda naksumist: Mihhalina käib seal. Tal näib olevat palju talitusi: ta seab puhvetisuhvleisse puhtaid pabereid, lükib lauahõbeda, kristalli ja muud esemed ilusasti ritta. Jääkapis on ta leidnud korratusi.

Püüan rääkida valjusti, et see kostaks söögituppa, juhtides jutu Olgerdi mängule, tervisele, meie jalutuskäikudele.

Ent mõnel õhtul tuleb härra Rumilski, olles kuidagi erutatud, tahab mind haarata embusse. Põiklen kõrvale, temale jäävad vaid mu käed, mida ta hoiab kogu jõuga, kuna mina taganedes põgenen mööda

tuba. Matsutades suudleb ta mu käsi, matsutusi langeb isegi mu käiseile, põllele, kusjuures ta pomiseb:

— Armas... ilusake... kenake... kallis!..

Püüan pääseda ukse juurde, sealt pimetuppa ning koridori. Tulen siis tagasi söögitoa kaudu, kus Mihhalina nüüd aiva toimetab midagi õhtuti, mil härra üksi kodus.

Minu möödudes vaatab Mihhalina mulle oma roheliste silmadega. Kuid mina tahan näida rahulikuna, ükskõiksena, tehes temale mõne komplimentmärkuse, et küll ikka on see Mihhalina üks maja lukk ja proua parem käsi. Ei tea mis proual viga kodust ära olla, kui tal on niisugune valvur.

Mihhalina ilmsesti ei salli mind, ta vastab vaid mürgise naeratusega, kui lähen oma tuppa, jättes ukse paokile.

Härra Rumilski küsib siis valjul häälel, kuis on Olgerdi söögiisu, kas tal ei ole ehk jalutades külm, ning et võiks igaks juhuks talle selga ajada veel villase kampsuni palitu alla.

Härra on tusane, kui väljub söögitoa kaudu, kus kukub tõrelema Mihhalinaga, et mis ta talitab siin iga õhtu ja raiskab elektrit.

— Seda kõike võite teha päeval, mil valge, ja hommikuti tõusta varem, resoneerib härra järsult. Uksel ta seisatab, astub sammu tagasi ja küsib:

— Mis kella ajal te tõusete hommikuti, Mihhalina?

— Tõusen kell seitse, teie kõrgeausus.

— Mis magamine see on nii kaua? kisendab majahärra. — Korralikus majas tõuseb tüdruk kell kuus.

Mihhalina seisab, silmad imestusest nagu nööbid.

— Aga, teie kõrgeausus, proua on korraldanud nii, lausub ta arana.

— Kuid mina korraldan teisiti, kisendab härra Rumilski, enesevalitsus-ohjad langenud käest. — Tõusete hommikuti kell kuus ja teised tüdrukud samuti, ning kõik peab olema siin majas korras ja omal ajal. Mõistate?

— Kuulen, teie kõrgeausus! pomiseb Mihhalina, ning härra Rumilski siirdub oma kabinetti, pauguta-des uksi. Ta ei mõtle, et on hilissügis, et kella kuue aegu hommikul on sama pime kui õhtul.

Kuid Mihhalina on nüüdsest mulle veel hoopis halvem. Ta segab end minu töösse, vahib juures, kui riietume Olgerdiga väljaminekuks, tehes märkusi, nagu oleks ta valitseja minu üle.

Lõuna- ja õhtusöögi ta toob mulle kandikul, visates selle mu ette, nagu oleksin tema armusant. Ma teen küll näo, nagu ei märkaks ma midagi, püüdes isegi temaga lahkesti jutelda. Ent ta ei vasta mulle peale „hm" midagi. Näen vaid tema punaseid juukseid ja rohelisi silmi.

Oo, kuis ootan proua tagasitulekut, sest koos temaga kadus siit majast rahu!

Viimasel ajal käib härra Rumilskil rohkem külalisi, vähem on tal vabu õhtuid.

Ühel pealelõunal tuleb tema juurde sama noor ploomsilmaline daam, keda nägin siin maskipeol. Kabinetist on kuulda, et proua nutab, kuna härra Rumilski teda lohutab:

— Ära nuta, armsake... ilusake! Ära nuta, kenake!..

Daam veedab tundi paar, ja on... nagu lavastuks siin mingi draama viimne vaatus.

Teine kord, õhtul kella kümne aegu, tuleb tema juurde ilusas sinises õhtukleidis suur blond daam. Toda daami olen näinud koos tema mehega siin visiidil.

Härra Rumilski laseb kabinetti kanda veini ja puuvilja, ning suleb siis ukse.

Sel õhtul istun oma toas segamatus rahus, kirjutan kirju kuni kella üheni öösi. Kui lähen unele, jääb see daam ikka veel sinna, ning Mihhalina käib koridoris edasi-tagasi tasa... kikivarbail. Ei või ta ju heita magama enne, kui on saatnud välja võõra, olgu see või hommikul.

Järgmisel päeval istub härra Rumilski õhtusöögil ja temaga on kolm võõrast härrat.

Uks on paokil, kuulen, kuis härra Rumilski räägib oma külalistele, hooplevalt naerdes:

— Oo, minul on suur menu: mulle käib daame öötundidelgi, rääkimata veel päevast.

Härrad naeravad kooris, kuna keegi neist küsib:

— Kas ka seltskonnadaame?

— Ma teistega ei teegi tegemist, kiitleb härra Rumilski ning vähe hiljem lisab:

— Eile õhtul tuli minu juurde näiteks madam Merkovski ja istus siin kella kolmeni öösi...

Vist rabatuina sellisest põrutavast uudisest vaikitakse viiv, siis kostab imestavalt:

— Oo... aa..! Kas? — ning pärast seda naeru nagu siis, nagu naeravad mehed, kui jätavad muist ütlemata.

— Kui alatu härra Rumilskist! mõtlen. — Kui hirmus alatu, et lobiseb välja daami saladuse. See on ju otse võrratu, kuulmatu. Ja vast ainult istus ning

jutles see daam, nüüd aga härra Rumilski omistab sellele külaskäigule halvamaigulise kahemõttelisuse, milline annab head põhjust keelepeksuks, sest need härrad muidugi ei vaiki. Oi, mis alatu, inetu lugu!

Nende vestlust edasi kuulates veendun, et see keerleb aina naiste ümber: naisi arvustatakse, neid kirjeldatakse... Peensusteni sõelutakse kellegi noore daami omadusi ja väärtusi: millised ta õlad, puusad, millised ta rinnad.

— Nagu puhvrid on need! kinnitab kellegi mahlakas-dramaatiline hääl. — Valged ja õõtsuvad nagu piimakiisel.

Hirnutakse naerda, kuna kostab kellegi vanema mehe kõrinhääl:

— Ärge ärritage mind!.. Ooh! Või nagu piimakiisel!

— Aga kui teaksite, millised on ta sõõrmed: just kui tõumäral — niisugused pisut laialipuhutud, seletab dramaatiline härra.

— Ooh! Hulluks lähen! oigab kõrinhääl. — Ei tohiks lasta inimeste hulka niisugust iludust. — Ning rõkkab toorest, tiirast naeru.

— Jah, aga kui teie veel näeksite ta silmi! ei lakka jutustaja. — Need on sinihallid, pikergused, ripsmed tumedad, pikad. Ning need ripsmed on kuidagi kõverdatud ülespoole, mõistate?

— Enam ei või! Ooh, ei või! röögib kõrinkõri, nagu võiksid tema eas veel olla kired teda lämmatamas. Ja siis jällegi laia naeru.

Sel hetkel astub Mihhalina, kandik käes, pimetoa kaudu, tuues mulle õhtusöögi. Viimasel ajal ta avab ukse järsult, koputamata. Ma keen seesmiselt säärase häbematuse üle, kuid sunnin enese rahulikuks, nagu ei märkaks ma midagi, öeldes vaid:

— Tänan, Mihhalina!

Sest kuni proua ei ole kodus, ei taha ma temaga midagi rääkida ega seletada.

— Küllap siis näeme! mõtlen pahameeli. — Küllap näitan sulle su õige koha, sa punapäine õelus, ja õpetan sulle kombeid, kui majaingel jälle siin.

Mihhalina väljunud, koputatakse teisele uksele, selle avab teener, heasüdameline venelane Dimitri, kes on õigupoolest küll kantselei uksehoidja, kuid kelle kohuseks on ka teenida härra Rumilskit lõuna- ja õhtulauas.

— Freilina, härra kutsub teid, teatab ta.

Jahmatan, sest see on esmakordselt, et mind kutsutakse kuhugi, pealegi veel söögi ajal. Tõusen, ilmun söögitoa uksele.

— Astuge lähemale! sõnab härra Rumilski, püüdes häälele anda tõsist, käskivat tooni, kuna teised kolm vahivad minule.

Olen arusaamatuses. Seisatan hetke nõutuses, siis astun mõne sammu edasi. Tunnen enesel nende elatanud, kogemusis nilbustunud elumeeste silmi. Mind mõõdetakse, hinnatakse nii tungivalt, et tajun isegi nende pilkusid oma ihul. Mul on tunne, nagu riietaksid nad mind lahti... ja mina ei tea, kuhu peita oma alastiolekut.

— Kas teie ei tea, milleks lasksin kutsuda teid? küsib siis härra Rumilski, ise vaatamata minule, sealjuures muiates ning tehes grimasse oma lauakaaslastele.

— Ei tea, vastan juhmilt, kuna tunnen, et põrand kõigub mu all, silme ees virvendab.

— Kui te ei tea, siis... siis võite minna, ütleb härra Rumilski. Pöördun kärmesti oma tuppa, saadetuna nelja vana mehe hirnuvast naerust, mida kos-

tab veel kaua hookaupa. Võib oletada, et kõik nad neli on hästi joobnud, kas viinast või julmusest.

Jooksen mööda tuba, ängistub rinnas, matab hingamise. Viskan enese voodisse ja tahaksin kisendada meeleheites seesuguse käitumise pärast.

— Oo, millega olen teeninud selle! Kuis tohivad nad minuga toimida niiviisi?!

Rahulikult möödub päevi: härral on võõraid, ja Olgerd ei näe oma „onu".

Kuid miski pole püsiv, sest ühel õhtul tuleb härra Rumilski minu tuppa ja, midagi rääkimata, haarab mu ümbert, püüdes suudelda.

Kogu jõuga kaitsen end, vääneldes ta käte vahel, kuna tema oma habemetüükais lõuaga hõõrub mu kaela ja palged kibedaks. Inetu on pilt, kuidas see elatanud mees püüab tabada minu huuli. Märjaks ilastab ta mu käed, mu kukla.

Kuid lahti rabelen enese, hakkan jooksma ümber laua. Ta on ärritatud nagu härg, muidugi mitte kirest, mida ma temas ei oleta. Ta on ärritatud vaid vihast, et ma ei alistu tema tujudele. Põgenedes tiirlen ümber laua, mida tema ähvardab paisata ümber, kui ma ei seisata.

— Teie olete hull! ütlen, täis hirmu, et seda mürglit võib ju kuulatada Mihhalina, ja mis siis?

— Jah, hull olen... hull armastusest! Armastan teid, mu uhke nõid, kogu oma elujõu ülejäägiga. Halastage! Ma kõik teen, mida soovite.

Ta seisatab ja peaaegu kisendab ärritusega, kurjasti:

— Mida te soovite? Vaata, kus mul veel kindlus, kurat teid võtaks! Mida te soovite, öelge mulle, ja olen teie jalge ees.

Ning laskubki härra Rumilski põlvili teisel pool lauda, sirutades käed üle selle, korrates:

— Mida soovite teie?

— Midagi ei soovi ma, hüüan. — Jätke mind rahule! Millegi eest ei müü ma end, olen aus tütarlaps.

— Aga kuulge, teie olete ju rumal, loll olete! sõnab ta püsti tõustes.

— Mis sellest, olgu ma loll. Kuid jätke mind rahule. Ja mis idée fixe on teis, et „armastate“ just mind, kuna olen teenija tütarlaps. Teil on nii ilusaid seltskonnadaame, kes armastavad teid ja...

— Oo, kuis olete rumal! oigab härra Rumilski. — Teie ei tea elust veel midagi. Teie ei tea, et neist daamidest pole mulle külma ega sooja: ei sütita, ei ärrita mind nende knihvid, olen neist tüdinud. Aga teie...!

Ta peatub, nagu emmates mind oma pilguga, ja lisab asjalikul ilmel:

— Vaadake, kui inimene peab alati sööma valget saialeiba, siis... see tüütab nii ära, ja on hirmus isu jämeda rukkileiva järele.

— Või mina olen siis see jämeleib! mõtlen. — Oi, oi, milline „kompliment“, sest ise ma võrdleksin end vähemalt kobeda tordiga.

Samal ajal härra Rumilski seletab:

— Jah, mina armastan teid ja teen, mida soovite, sest olen rikas. Mõne päeva pärast sõidan Peterburi. Käskige: milliseid kinke soovite?

Ta vaatab minule, oodates vastust. Kui ma vaikin, siis ta kordab:

— Mida te soovite, et tooksin teile? Kas tahate mõne ilusa kleidi või pesu, või siidsukki?

Jällegi ootab, ärritusest jõllisilmi.

— Kas tahate siidsukki, ja mis värvi? usutleb.

— Ei, ma ei vaja siidsukki, kuna mul pole niisugust kleiti, millele sobiksid need, ka pole mul kuhugi minna.

— Ma toon siis teile ka kleite ja võite minna teatrisse, ei lakka ta nurumast.

— Palun jätke mind! hüüan tülpinuna. — Ma ei vaja, ei vaja midagi, muud kui jätke mind rahule.

— Rämps olete, karjub ta nüüd vihasena. — Üks tüdrukurämps, ja ei rohkem. Mõtle kus mul iludus, kus mul aare!.. Rämps, drjän niisugune, ja ta väljub ukse mürtsudes.

Mõttetuna istun laua juures. Oh jumal, milline häda! Ja on nii raske ning ohtlik, ei tea, mis küll saab. Tuleks vaid proua ruttu koju.

Kuus päeva enne jõulu tuleb ta. Saabub telegramm, ja härra Rumilski sõidab ühel hommikul vara temale jaama vastu.

Põnevusega ootan, sest nüüd on möödas hädad.

Proua, vabastanud enese üliriideist, esimeseks tuleb tervitama Olgerdit, süleldes teda ja suudeldes. Mullegi annab teretamiseks kätt ja tänab, et kõik ilusasti korras.

Sel hommikul hilineb härra Rumilski oma kantseleisse. Koos härrastega joon kohvi, kusjuures härra räägib vaid prouaga ja Olgerdiga, minule ühtegi pilku heitmata, nagu ennemgi alati proua juuresolekul.

Rõõmus olen ja rind on kerge. Sel ilusal talvehommikul riietan Olgerdi suurima tähelepanuga, et minna jalutama.

Proua annab meile kolmerublase, et võiksime lasta endid sõidutada, kui soovime.

Ja muidugi soovime: palkame endile saani ja sõidame. Tormiliselt tahaksin kedagi kaelustada, hüpata tahaksin, käsi plaksutada, sest majaingel on jälle kodus! Kuid pean suruma oma õnne kombelisuse raami. Hüppab vaid süda, naerab suu, naeravad silmad.

Nüüdsest peale koputab Mihhalina jälle mu uksele, kui toob mulle õhtusööki, ja mina ei sunni end liigsele lahkusele temaga.

Lähenevad jõulud. Kuis on need küll hoopis teissugused kui kõik minu endised jõulud, mil tulin koolist koju vanemate juurde, kus ootasid jõulusaiad, korbid, verivorstid rasvase sealihaga, mis pärast kostilaua lahja jaotoitu oli otse meelisegavalt nauditav. Polegi midagi võõristavat selles, et siis rasva kippus tilkuma küünarnukilt, kui vorstiots ehk sattus liiga sügavale praepannil särisevasse kastmesse.

Nüüd söön igapäev peeni toite, mille küllusliklikkus ja rafineeritus ehk võõrutab minu vaimustuse maalikust rasvast. Ka ei ümbritse mind omaksed ja armsad, ent võlu ja huvi ei puudu tänavusilgi jõuludel. Põnevusega ootan neid, sest jõulud tõotavad mulle annetada uue moodse palitu. Tahaksin ju ka olla noobel preili, kuna olen kasvanud välja oma vanast palitust, millega rätsepakunst omal ajal on tahtnud kujutella plikat. Nüüd aga siin suuremas

linnas ja minu eas tundub see ema lambavillane riidehilp nii väga vähe vihjavana ilule, kõnelemata edevusnõudeist.

Kolme kuu palga olen hoidnud palitu jaoks. Teatan oma kavatsusist proua Rumilskile. Temagi on huvitatud minu riietusest ja, kuigi mul neljas kuu alles pooleli, annab ta mulle sellegi palga ette, et oleks mul rohkem raha, sellega enam valikuvõimalusi.

Koos tädiga, kelle kutsun kaasa asjatundjana, nõuandjaks, siirdun teostama oma ostusid. Kui siis pärast paljusid käike, põhjalikku kaalutelu, kauplemist ilmun linna, jõulueelsesse elevusse, rõõmsalt ruttava rahva mõõna, uues palitus ja sobivas kübaras, mis olen teeninud endale ise, siis tunnen end oma meelest toredana, tähtsana. Mu samm omab iseteadvat kindlust, nagu vaatleksid ka kõik vastutulijad aiva mind ja imetleksid... muidugi mu kenadust.

Vanast palitust teen paki, lisades sinna kompvekikarpe, ja saadan koju — nooremad õed võivad veel tarvitada seda. Saadan ära riide, mille soetamisega mulle paar aastat tagasi mu vanemail oli nii palju muret, kulu. Ja koos selle saadetisega nagu taanduks minust kuhugi kaugusse kogu mu minevik isamajas: väike kambrike labase puuvoodiga, kirju vaip ema veimevakast peal. Madalad aknad kodukootud kardinatega, värvitud kummut nurgas. Mu kodu, mu lapsepõlv, isa arm, ema hool. Nagu unelm on see kõik — möödunud jäädavalt.

Jõudnud koju, avab Mihhalina mulle ukse, ent ta teeb, nagu ei märkakski muudatust mu välimuses.

Proua Rumilski aga, kes minu ära olles on veetnud aega Olgerdiga, ruttab mulle vastu uudishimulisena.

— Nüüd olete päris grande dame! hüüab ta, vähe

vaadelnud mind. — See riietus asetab teid hoopis uude valgusse — näitab teie õiget välimust, ja ütlen teile, et võite olla õnnelik sellele.

— Tooge preilile lõuna! käsutab ta Mihhalinat, kes proua kõneldes mulle neid komplimente seisab eemal, ilme surmtõsine. Vist ei raatsi ta rõõmustada mind oma naeratusega minu heameele puhul.

— Sööge, ütleb proua mulle, — ja minge siis jalutama Olgerdiga.

See viimane just huvitab mind, sest ilusasti riietatuna, härraste lapsega käe kõrval, on jalutuskäik ülim nauding ja mitte teenistuskohustus.

Jõulud on jõudnud. Saali tuuakse suur kuusk. Olgerdil ja minul lubatakse olla dekoraatorid kuuse ehtimisel: riputame üles säravaid päikesi, kuld- ja hõbeingleid, klaaspärle. Montöör seab kuusele elektriküünlad.

Siin ei pühitseta jõule nii kui meil, kus rõõmutsetakse kuuse ümber lauldes, tantsides. Jõuluõhtul vajutatakse vaid nupule — kuusk lööb särama loendamatuis tuledes kogu õhtuks, isegi ööks, kuna elu majas läheb oma rada. Täna puuduvad ka külalised.

Olgerdile toovad jõulud uue ratsu, sest endised on jäänud talle madalaiks.

Kõik meie teenijad, nende hulgas ka mina, saame kingitusena igaüks ühe oma kuupalga. Kuna andsin välja oma viimase raha ostudeks, siis on selline kingitus mulle isegi hädavajaline.

Nii on jõulud mulle siin võõrsilgi rõõmupühad hulga üllatustega, ehkki nad muidu tunduvad igavad.

Teisel pühal on Rumilskite majas märgata veidi suuremat askeldust ja lõuna lükatakse ühe tunni võrra edasi.

Tuleb külalisi: abielupaar lihtsavõitu inimesi, vist härraste sugulased, kaks noort neidu, riietatud väga keskpäraselt, siis veel kaks üksikut kohmaka välimusega härrat.

Imelik, et alati leidub rikkail vaeseid sugulasi, keda pühiks tuletatakse meelde: kutsutakse külla, seatakse istuma pillavalt kaetud lauda. Ning kuigi vaesed sugulased on rikka elust hurmunud, — neile ollakse siin tähelepanelik, ollakse ülikülalislahke — siiski vist tundub selles mingi õrritus neile, et vaadake, kuidas elame meie, katsuge tulla meile järele! Seepärast on nad siin arad, rõõm sunnitud, enesetunne ilmsesti alt-ülesvaatav, ehkki sugulase rikkusoreool on ka nende uhkus.

Ent külaline, kelle pärast täna siin eriti rõhutati lõunaroogade rohkust, veinide valikuküllust, on — katoliku preester.

Ta on mahlakas-muretu välimusega noorepoolne härra, kelle roosakal ümmaral palgel sõbralik naeratus näib olevat tema pärisomadusi.

Mulle on ta uudis-inimene. Kuid asjatult otsin temas paastumis- ning askeesijälgi, nagu võisin kujutella kuulduste järele. Näen aiva prisket elurõõmu tema hästiraseeritud näol.

Kui Dimitri kannab lauale esimese lõunaroa, tõuseb ksends, tema järele tõusevad ka teised lauasistujad, ning ksends loeb ladinakeelse söögipalve, peab siis lühikese pühadekõne. Seejärele õnnistatakse endid ristimärgiga, istutakse, ning algab lõunastamine.

Nende istudes söögilauas ja Olgerdi uinudes

olen nii kasvatamatu oma uudishimus, et püüan leida põhjusi mitmel korral käia koridoris pimetoa kaudu, et möödudes uksest heita pilku sööjaile, eriti aga ksendsile. Liigun käratult ja mind ei pandagi tähele, sest ksends on arenenud seltskonnainimene, kes oskab kõiki lauasistujaid kordamööda tõmmata kõnelusse. Punastudes ja pilkusid maha lüües ütlevad neiudki mõne sõna. Kõik võõrad, samuti härra Rumilski, on vaga näoga, rääkides alandlikult, aeglaselt.

Esimene roog lõpetatud, korjab Dimitri laualt taldrikud, viib need kööki.

Sel ajal seistes esikus, kuulen köögis kisa, rüselemist, kiljatusi, portselani purunemist.

— Mis võiks seal küll olla? — Olen enese täna ära müünud uudishimule, ruttan nüüdki köögi ukse juurde, avan selle vähekese ja näen:

Mihhalina ulub nutta, hoides kinni kriimustatud põske, nina verine, valge tanu peas viltu. Teine tüdruk Jadviga vehkleb kätega, valjul häälel läbi nutu midagi seletades. Kolmas korjab põrandalt taldrikutükke. Dimitri ja kokk seisavad nõutuina. Üks kui teine püüab midagi lepitavat öelda kisklejaile, aga nende sõnad sumbuvad üldisse kärasse, ulumisse.

Sulen ukse, ilma et midagi mõistaksin sellest kõigest. Aega möödub, teise roa ettekandmine viibib. Korduvalt helistab proua söögitoast, kuni viimaks väljub ise vaatama, mis võis küll juhtuda, et on tekkinud niisugune viivitus.

Pahasena läheb ta kööki. Hetkeks vaikib seal kõik, kuid siis seguneb tema hääl Mihhalina ja Jadviga häälega: kõik kolm kõnelevad korraga, üks teisest valjemini. On niisugune kisa, et see kostab vististi ka söögituppa.

Kuid viimaks ometi väljub Dimitri, käes kandik, suundudes söögitoa poole. Temale järgneb proua, nägu ärritusest punane. Kuid enne söögitoa uksele jõudmist manab palgele lahke ja vaga naeratuse ning istub lauda, nagu oleks kõik parimas korras.

Kandnud ümber toidu, seisab Dimitri söögitoa ukse kohal koridoris. Viipan temale esikust, kutsudes enda juurde. Ta tuleb ja minu pärimisele jutustab:

— Need kaks hullu tüdrukut läksid ju kiskuma, sest mõlemad tahtsid lakkuda ksendsi taldrikut esimesest roast. Jadviga palus mind juba enne lõunat, et märgiksin selle ja ulataksin temale.

— Aga mis nad sellest lakuvad? küsin arusaamatuses. Dimitri naerab, lööb käega ning seletab:

— Noh mine tea... ksends olevat püha mees... ja nemad usuvad saada osa pühadusest, kui lakuvad tema taldrikut. Ning just esimest, kuna pärast ei olevat mõju enam nii tugev.

— Aga kuis läks neil löömingulks, kui on tegemist pühadusega? uudishimutsen mina. Ning Dimitri seletab:

— Mina muidugi täitsin Jadviga palve: ulatasin temale ksendsi supitaldriku. Kuid Mihhalina tõmbab Jadvigalt taldriku ära, kärmesti hakkab ise lakkuma. Jadviga kisub seda tagasi, rebib kahe käega, kuna Mihhalina hoiab kinni, põikleb kõrvale ja üha lakub. Siis, vihastudes, Jadviga lööb alt üles taldriku pihta... Mihhalinal ninast veri välja, põsel kriimustusi, taldrik kukub ning puruneb. Ja kus siis seda janti!

Jutustanud selle, ruttab Dimitri kikivarbail minema — söögitoas ehk vajatakse teda.

Olen imestusest otse tummunud: või nii usklikud on nad!

Jõulud möödunud, käib elu jälle tavalist rada. Kui istub salongis igapäevaseid külalisi, kui kostab nende juttu ja naeru, kui majas käib koristamine, pesemine, siis on elu hoopis kiirem, lõbusam. Proua tegutsedes võõrastega, jääme Olgerdiga täiesti omapead. See aga on mulle kõige meelepärasem olukord, sest temaga meil sobib.

Väljudes Olgerdiga, tuleb uksel vastu telegrammikandja.

Jooksen tagasi seda teatama proualе. Ta ruttab esikusse, kirjutab alla, annab jootraha ning ärevusega avab kiirsõnumi. Lugedes seda lendab ta näolt üle ehmatusvari. Ta heidab lehe esikusse lauale ja kärmesti hüüab üle köögiukse:

— Mihhalina, minge kutsuge härra!

Löön silmad paberile, loen:

„Sofia haige, mamma, sõida siia. Vladek." Nagu must vari langeb üle minugi: proua sõidab jälle ära! Jälle pannakse kaalule mu kannatus.

Kui laskume alla trepist, mil Mihhalina tormab meist mööda alla kantseleisse, kutsuma härrat, siis olen nii kurb, et vaevu jaksan koondada oma mõtteid, mida keerleb mu peas nagu teelt eksinud rändlinde.

Jälle kord on saabumas silmapilk, mil aeg astub üle aastaläve... Olen kurb, et seda suurt silmapilku pean saatma mööda täielises üksinduses. Vist sugereerib mind see õhtu, mil iga hing püüab omaste ja armsate juurde, et koos nendega rõõmutseda uue aasta saabumisel.

Härra Rumilskile ja prouale on kutse tulla kuberneri lossi vastu uut aastat. Härra asutab nüüd sinna üksi. Õhtu eel toob rätsep uue frakk-ülikonna. Käib kingsepp, käib habemeajaja, masseerija, et midagi ei jätaks soovida ta välimus.

Kella kaheksa paiku õhtul tuleb üks noor daam; ta tuleb proua Rumilskit külastama. Kuuldes Mihhalinalt, et proua pole kodus, tahab ta väljuda.

Ent härra ruttab esikusse ja palub daami, et see veedaks temaga veidi aega.

— Halastage, mu armuline! hüüab ta, galantselt kummardudes ja ta käsi suudeldes. — Mõelge: ma olen üksi ja mul neli tühja tundi. Teil on ilus väike süda, mis ei saa ju olla nii ebasõbralik, et ei aitaks mul veeta neid.

Daam jääb. Ta jätab oma mantli esikusse ja, kitsas mustas siidkleidis, peas pisuke must kübar, millel pikk rippuv sulg, siirdub koos härra Rumilskiga saali, kus istuvad. Daam on elav ning jutukas. Minul rõõm, et härral nii ilus ajaviitja, ning Olgerdit ei kutsuta „onu" juurde, kuhu peaksin minema kaasa.

Paari tunni pärast lahkub daam.

Pöördudes esikust teda saatmast tuleb härra, ei, ta tormab minu tuppa, ilma et enne oleks koputanud uksele, kuigi on aeg, mil ma võiksin olla juba voodis. Kärmesti lükkab ta kinni vaheukse Olgerdi magamisruumi ja selja tagant haarab minu, kes ma jahmatades üles kargan toolilt. Ta haarab mu sülle, ise taandudes istuma mu voodiveerele.

Sünnib midagi julm-vägivaldset! Ta hoiab mind oma erutusest värisevate käte ning jalgade vahel. Ähkides ja hingeldades suudleb mind kuklasse, seejuures kiskudes mu riideid...

Ma lõhun kätega, mis mul vabad, väänlen, palun:

— Laske mind! Mis teie teete, kuidas tohite!..

Ta on hammastega minu õlas... asjatud on mu manitsused, palved. Siin võib aidata ainult jõud.

Kui nii võitlen, kokku võttes kogu jõudu, näen... kuidas tasa liigub käeraud pimetuppa viival uksel ja... pilu vahele ilmub Mihhalina roheline silmapaar!

Näinud seda, mind valdab metsik meeleheide. Teen järsu liigutuse, vabanen härra Rumilski käte vahelt ja kukun maha, tõmmates tema peaaegu enese kõrvale. Kuid veelgi hoiab ta mu jalgu. Raputades järsult, vabastan needki, kargan püsti.

Sügavas häbis ja meelepahas kohendades oma kleiti hüüan:

— Teie hullumeelne, vastik vanamees!..

Nüüd kainestub ta korraga, tõuseb ja pärani silmi küsib:

— Kes on vanamees?..

— Teie, teie olete kole vanamees! Mis te teete minuga!..

Kuid egas härra Rumilski ometi vabandu minu ees, egas ta ometi anna aru oma julmusest — tema meeli köidab hoopis muu.

— Ah, mina olen vanamees!? hüüab ta. — Mina olen see vastik kole vanamees? — Ning härra Rumilski nägu moondub vihast inetuks, kalgiks. Sest kõik võib siin maailmas olla, ainult mitte tema ei ole vana ja ammugi mitte vastik.

— Välja minu majast! Välja niisugune drjän! kisendab ta, unustades, et ukse taga magab laps, et majas palju kõrvu. Ta suundub minema ja kordab vihast välkuvi silmi:

— Tee, et koristad enese minu majast! Rämps, raisk niisugune! Et ma enam ei näe sind, mõistad!?

Ja mürtsudes langevad ta järel kinni uksed, kuna ta eemaldub.

Mu silme ees musteneb. Haaran pea käte vahele, seisan, ei mõista enam mitte midagi. Ei tea, kas pean minema nüüd kohe, ja kuhu?

Langen toolile, tummas meeleheites möödub viive, peas mingi kaos. Siis selgub üks mõte:

— Pean minema...

Jooksen avama suhvleid, et pakkida asju kohvrisse. Sel hetkel kistakse uks lahti, sisse astub Mihhalina. Ta lööb käed puusadele ja kihvtiselt nagu uss susiseb läbi hammaste:

— Mis sa siis nüüd ütled mulle?

Vihasööst valdab mu, kargan püsti ja vaevu suudan hoiduda mitte haaramast tema punaseist karvadest.

— Mis on mul öelda sulle! kisendan. — Kes oled sina? Sa katsu, et koristad enese minu toast, kusjuures märkan, et korraga meie oleme saanud „sinasõpradeks".

— Mitte mina, vaid sina koristu! susises Mihhalina. Ning meenub mulle mu seisukord. Vajun toolile, langetan pea kätele, kuna Mihhalina tõreleb:

— Kogu aja, mil proua oli kodust ära, jälgisin ma sind. Teadsin, et oled niisugune lipakas. Ja tee nüüd, et koristad enese!

Tahaksin vastata, kuid mul pole vastata midagi, sest ta ju üha kordab härra sõnu. Niisugusena elavana ja sõnarohkena näen ma Mihhalinat esmakordselt. Ta võiduröömutseb nüüd oma seletamatus vihkamises, mis tal on minu vastu meie esimesest nägemisest. Samuti pole minul põhjust teda armastada. Ainult kartes teda olen näidanud talle alati lahket nägu.

— Kui tuleb proua tagasi, siis kohe ütled enese lahti ja kaod! resoneerib Mihhalina.

— Ah, siis mul ei olegi vaja praegu minna, mõtlen kergendusega, sest minna uusaasta ööl kuhugi teadmatusse, tunduks mulle raskeima karistusena. Samal ajal Mihhalina, liikudes minu toas, tõreleb:

— Aga kui sa ise ennast lahti ei ütle, siis räägin mina prouale ära kõik sinu „suri-murid"... ja proua kihutab su välja nagu hata — ei tema salli niisuguseid.

Mihhalina seisatab üsna minu ees ja, kõigutades sõrme, hurjutab:

— Sest mõtle, mis sa teed, sina, häbematu tüdruk: sa teotad kindralit! Kas mõistad ka, et teotad ju kindralit?

Nüüd ei kannata ma enam, kargan toolilt, ütlen:

— Mihhalina, mine! Jäta mind nüüd üksi, sest oled sihil. Kui proua tuleb tagasi, ma lahkun siit. Ei tahagi niisuguse ülekohtusega, nagu oled sina, elada ühes majas. Sina tead ju küll, kuipalju olen siin süüdi mina, siiski süüdistad sa ainult mind, sest oled mulle halb.

Ma ei ütle Mihhalinale, et olen kuulnud temagi õrnast vahekorrast härra Rumilskiga. Üürike olnud see. Ning nüüd, mil tema punane pea on jäädavalt unustuses, tunneb Mihhalina vaid suurt kadedust oma võistlejate vastu, vihates neid kogu oma hinge tumedast sügavusest.

Kõigest sellest arvan siiski paremaks vaikida, astun vaid ukse juurde, avan selle ja käsutan:

— Mine välja!

Mihhalina alistub, möödub minust, kuid veel ei ole ta end tühjendanud lõplikult, sest lävel ta seisatub, öeldes mulle üle õla:

— Lipakas oled! Laiutab siis käsi ja mõnitab:

— Aga siiski „Fräulein"!.. kuidas muidu! — ning plartsatades sülgab välja oma viimase põlguse:

— Ptüi!

Kui sulen ta järel ukse ning mu pilk langeb ajanäitajale, siis leian, et on saabunud uus aasta.

Kuis küll pääsen sellest ummikust, mida peaksin küll tegema?

Kuulutaksin lehes, saaksin siin linnas ehk uue koha, ent mida ütlen siis prouale? Miks lähen tema juurest ära? Ta võiks mind kahtlustada milleski, ei annaks soovitust.

Esitella end aga uuel kohal esikteenijana ka ei või, sest liiga palju härraseid tunneb mind Rumilski kaudu, ning mu vale välja tulles võib järgneda veel halvemaid olukordi. Pealegi ei ole teada, mida kõneleb minust Mihhalina, kuna tal palju tuttavaid.

Või minna ehk koju tagasi?

Ent mida teeksin seal nüüd, kui olen juba maitsnud omaenda teenistuse vilja. Jõle oleks isalt nuruda tema vaevaga teenitud kopikaid enda tarbeks, kuna mul on küllalt annet ja oskust ise teenida.

Päevi möödub mõtiskelles, oodates majaproua tulekut, kuna ma üha enam kurbun, langen melanhooliasse, tuimun, väsin.

Kui viimaks ilmub mu endine kaitsja, siis tunnen, et olen nagu väeti leheke, mille torm on rebinud puult. Keereldes maas tuule kantuna, sirutab ta servi ülespoole nagu abi paludes. Ent puu ei saa teda enam abistada: katkenud on ühendav varreke, ei küüni sinna alla mudasse puu ülevad ladvad.

Veel iialgi pole ma olnud nii üksi kui nüüd. Oo, kuis vajaksin mõnd kõikemõistvat sõpra! Kuid see ei või olla mu isa, ei ema, vend ega õde.

Ainuke hingeline oleks ehk tädi, kes kuidagi võib-olla mõistaks mind. Ent ta võib, minnes maale, oma heast südamest jutustada minu kurvast saatusest... Aga kuis mõistetakse mind seal? Kuis tõlgitsevad nad seda lugu, kõneldes edasi tuttavaile, sugulastele? Nii võib minu heale nimele langeda must vari.

Kuid mul ei ole enam aega mõtlemiseks, sest Mihhalina käsutab:

— Kas ütled enese lahti, või pean seda tegema mina?

— Ütlen, ütlen nüüd kohe, ära karda! vastan, temast möödudes. Mul pole valida radu, pean minema ühte teed, kuigi ma sel hetkelgi veel ei tea, milline see oleks või kuhu see suunduks. Ainult vaid ära siit!

Avali uksest näen majaprouat tema buduaaris. Astun lävele, palun vabandust, ent mu sõnad surevad suhu.

— Kas tahtsite öelda midagi? küsib proua.

See heasoovlikkus, mis kostab ta hääles, haarab mu meeled... ja ma puhken nutma. Kogu viimaste päevade tumm kannatus vajub korraga mu hingele, see voolab välja pisarais.

Proua astub mulle lähemale ning küsib kaastundlikuna:

— Mis on teiega, kõnelge ometi?

— Pean minema teilt ära... tulin lahti ütlema, saan vaevu lausuda.

Mõne viivu seisab proua vaikivana.

— Kahju! sõnab ta siis väikese etteheitega hääles ja ilmes, nagu tahaks ta öelda, et vaevalt alles hakka-

site harjuma oma kohustega, kui juba jälle äraminek. Ta sammub edasi-tagasi, olles mõttes, ja lisab siis:

— Jah, kahju! Mina armastan lapse juures niisuguseid noori, kes ise veel lapsed, — nad mõistavad üksteist kõige paremini.

Valusasti puudutab see mind, sest minagi olin ju kohaga rahul ega oska soovidagi paremat. Uus kibe nutuhoog vapustab mind. Pöördun näoga vastu seina, annan vabaduse pisaraile, kuna rinnas ängistub, valutab, nuuksun valjusti nagu laps. Tahaksin korraga välja nutta kogu oma kurva saatuse.

Nõutuna seisab proua mõne viivu. Vist mõtleb minule see rikas uhke daam, kellele sõnad „viletsus ja häda" on vaid mõttetu kõla. Ehk mõistab ta siiski sel hetkel, kui kindlusetu, kui kaitsetu on säärane noor olend, aga juba on tal muresid ja ei tea mis viperusi.

Proua astub mu juurde, võtab mu ümbert oma kätega, hoiab mind ning sõnab tasa:

— Nutke, see kergendab! ja kaastundlikuna silitab mu õlga. Vähe hiljem kõneleb ta:

— Kui ei ole muud teed... et just minema peate, siis kas soovite ehk sõita Peterburi?

Kuigi ma oma eeskavades ei ole küündinud Peterburini, siiski vastan prouale:

— Võib küll olla, et peaksin ehk sõitma Peterburi.

— Eks sõitke siis sinna, kõneleb proua. — Kirjutan oma tütrele, et ta lubaks teil peatuda enda juures, kuni leiate koha. Ka soovituse annab ta teile. Kas soovite nii?

— Oo, kuis seda mitte soovida, hüüan läbi pisarate juba naeratades. Ja korraga nagu valgeneks kõik mu ümber, sest liiga hästi oskan hinnata seda hüve, millist pakub ta mulle. Isegi kujutella ei julgenud

ma niisugust õnne, kuna kõik murelikud keerdküsimused lahenduvad ju sellega. Suur tänutundmus valdab mind.

— Tänan, tänan teid! sõnan ja püüan proua kätt nagu minu ainsama heategija oma praegusel momendil, ning suudlen seda sügava liigutusega.

Ta laseb seda sündida, sealjuures suudeldes mind juukseile, ja küsib siis, ettevaatlikult mult oma kätt ära tõmmates:

— Millal tahate sõita?

— Millal lubate, vastan.

— Kui leian uue inimese lapse juurde, siis võite kohe minna, ütleb ta ning istub kirjutama kuulutust.

Lõpetanud kirjutamise, tõuseb ta, ulatab mulle sedeli ühes kolmerublasega, öeldes:

— Lähete nüüd Olgerdiga jalutama, siis viige see ühtlasi ajalehe kontori.

On jällegi päev, mil Olgerdil on uus Fräulein.

Omal seesmisel sunnil hoiataksin ju kaasvõitlejaid, et nad teaksid vältida elu kitsaid purdeid. Kuid nagu minu eelkäija ei valgustanud mulle seda tumedat kohta, samuti vaikin nüüd mina oma järeltulija ees.

Pakin kokku oma asjakesed, soovin Olgerdile, kes on saanud mulle nii armsaks, head aega ning kasvamist. Proua soovib mulle õnne, vaadates minule kuidagi kaastundlikult. Ta teatab, et on minu pärast juba kirjutanud oma tütrele, kuid annab mulle veel kaasa kinnise kirja, mille ümbrikul tema tütre aadress. Tänutundes võtan selle vastu ja lahkun.

Mõned tunnid enne sõitu veedan tädi juures, seletades, et sõidan uuele paremale teenistuskohale. Siiski jääb mulle mulje, et tädi ei usu mind — temagi mõtleb minust omi mõtteid.

2.

Jaanuari öö, täis külma udu, on mu ainsaks tunnistajaks põgenemisel kodumaalt.

Koidu kasvades silman pealinna siluette. Oo, kuis on nad kohutavalt külmad, õelad. Milline võiks küll olla inimelu selliste müüride rägastikus? Ja kes oleksin minakene seal võõrrahvaste-meres? Kas mitte kui üks tuulest kantud tolmukübemeke, mis kistud lahti kodumaa mullast?

Kuid ma pole enam see arglik maaplika — olen läbi teinud elukooli ettevalmistusklassi ja oman kogemusi mõnesuguseid. Siin ei oota keegi mu tulekut, ei ole mul nõuandjat, ei juhatajat. Ainult ma ise, kantuna hulljulgusest, käes väike kohvrike, taskus kaheksa rubla.

Agarasti väljun vagunist, lasen end rahvamurrust kaasa kanda veendumuses, et kõik peame minema sama teed.

Balti jaamahoone esisel peatun küll vähekeseks, kuid mitte kõhklusest, pigemini uudishimust. Olen kuulnud räägitavat elektritrammidest, ja siin neid demonstreerib laial sõõril kahelt realt, üksteisele vastupidises suunas, raudrelsside vilistades, lookade särtsudes. Jaamahoone kõrgelt ja laialt trepilt vaadates saabub mulje, nagu masseeriksid nad üksteist, küljed vastamisi. Jah, meeldivad sõidukid, võrreldes Tal-

linna hobukonkadega, mil ees armetud setukad. Iialgi ei lasknud ma end sõidutada neist.

Seistes siin meenub mulle Anderseni muinasjuttudest lugu hiirneidudega, kes olevat rännanud laia maailma vorstivardaist supikeetmist õppima. Tunnen end ühena neist neidudest... Eks näeme, milline saab küll minu supp, või kas omandan selle retsepti?

Laskun trepist alla avarale platsile, siirdun trammide juurde. Märkan neil olevat mitmesugused numbrid, seepärast pöördun ühe konduktori poole küsimusega, millisele trammile peaksin istuma, et jõuda „Viisnurgale".

Otsin juhatatud numbriga vaguni, astun sellesse. Rahvast on palju, kõigile ei jätku istmeid, seepärast jään püsti seisma. Ent vaguni rappudes sõidul ja eriti pööranguil vääratan, kõigun, suutmata hoida tasakaalu, ning leian enese siingi olevat võhiku.

Minu ees seisab härra, kes näeb minu oskamatust ja annab märku, et peaksin hoidma nahkpidemest, mida ripub laest. Samas aga tõuseb keegi teine härra, loovutades oma platsi mulle istumiseks. Tänan neid mõlemaid ja mõtlen endamisi: kui sõbralik rahvas, kui kodusena tundub siin kõik! Ja mina ehk ei olegi nii tähtsusetu, kui mulle antakse täisealise daami au — see ju imponeerib.

Surun tagasi oma erutuse ning püüan vaadelda linna niipalju, kui lubavad seda külmunud aknaklaasid. Näen üha kivi ning metalli, mis püsivamad ained, need figureerivad siin kõikjal. Vähe puid, aiva üksteisele sarnanevaid halle kõrgeid maju.

— Viisnurk! hüüab konduktor. Tramm peatub, ma väljun.

Möödaminejalt küsin juhatust, mille järgi kergesti leian ümbrikul tähendatud maja, ning veel ker-

gemini korteri. Siin on ju kõik sirgjooneline, arusaadav, olgu uulitsad, majade read või korterinumbrid.

Helistan. Ukse avab keskealine naisteenija.

— Kas elab siin proua Narkovski? küsin.

Saanud jaatava vastuse, ulatan talle proua Rumilski kirja, mille palun viia adressaadile, ning ta eemaldub.

Mõni viiv möödunud, ta tuleb tagasi ja ütleb sõbralikult:

— Proua palub teid siin tunda end kodus. Võtke mantel seljast ja tulge istuma. — Ta juhatab mu söögituppa, kuhu varsti toob mulle kuuma teed saiaga.

— Kas olete ehk väsinud, soovite puhata? küsib teenija.

— Pole viga, ütlen, — tukkusin rongil.

Küsin siis juhatusi, kuis toimida kohaotsimisel, ja tema väga jutukalt seletab mulle kõiksuguseid peenusi.

Hiljem saadab ta mu vannituppa, kus pesen end ja korraldan oma välimust. Muuseas märkan, et siin on hoopis väiksem elu kui Rumilskitel Tallinnas. Miniatuurne korter, kõigest neljatoaline kõrvalruumidega. Mööbel küll uus ja modernne, kuid sisendab mingi piiratusetunde. Toitu valmistab ja tube korraldab ainus naisteenija.

Juhatuse järgi suundun jalgsi otsima pealinna suurima ajalehe „Novoje Vremja“ talitust. Imestun, kui hästi ma orienteerun ja selle leian. Annan siin ära kohaotsimise kuulutuse. Mulle teatatakse, see ilmuvat ülehomses lehes.

Nüüd on mul vaba aega, mida võõras paigas raske veeta. Ei või ma endale lubada mingisuguseid vaimseid lõbustusi ega seltskondlikke meelelahutusi, sest mul puudub aineline kandejõud, puudub tutvus.

Tuimunud olen põnevusest oma lähema saatuse pärast, et isegi linna vaatlemine ei paku huvi. Ka mõjub kuidagi väsitavalt see üha voogav inimesteookean, kus üksik olend on nagu tilk vett. Siiski tunnen end veel õnnelikuna, et mul on mugav peatuspaik ühes ülalpidamisega. Tänumeeles mäletan proua Rumilskit, kelle emalik hool on võimaldanud mulle selle.

Lootuses oma kuulutuse heale tulemusele, istun nüüd tundide viisi Narkovski teenija Fiima toakeses, kuulates tema lihtsameelseid jutustusi härraste elust.

Kuis ikka proual olevat austajaid... et kahe käe sõrmedelgi ei saa üles lugeda, ja härra suur pummeldaja.

— Jah, ohkab Fiima, — mis neil muudki teha. Kuidas nad muidu oma aja otsa saaksid. Ikka meile — teenijaile — tööd, härrastele pidutsemist. Aga, lisab ta, — eks see hea ja kerge elu aja ka kõik raisku.

— Kuidas nii? küsin.

— Mis see siis muud on kui raiskumine, sest öösel elatakse ja päeval magatakse.

Sel hetkel kostab helistamist ja Fiima ruttab minema. Mõni viiv möödunud, tuleb ta tagasi, askeldab siis kärmesti pliidi juures, seab kandikule kakao ja küpsiseid oma prouale varaeineks. Selle ära viinud, tuleb jällegi oma tuppa, asudes poolelijäänud triikimistöö juurde.

— Näe, nüüd on juba üle keskpäeva, aga alles ta

võtab esimest iva hamba alla, jätkab Fiima oma ennesti katkestatud arutelu.

— Ja ega ta nüüdki veel üles tõuse, kõneleb ta edasi, just kui kaevates oma moodse proua üle. — Joonud kakao, ta loeb posti, silmitseb ajalehti ning uinub uuesti. Sest vaja ju ometi välja puhata, kuna ta heitis voodisse alles hommikul, siis kui töörahvas ärkab.

— Egas see alati nii ole? püüan vabandada.

— Suurt vahet ka ei ole, tõendab Fiima. — Nüüd ta tõuseb alles õhtupoolikul, võtab siis vanni. Kella viie paiku tuleb juuksur teda kammima. Sel ajal tuleb ka õmbleja passima, tuleb mõni teinegi, kas maniküürija, masseerija, või võta kinni, kes seal kõik on. Siis sööb proua lõunat ja pärast seda riietub jällegi kuhugi minekuks, kas teatrisse, kontserdile või balletile...

— Aga sealt ta tuleb ju vara koju, ütlen vahele.

— Ei sellepärast tule vara midagi, sest sealt minnakse õhtust sööma. Ja see kestab ikka hommikuni, nii et härra teda ei näe mõnikord nädalate viisi.

— Kuidas, kas nad siis ei käi koos teatris ja mujal?

— Ah, mis koos! lööb Fiima käega. — Kas proual neist saatjaist puudus on. Ja egas oma härraga see olemine nii pikale veniks. Ning eks härral ole jälle omad ajad ja kohad, kus ta käib.

— Sellep see on, et Olgerd peetakse vanade juures. Siin ei oleks tal ju kasvatajat-ema.

Nagu aimates minu mõtteid, jätkab Fiima:

— Või arvate, et siin linnas on neid noori prouasid teissuguseid? Ei mina küll ole näinud, kuigi olen, teenides oma ea, jäänud vanaks. Teha pole neil

kellelgi midagi, ainult toretsemise jaoks nad elavad... ja on siis kõik ka hullud, igaüks omal viisil. Päris mõistlikku inimest mitte ei olegi.

Ongi jõudnud päev, mil peab ilmuma minu kuulutus. Avan lehe ja kaua silmitsen selles mitmeveerulises kuulutuste-rägastikus, enne kui leian oma. See on juhtunud alla äärele, on nii väike ja väljapaistmatu.

— Ei seda märka küll keegi! kurdan, kuna hirm ning ahastus täidavad mind. Kogu päeva olen nii täis põnevust, et otse tuimun sellest.

Järgmisel hommikul aga toob kirjakandja suure paki kirju: mulle on kakskümmend kuus tööpakkumist.

Milline üllatus! Ja korraga on mul suur heameel, et olen selles miljonite-linnas, kus nii palju võimalusi.

Kirju on lahtisi, on kinniseid; on vene- ja saksakeelseid. Paljud neist on kirjavigadega. Ent kes ütleks nüüd, milline oleks see parim koht neist pakutavaist.

Fiima rõõmustub ühes minuga ja seletab:

— Kirju on palju, kuna kuulutasite, et olete sissesõitnu. Sissesõitnuid otsitakse — need püsivad paremini kohtadel. Arvatakse, et neil pole ehk kuhugi minna arusaamatuste puhul.

Fiima nõuandel valin välja viisteistkümmend aadressi, mis juhatavad rohkem kesklinna, kus arvatavasti rikkamad perekonnad. Segan neid siis nagu

mängukaarte ja tõmban huupi nende hulgast ühe välja. See on kutse Palee-Kallasteele.

Sinna suundun kõige enne, kuna teised kirjad peidan ridikülli.

Kas siin majas elab Annenkovide perekond? küsin uksehoidjalt.

— See on Annenkovi maja, ja kogu teine kord nende endi kasutada, seletab ta tähtsalt, avades mulle ukse, ning osutades trepile.

— Imelik linn on see, mõtlen endamisi, astudes esikusse. — Kuis siin on küll raisatud seda jumala ruumi nii palju. Kõik on siin hiigelmõõteline: uulitsad ulatamatud, majad tohutud, viie-kuue-kordsed. Isegi see trepp siin kui lai, eeskoda avar nagu mõnel teatril, ning selle viimistlemisel on töötanud küll kujuri peitel, küll värvitaiduri pintsel.

Trepi astmeid katab punane pehme vaiptee, mis kinnitatud vaskvarbadega. Trepikäänaku platvormil kõrgeid palme ja loorberipuid.

Kõikjal vaikus, sest toredus kõneleb hääletul keelel. Ta kõneleb aga nii mõjuvalt, et kuuled seda iga rakukesega oma kehas. Kunstnikerdused, kullatud karniisid, bareljeefid, marmorkolonnid... nagu kordaksid imestuvat küsimust: kes oled sina, et julged tungida siia? Seinapeeglid omakorda tõendavad, et oled siin võõras, sobimatu, oled vaid üks armetu viletsus.

Siiski leidub selles tореduses ka armetust, nagu on see tilluke põiklaeline, ainsa hoovi poole vaatava aknaga toake, mille arhitekt on mahutanud trepikää-

naku alla. Minu kodumaal hüütakse niisuguseid ruume trepialuseiks sahvreiks. Kuid siin on see uksehoidja korteriks, milles elatakse kogu arvurikka perekonnaga.

Vajutan kellanupule. Teener livrees avab mulle ukse. Ulatan oma kirja-kutse. Ta asetab selle hõbekandikule ja eemaldub.

Ruum, kus seisan oodates, on vestibüül. Kuid siin on juba selline toredus, et seda vaadeldes tunnen end muutuvat otse auruks.

Läbi mitmevärviliste aknaklaaside kallab siia pehmet valgust. Draperiid seintel ja vaip põrandal summutavad hääled. Oleksid nagu templis, kus toimub mingi saladus. Nurkades seisab neli egiptuse kuju paljastatud rindadega, hoides käes elektrilampe. Keset ruumi kerkib kõrgele oivaline majoolikavaas rippuvate roheliste kasvudega. Ringi ümber vaasi sügavaid leentoole. Seintel pikki, kitsaid peegleid. Draperiid, vaip ja mööbel kõik pehmet tumeroosat värvi. Viis tiib-ust viib siit kuhugi.

Ilmub teener, annab märku, et järgneksin talle.

Saabun avarasse ruumi, nähtavasti söögituppa. Kaugemad nurgad upuvad hämarusse, sest valgustab seda hiigelruumi ainus, kuigi neljaosaline aken, millel ripuvad paksud portjäärid ja peale selle veel tüllkardinad.

Siin on mööbel veneetsia stiili: ümmar laud peeglina läikiv keset tuba, ümber nahkpolstriga toole, ilustatud tuhmunud kullaga.

Põrandal kallis flandria vaip. Peenelt nikerdatud puhvetid, millel särab kristalli, helgib hõbedat. Seinu katavad haruldased vanad kunstportselanist taldrikud, vaagnad. Väikesis nikerdatud klaaskappi-

des loendamatult antiikkujukesi, millest iga ese omab kõrget kunstiväärtust.

Ja üle kõige laotab ennast massiivne vaskarmatuur, täites kroonlühtrina kogu ruumi laealuse.

Kuid siin on veel midagi, midagi hoopis sobimatut. See on pühakuju oma pähklipuust kapis — kiotis. Õieti on see mitmepuudane nikerdatud hõbedakamakas, mille keskpaigast nagu igavesest vangistusest vaatab ebamaine jumalaema pale... ja pisut allpool paistab kätt siruli sõrmedega. Rubiine, safiire, teemante särab hõbeda nikerdatud õnarusis.

Paaripuudane hõbelamp rippuvate kettidega, iseäralisel seadmel, põleb kuju ees vist ööd ja päevad, sest kapp ise ja nurk, isegi lagi on tuhmunud suitsust, imbunud läbi puuõlist. Õhuski hõljub kerget õli ning laadani lõhna.

— Milline vapustav ebakõla! mõtlen. Seekord ma veel ei tea, et kui majas kas ruumipuudusel või muil põhjusil ei ole sisse seatud ruumi — palvelat, siis traditsiooni nõudel perekonna pühakuju peab seisma just söögitoas, kuhu käib kokku kogu perekond. Ja mida rikkam perekond, seda suurem hunnik hõbedat, seda rohkem kalliskive.

Kostab samme ja siidi kahinat. Kustki draperiide vahelt tuleb nähtavale daam. Kummardun tervitades, millele ta vastab peene, kõrge, aga kuidagi väsinud diskandiga.

Pikkamisi ja raskelt astudes suundub ta üle ruumi avaruse ning laskub istuma kuhugi madalasse. Nüüd alles seletan, et seal on ilmatu pikk ja lai türgi diivan, mida katab kallis pärsia vaip, ulatudes põranda parketilegi laiuma.

Daam seab ette lornjeti, mis tal ripub jämedal kuldketil. Paljail lihavail käsivartel samuti kette,

mille küljes tilgatseid kalliskividega. Liigutusist kõik need ketid kõlisevad, sisendades mulle tundmuse, nagu oleks see daam oma rikkuse aheldatud pärisori.

— Teie soovite teenistust? küsib siis saksa keeli, kusjuures kuulen kanget vene aktsenti.

— Jah, armuline proua, vastan.

Kogu meie läbirääkimine jätkub siis samas keeles, kuna proua kõneleb pikkamisi, otsides ja meelde tuletades sõnu:

— Teil tuleb hoolitseda kahe lapse eest, minu poeg ja tütar, üks viie-, teine seitsme-aastane. Palka maksan viisteistkümmend rubla kuus, sööte meiega ühes lauas.

Öelnud selle, ta vaikib, loiult lornjeteerides mind.

Mõtlen, et Tallinnas — väikelinnas sain sama palju. Kuid ma tean, see polnud sealne palk, sest Rumilskid maksavad hästi.

— Kas sobib teile? küsib proua, äratades mind mõtteist.

— Sobib.

— Aga kas teil on ka soovitus?

Seepeale teatan proua Narkovski kõnetraadi numbri.

Madam tõuseb, end raskesti liigutades. Ta astub laua juurde, kettide kõlisedes tõstab käe ning vajutab laua kohal nööri otsas rippuvale kellanupule.

Ilmub teener, saab käsu välja kutsuda tähendatud numbri.

— Kuulan alandlikult, sõnab teener, sügavasti kummardudes, ja kärmesti suundub üle toa. Temale järgneb madam siidi kahisedes, kettide kõlisedes.

Jäänud üksi, tunnen end väga kahevahel: kas võtta vastu esimene koht või minna vaatama ka teisi?

Teenijalt nõutakse igal juhul soovitust. Aga samuti oleks vaja soovitust ka härraseilt. Juba mul on kibedaid kogemusi: tean, milliseid madalaid elajaid pesitseb nende hiilguse tabamatus kõrguses, nende rikkus-oreooli varjul.

Kuid kahiseb siidi ja kostab:

— Teile antakse ülihea soovitus.

Kuuldes seda, ilmneb mulle kujutelm, kuis proua Narkovski tõuseb voodist, tuleb telefoni juurde ja kõneleb proua Annenkovile minust — head, kuigi ta iial pole vahetanud minuga pooltki sõna. Kui ma ei jääks sellele kohale siin, vaid läheksin mõnda teise majja, siis jälle tülitatakse proua Narkovskit: jälle ta peab kiitma mind.

— Oo, see oleks tüütav, isegi pahandav temale. Ei ma taha, et see korduks, mõtlen.

Madam on uuesti istunud diivanile, lornjeteerib mind, küsides:

— Kuis teie siis arvate?

Olen kimbatuses, sest neliteistkümmend kutset minu ridiküllis teevad mu otsustamisvõimetuks. Madam aga mõistab mu vaikimist teisiti, sest sõnab:

— Kui leiate, et palka vähe, siis võin lisada juurde. Maksan teile kaheksateistkümmend rubla kuus. Iga kahe nädala järele pühapäeviti oleks teil viis tundi vaba aega.

— Hea, ma jään, ütlen veidikese vaikimise järele. Kuid mitte, et mind oleksid meelitanud kolm rubla, — ma ei taha vaid tülitada proua Narkovskit soovituse kordamisega.

Tean, et vaja jätta pandiks isikutunnistus, ulatan selle madamile ning küsin, millal pean tulema tööle.

— Tulge juba homme, mul inimest pole.

Seejärele soovin head aega ja väljun. Kuid süda

pole rahul. Pikkamisi liikudes püüan endale selgitada, et ma pole ometi buridani eesel, kes ei tea, millisest kuhjast süüa, ning kõngeb nälga.

— Eks ma mõne kuu ikka teenin, mõtlen endamisi, suundudes Narkovskite juurde, et veeta veel öö nende varju all.

Hommikul lahkun siit, paludes Fiimat edasi anda tänu selle headuse eest, millega küllastati mind. Isiklikult seda teha ma ei saa, sest nagu jumal on nägematu, samuti on mulle jäänud nägematuks see külalislahke daam, kuigi ta mulle on olnud tuletorniks pilkases öös. Või kas vajabki ta mu vaese tänu? Jumalalegi on ükspuhas, kas keegi teda kiidab, tänab... või ei lausu midagi — päikesepaistet ja vihma saavad kõik ühtlasi. Sest töö on, mis kiidab tegijat.

Saabun uuele kohale kella kaheksa paiku hommikul. Ukse avab sama teener, kuid kannab nüüd ees valget määrdinud põlle.

— Oodake vähe, ma kutsun Dunja, ütleb ta eemaldudes.

Seistes siin, heidan pilgu valgesse saali, mille uks avaneb vestibüüli.

Siingi milline toredus! Kui palju peegleid, kristalli, pärlest armatuure, kalleid vaase, marmorkujusid, õlimaale kuldraamides. Neid viimaseid on siin isegi liiga palju; see on mingi kuhjamine, mis ei lase paista seina, kus pilk võiks hetke puhata. Mööbel on siin rokokoo-stiili: valge, rikkalikult kullatud nikerdustega ja kaetud õismustrilise valge paksutoimse siidiga. Samast siidist vateeritud portjäärid akendel

ja ustel, roosakas siidvooder all. Vaipki parketil valge, oivaliste õiskirjadega, pehme ja kohev.

Tuleb tagasi teener, asub elektriga töötava tolmuimeja juurde, mille abil neid tube puhastatakse.

Tuleb ka naisteenija Dunja, kutsub mind enesega. Läbinud palju tube ja koridore, jõuame lastetuppa.

Siin valitseb suur korralagedus: mängatseid, enamasti katkisi, vedeleb kõikjal mööda põrandat, samas laste sukki, kingi, toolidel segaminipaisatud riideid, pabereid, rebitud vihke, raamatuid.

— Oo, siin on mul tegemist! mõtlen, vabastades end mantlist, mille Dunja näpunäitel riputan koridori, kus näen ka laste üliriideid varnas.

Astume teise tuppa, kus on kaks võrkkülgedega voodit lastele ja kolmas suur lihtne raudvoodi, vist nende hoidjale, nii siis minule.

Lapsed on, igaüks omas sängis, juba ärkvel, kisades ja lauldes valjusti. Nad ei vaiki nüüdki, kui ma võõrana astun sisse.

Dunja vaatab mulle uudishimulisena. Ta on pealinna poleeriga lihtvenelanna, kena näo ja elava silmapaariga.

— Kas võite mulle juhatada, mis siin tuleks teha? küsin temalt.

Dunja naerab erapooletuna, öeldes:

— Ei mina tea muud midagi kui juhatasin teid siia.

— Kas olete siin võõras? küsin.

— Ei, võõras küll just mitte — juba kaks nädalat olen siin, aga...

— Hea, ehk saan isegi hakkama, katkestan ja lähen väikese sasipäise tüdruku juurde.

— Tere hommikust! ütlen temale saksa keeli, mispeale laps vaikib, vaadates mulle altkulmu.

— Kuidas on su nimi? Mina olen teie uus Fräulein. Ehk tutvume, kõnelen, ulatades temale kätt.

Laps vaikib veelgi, kuid tõuseb nüüd püsti, ja meie teretame.

— Kuidas hüütakse sind? kordan.

— Ksenia, ütleb laps.

— Aga kuidas on siis sinu nimi? küsin poisilt.

— Kiira, vastab ta.

— Mida meie nüüd siis teeme, Kiira ja Ksenia? Kas ehk tõuseme üles, eks?

Lapsed vaikivad, vaatavad mulle kuidagi alistudes ja on nõus voodeist välja tulema. Samal ajal Dunja seisab nagu etendusel, naerab.

Toas tundub mõnusat soojust: keskkütte radiaatorid plõksuvad, on kuumad.

Aitan Ksenia voodist välja, küsin:

— Kuidas me nüüd endid peseme?

Laps vaatab mulle ja näitab siis käega teisele toale, kuid ei vasta. Märkan, et nad valitsevad nõrgalt saksa keelt.

Teises toas on madal marmorplaadiga pesulaud, selle kohal kraanid külma ja sooja veega. Teen paraja leige vee, pesen teda. Laps ise näitab riided, ja varsti on üks korras. Samuti pesen ja sean riidesse ka poisi.

Dunja on vahepeal väljunud, seepärast küsin lastelt:

— Kes kuivatab siin vee põrandalt, kes kohendab voodid, koristab?

— Toatüdruk teeb seda, vastab Ksenia.

— Kes on toatüdruk?

— Dunja on ja Tanja, vastab ta.

— Siima on ka, seletab Kiira.

— Siima läks ära, sina ei tea midagi, segab Ksenia.

Mulle sellest sisendub mulje, et siin vahetub teenijaid, see teeb mu ärevaks.

— Siiski ehk tegin halvasti kohavalikul, mõtlen ja südamesse asub hirmu. Kuid püüan rahustuda mõeldes, et mida rohkem käin läbi kohti, seda enam näen, kuulen.

Püüdes süveneda siinsesse päevakorda, küsin lastelt, olles neile sõbralik, kuid andes häälele ka käskivat tooni:

— Mida me nüüd teeme?

Nad vaatavad viivu nõutuina minule ja siis teineteisele.

— Ei tea, ütleb siis Ksenia kaheldes.

— Aga kas me ei jooks nüüd kohvi? küsin.

— Ei joo kohvi, meie joome kakaod ja sööme putru.

— Ehk läheme siis putru sööma?

— Jah, lähme! Ning elavusega tormavad lapsed toast välja, edasi mööda koridori. Järgnen neile kärmesti, et mitte eksida võõraste ruumide labürindis.

Saabume söögituppa, kus laud on kaetud kirju linaga. Sumiseb samovar. Laual kõiksuguseid saiu, vorste, juustu ning hulk puhtaid teeklaase.

Kiira jookseb, tõmbab mürinal tooli eemale, hüppab selle nahkpolstrile ja vajutab rippuvale kellanupule.

— Kiira! hüüan poolhäälel. — Kes tohib jaluli hüpata toolile!

— Ega keegi ei näe, arvab ta maha ronides.

— Mitte kunagi ei lähe sa enam püsti toolile!

ütlen valjusega. — Kuigi ei näe keegi, aga sa ju rikud tooli.

Kiira vaatab mulle tõsiselt, vaikib süüdlasena.

Ilmub Dunja, kellele Ksenia käsutab tuua putru.

— Kuhu me istume? küsin, mispeale lapsed asuvad oma toolide juurde, juhatades mulle istme nende vahele.

Tuuakse putru kahel taldrikul. Laual leian suure kannu kakaoga, kaetud villase soojendajaga.

— Teie valage endale teed, juhatab Dunja.

Valan lastele kruusidesse kakaod ja küsin:

— Mida sööte kakao juurde?

— Mina söön kalatši või ning juustuga, teatab Ksenia, kuna Kiira õiendab kaela pikaks, püüdes vaadata, mis laual-olevast enam maitseks.

— Mina tahan... mina tahan kalamarja, otsustab ta siis.

Teen neile võileivad, valan ka endale teed ja võtan saia, kuna Dunja ikka seisab vahtides, nägu naerul.

Ent kuskil liigub ukselink, kostab samme ja Dunja teeb minekut nii naljakas-kärmesti, et lapsed puhkevad laginal naerma.

Kiira ja Ksenia hüppavad toolidelt, tõusen minagi, sest kostab lähenevaid samme.

— Tere hommikust! ütlevad lapsed, tehes reveranssi ja suudeldes madami kätt.

Tahaksin olla hästikasvatatud tütarlaps, mitte pelglik, vaid tagasihoidlik. Seepärast toon oma esitustervituse alles siis, kui madam on lõpetanud lastega.

Ent minu hämmastuseks ta ei reageeri sellele kuidagi, nagu ei kuulukski ma elavate olendite hulka. See sünnitab minus mingi liikumise, millele ma ei oska anda nime. Polegi siis mingi ime, kui minus tärkab antipaatiat selle ülimusdaami vastu esimesest pilgust.

Kõik, mis ma näen, on vaid tusk ja apaatia tema ilmes. Ühtlasi märkan, et ta pole vana — aastailt kõigest ehk neljakümnene, kuid vananenud enneaegselt: keha liigrasvas, nägu kuidagi lõtv ja viril, vidukil silmad vesised.

Madam kannab suurepärast hommikukleiti peenest villasest türgi šallist, mille originaalseis musterjoonistusis domineerib helesinine. Käised on nii laiad, et puutuvad maha; samuti lainetab kleiti ennast paar meetrit mööda vaipa ja parketti. Seljal lookleb lahtiselt pikk must sasine juuksepalmik.

— Kuidas magasite? küsib ta lastelt monotoonselt, ise juba edasi minnes.

—Tänan, hästi, kostab lakooniline, peaaegu ühine vastus. Seepeale me istume, et jätkata einetamist.

Lapsed on pudru söönud. Kõrvaldan taldrikud, sean neile ette kakaokruusid. Endale valan teise klaasi teed. Kuid silmadega jälgin madamit.

Ma ei tee seda vististi mitte tühipaljast uudishimust. Pigem oleneb see mingist seesmisest sunnist: on siin mul ju hoopis uus maailm, keset seda kuulmatut toredust, ja kui tahan olla hea teenija, peaksin tundma oma käskijate iseloomu kohe algusest.

Ei sooviks ma olla selgrootu jaasõber, ei ka mitte sabaliputaja suurele aristokraadi-emandale. Küll aga ihkaksin olla osav tahtmistetabaja, kuna ju inimese silmad kõnelevad sellest, millest mõtleb süda.

Pikkamisi sammudes läheneb madam pühakujule. Mingi orgiga kohendab tuld ja lampaadasse lisab õli pudelist, mille leiab samast kapinurgast.

Selle toimetanud, taganeb ta mõne sammu võrra, kohendades jalaga kleidisaba, ning... aegamisi vajudes laskub põlvili pühakuju ette.

Kuigi kõrge daam vististi tahaks väljendada pühalikku tseremoniaalsust, meenutab veniv aeglus liigutusis siiski kuidagi Ameerika laiskelajat.

Mulle on üpris piinlik, et pean nägema seda. Ent seekord ma veel ei teagi, et see hommikune palvetamine toimub igapäev, ning et mul raske oleks seda vältida.

Seni olen näinud vaid lihtrahvast, kuidas see vihub kärmesti ning kibedasti ristimärke... rutates, möödaminnes ja muu seas... Tööinimesel on ikka vähe aega: tema palve peab toimuma kiiresti. Kuid siin on aega küll; ning ka palvetamisharjumusil on oma isesugune rütm ja tempo.

Aeglaselt kerkib käsi laias kleidivarrukas, luues dekoratiivse pildi; aeglaselt kummardub pea... kuni liitub palvetamisvaibaga.

See vaip on kõrgeväärtuslik gobelään, omasugune ohver siin kohal... laotatakse siia ainult palvetamise ajaks. Ning koos maani kummardunud palvetajaga, kelle painutatud seljajoone pikkust ja saledust märksa jätkab vaibal looklev kleidisaba, see moodustab kauni pildi suursugusest alandlikkusest.

Samal ajal lapsed lürbivad kakaod, kihistavad naeru, püüdes laua alt tonksida teineteist jalgadega. Istun nagu keerub nende vahel, tehes hoiatusi silmadega ja miimikaga, et nad ometi oleksid rahulikud.

Kuskil kaugemal kostab samme — veetakse tuhvleis jalgu mööda põrandat tasase leelu saatel, prügi-

kühvel koliseb vastu harjavart: läheneb toatüdruk piki koridori, suundudes siia, et minna kuhugi koristama. Tal on seljas kortsunud triibuline sitsrüü, ees katkine kirju põll.

Palvetaja pea on parajasti vaibal. Nüüd tõstab ta kähku selle, ärksalt pöörab oma näo nagu paksu kivimaski tulija poole.

Tüdruk seisatab ainsast vaatest mõjustatuna, astub siis sammu tagasi, nagu tahaks põgeneda, kuid teda peatab madami õõnes, tülpinud hääl:

— Sina lurjus, kas ma ei ole sulle seletanud, et sa ei ela mitte kõrtsis, vaid kuulsas aristokraatlikus majas, aga pead end ülal kui siga...

Kurjus nagu külm madu roomab äsjase palvetaja silmist; see roomab tüdruku poole, kes kisub enese küüru, nagu kardaks salvamist.

— Ei tohi kolistada! Mõistad? resoneerib põlvitaja kähinal. Ja see ju ongi, mida õieti oli vaja öelda.

— Tanja on loll! nendivad lapsed mu kõrval.

Tanja arvab, samuti nagu arvan mina, et nüüd ta võib minna, ja kikivarbail püüab hiilida mööda.

Ent proua kivimask pöördub tema liikumise suunas ja kisendab:

— Seisa, skotina — lojus! Kas sa ei tea, mida pead vastama.

Tüdruk tulbastub, vahib hetke mõttetul ilmel, siis aga meenub talle vastus, ta kogeleb:

— Kuulan alandlikult, armuline proua! ning kaob nagu vari.

Andnud selle kombeõpetuse oma teenijale, pöördub madam jällegi madonna poole... Näole ilmub süütu kannataja ilme, ning intensiivsemalt kui enne jätkub palvetamine.

Vahejuhtum mõjub minusse masendavalt. Istun

nagu äikese ootel. Lapsed tahaksid minna, kuid püüan neid pidada paigal, et mitte ei eksitaks palvetajat ning mullegi ei tehtaks jämedat märkust.

Ikka jälle langeb pea ja sünnib ristimärke. Ent viimaks ta ometi tõuseb, raskelt, aeglaselt, liikmete nagisedes, ja suundub üle toa. Näol on tal sama apaatne ilme. Märgates meie triod laua ääres, saadab madam õela pilgu ja ütleb kõlatul häälel:

— Lapsed on lõpetanud söömise, mis te veel siin tolgendate?

Jahmatan, kargan püsti, samal ajal tundes nagu kuuma juga oma põsil. Äigan kätega üle näo, varjates seesmist heitlust, mis püüab minus esineda pahameele-avaldusena.

— Milline kuri vagatseja, milline sfinks! Lähed sa — tülitad teda ta pühal „ametitalitusel"; jääd ootama, et mitte segada — saad jämeda märkuse ootamise pärast...

Kuid kannatust! Ehk on „tolgendamine" siiski vaid haige ja väsinud südame väljendus. Ehk leidub veel teed leppimiseks, teineteise mõistmiseks.

Kui aga ei, — siis jumalaga, mu pahur daam!

Jõuame lastetuppa. Siin on koristatud, aknad avali. Sulen need, et lapsi ei tabaks tõmbtuul, ja küsin neilt:

— Aga mis me nüüd teeme? — Sest kedagi ei ole, kes juhataks päevakorda või tutvustaks majareegleid.

— Lähme jalutama, arvab Kiira. Kuid väljas on kümme pügalat pakast. Kuidagi ei tea, mida arvatakse siin majas jalutamisest niisugusel päeval.

— Ehk mängime? teen neile ettepaneku. — Näidake, milliseid mängatseid on teil.

Seepeale hakkavad lapsed neid üksteise võidu mulle näitama. Kuid leian selles asjas siin olevat suure kriisi: on odavaid näotuid nukkusid, palle, pliitisid keedunõudega ja muud kribu-krabu, aga kõik lagunud, vigane.

Siin on suur nukk kinnilaskuvate silmadega, aga ühe reie asemel ripub lõdvalt riidetupp — sisu on pudenenud välja. Kübar peast kadunud, järel vaid veidi pulstunud juukseid.

— Remonteerime selle terveks, räägin Kseniale, kammides nuku pead. — Aga kust saaks nõela ja niiti?

Ksenia mõtleb, ta ei tea, kust seda leida.

— Kas keegi ei õmble siis selles majas? küsin.

— Marja Ivanovna õmbleb, hüüab terane Kiira.

— Kes on Marja Ivanovna?

— Tema on meie õmbleja, seletavad lapsed.

— Eks läheme siis Marja Ivanovna juurde, teen neile ettepaneku, mispeale lapsed jooksevad toast välja, kisaga tormates piki koridori.

— Ksenia, Kiira, oodake ka mind! hüüan järele joostes, neid peatades. Hüüan neid peamiselt seepärast, et nad ei kisaks ega trambiks, sest madam ehk kuuleb ja teeb mulle märkuse, et ma ei oska juhtida lapsi. Võtan Kiira käekõrvale, kuna Ksenia kui suurem läheb ees juhina.

Jõuame ühte teise koridori, mis viib kööki. Siin ühes väikeses toas töötab õmbleja.

Tervitan teda, ning tõuseb püsti end tutvustama ilus pikakasvuline lokkispäine noor brünetne naine. Mulle ta meeldib väga, ja tema siinolek julgustab mind.

— Kui nii tore inimene siin töötab, küllap siis minagi ehk kuidagi võin teenida, mõtlen lootusrikkalt.

Väljendame oma tuleku põhjuse, mispeale Marja Ivanovna otsib meile kõik vajaliku, ning pealegi annab hulga lappe, millest võib teha nukkudele uusi kleite.

Oma saagiga tagasi pöördudes ja söögituba läbides näen teelauas istumas madamit samas toredas hommikkleidis, ning härra Annenkovi.

Lapsed lähevad tervitama isa, tehes kniksu, lüües jalga. Kätt siiski nad ei suudle nagu emal.

Madam saadab pilgu minule ja küsib:

— Miks ei lähe te lastega välja?

— On külm ja niiske, ei söandanud, vastan, hirmuga oodates, et nüüd järgneb tõrelemine.

Kuid eksinud olen, sest madam vaatab mulle, vaikib, nagu kogudes laialijoosnud mõtteid, ning ütleb siis taltsana:

— Külmaga ei maksa minna.

Seekord ei tea ma veel midagi selle maja seesmisest maailmast. Alles hiljem märkan, et madam on vaid hommikuti ärgates sapine, kuid juba vähe hiljem muutub ta liikuvaks ükskõiksuseks — siis ta ei reageeri millelegi.

See on ehk selle maja saladus, on ehk tema häbi ja tume koht, kuid on tõde, et madam joob... joob hommikust õhtuni, ning alkoholi mõjul on ta vaikne ja hell.

Härra Annenkov on kasvult väikesevõitu, kuid tugevatüübiline. Ta kannab pikka habet, milles juba rohkesti halli. Seljas on tal mingi hall kuub, pisut liiga kodune ja kortsunud, peas unemüts, mis annab ta näole juutliku ilme.

Toolil istub härra Annenkov poisikeslikult: üks jalg istmiku all kõveras.

Jõudnud lastetubadesse, hakkan suure huviga parandama nukkusid, sealjuures muidugi vadrates, et lapsed harjuksid kõnelema.

Ksenia, samuti Kiira on vaimustuses, kui ühele väikesele teen roosast batistist uue kleidi ja punasest sametist veel pihiku peale, et ta mitte ei külmetuks.

Kiira tahab ka uuendusi. Selleks otsib ta ühe oma pajatsi, mis vist väga vana, sest ta kirjuks värvitud keha on hoopis luitunud. Sellelegi teeme sametist püksid ja kuue.

Olen kuulnud, lõuna siin majas olevat kell kuus õhtul. Selleks ajaks valmistan ennast ja lapsi kuidagi ette. Pean täna esmakordselt lõunastama lauas, kus istub pealinna kuulsamaid aristokraate, nagu kuulsin madamit ennesti rõhutavat.

Kas on mu sõrmed ikka küllalt peened ja läbipaistvad, et sobin nende maitsekuse raami? Ja kuis peaksin seal hoidma käed? Võib-olla on need härraseil laua peal ja teenijal need ehk peaksid olema laua all? Teenijad ju igal juhul eraldatakse, kas mingi livreega, mida meelsasti nimetaksin narrikuueks, või valge tanuga. Minagi olen märgitud: kannan ees musta villast põlle, kuna ilma selleta mõni külaline võiks mind korraga pidada preiliks, kelle ees kummardudes ta end võiks häbistada.

Saame Dunjalt kutse lõunale. Koos lastega siirdun söögituppa, kus pere on juba koos.

Tervitan üldiselt, millele kostab vaikset mõminat.

— Meie uus Fräulein, esitab mind proua, eriti kellegi poole pööramata.

Peale majaproua ja -härra istub lauas kaks preilit: tütar Barbara ja tema seltsidaam. Viimane on kasvatuse saanud Peterburi Smolnõi instituudis. Siis on veel kaks noorhärrat: poeg Astion, kes on Mäeinstituudi üliõpilane, ja tema seltsihärra. Ning veel kaks poisikest — kümne- ja kolmeteistkümne-aastased, gümnaasiumiõpilased. Nii siis kokku kaheksa inimest. Ja meie täidame kolm viimast tühja tooli.

Laes helgib kroonlühter täies valguses, tuues esile kogu selle toa priiskava toreduse.

Kuid... majahärra on ikkagi oma hallis kortsunud kuues ja rasvunud unemütsis, ning proual on seljas mingi lohmakas suureruuduline siidbluus paksu voldilise seelikuga, mis sugugi ei varja ta keha eitavaid külgi. Enne söömahakkamist õnnistab ainult madam end ristimärgiga.

Toitusid kannab ette teener, pakkumisega alates majaprouast ja -härrast ning lõpetades minuga, kes ma pean tõstma ette ka oma kasvandikele.

Söögi ajal vestleb madam preili Barbaraga ja tema seltsidaamiga prantsuse keeli, kuna teised niisama omavahel vaidlevad või kõnelevad.

Istutakse siin kuidagi sunnitud kombelisusega.

Ainult härra Annenkov ise on kodune. Arvestades tema habet ja aastaid on ta poosides isegi liiga vaba ja vilgas. Vestlusse on ta tõmmanud oma lemmiku — suure bernhardiini, kes mingil koertenäitusel oma iluduse eest saanud esimese auhinna.

Härra võtab vaagnalt pirukakese, ulatab koera poole, kuid sõnab intiimselt, poolsosistades:

— Küsi, palu ka enne!

— Auh! põrutab bernhardiin jämedaimal bassil, ning pirukas kaob.

Härra patsutab koera kaelale, embab teda ja kõneleb talle kõrva:

— Oota, veel tuleb mitu rooga — igast saad matti.

Ent pirukas oli vist üliväga maitsev, sest koer hüpleb, ning haugub ja... pirukaid kaob ta suhu.

— Pea nüüd vähe, rahustab teda härra, — sa seleta mulle parem, miks on su nimi Neptun ja mitte Neero?

Neptun kiunub, haugub, peidab oma pea peremehe sülle, surudes seda räpakalt ühes laudlina äärega, ning laual liigub taldrikuid, klaase...

— Fui, Volodja, sa oled igav oma koeraga! pahandub majaproua, korraldades lina ja nõusid paigale seltsidaami teda seejuures aidates.

— Ütle, ütle ära, miks on su nimi Neptun? usutleb härra, hoolimata proua märkusest. Ta on süvenenud mängu, samuti koer, kes tantsib, ajades end püsti, või jookseb ümber laua, raputab end pikkade karvade lemmendades ja haugub, lukustades lauasistujate kõrvu; haugub, nii et kõlab vastu kaugeist saalidest.

Samal ajal teener korjab laualt supitaldrikuid, ettevaatlikult laveerides, et mitte jalgu jääda suurele karvasele koerale.

— Ütle, tunnista mulle, miks oled sa Neptun? ergutab härra koera, kelle elavus ja liiklevus on jõudnud kulminatsiooni.

— Ah, mõistan, mõistan! hüüab nüüd korraga härra Annenkov, tormiliselt kallistades koera, kes kahe esimese käpaga on hüpanud peremehe põlvedele ning meeletult tuuseldava hännaga, väänleva kehaga

ja pikalt väljaripneva ilase keelega, lõõtsutades ja väherdades, on kokku üks suur vaimustus.

— Mõistan! hõiskab härra. — Sinu nimi on Neptun, sest oled jumal, kuna Neero oli ainult tühipaljas inimene.

Neptun põrutab haukuda, sest kuidas sa ikka avaldad oma heameelt säärase keerdküsimuse õnneliku lahendamise üle.

Proua vahetevahel katab kätega kõrvu kinni, kuna ta miimikaga avaldab härrale laitust.

Kuid härra sellele ei reageeri, ta üha patsutab ning julgustab koera, haarab teenri käest vaagnalt just enne äraviimist veel ühe piruka Neptunile. Kogu söögi aja ta toidab koera, jagades osi oma taldrikult.

Vahepeal teeb härra Annenkov siiski juttu ka prouaga, või ühe kui teisega oma lastest. Tal on haruldaselt muusikaline hääl, ning sõnad ilukõnelised, täis huumorit, võib-olla ka pilget.

Söögilaud on ju koht, kus koos kogu pere. Ja kus oleks enam aega arutella kõiksuguseid majapidamisse puutuvaid küsimusi, või siunata teenijaid, või seada kokku homne söögikaart. Samas jutustab proua meelsasti lugusid läinud aegadest, mis olid kahtlemata kõigiti paremad käesolevaist. Siin on ühtlasi ka koht, kus võib välja puistata soovid, mis kellelgi südamel.

— Papa, varsti on ball vürstinna Velikosvinovi juures, teatab preili Barbara.

— Mis sellest siis? ühmab härra Annenkov.

— Jah, aga mina tahan endale pikka šlepiga kleiti sinnaminekuks, kannab ette preili.

— Oo! hüüatab majahärra. Ta vaatleb viivu tütart, ise muiates habemesse, ja lisab:

— Kui riietud pikasabalisse kleiti, siis... siis sa oled ju mul nagu sisalik.

Noorhärrad pahvatavad naerma. Pahasena välgutab Barbara suuri musti silmi ja abiotsivalt vaatab nüüd isale.

Kuid viimane sööb, vahtides taldrikusse ning naerdes oma habemesse. Siis aga arvustab ta, riimides, mis küll kuidagi ei ole lohutav tütrele:

— Sina oled: tšorna kak galka, suha kak palka... (must kui ronk, lahja kui pulk) ning ballile läheks vaid sabaga kleit.

— Aga papa!.. hüüab preili Barbara etteheitvalt. — Palun mitte pilgata mind ja pidada meeles, et olen juba kaheksateistkümne-aastane.

— Mis sellest, et oled? osatab isa.

— Sellest on niipalju, et oman õiguse kanda šlepiga kleiti. Ja tahan vieux rose siidi kuldpitsidega, teatab Barbara temperamentselt.

— Hea küll, hea küll, nõustub isa, kes ju ei mõtelnudki keelata kleiti, tahtis vaid oma lapse arvel heita veidi nalja lõunalauas.

— Lase Marja Ivanovna märgib üles, kui palju on vaja materjali, lisab majahärra asjalikult, mispeale preili Barbara saadab võiduröõmsa pilgu oma vendadele, kes on naernud seni tema soove.

Samal ajal kantakse ette toitusid, mida on neli erirooga. Lõpuks tuuakse lauale kohvi. Seda valatakse imepisikesisse tassikesisse ning juuakse likööriga.

— Ega teie, Fräulein, ei soovi? küsib minult madam saksa keeli, kui ta kõigile, peale Kiira ja Ksenia, on jaganud tassikesed.

— Tänan, ei soovi, vastan, kuna niisugusele pak-

kumisele vähegi kasvatatud inimeseloom ei tohigi vastata teisiti.

Seepeale antakse meile luba lahkuda. Lapsed lähevad suudlema ema kätt, mina tänan kummardudes, ning meie kaome oma tubadesse.

Lastetoas istume põrandal ja seame korda lagunenud nukumaja mööblit, et ilusasti riietatud nukkudel oleks ka kenam elada.

Siis tuleb meie tuppa madam. Ta vaatleb veidi aega meie mängu, naeratades võõrana ja kaugena, hoides sõrmede vahel suitsevat sigaretti. Siis kõneleb ta väsinuna:

— Fräulein, teil tuleks valvata Kolja ning Diima riiete ja pesu järele. Ka aidake neil õhtuti õppida nende kooliülesandeid.

See on mulle uudis, sest palgates mind ei lausunud ta sellest sõnagi. Kerge meelepaha haarab mind, kuna see on ju pettus, sissevedamine. Kuid, tundes oma kaitsetust ja abitust, pean suruma selle, ning ütlen näilikult rahulikuna:

— Hea küll, armuline proua. Ainult kus see kõik asetseb, et võiksin leida?

Järgnen väljuvale majaprouale. Tema minu ees minnes ja sigaretti suitsetades jõuame ukse juurde samas koridoris. Proua koputab ning avab ühtlasi.

Kolja ja Diima istuvad oma toas suure kirjutuslaua ees. Selleski toas on kõik väga lihtne ja korralage. Kaks voodit on segamini, vist on neis pikutatud, kuigi seina ääres on selleks kulunud nahkne diivan. Saapaid ja sokke vedeleb põrandal, raamatuid, pabereid.

Proua näitab mulle pesukappi ja avab ka riidekapi ukse ning ütleb siis poegadele:

— Kutsuge Fräulein endile appi, kui vajate teda. Seepeale madam väljub.

Jään siia ja teen juttu, milles võiksin olla abiks. Selgub, et nad on harjunud oma aineid õppima vaid kellegagi koos lugedes. Võtan siis raamatu enda kätte, ning nemad katsetavad jutustada loetut oma sõnadega, minu parandades ja meelde tuletades.

Vahepeal käin vaatamas oma väikesi kasvandikke. Kui kella kaheksa ajal saadan need voodisse, jään suuremate tuppa. Siin kordame ajalugu, maadeteadust ja muud, lahendame matemaatikaülesandeid. Olen kõigest mõned kuud koolipingilt, kõike mäletan veel nii värskelt. Seepärast ei tundugi mulle raskena see kohusetäitmine, pigem on see mulle huvitav.

Kui pesukojast tuuakse puhas pesu, siis vaatan kõik esemed enne hoolega läbi ja ainult veatud peidan pesukappidesse. Muu jätan oma tuppa, kus õmblen ette nööpe, lapin, nõelun. Sukki, täis suuri auke, on mul alati ootamas virnu.

Marja Ivanovna on kallipalgaline ja peen õmbleja. Ta töötab siin küll päevast päeva, valmistades prouale ja eriti preili Barbarale üha uusi tualette. Kui aga vaja väiksemaile midagi korraldada, palgatakse selleks odavam tööjõud, kes siis mõne päevaga vuristab valmis hulga riideid ja pesu. Remont aga on kõik minu hooleks.

Kui on ilusamad ilmad, käin kaua väljas lastega, kuna nõelumistööd jäävad kõik õhtuks, õigemini ööks. Ikka istun kesk ööni ja enamgi lastetoas elektrilambi valgel töötades, mil kõik mu neli hoolealust juba ammugi uinuvad. Sageli toon õhtuks siia õmblusmasina, kui vaja lappida pesu.

Kiira ja Ksenia on hommikuti varased — enne kella seitset juba ärkavad nad. Nii ei või ma öelda, et vedelemisest lõdveneks mu liha, või et laiskuksin liiast magamisest.

Üksteistkümmend suuremat mõisat Kiievi ja Tšernigovi kubermangus kuuluvad minu praegusele leivaisale. Mõisasid juhivad valitsejad, kes on tihedas kontaktis peremehega. Peale kirjavahetuse sõidab neid sageli ka Peterburi, olles siis ühtlasi lõunavõõrad, peagu ainukesed siin majas.

Härra Annenkov on hariduselt jurist ning ta harrastab seda ala vaimse spordina oma liigse energia mahutamiseks. Kohtuis ta ei esine kunagi, samuti puudub uksel advokaadisilt, kuid annab siiski kodus nõu tähtsamais tsiviil-asjus.

Ja tähtsad on vist ka need isikud, kes siit seda tulevad saama.

Olen näinud sõitvat ette vappidega tõldu, toredad hobused ees. Kas paar hõbehalle mustade kapjadega või lumivalgeid mustade sabadega ja lakkadega, või kimleid, või süsimusti. Neid juhib habemik kutsar pukis.

Kutsar millegi pärast peab olema habemik ja ilmtingimata paksu kõhuga. Kui ta ei ole seda, siis aetakse talle selga vateeritud kõhuga tulup, mis tõmmatakse keskelt koomale laia vööga, seega eriti tuues esile keha jämeduse.

Tõlla tagaotsas on teine pukk — toapoisile, kes peab seal istuma tähtsa ilmega, käed rinnal ristamisi.

Toapoiss, samuti ka kutsar on livrees — haljaks-

poleeritud kuld- või hõbenööpidega, millel härraste vapid, ja karrast kantidega — erilisis ülikonnis, kas kollasest koos punasega, sinisest koos rohelisega, mustast koos lillaga, või mis keegi iial on heaks arvanud, või mis saanud perekonna või ka suguvõsa traditsiooniks.

Mütsidki on neil eriskummalised: kas aimatud järele muistsete vene monarhide peakatteid või Napoleoni lopergust kübarat või mida keegi on osanud fantaseerida oma ihuteenri eri tunnuseks.

Kui peatub tõld, siis kargab toapoiss ahvikiirusega oma pukilt ning avab tõllaukse, millest väljub minu härra kõrge külaline.

Juba tõlla vaevu peatunud, on paraadukse surunud pärani uksehoidja, kes alandliku aupaklikkusega ootab suurhärra sisseastumist.

Ent ega võõras härra vajagi siinseid teenijaid abiks, temal on see endal võetud kaasa. Ning härra ees, teener järel, astuvad nad trepist üles.

Vestibüülis võtab teener isandal mantli seljast, asetab selle oma kätele. Ning kui isandal läheks sees aega kas või tundi kuus, siis seisaks ka tundi kuus meie vestibüülis võõras teener livrees, hoides kätel oma isanda mantlit. Egas tema tea, mil hetkel väljub tema käskija, ja egas see suurhärra ometi hakka ootama, kuni teener veel võtab varnast mantli, — temal peab see juba ukse avades seljas olema.

Aga milline peaks küll olema härraste elu seal, kust pärit need tõllad? Kas ajavad nad ise endile särgi selga, püksid jalga, või teevad sedagi teenijad?

Meie härrased ei vaja sellist abi, nii pole siin veel mingi aristokraatia ülim tipp, ja seega suurushulluse kulminatsioon on mulle veel nägematu.

Aga las elu elab, las ta töötab ja tõstab kõrgele

oma isanda, kes peab andma igapäevast leiba ka massidele just sellega, et ta tahab olla hiilgaja, liialdaja, pillaja.

Olen üks „koerukesi“, kes peab täitma oma kõhtu neist raasukesist, mis langevad selliste isandate laudadelt... Sest egas härra Annenkov vist oma nõuande eest palju võta. Aga mõninga sajarublase ta ehk siiski saab päevas.

Vastandiks oma abikaasale, on härra Annenkov täiskarsklane, mittesuitsetaja ning väga töökas. Sageli juba seitsmendal hommikutunnil võib teda näha süvenenuna aktidesse oma kabinetis.

Kõik on siin soliidne, stiilne, kallis.

Pikliku, väga suure ruumi põrandat katab äärest ääreni tumeroheline kohev ja häälisummutav vaip. Sama värvi rasked plüüškardinad ustel ning akendel. Mööbel mustast tammest, tumedate kuldornamentidega. Diivanite, iste- ning leentoolide polstril tumeroheline nahk.

Seina ääri mööda seisab kuus laia, madalat kappi, mille sisuks kallis nahkköites, kuldilustistega raamatute ühtlased read. Kõik kapid on neid täis. Tuhandeid ilutseb siin küljestikku lükituina.

Kuid ei ole selles majas veel kedagi näinud süvenenuna lugemisse. Vist nauditakse neid nende puutumatuses läbi paksude vaasitud klaasidest uste.

Seintel suuri õlimaale — vanade meistrite töid raskeis kuldraames. Toa nurkades neli kõrget marmorkuju. Molbertil klaasi all akvarell-joonistis, kujutades preili Barbarat elusuuruses. Kolm laeniulatuvat peeglit akendevahelisis tühemeis loovad rahustava sümmeetria.

Kuid siin on veel midagi, midagi hoopis haaravat. Need on mitmed kollektsioonid tumedaid vask-rind-

kujusid, mis on paigutatud raamatukappide lagedele, diivanite küljekappidele ning riiuleile.

Siin esinevad kronoloogilises järjestuses kõik vene monarhid — Rjurikust kuni tänapäevseni. Iga rinnakuju kannab nime ning valitsemisaega.

Teisal samuti reas kõik vene kirjanikud, alates Lomonossovist. Edasi grupid värvitaidureid, kujureid, luuletajaid, heliloojaid.

Peale selle esineb siin rahvaluulet — Belomoriga ja Tšernomoriga eesotsas. Ning kollektsioonid kujusid Kreeka ja Rooma mütoloogiast.

Seal keskel aga röötsakil härra Annenkov oma rasvunud unemütsis ja hallis „igapäevases“, jalg istmiku all kõveras, luues oma isikuga terava kontrasti.

Ent kuigi ta oma välimusele on halastamatu, omab ta peent maitset ning ilutunnet. Ta on suuri kunstiharrastajaid, seepärast ta kunagi ei unusta isegi kaasaegseid sõna-, heli- ja maalikunstnikke telegrammiga tervitamast nende tähtpäevil.

Kallis koduses kleidis, kuid sageli lõikelt ja värvidevalikult maitsetus, missuguseid oskab endale soetada vaid venelanna, istub majaproua oma buduaaris tavaliselt kogu päevad. Juuksepalmik tal seljal sasine, sirgeid salkusid ripnemas silme ees... kuigi hommikut ei jää vahele, mil neid ei kammiks juuksur, kes ilmub paraadukse kaudu, kandes palitu all valget kuub-põlle.

Kuid juuksed — madami ilu ja rist — on soenguna rasked, karvendava palmikuna pole nad aga ehe. Siiski seab juuksur selle iga päev soenguks, ja iga

päev lõhub madam selle lahti varsti peale juuksuri lahkumist.

Jalge all hiigeljääkaru valge nahk, istub majaproua efektse marketrii-lauakese ääres omas buduaaris ja... kogu päevad laob välja kaarte — passjansse. Sealjuures suitsetades sigareti sigareti järele ning tilkhaaval juues... väikesest hõbepeekrist likööri, mille pudel samas laual.

See buduaar on iseenesest lõpmatu ilus ja kallis; see on kaunis raam ja sobiks kaunile pildile. Kuid madam on tülpinud kogu maailmast ja elust. Ta ei oma mingisuguseid vaimseid huvisid, peale ehk vahest mälestuste ilusast lapsepõlvest ja suursugusest elust oma isa, vürst Hovanski mõisas.

Oo, kuis seal kõik olnud nii armas, nii täiuslik, ja teenijad head, südamlikud. Kuni tema naitumiseni — vaevalt kuueteistkümne-aastasena — uinutanud teda nänja magama muinasjuttudega... võluviiskudest, ilusaist kuningatütreist, nõiavöödest, uinuvaist kaunitaridest...

Koolitatud pole ta; on kasvanud kodus vaid bonnide ja guvernantide õpetatuna, omandades oskuse saksa ja prantsuse keeles end väljendada.

Kaks tema esimest last on surnud väikestena. Ja ükski vägi siin ilmas ei suuda teda veenda vastupidises, et ainult need lapsed olid ilusad, targad — olid jumalast. Pärastised kuus last on niisama paratamatus, mida kuidagi tuleb sallida.

Võõrad rinnad on imetanud tema lapsi, võõrad käed neid kohendanud, kasvatanud. Lapsed pöörduvad tema poole „teiega“ ja käesuudlusega. Kuid armastus nagu ei sobikski siia, ja ei tea, kas ongi seda.

Kuid mitmepalgeline on elu siin majas: võrratu toredus kõrvuti äärmise labasusega; peenutsemine ja vagatsemine võistlevad toorusega, jämedusega; vaikne joobumus-uinak — märatsemisega.

On päevi, mil madam millegi pärast tülpib kaartidest ning nähtavasti ka liköörist. Aga võib ka olla, et on tema karikas seekord tühi... kuid need on kurje päevi!

Tavaliselt algab sellega, et majaproua tahab kord ka järele vaadata, kuidas harrastatakse siin majas korda, eriti puhtust.

Oma peenesse, hulga briljantsõrmustega kaunistatud kätte võtab ta lumivalge linase taskuräti ning käib mööda oma rohkeid tube, pühkides sellega poleeritud laudasid, puutudes vaase, pildiraame... iga viipe järele vaadates rätile. Ja — paraku — seal on tolmu!

Ärritatuna jookseb ta kellanuppude juurde, siidi kahisedes, kuldkettide kõlisedes... kisendades:

— Dunja! Maša! Daša! Haralampi! Akaki!.. või kes seal kunagi juhtub olema.

Kui kogunevad teenijad, siis igale ta näitab tolmust rätti, sorkides seda silme ette, tõugates vastu nina, suud.

— Sina lurjus, sina jõehobu, siga, pärdik, eesel! kogu karjalauda ja loomaaia loetleb läbi, aga ikkagi ei leia kohast nime niisugusele — oh jumal küll! niisugusele issanda nuhtlusele.

— Kuidas, sina hatapoeg, sina hotentot, julged mitte astuda sellise kalli laua, sellise kõrgehinnalise sirmi juurde, ja mitte pühkida sellelt tolmu? kisendab ta, koputades sõrmedega iseendale otsaesisele.

Madam käib ühe eseme juurest teise juurde ja veendub, et tolmu on kõikjal, kuigi vaevalt märgatava halli joonena räti lumivalgel. Ikka enam ja enam ärritudes kisendab ta:

— Kas teie ei tea, et tolmust raiskub mööbli värskus, et tolm hävitab ilu, hävitab väärtust. Mööbel maksab raha, kallist raha...

Proua püüab selgeks teha raha väärtust neile rumalaile ja laiskadele orjadele, võttes käsi abiks häälele.

— Elajad olete, mitte inimesed! Vere asemel voolab solk teie soonis... Kas kuulete: solk, solk!..

Ning ei nagise nüüd proua liikmed, kui laskub põlvili ja sama rätiga katsub pühkida parketti ka kappide, voodite alt.

— Ma lämbun, õhk on siin rüvetatud — täis tolmu! See ei ole inimeste elamu, vaid tapamaja. — Ning ei suuda madam enam püsida jalul: nõrkedes vajub ta sohva pehmesse hõlma. Ahastuses ringutab käsi, et kuidas küll tema ja kõik ta pere ei ole juba surnud, elades niisuguses mustuses.

— Välja minu majast, lehmad, härjad! Välja, säärased sead! Ja silmapilk, et ma enam ei näeks teid.

Keegi neist ei ole siin kaua teeninud, ja kellelgi ei ole kahju lahkuda. Andku vaid pass ja palk.

Kuid tavaliselt on teenijail patte, mispärast sageli ei saa neile maksta mingit palka.

Seal on teener lasknud ummistuda tolmuimeja või mis seal viga. Montöör jandas mitu tundi, enne kui sai selle joonde. Ja egas härraseil ole ometi oma rahavabrik, et võivad katta kõikide arved.

Toatüdruku käest libises öövaas, kõrv kukkus küljest. Kuid pole see vaas nii tähtis, või tema kõrv,

aga, vaadake: kogu pesulaua garnituuri ühtlus on hävitatud sellega. Ja see on nii suur kahju, et tüdruk peaks teenima vähemalt aasta, enne kui tasuks selle.

Või jälle oli tüdruk tõstnud samovari pärast õhtust teejoomist selleks määratud väikesele poleeritud lauale, hõbekandiku peale. Kuid kraan olnud veidike lahti ja kogu öö tilkus, tilkus... esmalt kandikule, selle järele lauale ja, leotades mitu tundi, rikkus poleeri.

Aga mis maksab selle lauakese parandamine, ja kes peab maksma selle?

Nii nad lõhuvad, rikuvad kõiksuguseid asju, sest pole neil mingit arusaamist väärtusist. Nad ei rakenda oma ainukest varandust — tööjõudu — ja lasevad siin kõik mustuda, raiskuda.

Ja pole ju nõutud palju neilt majateenijailt, sest nädalas korra tulevad põrandapoonijad, eritöölised, kes niikuinii teevad põhjaliku puhtuse, tundide viisi tantsides harjadel mööda parketti, ning pärast seda nühkides veel üle villase lapiga, mis kõrvaldab viimasegi tolmukübeme, andes parketile ühtlasi helkja läike.

Aga näe, tolmu siiski täis kõik kohad, fakt on valgel rätil... Ja miks peaks üks rikas ülimusdaam end väsitama ja ärritama, õpetades neid. Tema maksab palga ja nõuab tööd. Ehk mingu minema.

— Siin teie passid ja kaduge! Pole mul vaja muidusööjaid...

Madam laseb kutsuda koka, kes siin juba ligemale kuu, ja teeb temale ülesandeks valvata, et need äraminejad seal ei viiks kaasa midagi, mis mitte ei kuulu neile.

Kuid kokk ei taha end segada neisse asjusse.

— Kuis mina seal midagi teada võin, arvab ta,

erapooletuna käsi laiutades. — Neil võib juba ennem olla midagi ära viidud ja peidetud... Ei hakka mina nende asju sorima, siis pärast veel vastuta. Ei mina taha!

See ei meeldi madamile: pettununa istub ta söögitoa diivanil, hädiselt sõnades:

— Mina olen haige inimene ja õnnetu... Raske on mul kanda seda majapidamiskoormat. Ja teie nii kaastundmatu. — Rusutuna vaatab ta viivu kokale ja lisab siis meelepahas ja etteheitega:

— Ei oleks küll uskunud teist seda! — Seepeale vähe mõelnud, käsutab ta uhkena ja külmana:

— Saatke siia pesunaine!

Kokk liigub köögi poole oma valges põlles ja mütsis. Varsti ilmub pesunaine. Kuid... ta on näost punane, naerab mõttetuna, vaarubki pisut...

— Jumal!.. See on ju purjus! pomiseb madam ning, täis tulist põlgust ja õige kohtumõistja viha, küsib, püsti tõustes:

— Kus oled sa enese täis kaaninud? Kas minu köögis? Püha jumal, milline häbi: minu majas elab niisugune viina-aam!

Madam astub mõne sammu tema poole, tõstab oma lihava, kullast kõliseva ja kalliskividest kiirgava käe ning, hoogsalt sellega näidates koridori suunas, ütleb kähiseval häälel:

— Kao, sa nurjatu elajas!

Nüüd tuleb madam minu tuppa. Ta on neist äritusist nii purustatud, masendatud, et vaevu veel suudab kõnelda. Silmad suletud, peaaegu langemas minestusse, sõnab ta pikkamisi:

— Fräulein, tuvike, olge nii kallis, aidake mind. — Ning madam vajub toolile, suutmata rääkida edasi. Käed tal langevad lõtvadena, pea vajub tahapoole.

— Armuline proua, kuis võiksin aidata teid? kogelen. Seepeale sirutab madam abiotsivalt oma käed ja, mina teda toetades, siirdume tema magamistuppa. Siin ühest väikesest suhvlist võtab ta pesunaise passi ja käsib mind arvutada, rääkides tasa ja pikkamisi:

— Kui palju vaja maksta? Ta saab kaheksa rubla kuus, on teeninud kaksteistkümmend päeva.

Arvutan. Ning proua ulatab mulle seepeale passi ja kolm rubla kakskümmend kopikat, et viiksin need pesunaisele. Peale selle teeb ta mulle ülesandeks olla seni köögis, kui on läinud kõik see kari kõlvatuid.

Ma jahmatan. Hetke võitlen endaga. Kuid teades oma abitust, sattudes tema viha alla niisugusel kurjal päeval, olen sunnitud alistuma.

Lähen kööki, annan pesunaisele tema arve ja toetun nüüd köögi uksele, oodates.

Siin vaadatakse mulle nagu äraandjale: kokk seisab aiva seljaga, kuna anumapesija, noor maatüdruk, peopesadega küürides vaskkastruleid mingi leiva-, liiva- ja hapupiima-seguga, vaikib piinlikkuses.

Teener on juba lahkunud. Toatüdrukud asutavad ja itsitavad, vahtides minule. Siis kõneleb üks laulvalt, kõrgel peenel diskandil:

— Mina viin armulise proua siidseeliku kahina salaja kaasa. Ja turtsatavad siis mõlemad valjusti naerma.

Seejärel bassitab teine, veiderdades:

— Aga mina varastan freilina sukapaigad.

Samal ajal on pesunaine heas tujus. Ta võtab oma pooltoopi ja minu ees laseb sellest endale kul-kul-kul! suhu. Pakub siis mullegi, õpetades:

— Joo, mu südameke! Ah, sa ei taha? Kuid

pole viga, küll sa veel jood, kui niikaua neid prouasid oled teeninud kui mina. Ütlen sulle, et jood!

Kuid nüüd härdub ta, seletades mulle, kuis ta olnud noor ja siis saanud lapse... ühe härraste pojaga. Siis aetud ta välja. Polevat enam saanud kohta, sest lapsega ju keegi ei võta teenistusse. Hakanud ennast müüma.

— Seal, kus oli vaja seda joomist! hüüab siis, — ei muidu suuda. Ja laps suri. Oli nii väikseke ja haledake. Nüüd olen vana. Kui tuleb tusk kõige selle elu peale, siis... ma ütlen, ei ole armsamat kui... — ta osutab pudelile, kallutab selle suule, joob, teise käega silitades rinda, kust jookseb alla see tuline juga.

Toatüdrukud, mõlemad noored, võib-olla vaevu kahekümneaastased, mööduvad minust oma kehvade kompsudega, pilgates:

— Näe, on, aga ei näita! raputavad oma kandameid ja väljuvad.

Kui lahkub ka pesunaine oma kompsuga, öeldes end minevat „vaderi" juurde, kuni uue kohani, siis jääb teenijaid tööle vaid kaks: anumapesija Akulina ning kokk, ja mina võin lahkuda oma „valvepostilt".

Koka palkavad Annenkovid, makstes temale kolmsada rubla kuus. Sellega peab kokk toitma kogu pere — härraseid ja teenijaid — kokku üheksateistkümmend inimest.

Härrastelauale harrastab kokk peent prantsuse kööki. Teenijate suhtes pole kindlaid tingimusi, aga eks ta neid vist ikka sööda vene rahvusliku toiduga — tatrapudru ja kapsasupiga.

Härrastelaua ülejäägid kuuluvad kokale, kes realiseerib need kuskil, sest teenijaile andmiseks on need liiga kallid. Ja mis nemad ikka raiskavad neid peeni kulinaartooteid. Nad isegi ütlevad: neil polevat soolikatki, milline seediks ära sellise jerunda.

See on koka „kunst", kuis ta omaga välja tuleb. Võib-olla oskab ta kividest teha leiba. Aga võib ka olla, puutuvad temalgi sõrmed enne kuu lõppu kukrupõhja.

Sest kui härrased söögilauas söödavad oma jumalkoera Neptunit, siis on see absoluutselt ülekohtu tegemine kokale — tema palga äravõtmine, kuna koerasöötmine pole kokal kaubas, pealegi veel härrastelaualt.

Täna on madam tujust ära. Liiati ei teinud kokk midagi, et majaproua temasse peaks suhtuma hästi. Ja just täna, õnnetuseks, on suur kala pisut kaua keenud — katki on see veidikese läinud vaagnale asetades. Madam ei söö niisugust „lagunemist"! Ka on magusvorm hakanud sisse vajuma enne laualetoomist, ning see ju ka ei kõlba enam süüa.

Vaja kokale teha vali märkus. Akulina, keda täna tuleb sallida kogu tema maaliku lohmakusega toitude ettekandjana, kutsub mehe söögituppa.

Madamile sai koka nägu vastikuks juba ennesti, mil ta ei nõustunud äraminejaid valvama. See vastikus kipub madamis nüüd esile neis südant-tahedakstegevais sõimusõnades, milliseist vene keel nii põhjatult rikas.

— Ärge nähke, armuline proua, vaeva minu sõimamisega! ütleb pikameelsena ja rahulikuna see paks ja omast kohast uhke mees, kes peaks olema vähemalt kolmsada rubla rikas. Ehk tal peab olema laialdane

tutvus ja usaldus kaupmeeskonnas, et võib siin omal kulul kuu aega ülal pidada uhke härrasperekonna.

— Mina ei tule omaga läbi teie juures ja palun makske mu arve, — ammugi tahtsin minna, lisab kokk väärikalt ning aegamisi.

— Pooliku kuu pealt ei maksa meie mingit arvet, põrutab härra Annenkov kurjasti, mille eest proua saadab temale tänuliku pilgu.

— Maksate! vastab kokk rahulikuna. — Sest mul on kõik võlgu teie arvel ja tunnistajaist pole mul puudu, et olin teie teenistuses.

Jahmatades vaatavad härrased temale otsa, sest selline jultumus! ja ise veel söandab rääkida.

Kokk naerab kerget üleolevat naeru, kui lisab:

— Egas mina lase end ometi haneks püüda... Aga kui just soovite, võin ju ka kuu täis teenida. — Ning, rohkem majaproua poole pöördudes, lõpetab iroonili-selt:

— Aga... ainult ilma sõimamiseta!

Madam ei usu oma kõrvu, et üks palgaline võib kõnelda nii haavav-iseseisvalt.

— Volodja, oigab ta oma mehele, — saada see kole inimene minema! — Ja teistele lauas-istujatele hüüab, hirmust pärani silmi, laiutades käsi:

— Niisugune toores elukas võib ju öösi tulla kõri kallale...

Härra Annenkov kui jurist ei kardaks mõne koka näruseid arveid ega tema tunnistajaid, — need oleksid puukarkudel komberdavad vastased tema suurele õigusnuiale. Ent ta kardab siiski midagi: ta kardab skandaali, mis kuidagi võiks riivata tema prestiiži.

Seepärast samas laua ääres tehakse arve. Kokk kirjutab alla, et on saanud nii ja nii palju söötmise eest. Kokale antakse lõpparve ja ka tema lahkub.

Nagu pärast rasket sadu ja raksuvat äikest paistab jällegi mahe päike, kus õhk on karastatud ja tolmupuhas, nii madamgi on harduses oma „puhastustööst“.

Isegi Akulina, see tüdruku-ürjatis maalt, on nüüd nii kena: kuis ta oskab ettevaatlikult kanda laualt kalli portselani puhvetituppa pesemiseks. Proua ise istub söögitoas diivanil, sigaretti suitsetades, ja hubasel häälel ning naerataval näol juhatab teda, mida veel iialgi ei ole teinud. Kuid Akulina pole ka enne puutunud portselantaldrikuid, vaagnaid, pole pesnud lauahõbedat. Seepärast kulub palju aega, kuni kõik on paigutatud kohale, ja õnnelikult — midagi ei purunenud.

Madam on vaimustuses sellest töö-tulemusest ja räägib mahedasti:

— Jah, kui inimene tahab midagi hästi teha, küll ta siis kõik võib. Näe, lihtlabane, vilumatu maatüdruk...

Ning Akulina, see tuvike, võtab nüüd samovari ja läheb kööki, et valmistada õhtuks teed, kuna see tema päristöö — kööginõude küürimine — on alles sooritamata.

Madam jalutab söögitoas, mida kunagi muidu ei juhtu. Aga täna on ta nii rõõmus, et on puhastanud oma maja sellisest kõlbmatust ollusest, ning ei või ta püsida paigal. Et püha neitsi küll varjaks ta maja!..

Seal meenub talle midagi. Ta seisatab korraga, astub siis pühakujukapi juurde, avab selle. Seal klaasi taga on kann veega. Imelik on see vesi, mis Kolmekuningapäeval jordanil pühitsetakse: kogu aasta võib seista kannu sees, kuid ei lähe halvaks.

Madam kerib oma pika kleidisaba käsivarrele,

ühte kätte võtab selle veekannu, teise pintsli, ning suundub kööki, et riputada pühitsetud vett, mis hoiaks kurjust tungimast majja.

Madam kööki jõudnud, kargab Akulina ehmunud ilmel välja oma toast, mille ukse tõmbab kokku. Haarab siis samovari, hakates selle juures koperdama pliidi kõrval nurgas.

Proua käib, piserdades pühitsetud vett: ta riputab seda välisuksele, kõikidesse nurkadesse, pliidile... Sest mis sellest veest ikka hoida, — tuleval Kolmekuningapäeval tuuakse uus, aga nüüd on juhus, mil ta peab täitma oma ülesande.

Teenijate tubadesse peab seda eriti piserdama. Pintslivarrega surudes maha käepideme, et mitte reostada oma kätt, avab proua koka toa ukse, piserdab kolm korda. Piserdab siis toatüdrukute tühja tuba. Akulina pimeda toa uks on paokil. Madam lükkab jalaga selle pärani, piserdab... ning... tardub sellesse poosi, käsi pintsliga üles tõstetud.

Kostab karjatus... pintsel kukub kolksti põrandale, kuid kannu õnnekombel hoiab kramplik sõrmedeklamber... ja näib nagu langeks madam siinsamas minestusse. Ent ta kogub viimase jõu, ruttab, kann käes, kleidisaba käsivarrel, nagu inspiratsioonist kantuna, mööda pikka koridori ja käikusid söögituppa ning siia, pehmele ja puhtale diivanile langeb ta, kaotades nähtavasti meelemärkuse... Kuid kann on veelgi käes ja ilusasti püsti, vesigi sees. Küllap püha neitsi ise juhtis ja hoidis...

Eks see Akulina — oh jumal küll! — just samas oli ta nii hea, nii tark ning oskas kõik nii ilusasti teha. Aga seal tuleb temale külaline. Ja viidavad siis veidi aega omavahel.

Kostab samme... Akulina hüppab toast välja,

tõmbab küll ukse koomale, aga proua, jõudnud veepiserdamisega sinnamaale, lükkab pärani selle saladust varjava ukse, piserdab ja näeb koigus pikutamas võõrast meest, kes, veepiiskadest ehmununa, kargab püsti.

Sasine kahupea. Lihtvenelase ümmarik rataspläat. Pintsaku alt vahib pikk punane särk...

Ülimusdaamile on rüvetav vaadatagi niisugust toorest jõmmkärakat. Sa jumal küll, mida säärane subjekt võib korda saata! Madam pidi veel teist piserdama püha veega.

Nüüd hõõrutakse madami meelekohti, antakse nuusutada soolasid. Ta toibub, talle meenub nähtud pilt. Hüsteeriliselt kisendades protesteerib ta niisuguse kõlvatuse vastu:

— Avalikus majas pean elama! Mina, vooruslik daam, mina, kes olen sündinud vürstitar Hovanski, mina... ja mu mees, kes põlvneb juba üle kolmesaja aasta vanast, kuulsast bojaaride soost, — meie peame elama koos oma lastega lõbumajas!.. Oo, ma näen, siin ainult seda mõeldakse, kuidas mind piinata surnuks!

Nüüd tormab härra Annenkov kööki. Ning veendun, et see ilukõneline härra oskab rääkida ka hoopis teissuguseid sõnu, kui nõuavad seda maja au ja rahu: ennekuulmatut tooni tarvitab ta seal.

Pöördub siis tagasi, kärmesti jookseb telefoni juurde ja helistab... politseisse, kust mõni viiv hiljem ilmub kaks teenistusvalmis kordnikku ja... viib kaasa vaese Akulina ühes ta külalisega, kes seni on istunud köögis, sest härra oli seal käies lukustanud välisukse.

Kui uks kinni langeb nende järel, ollakse kaua sõnatud. Preili Barbara koos seltsidaamiga toivuta-

vad majaprouat, hõljutades talle lehvikuga tuult, niisutades ta käsi ning meelekohti kölni veega.

On nii ebaeluline see päev, nagu ei lõpeks tema üllatuste seeria; nagu oleks veelgi kõik nurgad täis ootamatusi. Kogu pere on koos sõnatus nõutuses.

Kuid ajamõõtja näitab kümnendat õhtutundi. Kõik janunevad, sest möödunud on ammugi teetund.

— Fräulein, tuvike! kõneleb madam nõrgal häälel. — Aidake preili Barbaral katta teelaud.

Ning kannan lauale klaase, tasse, marjakeediseid, kuna Barbara ju ometi ei tee midagi, — talle öeldakse vaid nii muidu kombeks, kuna otsekohe mind käskida nagu ei sobiks.

Laud kaetud, suundume koos preili Barbaraga kööki teemasina järele.

Samovar tukub pliidi kõrval nurgas, tõmbetoru otsapidi korstnas, alt vilgub tuld, kuid masin ei sumisegi veel.

Võtan toru sangast, et vaadata, kas ehk süsi vähe. Kuid... samal momendil hakkab kehakas samovar lagunema: käepidemed kukuvad küljest, masina kere eraldub sütetorust — see vajub küliti põrandale. Samovari jala nelinurgale jääb näputäis hõõguvaid süsi.

Eks Akulina, sõge, oma külalise-ähmiga ja võibolla ka politsei vahelesegamise tõttu unustanud vee valamata! See-ep-see tunduski, et nagu oli veel midagi tulemas. Nüüd on see käes!

Preili Barbara jookseb sellest teatama, mina tema kannul.

Uudishimulisena ruttab nüüd kogu pere kööki. Ja egas niisugust etendust saa raha eestki. Võib elada saja-aastaseks, aga kordagi mitte näha lahtisulanud samovari. Hoopis eriline pilt on see: ta kõneleb meile tummal keelel inimlikest nõrkusist; kogu

oma armetuses — kollase vase punasekspõlenud kurblooluses — irvitab ta inimeste tühja tööd ja vaimunärimist.

Kuid teise samovari — hõbedase — seame hüürgama, ja kesköötunnil joome täna õhtust teed.

Hommikul tuleb Akulina oma asjade järele. Madam saadab minu kaudu talle ta passi, kuid raha küll mitte. Sest — jumal hoidku — sulatas samovari, ja maksa veel talle! Ega selle kahe nädala palga eest küll saa parandada samovari, aga eks natuke lisa saa siiski. Kuid peaasi: kord ja põhimõte peab olema.

— Mis seal politseis tehti teiega? küsin, sest oleme kahekesi köögis.

Akulinal on piinlik, lööb pilgu maha.

— Mis seal tehti või, räägib siis. — Olin öö soolaputkas. Hommikul kuulati üle ja lasti lahti.

— Kuulati üle, aga mida? küsin, kuna see on ju nii õudne. Kuid Akulina on siiski eluküpsem, või sai ta selleks tänase ööga. Ta lööb käega ja seletab:

— Ah, küsiti niisama, mis nõu meie pidanud. Vastasin neile kohe julgesti, et ei mingit nõu. Kuid minul nagu teenijal on oma tuba ja sinna peab tohtima tulla ka mu külaline, olgu see kestahes. Siis küsiti, kes olevat too tabatu. Vastasin, et vend, kes sõitnud maalt. Ja seega lõppeski.

Ma naeratan, püüdes temaga naljatada, ütlen:

— Aga küllap oli ikkagi kavaler?

Kuid nüüd saab Akulina kurjaks. Sidudes kimpu oma esemeid, kädistab ta haavununa ja ei tundugi enam nii maalt, kui hurjutab:

— Või kavaler! Aga mis teil sellega asja. Ärge olge nii ninakas kaasteenijaid süüdistama. Küllap tuleb tund, mil teidki aetakse siit minema koerapiitsaga.

— Akulina, ütlen, — ärge minuga pahandage, — tegin vaid nalja.

— Nalja!.. „Nalja“ teeb ka härra, kes kutsub siia politseinikud, sellepärast, et usub mul olevat kavaleri. „Nalja“ teeb ka politsei, kes härraste sõnakuuleliku õuekoerana tormab mu kallale, jällegi vaid sellepärast, et mul olevat kavaler. Nagu oleks kuskil mingi seadus, mis keelab teenijal olemast kavaleri.

Elan rea huvitavaid päevi: olen üksiteenija. Ning hea ma olen, osav, tark, kärmas; olen perenaiselike vooruste kehastis, „tuvike“ olen ma. Ning seda õigusega, sest lendan köögi ja söögitoa vahet. Egas ma muidu suudaks sooritada kuue inimese töid üksinda. Ma küll ei korista tube ega pühi tolmu, aga siiski teen väga palju.

Varaeineks on mul laud kaetud juba kell pool kaheksa, ja sõbralikult sumiseb samovar. Suurussöögi kahest eriroast valmistan kella üheks ja lõuna kella kuueks kogu perele. Ning õhtul kella üheksa aegu istun teelauda koos teistega.

Päeva lõpul olen neist askeldusist nii väsinud, et enne uinun, kui jõuan voodisse.

Õhtuti seame madamiga kokku homse toidukaardi. Kirjutan üles ained, mida vaja. Hommikul telefoneerin lähemasse karni ja koloniaalkauplusse, ning kõik tuuakse koju kätte ühes arvega.

Köögis toolil istub madam, kleidisaba süles, käes „kokaraamat“. Tema loeb ette, mina teen järele.

Kui kala pisut kaua keeb — sest mine tea, millal ta see kõige parajam on — ning veidi laguneb, egas see nüüd tähenda midagi — süüa kõlbab väga hästi. Või on raguu vintske, puljong ehk vähe soolakerku, või pasteet kõrbenud... mis sellest siis nii on.

— Tegijal juhtub mõndagi, lohutab madam ja lisab:

— Vee ääres saad märjaks, tule juures võid end põletada, tahma ligidal määrdud... Ainult kes midagi ei tee, sellele ei juhtu ka midagi.

Pole nüüd aega majaproual laduda kaarte. Kuid siiski lõbus on, ja kogu perekonnas ülendatud meeleolu. Madam isegi naerab, sageli valjusti naerab. Ning tähtis on, kui naerab see, kes kunagi ei naera — see tähendab head.

Diima ja Kolja õpivad nüüd ise, ainult ühe korra õhtul tahavad nad siiski mulle jutustada oma ülesandeid, nad on sellega nii harjunud. Ka Kiira ja Ksenia mängivad kogu päevad üksi.

Teen juttu, et minu töö — sukanõelumine — on seismas, mispeale madam on kohe nii lahke, et laseb mul telefoneerida kuhugi kauplusse, kästes saata sokke ja sukki.

Tuuaksegi suur kartongitäis, ning madam valib välja tosina poiste sokke ja pikki sukki lastele. Minul võitu, sest kaks tosinat uusi sukki ei vaja nõelumist nii pea.

Iga päev saadetakse peotäied kirju — teenistussekutseid — välja nagu SOS igasse linna ossa, et tuleks teenijaid endid pakkuma.

Hõlpsam oleks ju kuulutada ajalehes. Kuid siin, miljonite-linnas pole see soovitav. Siis tuleks neid

toa- ja igasuguseid tüdrukuid nii palju kokku, et täituksid trepid ja hoov, ning saba ots oleks väravast väljas. Ent sama kuulutuse järele toimub veel üks teine kogumine; tuleb suurel hulgal ka teenijateotsijaid. Nii toimub üks suur teenijatelaat või lendav tööbörs, millist aja laiali kas või politseiga, sest kaua üks aristokraatne maja ikka suudab kannatada sellist äritsemist omal arvel.

Kes kord on teinud seesuguse rumaluse, ei see enam kuuluta, et vajab teenijat. Parem on jälgida teenijate kuulutusi ja saata neile kutseid.

Ning üha neid tuleb. Aiva heliseb tagatrepi uksekell, ja ilmub nägusid. Kuid raske töö on see palkamine. Kõik nad on naerul ja lubavad teha tööd, kuna pole ühtegi joodikut. Aga näe, mis pärast teevad, või õigemini ei tee midagi.

Neljandal päeval siiski läheb korda palgata kolm naisteenijat. Samal päeval palgatakse ka uus teener, kena pikk noormees, kellele meie härraste livree passib, sest kuue juurde valitakse poiss. Hiljem leitakse ka pesunaine. Uue koka saame alles nädala pärast, sest kokka „söötmisega" pole kerge leida. Palgata harilikel tingimusil Annenkovid ei soovi: olevat tülitavad need alatised arvepidamised.

Eluvanker, mis oli mitu päeva sihitult logisenud mööda teenijate-tühja lauskvälja, veereb nüüd pehmelt oma harjunud rööpais, sest „uued luuad" pühivad hästi. Ka majaproua istub endiselt, võib-olla isegi intensiivsemalt kaartide ja likööripudeli juures.

Mulle on sellest kõigest olnud aiva kasu: tutvusin selle maja põhikorraga; tutvusin lähemalt madamiga — ma ei karda enam kõneldes temaga. Lauda istun Kiira ja Ksenia vahele, nagu oleks see minu

kõige sobivam tool, kuna igale minule pööratud pilgule vastan koduse naeratusega.

Üldse olen siin majas nüüd omainimesi. Sageli tarvitab mind madam oma „suuvoodrina“, saates kööki õiendama ühte kui teist. Ka linna saadab ta mind, tegema ostusid. Sageli võtan kaasa lapsed ja käin koos nendega ärist ärisse, toon koju sületäied pakkisid.

Annenkovide perekond on tüüpilisimaid, kus usulisi traditsioone peetakse suurima täpsusega.

Oodatakse ülestõusmise-pühi, ja suurnädalal aiva käiakse kirikus. Ei ole küll juhtunud nägema, et härra kodus end oleks õnnistanud ristimärgiga, samuti ei ole näinud seda tegevat tema poegi.

Aga preili Barbara on käsutatud söögituppa palvevaibale. Siin ta põlvitab vähemalt kolm korda päevas, ja, testament käes, peab lugema „kaksteistkümmend evangeeliumi“.

Ma ei kuulu küll preili Barbara sõbrannade hulka, aga meil on siiski midagi ütelda omavahel. Sest preili Barbara on veel lapsepäevis ja ei oska nii väga lugu pidada klassivahedest.

Ma usun, meie sobiksime veel rohkem, kui ei oleks alatiselt meie vahel tema seltsidaami, preili Erna Rummu, kes kümne aasta võrra meist vanem, kelle nimi ilmsesti kõneleb tema päritolust... ja kellel kirjavahetus „Laisholmiga“ Eestis.

Sama seltsidaam on see, kes oma uhkusega ja ligipääsmatusega oskab mind hoida majatütrest ikka teatud kauguses. Kuid sellegipärast, läbides söögituba,

mil preili Barbara põlvitab palvevaibal, ma pean nägema tema veiderdusi ja näomoonutusi.

Tunnen talle kaasa, sest palvetamine peaks ikkagi olema vaba südameasi, mida ei tohiks kellelegi peale sundida. Võib-olla on preili Barbaral minu ees piinlik, ja seepärast püüab ta väljendada oma tundemaailma, et ma ei usuks temas mõnd palveeite.

Oleme mängimas nagu mingit tumm-mängu. Meie ei kõnele midagi, ent siiski teame meie üksteise sügavamaid saladusi. Nii siis: kui preili Barbara langetab, ristimärgi saadetuna, oma nooruspainduva keha kolm korda järjestikku tagurpidi, luues seega jõustiku „silla"... siis tean mina, et ta on surmani tüdinud ja vajaks vaba liikumist. Ning kui ta sealjuures puhub oma põsed punni ja pilgutab mulle silmi, siis tean, ta küsib minult: kas mõistad mind?

Kirikusse armulauale minna on siin viisiks just suurel reedel. Ja seegi on omasugune pidutsemine, mida härrased oskavad muuta toretsemiseks ja endi väljapaistvuse rõhutamiseks. Kleididki õmmeldakse nagu peole: heledavärvilised ja kallid, kuid kinniskaelalised ja pikakäiselised.

Härra Annenkov ise läheb kirikusse oma kolme vanema pojaga; proua koos preili Barbaraga. Mina saadan kirikusse Kiira ja Ksenia, kes mõlemad riietatud üleni valgesse.

Mulle ei ole selles küll vähimatki pidulikkust. Lähen sinna oma igapäevases rüüs ja kirikus pean olema härraslaste kübaraile ja palituile varnaks ning kalossidele kastiks. Nii tundub mulle seesugune teenistuskohustus raskeima karistusena, liiatigi niisugusel suurel pühal, mil meelsasti sooviksin rahu.

Pühade laupäeval vähe enne keskööd sõidavad proua ja härra Kaasani katedraali ülestõusmisele.

Väljuvad ka noored härrased koos oma seltsidaamidehärrastega.

Suur pühade ettevalmistus on roiutanud mu liikmed, seepärast jään ma koju. Kuid magama heita pole sobiv, see ei ole moraaliga kokkukõlas. Nii istun üksinda sohval, mõtlen kodule, armsaile.

Keset ööd ja uinuvat maja kuuldub uste paukumist, kuuldub jooksvate jalgade madinat, ägedaid hääli.

— Kas jällegi on juhtunud midagi? mõtlen ärgates ja püsti karates.

— Kas tõesti puudub sellel majal „hea vaim“, kes varjaks suurel öölgi pahanduste eest. Alles ju oli kõik nii pühalik, ettevalmistuski toimus võrdlemisi rahulikult. Aga mis võib seal nüüd küll jällegi olla?

Pettumuses väljun toast, lähenedes kisa suunas vestibüülile. Kirikulised on saabunud. Näen:

Proua istub üliriides, halab ja tönnib nutta, kuna härra seisab valge saali uksel, valjusti ja kurjasti paukudes, sõimates teenrit ja toatüdrukut, kes seal midagi askeldavad, näol hirmu.

Õhus tundub halba lehka. Preili Barbara hoiab nina peos. Noorhärrad turtsuvad naerda.

Eks Neptun — too koer-jumal — on poetanud valge saali parketile suure peegli ette laia lasu seda, mille oleks pidanud viima välja hoovi, kust selle oleks koristanud kojamees.

Nüüd peavad seda tegema teenijad härraste sõimuvalangu saatel. Küll pestakse ja nühitakse parketti, kuid plekk tuleb vaid rohkem nähtavale. Millegagi ei osata seda kõrvaldada, enne kui tulevad jälle poonijad ja määrivad peale oma vööpasid. Nii jääbki see plekk kogu pühade ajaks sinna rikkuma rahu, pühade meeleolu.

Neptun on korralik, kes kunagi ei eksi puhtusreeglite vastu: kui tal on vaja välja minna, siis ta haugub nii, et seinad vabisevad. Ent miks täna teenijad ei kuulnud seda? Kas uinusid nad, olid ehk süvenenud pühadevastuvõtusse, või olid lahkunud oma positsioonidelt? Neptun oskas neile seda tasuda kui kättemaksja. Ja seda pahandust nüüd!

Kulub enne hulk aega, kui võidakse asuda laua juurde, alustada pühi. Tehakse küll, nagu poleks juhtunud midagi, aga tundub, et see on võlts — tuju on rikutud.

Ja... siin majas on siiski midagi kahtlast? Ei aita siin palved, ei pühitsetud veed, ei sõimamised. Temas nagu puuduks seesmine kontakt, mispärast tema autoriteet langeb minugi silmis.

Madam vaikib, kuid ta ilmes on pahurust, sest tema usu järgi see inetu vahejuhtum peab ennustama midagi väga halba.

Pühadelaud avatakse vastastikku kingituste jagamisega. Ka teenijaile on mõeldud midagi, aga see on rohkem pühadenaljaks kui tõeliseks kingiks. Raha on küll makstud nende asjakeste eest, aga mida teeb teenija näiteks mõne kipsist munaga, kui tal puudub isegi laud, kuhu ta asetaks selle „iluasja".

Mina küll ei või nuriseda oma kingituse üle, sest saan suure puust muna. Muna sees aga karbike kuldsõrmusega, mille roheline kivi Uurali päritoluga.

Nüüd lõikab härra Annenkov kõrgeil pühade küpsiseil maha glasuuritud pead, samuti kaotavad

madalad oma küljed. Ent kõige enne süüakse siiski mune — ülestõusmispühade traditsioonilist toitu.

Algab pidutsemine. Kuid neid roogasid on niivõrd palju, et paljas nende maitsmine võtab söögiisu, ning süüa ei suuda õieti midagi.

Söömise lõpetanud, lausub härra Annenkov prouale:

— Käsi mulle tuua mõõdurihm.

Proua vaatab toas ringi, kuni ta silmad peatuvad minul, ja ta sõnab:

— Tuvike, tooge Marja Ivanovna töötoast sentimeeter.

Olen rabatud käsust, sest ei taipa, milleks küll see proosa pühadelaua luulevallas. Ent käsk on vanem käsuandjast... ning välkkiirelt on mul soovitud ese kohal.

Härra Annenkov võtab vastu mõõdurihma ning asetab selle enda ette lauale. Võtab siis taskust väikese bloki ning pliiatsi kirjutamiseks ja küsib:

— Kas soovib veel keegi seda pashat? Kostab ühine eitamine.

Selles on mulle midagi lavalist, isegi ehk kurioosset, sest veelgi ei mõista ma, milleks sentimeetermõõt, milleks ollakse kirjutamisvalmis. Mõtlen, et tuleb ehk mõninga tordi loosimine, ehk saan ka endale midagi magusat, mille kallal võiksin vabalt kustutada oma maiustuskirge.

Kuid, jumal paraku, sünnib siiski midagi uskumatut, sest... härra Annenkov — see pealinna aristokraatlik suurvedru — mõõdab sentimeetririhmaga... küpsiseid ja praade pikkuselt, et teenijad neist midagi ei võiks näpata. Ning märgib kõik selle suure lauatäie oma taskublokki, kusjuures noorhärrad teda aitavad. Samuti loetakse munad, saiad, baabad, ku-

litšid, õigemini kogu söökide üksik-arvud, ja pannakse kõik olemasolemise kirja.

— Oo, milline õudne, proosaline toiming sellel suurel ööl, mil kirikus, uulitsail, majades kogu Venemaal jagatakse vastastikuseid suudlusi, et „Kristus on üles tõusnud"! Kuid siin perekonnas märgitakse mingit „kaheteistkümne röövli" peameest.

Ülestõusmise rõõm on üpris väsitanud kõiki. Meie majaproua pikutab pühadelõpu pärastlõunases mõnususes söögitoas laial diivanil, suitsetades sigaretti. Härra, kärmas ja vilgas nagu ta on, kõpsib käia siin ligilähedal.

Samal ajal jalutab preili Barbara, juteldes oma seltsidaamiga, saali ja võõrastetoa vahet.

Härra Annenkov hüüab tütart, tuletades talle meelde, et täna on ball paruniproua Falkensteini juures ja aeg oleks varuda minekuks.

Preili Barbara ilmub lävele, küsides:

— Aga miks ei valmistu teie?

— Meie ei saa täna minna ning vabandasime juba endid.

— Kuidas lähen siis mina üksi? imestab Barbara. — Olen ju nii noor.

— Sind saadab Erna Gustavovna, korraldab majahärra ning lisab:

— Nooruses rajatakse vundament oma karjäärile.

— Ah, papa, sina ikka oma karjääriga! See on nii igav. Karjäär tuleb iseenesest.

— Midagi ei tule iseenesest, töötama pead selleks, õpetab isa.

Preili Barbara ei vasta sellele, kuna on veel liiga noor, või puudub tema iseloomuski joon, et mõistaks neid auahneid kavasid, mida haub isa, kellele tütar ei olegi muud kui kahel jalal liikuv karjäär.

Tusasena seisab preili mõne viivu, vaadates vanemaile, pettumus ilmes.

— Olete vist jälle „haiged"... ja mina muud kui „töötagu", turtsatab ta siis, hääl täis mõnitust, isegi kasvatamatust. Pole temas jälgegi lugupidamisest, kaastundmusest nende vastu.

Seejärele preili Barbara suundub vestibüüli, et väljuda koos seltsidaamiga juuksuri juurde tegema soengut balliks.

Jäänud kahekesi, kõneleb härra Annenkov:

— Manjuša! kas sa ei leia, et Barbara on siiski küllalt ilus?

Proua vaid naeratab väsinuna, või ehk on ta meeleolus, milline valdab teda siis, kui „karikas hästi täis"...

— See on õige, jätkab härra, nagu oleks ta saanud oma küsimusele kiitva vastuse. — Ta on küllalt ilus, kui osatakse esile tõsta tema jaatavad küljed.

Härra jalutab edasi-tagasi, käed seljal, ning lisab:

— Ja mis peaasi: Barbara peab kandma väga kalleid ja originaalseid kleite — need sobivad temale.

— Kuis oled sa muutunud! sõnab madam, naeratades veidi elavamalt.

— Milles olen ma muutunud? küsib härra hajameelsena, ise nähtavasti mõeldes muud.

— Oled muutunud, kinnitab madam, sirutades käe laua poole, kus portsigarr, mille härra ulatab talle. Süüdanud uue sigareti, jätkab proua, sorides mälestusis:

— Kas ei ole sul meeles, kuis sa noorena ei sal-

linud toredaid kleite? Kui riietusin ballile, siis alati sa ignoreerisid minu kalleid pitse ja nahku, deklameerides:

— Sind armastan, mu sabatäht, ei armasta kuid sinu saba!

Härra Annenkov seisatab, vaade kiindunud prouale.

Praegu paistab madam isegi ilusana, lebaskelles veinpunases siidkleidis, mille saba lookleb vaibal, põrandal. Kogu ta palge noorusilu tungib esile läbi enneaegselt loskunud nahavoltide. Veel vaatab sarasilm ta nukrustunud kulmu alt. Armastus tundub armsa väärtasjana, nagu siis, kui noorusjoovastus ümbritses teda buduaaride labürindiga.

Sõnatuna kummardub härra Annenkov tema käele, seda suudeldes, millele proua vaikselt naeratab. Siis aga jalutab härra jällegi edasi-tagasi, kõneldes:

— Jah, Barbara peab tegema hea partii. Tema aeg on tulnud, ja meie peame koondama kogu jõu, et ta liisk langeks mõnele tituleeritud isikule. See oleks tähtis ka Astionile, isegi Kseniale, kui see ükskord kasvab. Tiitli kaudu avaneksid võimalused isegi kõrgemasse õueringkonda. Eks ole tõsi, Manjuša?

Proua kuulab teda, silmadega vaid avaldades oma nõusolekut.

— Seepärast hiilgus esmajoones! lõpetab härra Annenkov ning jalutab vaikselt, mõttes. Seisatab siis ja küsib:

— Aga millesse peaks riietuma Barbara täna?

Proua silmad peatuvad temal vastuküsimusega. Siis helistab härra Annenkov. Ilmub toatüdruk, kellel kästakse õmbleja töötoast tuua preili mannekeen, mis asetatakse püsti söögitoa lagedale.

Nüüd suundub härra koos toatüdrukuga tütre

tubadesse. Siin avab ta preili riidekapi, kus rippumas paar tosinat mitmesuguseid kleite.

Näpitsprillid ninal, vaatleb härra neid üksikasjaliselt ja hoolega. Ning millised arvab sobida võivat, laob tüdruku käele, kuni tollel on oma tubli kandam. Seejärele suundub härra söögituppa, kästes tüdrukul järgneda.

Madam lebaskeleb siin endiselt. Härra Annenkov astub üsna diivani ette, hakates ükshaaval võtma kleite tüdruku käelt, näitama neid prouale ja arutelema. Igaüks neist on omaette kunstitöö, tervik: heledavarjundilisi siide, pitse, kalleid garnituure, tülli nahkilustistega.

Härra Annenkov aiva laotab neid proua ette, kõneldes:

— Kas Barbara ei paneks selga selle tumeroosa? Roosa sobiks tema jumele. Mis sa arvad, Manjuša?

Proua suitsetab, vaatleb loiult, mõtleb.

— Võiks ju, arvab siis.

— Kuid ta võiks minna ka selles valges. See on kallis pitskleit kreemikal siidfoonil. See sobiks tema juustele. Või selles kollases, või rohelises kuldgarnituuriga?

— Võib ka, venitab proua erapooletuna.

— Kuid mis sa ütled sellest taevassinisest haprast siidkleidist? Leian selle olevat Marja Ivanovna parimaid saavutisi.

— Kuidas sa arvad, on proua nõus.

Härra Annenkov võtab kleidi ja tõmbab selle osavasti mannekeenile. Kleidil on üks külg pikk, puudutes põrandat, kuna teine, luues ilusaid laineid, on drapeeritud üles, jättes alt paistma oivalise hõbepitsist volangi, andes mulje, nagu oleks all pitsseelik ja siid vaid hõlmaks peal.

— Mis sa ütled, Manjuša! Eks ole see algupärane? Tantsides löövad pitsid ilusaid hõljutusi... See kleit sobib tema temperamendile.

— Jah, see on küll ilus, arvab proua.

— Aga missugused lilled sobivad siia?

Proua mõtleb.

— Ei tea ütelda, sõnab ta. — Sa peaksid passima lilli.

— Vii kleidid preili kappi tagasi, käsutab härra tüdrukut, kuna ise juba ruttab eel tütre tubade suunas.

Peagi tuleb ta tagasi, tüdrukul käes lame lakeeritud hiina kast, mis asetatakse lauale. Härra avab selle, ja nähtavale tuleb kõiksugu kunstlilli. Nüüd passitakse mitmeid, kuni valik langeb lumikellukesile.

— Need sobivad tema noorusele, sõnab härra Annenkov, seades üht kimpu kleidile mannekeenil.

Siis aga meenub talle midagi ning ta ruttab proua buduaari, kust tuleb tagasi roosa atlaskarbiga. Avanud selle, lööb särama igavärvilisi kalliskive kaelakeedena, käevõrudena, rinnanõeltena...

Tõstes peoga, laob härra neid lauale, otsides midagi. Otsitavaks osutub suur liblikas poolavakil tiibadega. Liblikas koosneb loendamatuist suuremaist ja vähemaist briljantidest, silmadeks kaks tüsedat ametüsti.

Ja selle liblikaga kinnitab härra lumikellukestekimbu kleidi õlale. Saabub mulje, nagu kavatseks liblikas jalutada lilledele, vikerkaare värvides sărades elektripäikeste all.

— Eks ole kurioosne, Manjuša? Nagu oleks see liblikas siia laskunud...

— Jah, see on ilus, nõustub proua, ning lisab naeratades:

— Ma imestan sinu üle, Volodja.

Nüüd otsib härra lillekastist teise samasuguse kellukestekimbu ja kinnitab kärmesti ning osavasti selle kleidi pikema siilu külge. Astub siis mõne sammu eemale, pärast seda, kui on mannekeeni pööranud nii, et mainitud külg osutub proua poole.

— Kas ei ole ilus, Manjuša? See kimbuke oleks nagu kukkunud...

Seejärele käsib härra toatüdrukul kohale viia hiina kasti kunstlilledega, minnes ise kaasa. Korjanud siis kokku ka ehtekarbikese sisu ja viinud buduaari, ta laskub proua kõrvale diivanile nautima oma töö tulemusi.

Härra Annenkov võtab ninalt näpitsprillid, mis vist segavad nägemast kaugele, vaatleb kleiti.

— Kuidas arvad, Manjuša, kas peaks ta olema väljapaistev selles?

— Usun küll, vastab proua.

Heliseb uksekell, teener ruttab avama ning vestibüülis vabastub üliriideist majatütar koos oma seltsidaamiga.

Seejärele tuleb preili Barbara vanemate juurde demonstreerima oma vastset soengut.

Viivu vaadelnud, hüppab härra Annenkov püsti, kärkides pahurana:

— Missugusel koeral sa lasksid lakkuda oma pead? Ei selleks küll polnud vaja välja minna — Neptun oleks selle sooritanud sama hästi...

Barbara tardub hetkeks, suu jahmatusest avakil. Pöördub siis kanna peal ringi, turtsatades:

— Ah, papa, sinu tahtmist ei saa ju keegi, ning suundub oma tubadesse, mitte sugugi huvitatud mannekeenile seatud kleidist.

Härra järgneb talle.

— Istu! käsutab ta Barbarat, osutades kolme peegliga tualett-laua ees seisvale istmele.

Barbara on pahandatud, ta täidab käsu pilkava naerumuigega huulil.

Kuna isa lõhub juuksuri tehtud soengut, loopides ärrituses põrandale nõelad, kammid, juuksevõrgu, võtab tütar prantsuskeelse romaani, süveneb näilikult lugemisse, nagu ei läheks talle üldse mitte korda, mida tehakse ta peaga.

Vabastanud juuksed, tõmbab härra Annenkov mõne korra kammiga... seljal löövad võluvalt lainetama tumedad juuksed nagu väike kosk.

— Ja see kõik tahetakse peita! sõnab härra täis õigustatud pahameelt, tõstes juuksevihu käele. — Oo, neid „kunstnikke" seal, neid karvakärsutajaid! Poomiseks on nad ka liiga halvad.

Nüüd hakkab härra ise looma soengut. Ta laseb Barbara otsaesisele langeda silmuse juukseid, pehmendades seega tema tüsedavõitu nina ettetükkivust profiilis. Kõrvad jätab paistma, sest näoovaal on korralik, ja kinnitab lõpuks juuksevihu lõdva sõlmena kuklasse.

Tõesti omandab Barbara nüüd hoopis teissuguse ilme. Soeng küll ilmsesti kodune, kuid loomulikud lained paksel läikivail juukseil avalduvad täies võluvuses, kutsudes esile muljet, nagu oleks väikesel peal raske sellise ilukoorma all.

Barbara vaatleb, veendub selles ehk isegi, kuid ei taha anda isale õigust, ning pilkab vaid:

— Sinus, papa, on kaduma läinud hea juuksur.

— Egas ma mõni lambaniitja küll ei oleks, nõustub härra Annenkov, jälgides, kuis tütar tõmbab jalga taevassiniseid siidsukki ning sinna juurde tillukesi hõbebrokaatkingi kõrgeil peenil kontsil.

Kui preili Barbara oma seltsidaamiga viimaks suundub vestibüüli, kus teener katab nende siidid ja pitsid mantlitega ning avab neile välisukse, on härra Annenkov siiski pettunud oma töö tulemusist.

Pahurana jalutab ta söögitoas, kus madam kogu aja, laskmata end millestki segada, oma sigaretti suitsetab.

— Kas panid sa tähele Barbarat? kõneleb härra, küll mitte selleks, et saada vastust proualt, ja lisab nurisevalt, laiutades käsi:

— Seal on nüüd see väljapaistvus ja kõik: kõrvad laiali, nina nosis, huuled mossis, aga minnakse muudkui ballile!..

Eelseisev suvi tõotab mulle tuua üllatusi. Pean minema koos härrastega maale, ühte nende mõisa, kus peaks päikest olema nii palju ja vabadust isegi liialt.

Juba on kõigis vaid minekutuju: kihinat-kahinat, jooksmist, ruttu ning askeldust üle kogu suure maja. Juba on laoruumiks muutunud meie vestibüül, kus kaste ja kohvreid ülestikku nagu müür ja üha veel vaja juurde pakkida.

Õmblejalegi on palgatud abiks kaks paari käsi. Ja kuis nad küll ei väsi lõikamast tükkideks siidi,

peent batisti, markisetti, krepp žoržetti, õmmeldes neist õhulisi suvehebemeid, valgeid kergeid kleite, särke, põlli, bluuse ja muud värki.

Vist sattununa teiste hurma mõju alla, olen minagi ehtinud ning varunud ja raisanud enda kas või viimsest kopikast valla, et aga oleksin suvelooris, õrn ning veetlev nagu lind, kes pärit lõunast.

Kuid meie auväärt pereemal on jälle kurjad päevad, mil ta silmad näevad kõike seda, mis palgalised käed on jätnud hooletusse, unustanud. Neid kaob kord-korralt vähemaks. Ning jällegi mina üksi..! Pean koju jääma, siin talitama, keetma, kandma toitu lauale ning köögis koperdama.

— Eks ajame kuidagi läbi, kõneleb proua. — Ma Kiievist palkan kõik teenijad uued, sest sääraseid sõgedusi ma vedada ei taha. Kõik on nad raiskunud siin laiskuses, — kogu linnast pole leida korralikku teenijat...

Meie ärasõidupäev on määratud homseks, teeme veel viimaseid jõupingutusi, et liikuda paigast.

Proua toob mu kätte purjeriidest valged kingad, mis mullusest suvest on seisnud pesemata, tolmunud, hallid.

— Tuvike, ehk saate nad vähe puhtamaks?

— Olen võhik neis asjus, ütlen, — kuid eks ma püüa.

— Võtke hari ja peske neid sooja vee ning seebiga. Siis pange avatud aknale päikesepaistele kuivama, õpetab mind proua.

Võtan kingad, ruttan kööki, toimin seal täpselt tema näpunäite järgi ja süvenen siis jälle muisse töödesse, mida siin üha sajab minu kaela nagu küllussarvest.

Õhtu eel madamil meenuvad kingad.

— Tuvike, ehk toote need nüüd siia, muidu veel ununevad, ütleb ta.

Jooksen kööki ning võtan aknalt kingad. Kuid need pole vist sugugi paremaks läinud. Tallaäärel on valge riie parkunud punaseks, nöörisilmad on välja andnud roostet. Üldse nende ilme on kõike muud, kuid mitte värske, valge.

Viin kingad, ise nukker, et tulemused tööst ei ole kuigi hiilgavad.

— Mis see on!.. hüüab madam. Ma ju ütlesin, et päikesepaistele pange kuivama, kuid teie olete mu kingad põletanud pliidil punaseks.

— Ei, armuline proua, ma tegin nii, kuis juhatasite: just aknal kuivatasin, kus olid kogu päeva.

— Valetate! kisendab ta, nägu moondunud vihast, missugust ilmet enda vastu näen esmakordselt.

— Kus häbematu tüdruk..! ja langeb mulle seda tõlkimatut vene sõimu, nagu olen kuulnud teistele puistatavat nii sagedasti.

Viivu seisan rabatuna. Siis aga ütlen järsult, et isegi imestun:

— Sõimata ma ennast ei luba, madam! Olen teinud siin iga musta tööd, vaikides tantsinud teie pilli järgi ja oleksin teinud veel ei tea kui kaua. Kuid sõimata ennast ei luba, ei luba!

Proua vaatab mulle hetke üllatatuna, sest temagi pole veel kuulnud minu ärritatud häält, kuna minu rikkumatus iseloomus on seni liiga palju kannatust, vaikimist, järeleandmist.

Siis järsku aga tõstab ta käe ja virutab kingadega... Ainult minu kärmas hüpe päästab mu hoobist.

— Svolotš!.. Kuidas sa tohid minuga niiviisi

kõnelda! kisendab proua, nägu moondunud mingiks lõustaks.

Olen kuulnud „svolotši“ Venes olevat raskemaid sõimusõnu ja äsjane „tuvike“ on selle ära teeninud sellepärast, et ei ole vilunud saapapuhastaja tänavalt.

— Madam, ma ei luba ennast sõimata! kordan ja räägin siis, ise ärritusest värisedes:

— Ei ole ma ju ometi teie ostetud pärisori, kellelt võetud kõik inimlikud õigused, ehkki see teile nii väga meeldiks. Pole ma ju parkal ega kingsepp, et pean tundma naha omadusi. Pestes kingi, täitsin vaid teie käsu, kuid teie veel süüdistate mind vales. Siin on aga tegemist oskamatusega ning abinõude puudumisega.

— Svolotš!.. Svolotš!.. Svolotš!.. Skotina!.. lojus! kisendab proua hullununa, üldse vist mitte kuulates mind, ise vankudes minu poole, käsi kerkinud löömisvalmina.

Tagurpidi hüppan välja buduaari uksest, öeldes:

— Kui teie end teisiti rahustada ei suuda, siis sõimake... kuid intelligentsemalt, sest muidu olete ise see, kelleks nimetate mind.

Jõhkra pilgu saadab ta mulle ja paukudes tõmbab kinni ukse.

— Kuid pärast seda, armuline proua, ei sõida ma teiega kuhugi! hüüan juba ukse tagant. — Palun minu pass ja arve ning ma lähen, nagu on siit läinud kõik ja paljud.

— Vist sihilikult otsis ta minuga tüli, mõtlen. Kõik teenijad laskis minema, mis ta minustki veab. Kuidas ma küll ei taibanud seda ennem. Oleksin võinud ju minna heaga. Ja kui nüüd sõidaksingi sinna

nende Kiievi orjakoopasse, siis ta vist küll paneks mu pesunaiseks ja peksakski oma südameröömuks.

Värisen kogu kehast. Kõik madalus, närusus, ülekohus, mis olen näinud siin, on jäänud seni mu alateadvusse. Ent salaja on see uuristanud mu närve, ja nüüd, esmakordselt elus tunnen, et need on mul olemas. Sest valutavad närvid, värisevad, ja süda peksab nii, et keha kipub kaotama tasakaalu.

Jooksen lastetuppa ja hakkan korjama oma esemeid. Hoopis rohkem on neid kui siia tulles. Pakin täis oma kohvri, kuid üle poole on veel järel kõiksugust pesukraami, kangaid.

Ruttan õmbleja juurde, et ta annaks mulle mõne riide või paberi, millesse võiksin pakkida.

— Marja Ivanovna! ütlen, hakates temale kaela. — Olete alati lubanud anda mulle enda juures peavarju, kui juhtub, et pean vahetama kohta. Nüüd vajaksin seda, ja ega te ometi võta tagasi oma lubadust.

— Kallis laps, muidugi ei võta, kuis võite seda mõelda! Olen õnnelik jagama teiega oma väikest korterit, kõneleb see ilus naine, tõustes täis ärevust, ja lisab:

— Või teie siis ka niikaugel!.. Olen ikka mõelnud ja imestanud, et kust küll ammutate selle jõu olla siin nii kaua nende tagaaetav.

Seejärele otsib ta mulle vajaliku, ning jooksen lõpetama pakkimist.

Kiira ja Ksenia, need süütud, kes minuga harjunud, vahivad suuri silmi. Mu hingest käib läbi valus puhang.

— Olete nii armsad, mõtlen, — kuid neis oludes teistki kasvavad samasugused hirmutised, südametud inimebardid.

Riietun nüüd oma uude elegantsesse suvimant-

lisse ja kübarasse ning suundun buduaari poole. Selle uks on kinni. Koputan. Ootan. Koputan veel.

Ukse avab härra Annenkov, kuid möödub minust midagi ütlemata, siirdudes oma kabinetti.

— Armuline proua, hüüan uksel, — palun mulle nüüd anda lõpparve, olen minekuvalmis.

— Tulge siiapoole! kostab seepeale proua tasane hääl.

Astun sisse. Proua on pikali kušetil, otsaesisel külm äädikakompress. Käed lõtvadena rippumas.

— Fräulein, tuvike! kõneleb ta pikkamisi. — Teie näete, olen haige inimene, olen õnnetu. Aga teie nii noor, nii terve...

Seisan. Vaikin.

— Ärge sellepärast nii turtsakas olge! sõnab ta siis.

— Armuline proua, ma palun väga, andke mulle lõpparve!

— Mis teie selle lõpparvega teete, kui ma ei anna teile soovitust, kõneleb ta siis pilkavalt, kuna häälest ei kostagi enam mingit nõrkust või haigust.

— Olete äkiline, turtsakas... Niisugust ei või ma soovitada kellelegi, lisab siis.

— Polegi vaja, sest olen ise parim soovitus, ütlen. — Ei usu, et jääksin kohata ilma teie soovituseta.

— Vaadake nüüd, kui kangekaelne te olete! imestub ta.

— Eks ma ole muidugi, aga teisse see nüüd enam ei puutu, sest lahkun siit. Palun, laske mind minna.

— Kas teil sugugi pole südant, nähes mind nii haigena! oigab ta jällegi. — Olge need paar päeva ja võite siis ju minna, kui soovite. Ka pole teie kuu täis.

Mõtlen:

— Kas keegi on teeninud kuu täis teie juures? kuid ütlen:

— Viis päeva puudub kuust, ning see on arvestada nii kerge: üks kuuendik minu palgast — kolm rubla — maha ja kõik on korras.

— Paar päeva olge, siis võite minna.

— Kuidas paar päeva, homme te ju sõidate? küsin.

— Jah, seda küll. Aga mina vaid saadan lapsed Balõkki, ise pöördun kohe tagasi, sest sõidan kogu suveks Kislovodskisse tervisveele. Tulen tagasi ja lasen teil siis minna.

— Ei, armuline proua, milleks mind siin vaja! Laske mul siiski minna nüüd, kordan tungivalt.

— Ei oleks küll uskunud, et olete nii imelik ja kangekaelne inimene! hüüab proua tõustes istukile. — Hulga aega olete teeninud minu juures. Vaadake ise kui ehtinud ja ilus te olete siin minu leiba süües, minult palka saades. Ja nüüd ei või inimene enam olla paari päeva. Egas ometi kuskil tuli lahti ole.

Proua tõuseb kušetilt suure oigamisega ja kontide nagisemisega ning ütleb, pannes oma käe minu õlale:

— Kangekaelseid karistab jumal! Teie ei tohi olla nii halb mulle, haigele inimesele. Minge, võtke üliriided seljast ja elage seni!

Nende sõnadega ta lükkab mu välja buduaarist, ning suleb ukse.

Vaevu sammudes suundun lastetubadesse. On tülgastuseni halb. Kuid tõesti ma ei osanud enam peale käia, painata teenistusest vabastamist.

Lähen siis jutustama Marja Ivanovnale oma lugu. Tänase päevaga lõpetab ta siin töö ja suveks on tal uus töökoht Pavlovskis. Kuid korteri linna ta jätab

endale ning annab mulle aadressi, et võiksin talle teatada, kui vajan temalt peavarju.

Samuti lõpetavad täna oma töö ka dekoraatorid, kes siin juba mitu päeva on teotsenud, võttes maha kõik uste ja akende siid- ja plüüškardinad, koristades põrandailt vaibad, kloppides need puhtaks tolmust, riputades naftaliiniga ja ajades rullideks. Lõppudelõpuks katavad nad kõik mööbli valgete tolmuriietega, samuti kõik pildid seintel, kujud, vaasid, kristalli, pronksi, isegi peeglid. Nüüd oleks majas nagu surnu, kaetud kinni valge linaga.

Ning nüüd on saabunud ka tund, mil härrased lahkuvad kodust.

Enne ärasõitu käib proua veel kord läbi kõik oma toad, saalid, kabinetid, isegi kolikambrid, proovides, kas ikkagi kõik uksed on korralikult lukus. Ta teeb seda isegi korduvalt.

Mõtlen endamisi:

— Kes võiks küll talle selgeks teha, et murdvarast ei pea lukud, kuna mina koduhoidjana ometi ei läheks varastama nende väärtasju.

Ent võib olla, on seegi mõnesugune teotamisviis. Ehk tahab ta minu ees demonstreerida, et näeb „tuvikeses" ka suurimat varast. Sest sõna „tuvikene" on ometi ainult abinõu, kuis mind suruda alla — temale sõnakuulelikuks orjaks. Ja küllap tavaliselt olen talle siiski vaid „svolotš", ehk „skotina".

Lahkudes soovib proua mulle head päeva, ning lisab õpetavalt:

— Neptun jääb koju, teda ei või võtta kaasa nende teiste koerte pärast seal. Valvake siis tema järele ja andke talle ka süüa. Kaerajahukott puhvetitoas on temale, keetke talle sellest suppi.

— Aga, armuline proua, Neptun ei söö ju ainult

kaerajahu, peaksin panema talle supisse ka liha või konte.

— Ei ole vaja, ajage need paar päeva samuti läbi. Kui tulen, küll siis korraldan, vastab mulle proua ja lisab siis, osutades toalilledele:

— Aga kastke ka lillesid. Need on kõik siin, vestibüülis, et teil oleks hõlpsam.

Seejärele saadan härrased välja. Ukselt vaatan veel järele, lehvitades lastele kätt.

Olen jällegi tükike põnevust oma lähemate päevade pärast, liikudes siin tühjunud majas.

Härraste intiimsed ja luksustoad on küll kõik lukustatud. Kuid minu kasutada on lastetoad, samuti söögituba ja köök kõige nende käikudega ja koridoridega. Avali on ka vestibüül ja paraaduks, millel prantsuse lukk. Et mul aga pole võtit selle avamiseks väljast, seepärast kasutan käimiseks ainult tagatreppi.

Mõttetult viidan aega. Minu esemed on kokku pakitud ja seisavad surnulinas, nagu härraste iluasjad, sest olen reisuvalmis. Aga kuhu?

Ainukesed alad, kus võin veel tegutseda, on lillede kastmine ja Neptuni „jalutamaviimine“ ning toitmine. Keedan talle suppi proua retsepti järgi, aga mis sa teed hulluga — nuusutab vaid ning vahib mulle, silmad täis süüdistust, nagu küsiks:

— Kas sulle endale maitseks see „Wassersuppe“?

Seepärast sõbralikult jagan temaga viimsed härrastelaua ülejäägid, mida jätkub meile paariks päevaks.

Kui aga proua viibib, siis ostan talle omaenda teenitud kopikate eest supikonte, millest saavutan leent küll ka endale.

Sest egas härrased ometi mulle jätnud toiduraha, kuna olen ju äramineja. Äramineja on nagu maha kustutatud eluraamatust.

Et aga proua veelgi ei ilmu, siis püüan viita aega jalutamisega uulitsal. Kuna mul on teadmisi vanust kogemusist, siis ei lähe ma üksi, vaid võtan kaasa Neptuni. Kuid Neptun millegi pärast ei salli näruses riides kerjuseid ja musti korstnapühkijaid, neile ta võib tormata kallale, kuigi on muidu kehastunud heasüdamlikkus. Seepärast pean ta viima keti otsas. Pealegi olen siis ka kindlustatud tema kadumise ja, nagu proua ütleb, „nende teiste koerte“ vastu.

Et majas ei ole mingit ketti, millega kõlbaks minna uulitsale, seepärast ostan selle, kuna „kantsiku“ tean olevat kuskil nurgas. Muidugi ei tarvita ma viimast Neptuni vastu, kuid egas ma või rikkuda moraali, sest „kantsik“ on igal käes, kes jalutab koeraga. Ja ega keegi seda ometi tea, et Neptun ei ole minu koer, vaid et mina olen Neptuni teenija.

Ja miks peaksin mina jalutama üksi, kui mul on niisugune suur karvane sõber, kes oma truudusega ületab inimese. Sest katsugu nüüd mõni isand mulle liiga lähedale asuda: kui see hiigelpeni ainult uriseb korra, on tal sääred hirmu täis ja peab põgenema.

Päevi venib nagu aastaid, neid pidi lepingu järgi olema vaid kaks, nüüd on aga möödunud juba kümme, aga proua ei ilmu ega ilmu.

Oo, et ometi midagi muutuks selles tardunud olukorras, kus Neptun ka ei oska midagi muud kui norida süüa, mida mul pole enam endalgi.

Kuid ma ei oleks veel kerjuslaps, kui tuleks

proua ja tooks mu viimase kuupalga, mis mul ju tervena saada.

Igavuse peletuseks otsin tööd. Avan oma kompsud. Kisun küll tükkideks kanga, mille olen ostnud pesutarbeks, aga rohkem ei liigu käed. Olen kui halvatu, kes vajaks isegi ülestõstjat.

Nii kestab see hommikust õhtuni. Kord pakin oma asjakesed jällegi kokku, et põgeneda siit. Aga kuhu? Ja siis hakkan uuesti mõõtma, mitu särgikest saaksin sellest riidetükist, mitu padjapüüri teisest... ja nii lõpmata.

Ning siis jällegi püüan viita aega jalutamisega väljas, Neptun keti otsas, käes koerapiits.

Kuid nüüd me mõlemad oleme ju tõsiselt näljas. Neptun muutub isegi kardetavaks, kuna püüab tormata toiduainete-kauplusisse, kui uksest väljub veetlevat leivalõhna.

Leib ongi veel, millele võiksime mõtelda, sest ainus rubla, mida olen hoidnud nagu viimsepäeva laupäevaks, võib veereda ainult veel leiva järele, kuna kõik muu on meile luksus.

Jõudnud koju, kirjutan prouale pikema kirja, kus seletan, et koer on söönud ära minu viimased kopikad supikontidena, kuna mina selle vastu olen pannud nahka tema kaerajahu, sõeludes seda ja keetes körti.

Seepärast palun saata meile söögiraha, või vähemalt saata minu viimase kuu palk.

Ootan nüüd kindlas usus, et too suur halastajaõde mõtleb vähemalt oma „jumalale“, kelle hooleks nähtavasti on jätnud ka minu.

Kuid möödub päevi, nädalaid... ei prouat ega tema vastust. Võib ju olla, et andis mulle valeaadressi, ning mu kirjad ei leiagi teda. Või on ta

ammugi Kislovodskis. Seepärast ei kirjuta ma enam, kuna oleks ehk asjatu markide raisk ning tühi töö.

Läbi on ka mu viimne rublake.

Riidemüügile ma ei mõtle aga veelgi. Ja mida mul õieti olekski müüa. Pesukangad olen käristanud tükkideks, kuna müüa kleitisid vanakraamiturul oleks endale otsakuulutamine. Saada ei oleks ju midagi, ise aga jääksin alasti.

Neptuniga ei vaheta meie enam palukesi vastastikku, nagu tegime ennem. Nüüd on meil igal ise toit: Neptun sööb kaerakesti, mina jahu.

Vist oleme juba mõlemad niivõrd nõrgad, et ärkvelolek jääb meie juures kord-korralt vähemaks ja vähemaks.

Kui veel hiljuti tõusime keskpäeva paiku, siis nüüd teeme seda alles kella viie, isegi kuue aegu õhtupoolikul. Püüame kuidagi täita oma kõhtusid, üürikeselt ja vaevu liigume ka uulitsal, ning siis algab meil jällegi öö.

Kui kirjutaksin õige koju isale, kuna mul on olemas veel üks postmark? Kuid ei vist suuda iialgi neile teha selgeks, et võib olla sääraseid situatsioone. Ja vististi satuvad neisse vaid rumalad.

Kas olen rumal? Uskusin enese olevat vägagi aruka. Kuid siin on raudsein, külm kivi, mille vastu puruneb iga mõistus. Aga esitella end kellelegi kaotajana, kannatajana... ei või ma — liialt on minus uhkust.

Kergesti leiaksin ehk uue teenistuskoha, aga ma ei teegi katset. Sest kuhu ma julgen ilmuda, kui mul pole passi, mis ju kohe vaja esitada.

Jumal!.. kas ei ole liiga kibe see karikas, mille oled määranud mulle, sinu elutundmatule lapsele? Kas tõesti olen olnud nii halb, et väärin säärase karis-

tuse? Või ehk on see mulle mingiks õpetuseks? Kuid oo, see on ju valus!

Ei tea, mida teeks minu kohal keegi teine, kuid mina toimin, nagu dikteerib mu iseloom: kirjutan võõrale — Marja Ivanovnale — oma häbistav-uskumatust seisukorrast, paludes laenu.

Ja see kaunishing saadab mulle kinnitatud kirja, milles peale sõnumi viis rubla.

Marja Ivanovna on seega ainuke, kellele usaldasin oma saladuse. Ta lubab mulle edaspidigi anda omast piskust, kui tal on, ja mina seda vajan.

Kuid ega ma või seepärast endale veel lubada ei tea mida, kuna pole näha oraseid, mis kindlustaksid mu laenu sellelt healt inimeselt.

Nii peab sellest rahast jätkuma võimalikult pikaks peeneks näljaks, missugust harrastan, ostes vaid leiba ja veidi suhkrut, mida jagan oma saatusekaaslasega.

Uulitsail on erakorraline liikumine, murruna rahvast, kes on millestki vaimustunud.

Siin hulgas liigume Neptuniga, vaadates teineteisele küsivalt, mitte midagi mõistes.

Meeleavaldusi. Rongidena liigub inimesi. Peetakse kõnesid, tuliseid, sütitavaid. Lehvib lippe.

— Maha teutoonlased!.. Tsaari, usu ja isamaa eest!..

Mõtlen:

— Mida see küll peaks tähendama? Milleks selline demonstratsioon?

Ja tagasihoidlik, nagu ma olen, ei tihka ka kelleltki küsida. Ootame, ehk selgub kuidagi. See sel-

gubki, sest ajalehemüüjaid-poisikesi jookseb, kuulutab:

— Sõda Saksamaaga! Tänane värske telegramm.

Kangestun, kuna selline uudis on otse jalustrabav. Ja esmakordselt on mul piinlik iseenda ees, et elades siin suurlinnas ei ole mul ainustki inimest, kellega sobiks sõprus, või läbikäimine. Ning nüüd olen oma hädas ja melanhoolias läinud isegi nii kaugele, et olen võõrdunud ajakirjandusestki.

Mu läheduses seisab daam, kes on endale lunastanud telegrammi. Üle tema õla püüan pilku heita paberile. Loen:

— Saksamaa algas pealetungi ilma sõjakuulutamiseta... ilma diplomaatilise läbikäimise lõpetamiseta...

— Või siis tõesti sõda!

Olen piiratud nagu hullunud ringist. Oo, milline vaimustus on haaranud inimhulki! Sõjajoovastuses on nad nagu suure peo ootel.

3.

Kohtun härra Annenkoviga, kui ta söögitoas kustki suhvlist midagi võtab.

Jahmatan ootamatusest, sest ei teagi, millal ta on saabunud, kuna avab paraadukse oma võtmega.

— Tervist, härra! ütlen, lähenedes temale. — Kuis elab proua? Ja miks jättis ta minu sellesse meeleheitlikku seisukorda?

Härra lukustab suhvli, kusjuures saadab mulle ühe uhke, võõra pilgu, ja, end kõigest lahti raputades, ütleb ära minnes:

— Mina ei tea sellest midagi.

Kuna ta suundub kiirel sammul oma kabineti poole, järgnen talle, kõneldes käigul:

— Kuid olen siin ju näljas, arvestage ometi seda!

Peatumata minnes mu ees, kordab ta valjusti:

— Mina ei tea sellest midagi. Kuulsite?

— Härra Annenkov, kuulge ometi, andke mu pass ja läheksin minema, midagi muud ma ei palu, räägin joostes ta järele.

— Mina ei tea sellest midagi! kisendab ta nüüd õõnsal häälel. — Minu kätte teie ei ole andnud mingit passi. Kas mõistate?

— Aga... härra Annenkov! hüüan kogeldes. Tahaksin öelda, et nad ei tohiks ju mind siin vangistada, surnuks näljutada. Kuid juba ta avab kabineti,

saadab mulle sõnatu tüdinud-kärsitu pilgu, ning... prantsatades langetab enese järel ukse.

Tardun tummas mõttetuses. Tundub, nagu oleksin huupi joosnud vastu külma raudseina... umbset, vaikivat. Võiksin enese lömastada selle vastu, võiksin veriseks peksta — ei tema tunne.

Härra Annenkovil on nüüd nähtavasti suur ja tähtis tööala, sest teda külastab palju kõrgemaid sõjaväelasi: kindraleid, polkovnikuid ja ei tea veel kes. Kõigile neile avab ta ise ukse, oma muusikalisel häälel mainides, et perekond koos personaaliga olevat suvitamas, mispärast nüüd ise peab olema lakei.

Ka härra Annenkov saab sõjaväelase mundri, mille toob talle rätsep koju.

Taban selle momendi ja lasen Neptuni tema kabinetti, et ehk meenub talle koergi, kes sööb ju ära mu viimase laenatud palukese.

Ent härra, nähes koera, kes läheneb talle sõprusavaldustega, ütleb, tõugates ta eemale:

— Neptun, mine välja, ära sina nüüd sega!

Ja Neptun mõistab seda, sest sorgus sabaga ja lontis kõrvadega ta läheneb jällegi minule.

Olen mundritundmises võhikuvõitu ning ei teagi austada oma härrat ta vormiriide järgi. Kuid seda polegi vaja: praegusel kibedal sõjaajal ei või selline kangelane veeta aega kodus: tuleliinile sõidab ta päästma tsaari, usku ja isamaad...

Ning, nagu hiljem saan teada, on ta reservohvitser. Rahva kingitud almuseid läheb ta jagama sõjameestele lahinguväljal.

Päevi möödub minust nagu tummasid. Ei mul ole joobumust ega kirge. Kustunud on ka ärevusevalu. Kuid selle asemele asub viha... kõrvetab, nõrgestav oma võimetuses.

Kuhu peaksin küll pöörduma, kust otsima kaitset?

Pöörane oleks mõte müüa mõnesugused asjad, mis siin lahti, ja osta enesele toitu. Sest varem või hiljem tuleks see ilmsiks ja vangirauad oleksid mu osa. Olla aus on mu kalli isa käsk, ning oma puhast nime hindan kõrgemalt kui elu.

Ehk läheksin mõnega neist lahkeist härradest, kes uulitsal kipuvad jutlema minuga, mil jalutan Neptuniga. Nad kutsuvad mind veidi veetma aega... kohvikusse. Saaksin ehk küll kõhu täis, kuid ilge on mulle see maailm... nende silmad täis õgimist.

Aga kui läheksin politseisse kaebama? Ent maagilist hirmu tunnen politsei ees. Sest nägin, kui toorelt viidi öösel ära Akulina koos külalisega, minu arvates polnud neil muud süüd, kui et armastasid.

Politseilt võib otsida abi ainult härrasrahvas, kuna „krestjanka" Liivi kubermangust nagu mina, on selleks, et kannatada ülekohut.

Kui aga suruksin maha hirmu ja püüaksin uskuda, et seal on õiglus, ning kaebaksin neile, et ei saa võtta uut teenistuskohta, sest mul pole passi.

— Kuhu see siis jäi? küsiksid nad.

— Selle andsin proua Annenkovile, astudes tema lastehoidjaks.

— Ah-nii! venitaksid nad ja resoneeriksid:

— Ja kuni see auväärt ülimusdaam seda sulle ei anna kätte, seni oled ikkagi tema teenistuses. Ei meie

või teada, mis võlakohustusi ja vahekordi teil on oma prouaga.

— Kuid olen näljas, ütleksin.

— See ei kuulu meie võimupiiridesse.

— Aga kellesse see siis puutub? küsiksin.

— Niisugust rumalust ei tule terve mõistusega inimene siit küsima, vastaksid nad, kehitades õlgu.

Ja tõesti on see rumalus, isegi mõistan seda.

Mu ümber keeb elu. Inimesed töötavad, ehitades endile elualuseid, kuid mina koltun siin nende jõledate sfinkside katakombides.

Oo, kuis vihkan neid kivimaskiga muumiaid, kelle õõnsais silmis on väärtust vaid rahal, hiilgusel, tiitlil.

Jällegi on härra Annenkov ilmunud koju, ent nüüd juba saatkonnaga. Nähtavasti on ta saanud oma teenistusse ka soldateid, kes nüüd veavad tema muuseumkorterisse suuri raskeid kaste ja kandameid.

Ma pole nuuskur, et läheksin luurama ja kuulatama, kas ehk ei ole neis ka sulisevat — mõne magnaadi mõisa või kloostrikeldri veini... ealt aastasajalist. Kuid siiski kipun mõtlema võimatuid asju, nagu võiks neil kastidel olla ühist frondilkäimisega.

Ega neis ometi ole kulda, hõbedat? Ega neis ometi ole korjuseid? Hoidku jumal, mida on siis tuua sealt, kuhu kõik viivad oma viimase.

Aga küllap nad siiski on kustki „evakueeritud", „rekvireeritud", „konfiskeeritud"... sest egas härrased ometi röövi ega varasta.

Ja, paraku, polegi meie härral enam aega muuks kui sõjavälja-külastamiseks, kingituste-jagamiseks,

varustuse-viimiseks. Ja kunagi ei tule ta tagasi tühjalt: ikka ilmub ta kolivooridest ja sõjaväelastest saadetuna.

Milline süstemaatiline kraapimine! Olgu see veres vedelev amulett, suitsevate varemete varandus, surija vammus või teenija palk, või tema leivasuutäis... kõik haarab ablas mammonadraakon oma iiveldavasse üska...

Kuis teid vihkan, põhjatult põlgan! Mis küll hoiab mind märatsemast, et ma siin kõike ei purusta?!

Miks ei hõõru ma pulbriks teie kunstportselani neis kalleis nikerdatud klaaskappides ega peksa pihuks teie kristalli, marmorkujusid? Miks ei lõigu ma tükkideks teie õlimaale, ei kärista ribadeks võrratuid gobelääne... millest vahib mulle vastu julma häbematust, teie alatut valet, toorest vägivalda.

Pikad jahedad sügisööd on kord ometi ajanud koju ka minu armulise proua.

Ent temagi pole saabunud üksi oma perega, vaid on toonud kaasa kogu naisteenijate-komplekti: toatüdrukuist alates ja pesu- ning anumapesijaga lõpetades. Kõik maa algupärandid.

Ainult kes puudub, see on uus „Fräulein". Ei tea, kas mõtleb ta teda ehk asendada veel minuga? Või on tal muid kavasid?

Ja vististi on tal neid, sest kogu päevad istub ta oma buduaaris luku taga. Isegi palvetamis-vaibal ei näe ma teda.

Võib küll olla, et buduaar ja magamistuba peidavad endis nüüd härra frondil käies saladusi... mispärast ei tohi sinna süüvida teenija pilk, ning näge-

matuks jääb temale ka pereema koos oma meeleoludega.

Kuid lapsi usutakse kogu maailmas olevat perekonna hingepeegliks: lastest võib alati järeldada, kuis nende vanemad suhtuvad naabreisse, tuttavaisse, teenijaisse. Seepärast lastest pean minagi märkama oma perevanemate meeleolu minu vastu.

Aga mida tähendaks küll see, kui jällenägemisel lapsed üksteise võidu ripuvad mu kaelas, rõõmustudes ja suudeldes mind? Muidugi pole ma mingi ülemkohtunik, kes vanemate pattu nuhtleks laste kätte. Pole ma ka rauatükk ega jääpurikas, kes ei laseks end liigutada laste poolehoiust. Nii siitpoolt minu maakuulamine küll ebaõnnestub.

Ja möödub päevi. Ei ole mul rahu ega peatuspaika kuskil. Et olen nälginud, siis ajan endale sisse kõike, mis aga ei karju. Ei jätku mulle sellest, mis saan laualt. Vahepalaks käin kääksutamas puhvetiuksi... Neile tuleks küll anda pisut õli, aga mina kui äramineja mõtlen:

— Las kääksuvad, las kääksuvad..! Ehk kostab see buduaarigi, ehk avaneb ometi kord uks, ning lävele ilmub hästinuumatud, õhukosutatud, ja tervisveekarastatud daam... see piinaristide-leiutaja, see ülimnõid, kellelt mul saada söögiarveid ja palka.

Söögilauas näen teda ju iga päev. Kuid siin on koos kõik preilid ja noorhärrad oma seltsidaamidega ja -härradega. Egas ma ometi hakka kõrvaliste juures olles temaga kitkuma kana.

Küllap siiski kord taban teid üksi, madam.

Ja tõesti taban. Juhtun olema lähedal, kui avaneb buduaari uks ja lävele ilmub just selline nägu, kui olin kujutelnud.

— Tere hommikust, armuline proua, ruttan talle ütlema ja lisan:

— Mõelge ometi kord ka minule! Ma ei tahagi meelde tuletada seda piina, mida oskasite mulle valmistada möödunud suveks. Kuid nüüd...

— Mis „nüüd"? katkestab ta minu lause. — Mis teil siis nii viga oli? Olete elus, ära ei surnud. — Ja naeratades, isegi nagu pilkavalt, püüab mööduda minust, sigarett suus.

— Ei, armuline proua, ärge naljatage! sõnan, astudes temale teele ette. — Laske mind nüüd ometi minema, palun.

— Kuhu teil siis nii rutt on? ütleb ta, tõmmates huuled viltu ning puhudes suitsu ühest suunurgast. Siis astub ta minust mööda, läheb minema.

Jahmatusest seisatan hetkeks, kuid siis jooksen järele, vaevu suutes end hoida mitte haaramast tema kleidi looklevast sabast. Ning tunnen, kuis olen muutunud kurjaks, halvaks.

— Kuulge, armuline proua, kuulge! peaaegu kisendan. — Andke ometi kätte minu pass ja arved, et võiksin minna ja tasuda võlad, mida tegin suve vältel enda ja oma kaaskannataja Neptuni eluhoiuks.

— Küll jõuate minna, vastab mulle proua ükskõiksena ja aeglaselt.

Nii kõneldes oleme jõudnud söögituppa. Seal võtab madam midagi puhvetilt ning suundub jällegi oma buduaari poole. Jooksen talle järele, seletades:

— Ei, armuline proua, mul on siiski rutt, sest oodatakse ammu, kuna sain laenu vaid lühikeseks ajaks, või teie lubaduse järgi „paariks päevaks". Nüüd on aga möödunud kuid, ja vaja ükskord tasuda.

— Tasute, küll tasute! kõneleb ta pikkamisi ja

nagu õrritades mind. Buduaari uksel ta peatub ja lisab veidi kärsitult läbi suitsupilve:

— Ah, ärge tüüdake mind oma pahurusega! Ning lööb ukse kinni meie vahelt, keerab selle lukku.

Jään seisma, ning jällegi tunnen, nagu oleksin joosnud huupi vastu külma kiviseina... umbset, vaikivat. Võin enese lömastada selle vastu, võin veriseks peksta, mis temal sellest!

Möödunud on palju raskeid päevi, mil olen vaid ootuse ja nukruse kehastis, kellel ei ole enam mingit elurõõmu. Põgenenud on minult kosutav uni, kuna selle asemele on tulnud raskeid peavalusid, eriti aga kõhuvalusid.

Selle tagajärjel on mu meeleolu rusutud ning sellega ühtub veel kõrvetav viha minu orjastajate ning vangistajate vastu. Kuis see salaja viilib mu närvides!

Kuid ega ma seekord sellest kõigest midagi mõista. Sest tütarlaps, kes võrsunud maal, loomulikes oludes, kes sündides pärinud seesmiste organite täielise kooskõla, ei oska mõtelda oma tervisele. Võõras ala on see temale, ja kellelegi sellest kurta ta isegi häbeneb.

Millega end lohutan ja mida ootan, on veel päev, mil saab täis mu kuu. Ehk muutub ometi siis midagi, ehk lastakse mind minema.

Sel päeval proua, lõpetanud söömise, tõuseb lõunalauast ning, möödudes minust, kes ma veel istun koos lastega, paneb, ei, ta lükkab kuidagi minu ette taldriku veere alla mingi paberipakikese, ise midagi lausumata, ja eemaldub siis, rutates oma ruumidesse.

Mida võiks see küll sisaldada? mõtlen põnevusega, surudes oma peosse saadu. See tundub soojana. Nähtavasti on proua seda hoidnud oma peos kogu aja, mil lõunastas.

Jõudnud lastetuppa, avan selle, näen: raha. Lugenud üle, saan kaheksateistkümmend rubla.

— Mida peaks see küll tähendama? mõtlen hämmastudes, sest kümnendal juunil oli mul õigus saada see. Nüüd aga on kümnes september. Mu peas vilksatab mõte mingist võimatust:

— Miks ei andnud ta mulle kätte kogu minu saadaolevat palka, või ei maksagi ta mulle rohkem? Ta ju vägisi ja pettusega jättis mu siia suveks. Ning kuna ei olnud uut töölepingut, oleks mul õigus saada kaheksateistkümmend rubla iga kuu eest.

Aga proua aina põgeneb minu eest, võib-olla lootes, et unustan kokkupõrked, sõimamised, unustan ehk suvise kannatuse ja, mis peaasi, unustan puuduva palga. Ta lukustab end, nagu näidates, et peab seda tegema minu pärast, kes ma ju tungin talle kallale, norin tüli, riidlen... nagu oleksin ma mingi sõgetüütu olend.

Mina selle vastu tean teda olevat kavakindla plaanitseja. Ei usu ma enam ei tema haigusi, ei minestusi. Olen veendunud, et ta on vaid suurimaid veiderdajaid, komödiante, kes hullutseb oma üliküllastuses, oma südame kalkuses.

Nii seisame vastamisi, meie, kaks kõva kivi, ja püüame teha head jahu.

Tunduvalt on mind mõjustanud selle maja julmus. Olin ennem sõnakuulelikkus ise, paikasin, nõelusin, olin lastepreiliks, tunniandjaks, samal ajal kokaks, virtinaks, saapapuhastajaks, taldrikupesijaks,

käskjalaks... Nüüd aga sihilikult hoidun muude kohustuste eest peale nende, milliseid mainis madam mind palgates: tegelen ainult Kiiraga ja Kseniaga ning jalutan nendega.

Seitsmeteistkümnes september on Venes suuri peopäevi, mil linnad ja maad täis nimepäevalapsi. Need on Veerad, Ljubovid, Nadeždad ja Sofiad, kes täna palvetavad oma kaitseingleile, kelle nimesid nad kannavad.

Jõudumööda pühitseb igaüks oma inglipäeva, mil omaksed, sugulased, sõbrad, tuttavad tuletavad neid meelde tervitustega, kingitustega.

Ka proua Annenkovil on, keda tahab õnnitleda sel päeval. Kui lähen suurussöögile, paneb ta mu ette kaksteistkümmend paberilehte ja kümnerublase, öeldes:

— Tuvike, pärast sööki minge postkontori telegraafi-osakonda ja saatke ära need kiirsõnumid.

Istunud oma kohale, ta lisab:

— Lapsi ei maksa kaasa võtta. Usun seal olevat palju telegrammisaatjaid, tuleb kaua sabas oodata.

Riietudes väljaminekuks, vaatlen end peeglist, kusjuures kurbusega pean nentima, et mu endine värskus ja särav jume on andmas aset kahvatusele, mille läbi tungib esile nagu mingi hoiatus kõige kaduvusest: „Ettevaatust! Valvet ei ole."

Postkontoris on suur liikumine, nii et ukse eeski on jäänud kitsaks. Et mingid nimepäevalapsed võivad luua niisuguse elavuse, seegi on mulle uudis, ja

kui suur on religiooni mõju Venes, seda mõistan alles siin tõeliselt.

Kui oleks mul ajada oma asi, siis samuti seisataksin siin, kuigi mul pole tuttavaid, kellega jutelda ja võib-olla keelt peksta. Et mind aga kihutab „armulise“ käsk, siis tungin läbi rahvajõugu.

Sealjuures märkan liikuvat enda järel daami, kes kasutab sama teed, mida olen endale läbi murdnud. Jõudnud hoonesse, kus tundub veidi vabamana, seame end ootajate lõputusse järjekorda.

Võõras daam naeratab, öeldes mulle sõbralikult:

— Sain minagi nüüd hõlpsamini läbi teie abil, kuna olite nii vahva.

See tõstab mu meeleolu, sest kes meist ei tahaks olla vahva, ja ega ma põlga komplimenti, kuigi see tuleks naiselt.

Nii olen kistud jutlemisse, kuna siin tundide viisi oodata oleks muidu ju tõesti igav.

Oleme juba ääri-veeri mööda väljendanud üksteisele oma mõttemaailma ning tundub, et sõprusegi sobimiseks meie vahel ei tohiks olla takistusi. Seepärast heidame kõrvale kõik moonutatud viisakusemõisted, ning meie läheneme, läheneme.

Siis aga löövad meis tundmused veelgi enam lõkkele ja vaimustuses sirutame üksteisele käe tutvumiseks. Ning meie ei tee seda mitte pealiskaudselt või „mokaotsast“, nagu tehakse harilikult.

Olen liigutatud ning mulle sisendub, nagu oleksin leidnud esimese sõbratari, kellega sobib sõna. Ka tema silmis näen erilist läiget, mis lähedane pisaraile, ning suulihaseis tõmblemisi, nagu siis, kui meenub kurbi mälestusi koos rõõmudega või kui kurbus ja rõõm ilmuvad ühel hoobil; või kui on ilu vaimustav, ja on veel keegi, kes seda mõistab.

Vaatlen nüüd Anna Mihhailovna Pavlovat arvustavalt, et kas tõesti võiks ta olla minu sõbratar.

Kasvult ja kujult ületaks ta iga iluduse, keda olen näinud seni. Lõbusasti kurrutab alt kübaraveere tumedaid juuksekiharaid, raamides korrapäraste ja pehmete joontega nägu, millel ei ainustki kortsukest. Suud ehivad kitsad, vähe sissepoole hoidvad hambad kui merepõhja pärlid oma värskuses.

— Milline nooruslikkus temas! mõtlen. — Kuigi ta aastailt ehk neljakümne, seega ema mulle. Ja kuis vajaksin ma niisugust sõpra!

— Kellele te saadate telegramme? küsib tema, vist soovides laiendada oma teadmisi minust.

— Ei tea, vastan, — need on härraste saadetised, sest olen teenija.

Väljendan enese tõelise seisukorra temale just seepärast, et ei oleks pettumusi, kui hiljem selguks minu „negatiivne" külg.

Ent Anna Mihhailovnale hakkan ma nähtavasti eriti meeldima, võib-olla avameelsuse pärast.

— Teie olete vististi mittevenelanna, kuulen seda teie aktsendist? usutleb ta põnevusega, nagu valmistuks võtma vastu üllatusi.

— Olen Liivimaalt, rahvuselt eestlane.

— Kas teie vanemad elavad? küsib ta, mõne viivu vaikinud.

— Jah, vastan ning lisan siis naljatades, ilma et mõistaksin oma uue tuttava kujutelu:

— Vähemalt üsna hiljuti olid nad veel elus, kui just viimaseil päevil ei ole neid tabanud surmanool.

— Andestage, et julgen pärida, uurib ta edasi. — Kas olete neiu ja kuis ülistada teid isanime järgi? Meil, Venes, tundub perekonnanimi väga ofitsiaalsena, külmana.

— Pulmi ei ole mul veel olnud, naeran. — Ja isanimi on Andres. Seega vist peaks mind hüütama Salme Andrejevna, kuigi seni seda veel keegi ei ole teinud, kõigile olen vaid „Fräulein“.

— Salme Andrejevna, sõnab nüüd mu uus tuttav, pean teile tunnistama, et nägupidi tunnen teid juba ammugi, kui ei eksi, siis läinud kevadest saadik. Elate vist siin lähikonnas. Ja kuigi selles suures linnas on raske kohata kedagi juhuslikult, juhtub seda siiski.

— Kas olete ka kunagi vaba? küsib ta.

— Vaba aega ma võin saada juba tuleval pühapäeval, vastan.

— Kas huvitaks teid tulla minu poole?

— Tänan, Anna Mihhailovna, meelsasti.

Ning tema otsib ridiküllist bloki, kirjutab oma aadressi, ulatab mulle, öeldes tungivalt:

— Tulge, Salme Andrejevna! Ootan teid nimelt.

Oleme jõudnud järjekorraga kassa ette ning anname ära oma telegrammid. Väljume siis koos ja kõrvuti liigume uulitsal, kuna ma ei rutta minema koju.

— Aga ehk lubaksite mulle ka oma aadressi, kõneleb tema. — Siis oleksin kindel, et kunagi veel näen teid. Juhtub ehk midagi, mis takistaks teid tulemast minu juurde, siis võiksin vähemalt külastada teid.

— Seda võiksite küll vaevalt, sest mul on väga kinnine koht, ütlen, kuid kirjutan siiski Annenkovi maja numbri ja oma nime.

Ent seegi veel ei rahulda mu uut tuttavat, sest ta tuleb minuga, et saata mind koju.

— Ma nimelt ootan teid pühapäeval! kinnitab ta veel lävel, ja meie lahkume sooja käepigistusega.

Olen seesmiselt kuidagi liigutatud, kui astun üles trepist, sest see inimene on nii meeldivalt kummaline oma sõprusavaldusis.

Võimsalt on haaranud mu meeled see, et mind kuhugi kutsutakse, oodatakse.

Juba pühapäeva hommikul teelauas seletan madamile, et vajaksin vabadust õhtupoolikul.

Proua vaatab mulle imestununa, nagu tahaks küsida:

— Mis uudis see veel on? Kehitab siis õlgu ja ütleb:

— Jätke Kiira ja Ksenia Njuša hooleks ja paluge, et ta viiks nad ka jalutama.

— Tänan, armuline proua! vastan seepeale, kuna endamisi mõtlen, et jah, eks lapsed peavad täna tingimata ka õhtupoolikul jalutama. Aga kui mängisin teile siin üksiteenijat, siis mõnikord elasid nad nädalapäevi, jalgagi tõstmata üle läve.

Kuid ega ma lase end heidutada sellest. Tean sellegi olevat oma süü, kuna olen proua ära hellitanud alatise kodusolemisega.

Kuidagiviisi möödub tunde täis põnevat ootust. Juba olen kaubelnud Njuša enda asetäitjaks, juba ma asungi riietumisele küllaminekuks, kui teener tuleb teatega, et keegi proua olevat paraadtrepil, soovivat kõnelda minuga.

Jooksen vestibüüli, olles hämmastunud, et kes küll teab tulla küsima mind siit, aristokraatsest vangimajast.

Kuid avanud ukse, näen Anna Mihhailovna naeratavaid silmi.

— Vabandage! sõnab ta. — Hakkasin kartma, et teie ehk ei tulegi. Oli nii igav.

— Oo, kuis oskan hinnata teie lahkust! Olen valmis mõne minuti pärast.

— Siis ootan teid väljas, lubab tema, laskudes trepist.

Kui hiljem kohtume uulitsal ja, hoides käealt, suundume jalutama väikesele skväärile, siis täidab lõbus aimus mu meele: ehk tõesti olen endale leidnud sõbra. Liblik-kergelt libiseb meie jutlemine ühelt ainelt teisele, nagu oleksime ammused tuttavad.

Kui palju on möödunud juba aega sellest, mil viimati kõnelesin kellegagi vabal ainel ja naljatasin! Ning rabav-selgelt mõistan sel hetkel, kuis olen ilusama aasta oma noorusest matnud maha. Kas elu iialgi tasub mulle selle eest midagi, või jääb ehk niisama muidu jälle kui suvine nälgimine.

Ehmununa vaatan ringi, nagu naeraksid sügisluitunud põõsadki minu oskamatust. Häbitundmus haarab mu — kohinal valgub veri mulle näkku, isegi silmi. Oo, kuis häbenen sel hetkel oma rumalust, kuigi ka praegu ei tea ma, kuis oleksin pidanud vältima seda.

— Samas mädasoos olen veelgi kinni! ahastan endamisi.

Kustki lähedusest kostab laia naeru. Ma võpatan... nagu oleks lugenud keegi salaja mu mõtteid ja irvitaks nende üle.

— Oo, mul on närvid, kõneleb mu mõte. — Ja isegi veel haiged närvid...

— Eks läheme nüüd meile, teeb mu kaaslane ettepaneku.

— Ja muidugi! hüüan, sest minus põleb uudishimu, kus ja kuidas elab see lahke inimene oma

intiimsemas elus, ja kas pakub see mulle kestvamat sõprushuvi.

Mõne minutiga oleme väravas, kust siirdume tagumisse hoovi. Siin tõuseme mööda kivitreppi neljandale korrale, kus ühe ukse ees peatume.

Anna Mihhailovna avab oma võtmega šnepperluku ning saabume eeskotta, kus seinal lihtne riidenagi ja väike peegel.

Meie vabastudes üliriideist ilmub lävele suurekasvuline, kahupäine, imposantse välimusega keskealine härra. Teda nähes kõneleb mu kaaslane:

— Tiimo, vaata, ma püüdsin kinni selle preili, kellest kõnelesin sulle. Siia tõin! Ja palun, tutvuge nüüd. Siin minu mees Timofei Borisovitš ja preili Salme Andrejevna Krometi.

Meie ulatame käed, tervitame.

Mulle on see nagu mingi haua lahtikaevamine, sest vaid mälestustena elab minus veel sooje käesurumisi. Ma isegi tummun mõneks hetkeks.

Siirdume tuppa, mis kujutab endast saal-kabinetti vanamoelise, kuid hästihoitud ja võrdlemisi hinnalise mööbliga. Härra Pavlov seab mind istuma sügavasse nahksesse leentooli.

Kergelt kukub sõnu ja südamelgi on nii kerge. Siin on kõike, millest olen juba kaua ilma. Siin on sõbralikkust, nalja, kodusust. Eriti kodusust on selles mugavas toas, kus pole mingit toredust, ja kus toolidki pole nii väga reas, laual lebamas korratuses mingi käsitöö, kirjusid niite segamini.

Märkamatult möödub aeg härra Pavlovi meisterlikult jutustades võrratuid rahvaanekdoote ukraina ja poola-juudi keeles. Mulle on see hoopis uus maailm. Kuis puudutab see mu tuimunud naerunärve, elustades kogu mu olemuse.

Hiljem joome teed, mille proua Pavlov toob lauale nikkelkannuga. Söögituba on väike — puhveti ja laua vahelt saab vaevu veel läbi minna, kui toolil istutakse. Kuid selles kitsuses on nii hubane, et lõbusast naerust ja sundimatuist žestest lööb kõikuma siidabažuuri klaasnarmastik laua kohal.

Istun siin kauem, kui see ehk meeldiks proua Annenkovile. Kuid kella kaheksaks jõuan siiski koju, kuhu mind tulevad saatma mu mõlemad uued tuttavad.

Kogu südamega jään rippuma nende külge ja elan nüüd sellele, et saaksin jälle vabadusse, mil võiksin joosta soojenduma nende perekondliku kolde juurde.

Ehkki ma ei tea neist midagi rohkem, kui et nägin vaid korra, siiski olen veendunud, et nad on intelligentsed ja väga mitmekülgselt arenenud inimesed. Mäletan, kuis juteldes nendega püüdsin vaikimisega varjata oma teadmiste tühje vahemaid.

Kiievist kaasatoodud teenijaskond ei ole ka mitte loonud kestvamat rahu Annenkovide majja. Jällegi on nad osutunud „skotinadeks", „stervadeks" ja taevas teab, milleks veel. Armuline proua on neist niivõrd tüdinud, et on pidanud neile näitama kohta, kuhu ehitusmeister on jätnud augu.

Nii olen mina veelgi ainuke, kellele ei ole näidatud toda auku. Püütakse isegi nagu salata, et Annenkovi maja seinas on auk ka mulle väljaminekuks.

Võib olla, et seda ka madam salatä püüab, või on sel mõni muu põhjus, aga juba rohkesti kuu aega elab ta lukustatud tubades, kuhu ma ei pääse ju kuidagi nuruma, et maksaks mu palga ja laseks mul minna.

Aga kui ma viimaks juhuslikult kohtun prouaga nelja silma all, kohe teen juttu:

— Armuline proua, tahaksin teada, kuis arvestate minu suvist siinolemist. Oleksin võinud ju kuskil teenida, kuid teie panite mu vangiseisukorda. Seepärast peaksite kuidagi tasuma mulle, kuna elan ju ainult omast tööst.

Kärsitult vaatab mulle proua, öeldes:

— Teie ju ei teinud siin vist mingit tööd.

— Siiski... ma kastsin teie lilli, talitasin koera.

— Kas see siis ka on töö! sähvab ta nagu hurjutades ja õpetab siis, ise tehes minekut:

— Eks rääkige härrale, tema oli suvel siin. Mina ei tea sellest asjast midagi. Kuid, lisab ta sapiselt, minnes edasi, — minu kingad, mis rikkusite, on ka alles arvestamata.

— Aga need kingad ei maksa ju uueltki rohkem kui kolm-neli rubla, ütlen, joostes talle järele, kuna mul teist võimalust läbirääkimiseks ei olegi enam siin majas.

— Rahustuge! sõnab madam pilkavalt muiates juba ukse vahelt, — rahustuge, mina teid oma esemete hindajaks küll ei vaja, — ning lukustab siis ukse kuidagi demonstratiivselt, nagu tüütaja eest.

Rabatuna seisan, sest milline toon! Ma siiski veel ei tahaks uskuda, et nii rikkad inimesed vajaksid teenija palka. Ei või olla! Siin on mingi eksitus, milline nõuab selgitust.

Ent siis korraga ilmneb mulle, et minuga on toimitud sihilikult. Kuis ma küll ennem ei mõistnud seda!

Sest kas oli vaja sellel külluses supleval vürstitaril neid mulluseid riidest kingi? Ehk kuigi oli vaja, siis miks andis ta need just mulle puhastada?

Ainult selleks, et saavutada tüli minuga, et ütleksin enese lahti suvitussõidust ja tal oleks siis võimalik mind jätta koduhoidjaks. Ning seda alatu vale abil, lubades pöörduda tagasi kindlasti „paari päeva" pärast. Kuid tuli alles kolme kuu pärast. Nii olid nad endile võitnud koduhoidja täiesti ilma palgata ja söögita, nagu nüüd selgub.

Ja kelle nad pididki jätma siia, sest egas korter võinud ometi jääda valveta, kallid toalilled kastmata, koer talitamata. Keegi pidi olema siin. Teenijad ei püsi Annenkovite juures kuudki, sellepärast ei või neid usaldada. Minu suhtes, kes ma olin juba pool aastat elanud majas, nägid nad kellega tegemist; ei nad olegi nii pimedad, et ei oleks osanud hinnata minu ausameelsust. Mina ju olin neile see „tuvike"... kuigi tegelikult vaid tööhobune, keda sunniti maha vedama nahku teistelt... kaasvõitlejailt, kuni kaotasin viimaks ka oma naha...

Lastega väljas jalutades tunnen äkki kellegi käepuudutust õlal ja pöördudes näen proua Pavlovi päikeselist naeratust.

— Miks nii sünge? küsib ta tervitades.

Ma ei suuda midagi vastata, sest pisaraid vajub mulle silmi; rohkeina veereb neid mööda põski. Valjult tahaksin nutta haleduses enese pärast, nuuksuda, kisendada oma abituses ja vihas.

— Närvid, närvid vallatelevad, ahastan, häbenedes oma nõrkust, ohjendamatust.

Sammume sõnatuina. Küsivalt vaatavad mulle lapsed. Ka proua Pavlov vaikib.

Jõudnud parki, kus lapsed jooksevad liivahunnikusse, istume meie valgele aiapingile sügispäikese paistele.

Siin jutustan talle, kergendavate pisarate voola-

tes, kogu oma loo. Mainimata jätan vaid tervisliku seisukorra — piinlik on, ja nagu polekski see tähtis.

Silmad täis abivalmis kaastundmust, kuulab ta mind, olles nii imestunud, et tummub kauaks. Paneb siis käe mu ümber, kõneldes:

— Ärge kurvastage. Ülehomme on pühapäev, mil jällegi võite saada vabadust. Tulge siis meile. Kõnelen oma mehele, ja kõik koos ehk leiame väljapääsu.

Minu armuline proua küll pettub, kuuldes, et jällegi tahan kasutada oma vabu tunde, sest on järjekordne toatüdrukute puudumine, mil ju paratamatult peaksin nii mõndagi täitma nende kohuseist.

Proua ilme on isegi pahur, ent ta annab siiski mulle loa, öeldes mokaotsast:

— Minge. Eks lapsed pea mängima ise.

Tean, et „ise mängimise“ nimetamisega ta teeb mulle etteheite. Ent ma ei reageeri nüüd enam, riietun ning ruttan oma uute sõprade juurde.

Helistanud nende ukse taga, kostab kiirelt sammudemüdinat, nagu püüaksid nad mõlemad olla ukseavajad.

Ja nii see ongi, sest kahel käel haarab proua Pavlov mu enda kaisutussse, kuna härra on šveitsar.

Ühisel jõul vallandavad nad mu üliriideist ja, käed põimunud mu ümber, viivad mu istuma küdeva kamina ette, kuhu asetatakse sügavaim pehme leentool, millesse upun.

— Kuidas on nüüd lood teie koleda kohaga? küsib proua, hääl täis kaastunnet.

Samal ajal on härra Pavlov toiminud omapead;

on asetanud mu jalad polsterdatud jalapingile, õlgadelegi laotanud salli, mida alles nüüd märkan.

Vastan küsimusele:

— Uudist ei mingit. Olen käinud nagu Pontsiuse juurest Pilatuse juurde, kuna üks ega teine minu palgast ega söögirahast midagi ei tea. Kuis see halvab kogu mu olemise! Olen neile nagu nukuke liikuvate silmadega: nad pööravad mind küll pea peale, küll kõhu peale... püsti aga mitte kunagi. Kui saaksin vaid kätte oma passi, läheksin kohe uuele kohale.

— Passi väljaandmiseks võib neid sundida, arvab härra Pavlov, jalutades ja olles mõttes. Siis küsib ta:

— Aga millal saite oma passi?

— Mullu umbes samal ajal.

— Mitmeaastane te nüüd olete?

— Üheksateistkümne.

— Seega alaealine, aruteleb härra Pavlov. — Ja eks olnud teie pass valge paberilipakas, millised antakse alaealisile aasta peale.

— Jah, oli küll.

— See pass on ju seega aegunud ja proua Annenkov võib seda tarvitada endale... Aga teie kirjutage koduvallast uus pass.

— Aga mullu, vallast passi võttes, seletati mulle, et uue saamiseks pean vana neile tagasi saatma, ütlen.

— On küll olemas niisugune formaalsus, kuid pole sunduslik. Uue passi nad peavad saatma niikuinii, rõhutab härra Pavlov ja lisab siis kibedusega hääles:

— Jah, mis härraseil viga mängida niisuguse Issanda utekesega, kel pole eestkostjaid ega oskust endakaitseks.

Viivu vaikime kõik kolm, siis sõnab jällegi härra Pavlov:

— Ja kus on ikka vanemad ja hooldajad! Kasvatatakse niisugune suur tükk inimest üles ja saadetakse siis siia neile haidele söödaks..!

Olen hämmastunud sellisest paatosest. Vaikin arana, jõuetuna... julgemata ütelda, et minu vanemad on selles minu siiasattumises küll kõige vähem süüdi. See lõvilakaga mees kõneleb edasi:

— Vähemalt ära peate minema sellelt kohalt, sest niisugune vihkamine ja pingutatud vahekord ruineerib teie närvikava. Kohe jalamaid kirjutage koduvalda, et teile saadetaks uus pass, ja võite kas või praegu sealt ära jääda. Mul on küllalt niipalju julgust, et võin teid pidada enda varju all kuni pass saabub, ja võite siis otsida endale uue koha. Ega kõik pole niisugused metsalised, on kohti, kus teenitakse aastaid ja tuntakse end inimesena.

— Millal saab teie kuu täis? küsib siis.

— Kümnendal oktoobril ehk teiste sõnadega: viie päeva pärast.

— Siis peaksite küll püüdma veel kannatada, et saaksite kätte sellegi palga. Üldse võiks ju käia ka kohut nende ülivõimudega selle suvise palga pärast, aga see rikuks noort inimest niivõrd, et saadaolev summa ei vääri seda.

— Aga söögiraha ju ka, lisab proua, kes on võtnud istme madalasse, nagu põlvitaks ta mu jalgade juures. Meelsasti silitaksin ta juukseid, ent seda ma siiski veel ei söanda.

— See söögiraha laseb ka vaielda ning kostja kui andekas jurist leiaks tee selle salgamiseks. Kunagi võiksite ju küll võita, kuid aastaid käia temaga kohut, kanda enne palju kulusid... Ka ei astuks ükski õigusteadlane kohtus üles säärase võimu vastu ühe

teenija palga pärast. Seepärast ma ennem ütlen: söögu nad see raha ja mingu lõhki!

Kuulen neis sõnades kuuma viha, kuulen neis isegi nagu needust...

Härra Pavlov tõstab mingi väikese lauakese mu ette, hetk hiljem ilmub sellele paber ning minu kätte sulg.

— Nüüd kirjutage, et saadetaks teile uus pass!

Täidan käsku, ning tema juhatades on kiri varstigi valmis. Läheme siis kõik koos seda posti viima. Ja mulle tundub, nagu tekiks mingi valgustsaatev avaus minu umbsesse müüri.

Härra Pavlov on võrsunud karedas kliimas ja karedais oludes. Hariduselt on ta arhitekt, kuid tegutseb sellel alal vaid juhuslikult, esinedes oma projektidega võistlusil, kus need sageli ei leia võistlejaid, ning siis — honorari saades — elatakse laialt...

Härra Pavlov omab pealinnas mõnesuguseid sidemeid, ja mitmel puhul on ta upitatud kuhugi ministeeriumi kindlale palgale. Kuid ruttu tüdinev, läbematu iseloom ja rahutu veri ei lase tal süüvida surnud kirjatähte. Saanud mõne honorari, ta põgeneb sealt, ning elab jällegi vaba linnuna.

— Varnak olen! vabandab ta end ise. Nii nimetatakse Siberisse sunniasumisele saadetuid. Tema isaisa, olles õuekondlasi, on käinud seda teed „dekabristide" vandeseltslasena, kaotades oma nime ja varandused, ajal, mil lihtinimesi tõmmati võllasse. Pojapojapoeg on küll vaba kodanik, kuid temas on tuld, on vanaisa vaimu, allavandumatust — „dekabrist" elab temas varnakina.

Pavlovi perekond on mulle nüüd sama, mis uppujale päästerõngas. Kramplikult olen klammerdunud selle külge, ning järgmised päevad veedan veel vaid selleks, et nad mööduksid.

Madam Annenkov usub end olevat kõikvõimsa, kes valitseb ka mind. Aga oo, kuis ta küll eksib, sest olen siit ammugi läinud, kuna siin vaevu liigub veel vaid mu vari, oodates viimast palka.

Ja see suur „kannataja" — kahju temast! — panebki jälle minu osa paberisse-mähituna mu ette lauale... ning kohe kaob oma buduaari.

Mind valdab rõõm, surudes raha peosse. Hõisata tahaksin, sest kuidagi olen ma siiski võitnud. Mu käed isegi võbisevad ärevusest, mil ruttan astuma viimaseid samme selles majas.

Istun nüüd, kirjutan sedeli:

„Elage hästi, armuline proua Annenkov! Tervitage minu passi! „Fräulein-tuvike".

Panen selle ilusasti ümbrikku, millele kirjutan täielise aadressi. Tasa hiilin siis proua buduaari ukse taha ning... asetan kirja käepidemele.

Ei ole mul aeg mõtelda, mida küll teeb madam, kui väljudes oma lukustatud ruumest leiab selle kirja, avab ja loeb. Ei tea, kas minestab ka, kas piserdab pühitsetud veega..? Sööstan vestibüüli, kus kardinate varjul on kõik minu esemekesed. Rutuga haaran mantli, kiiresti olen selles. Vargsi avan ja sulen välisukse ning, komps ja kohver käes, torman alla trepist. Austava kummardusega, nagu alati, avab uksehoidja. Lipsan uulitsale, kus mind ootab proua Pavlov, istudes voorimehe troskas.

Heidan veel pilgu sellele majale, tema uhkele

fassaadile, kus neli inglit — raidkuju-hiiglast. Arhitekt on need sinna püstitanud igaveseks ajaks... kaitsma maja rahu, julgeolekut, põimides nende kolossaalsed kehad kiviroosidest vanikutega — kunsti- ning ilu-embleemina.

Kuid... polegi need vanikud, need ju maod! Kaheharulisi keeli nilpsatab, ussipeade sirutudes minu poole... Inglid, ei, saatürid jõllitavad silmi... kuna üks neist, kes hoiab Fortuna õnneratast, ähvardab virutada sellega mulle järele.

Elan nüüd vaba kodanikuna, ilma et ruttaksin otsima uut kohta, kuigi mul on juba uus pass. Polegi selles mulle nüüd midagi ebaharilikku — veidi vaid valget paberit. Aga kuis küll kannatasin selle puudumisel, mil oli pass minu kujutelus nagu mingi võluvõti, sest lukus olid kõik eluuksed, kus taga määratsesin oma abituses.

Juba on proua Pavlov jutustanud mulle oma südamehaavadest, millele balsamiks vajab ta kas või mind. Ta kõneleb:

— Olite mulle müsteeriumiks juba kaua, sest aeg-ajalt kohtasin teid, kuna elasime samas rajoonis.

Küsiv-imestunult vaatan talle, kuna ta seletab:

— Piinlik on mul puistata teie ette oma südame sonimusi. Ent olete intelligentne, ja vististi oskate andestada ühele õnnetule emale ta nõrkusi. Sest mõtelge ometi: olen hakanud kujutelema, et just niisugune, nagu olete teie, oleks võinud olla mu tütreke, kelle kaotasin.

— Kas ta suri? küsin.

— Ei, ta läks kaduma... rongiõnnetusel Siberis. Ma otse hullusin siis.

— Kas ta hukkus?

— Ei ole andmeid, et ta oleks hukkunud, vastab Anna Mihhailovna lähedana meeleheitele.

Viivu vaikime mõlemad. Siis tõstab ta pilgu minule ja, nagu andestust paludes, sõnab:

— Seepärast lubage mul petta ennast, kuna enesepettus on magusamaid uimastusvahendeid. Lubage mul uskuda, et olete minu kadunud laps, kelle olen leidnud elavana, ning tohin nüüd teda armastada.

Ja ma saan rohkete kallistuste ning suudluste osaliseks.

Nii elaksin õnnelikemaid päevi, kui mitte minu tervislik allakäik, mis algas juba teenistuskohal, ei muutuks peaaegu katastroofiliseks.

Veel ei ole ma osanud endale sellest aru anda, ning et olen häbelik, ja seda isegi liialt, siis pole kõnelnud sellest ka proua Pavlovile mitte.

Aga kaua ikka suudetakse varjata säärast olukorda perekonnas, kus tulevad avalikkuse ette intiimsemadki saladused.

Äge kõhu lahtiolek, milline mul on kestnud juba nädalaid, võtab nüüd üha ähvardavama ilme. Kuis ehmub proua Pavlov, kuuldes üksikasju, mida olen nüüd, tema tungival usutelul sunnitud kõnelema. Ja nähes tema hirmu, mõtlen isegi sellele esmakordselt tõsisemalt.

Muidugi ei jää see nüüd saladuseks ka härra Pavlovi eest.

— Kui rumal võib olla üks suur ja tark inimeslaps! hüüab ta. — Ja tõesti ei tea, mida peab tehtama niisugusega: kas andma vitsu või võtma sülle? Kuid

igal juhul, lisab siis, — peab pöörduma arsti poole, ja viibimata!

See on käsk mulle. Ning järgmisel hommikul juba istun ühe kuulsama sisehaiguste arsti kabinetis.

Ta nendib mul olevat raskekujulise sooltekatarri. Kirjutab hulga mikstuure ning määrab kõige valjema vee- ja piima-dieedi.

— Kõige parem oleks, kui võiksite mõne aja veeta kuskil haiglas, soovitab ta mulle.

— Ei, seda ma vist küll ei või... majandusliku kandejõu puudumisel, ütlen.

— Olete noor, lohutab arst. — Kasvab välja. Paranete ehk niigi, kui hoiate ennast.

Maksnud arstile ja apteegile oma arved, leian enese kaheksa rubla võrra vaesemana. Ühtlasi mõistan, et nüüdsest peale seltsib minu elumuredele veel üks uus — hoolitsemine tervise eest. Ka vaevab mind piinlikkus, et kohe esimesest hetkest pean olema raskuseks ja murelapseks oma kaitsjaile; pean ekspluateerima nende headust ja külalislahkust.

Härra Pavlov, silmitsenud üksikasjaliselt minu retsepte ja apteegitooteid, paneb need lauale ja sõnab siis:

— Aga nüüd kohe ravimisega peale, kusjuures esimeseks tingimiseks on dieet, teiseks — dieet ja kolmandaks — dieet.

Seega olen kuulutatud haigeks, ning vastuvaidlemata. Ja mina alistun. Või millises haiglas oleks mul kodusem põdeda; milline halastajaõde lisaks igale rohutilgale juurde nii palju armastust, või toidusuutäiele emalikku hoolt?

Kui mu tervis on pisut paranenud, lähen esmakordselt ooperisse, muidugi oma sõprade saatel.

Moodses soengus ja ilusas siidkleidis, toredais

fuajeedes muu ehtinud publiku hulgas liikudes ununeb mu hiljutine kannatus, alandus.

Siin tunnen end täieõigusliku kodanikuna, üheväärsena õnnelikkudega. Palju näen peatuvat enesel ilusaid silmi... Samal ajal ahnelt ahmin saalide avarust, toreduse suursugusust.

Kuue-etaažilises rõduderodus haigutab tühjana keisri loož helepunaste kuldnarmastiku ja -ornamentidega sametkardinate taga. Sama helepunast sametit ja kulda on täis kogu teatrisaal. Kuidagi pimestavalt mõjub see pehmeil istmeil, rõdude-palistusil, lavaeesriidel, helkivas elektrisäras.

— Milline oivaline maailm siin, ja kuis ma küll ei teadnud sellest midagi! mõtlen, vaadeldes kirevat publikut, keda asetub kohtadele.

— Miks seisavad oma toolide juures püsti kõik ohvitserid ja muud kõrgemad sõjaväelased, keda siin nii palju? küsin.

— See ju keiserlik teater, vastab härra Pavlov.

Vaatan temale küsimusmärgina, mispeale ta seletab:

— Nojah, iga hetk võib saabuda keiser. Ja tervitusvalmina peavad nad seisma kogu aja... kuigi teavad, et ta ei tule iialgi.

— Kui imelik! mõtlen. — Nii palju tseremooniat ühe inimese pärast päevast päeva, aastast aastasse!

Vaatan härra Pavlovi näoilmet, et kas ta ikka kõneleb tõtt, või naljatab ta minuga.

Kuid samal hetkel algab nägematu orkester vägevat tsaarihümni... ja kohinaga tõuseb püsti kogu teatritäis rahvast.

Midagi ei mõista ma sellest, tõusen vaid ühtlasi ja üha vahin keisri looži poole, et ehk just täna ilmub

see, kes ei ilmu iialgi. Kuid... loož jääb endiselt tühjaks.

Alles hiljem mõistan, kui orkester kannab ette Inglise, Prantsuse, Itaalia, Jaapani ja veel paljude teiste liitriikide hümne — rahva kogu aja püsti seistes —, et see on ju sõjajoovastuse õhutamiseks ja isamaakaitsmise kohuste meeldetuletuseks enne etenduse algust.

4.

Olen jälle kohaotsimisel.

Avanud kirjad, mis sain vastuseks oma kuulutusele, märgin esmalt vaid ühe vaatamisväärse pakkumise, kuna kõik teised osutuvad bonnikohtadeks.

Kuidagi ei tahaks enam tegelda lastega, kus elu nii äärmiselt kinnine; kus pead olema nagu mingi pühak, andudes kogu olemusega laste naiivsusele, lapsestudes isegi.

Seepärast huvitab mind koht, kus vajatakse ettelugejat. Kiri on kirjutatud luulekeeles ja nii tiivuliste sõnadega, et tahes või tahtmata peab nägema neid sõnaööbikuid, kelle juures võiksin endale ehk soetada isegi mugava kodu.

Lugemine on ju minu nõrkusi, ja kui selle eest veel makstakse, antakse süüa, siis olengi saavutanud taeva endiste kannatuste järele.

Saabun võrdlemisi toredasse korterisse, muidugi mitte mõnd paleed mõõdupuuks võttes. Ukse avab toatüdruk, kes kannab oma ametivormi, see on: musta kleiti, valget põlle ja tanu peas.

Ootan tükikese aega, kuni tuleb tagasi teenija, kutsudes mu enesega ning juhatades saali.

Mainitud ruum kujutab enesest päris korralikku kasvuhoonet, sest see on, sõna tõsises mõttes, täis igasugu palme, liiliaid, asperaaguseid, kummipuid,

oleandreid, aspidistraid ja ei tea veel mida kõike. Neid sirutub siin üles mitte vähem kui kahesajast suuremast ja vähemast potist, mida asetseb igasuguseil lillekorvidel, postamentidel, lausa põrandal, aknail, eriti selleks valmistatud redellaudadel.

Kasvuhoonet soodustab saali lõunapoolne sein, mis on üksainus suur aken. Muid seinu katavad ilusad pildid. Pehmel vaibal pesitseb komplekt modernset mahagonipuust saalimööblit, efektse mustrilise siidiga.

Kaks elatanud daami istuvad siin „palmide vilus“. Minu sisse astudes ja tervitades nad mõlemad tõusevad, vaadates mulle kuidagi täis imestust, nagu oleksin mõningaid uudisloomi.

— Kas tahaksite tulla helgestama meie vanadusigavaid päevi? küsib neist üks, püüdes siingi väljenduda luuleliselt.

Sellel daamil peaks olema aastaid seljataga vähemalt kaheksakümmend. Sellest kõneleb tema hambutu sissevajunud suu ja ettesirgunud lõug. Tema suured silmad on ehk kunagi olnud tõmbenumbrid, aga nüüd need on välja vajumas silmakoopaist. Hallvalge juukse otselauguga sile soeng sisendab mulje vanadusele alistumisest.

Seljas kannab daam tumelillat siidkleiti valgete pitsidega käistel ning rinnal. Tema kõnetoonis ja liigutusis ei puudu šarmi. Pean kahetsevalt nentima, et selle vanakesega läheb hauda omaaegne ilu- ja võlukuninganna.

— Meie oleme vaid kahekesi, lisab daam. — Siin minu kompanjon, osutab teisele, temast küll nooremale, kuid siiski oma kuus aastakümmet selja taha jätnud daamile, kes samuti hambutu ja sileda soen-

guga ning siidkleidis. Iseäraldusena hoiab ta sõrmede vahel paberossi.

— Veider paar on see, mõtlen ja küsin:

— Milles oleksid mu kohused teie juures?

— Oo, preili, ärge kartke, tööd palju küll ei ole, sest oleme, nagu juba mainisin, kahekesi, seletab daam ja lisab:

— Mina pean köögitüdrukut, kaht toatüdrukut, kes kõik koristavad ja lilled kastavad. Pesunaine käib mul veel pealeselle päeviti iga kuu kahte puhku. Kuid, ütleb ta, osutades toolile: — Istuge, preili, ja räägime läbi.

Istungi, ning nemad istuvad minu vastu, ettepoole kummargil, nii et kipuvad peaga puutuma mu kübaraveert. Ja siis seletab vana daam, oma kompanjoni vaikides ja kustunud paberossi sõrmede vahel veeretades:

— Vaadake, preili, meie oleme vanad ja mõlemad poolpimedad. Ei aita prillid enam ega midagi. Aga jumal jätkab päevi... kuidagi ju peame elama nende lõpuni. Seepärast vajan noort inimest, kes oleks mõnes asjas veidikese abiks toimetamas, aga peamiselt, et viidaks meie vanaduskurbust ettelugemisega, sest eluaja olen olnud kirjandusesõber.

Vaikib siis viivu, nagu oodates minu arvamist, ning kõneleb edasi:

— Eks teie, preili, olete ehk isegi huvitatud lugemisest ja võiksite küll tulla mulle lektrissiks. Maksan teile kakskümmend rubla kuus, sööte minuga ühes lauas. Ma pole küll rikas, kuid ihnur ka mitte: maksan kõigile nii palju, kui lubab mu kapital, nii et ma omaga välja tulen. Ka omaette tuba on teil.

— Kui see aga kõik nii oleks, mõtlen, olles kimbatuses.

— Tulge, preili, ma näitan teile teie tuba, sõnab daam, virgalt püsti tõustes ja kontsade kõpsudes edasi minnes. Järgnen talle, kuna minu taga pikkamisi sammub teine daam.

Läheme läbi söögitoa, kus kolm ilmatusuurt tammepuust puhvetkappi ja laud toolidega keset tuba. Toredust just pole, kuid kõik on soliidne ja kallis küllalt. Siia avaneb tiibuks portjääride taga, ning seal ongi see tuba.

Ilus on see, mitte suur, kuid kaheaknaline. Üleni punane: vaip põrandal punane, punaseid plüüštoole, laud kaetud punasega. Ühe seina ääres on ilus voodi valge teki all, ja kõrval pesulaud, samuti valge.

— Eks ole nagu kompvekikarp? küsib daam.

— Jah, meeldib küll, vastan.

Seejärele suleb ta jällegi ukse, siirdume tagasi saali, istume.

— Kuidas teie siis nüüd otsustate? küsib. — Ärge kartke, ega meie halvad inimesed küll ei ole. Teenijad mul kõik juba aastate viisi elanud.

— Mis olukordi siin küll võiks olla? mõtlen, endamisi naeratades, suutmata tulla mingile otsusele. — Aga kui ei sobi, eks ma lähe jälle minema. Nüüd ju on mul, kuhu minna, ja suurt millegagi ma ei riskeeri, vaja vaid vähe teenida.

— Uskuge, kõneleb jälle daam, — meie juures tunnete end nagu kodus; nagu laps olete meile. Ja kui teie veel teaksite, kuis ma armastan niisuguseid noori! hüüab ta ning pöördub siis oma seltsilise poole:

— Kuidas arvad sina? mispeale küsitav vastab sügavaimal bassil:

— Arvan, et preili ei kahetse, kui tuleb. Hääl

sobib tema paberossile, kuigi tahaks nagu meenutada ka pudelit.

— Tulge, preili, ütleb jällegi daam, — oleksite meile nagu päikesekiir, mis valgustab kogu maja.

Annan oma nõusoleku, lohutades end, et eks ma ühe kuu ikkagi teeni.

— Oo, kui armas te olete! rõõmustub daam, ühtlasi sirutades kätt, nagu tahaks silitada mu põske, kuid teeb seda eemalt, ei puutu siiski.

— Ma ootan teid juba homme, tulge kohvi ajaks — kella kümneks.

— Soovitust nad ei nõudnudki, mõtlen väljudes. Ja kui nõuaksid, mida ütleksin siis? Kas peaksin kõnelema tõtt, nagu õpetab ema, õpetab kool, usuõpetus?

Jõudnud oma „kaitsekodusse“ ning jutustanud siin kogu loo, ei olda minuga sugugi rahul.

— Mingi kuradisoo oskab ta endale valida, pahandab härra Pavlov. — Mullale on need seal võlgu juba pool inimiga. Seepärast ainult mäandada võib ennast noor inimene niisuguste juures.

Kuid mina usun oma õnne ja väga sooviksin, et härra Pavlovil mitte ei oleks õigus, nagu paraku küll sagedasti.

Ka proua Pavlov on mures. Hommikul enne mu minekut manitseb ta:

— Ära salga jällegi meie eest. Hoia oma tervist ja tule ära, kui ei sobi, meie uks on sulle ikka lahti.

Nüüd on mul kodu, kuhu võin jätta oma „varanduse“. Seepärast lähen ainult väheste asjadega uuele kohale.

Toatüdruk saadab mu tuppa, mida nüüd võin nimetada omaks. Püüan seda muuta kodusemaks: laotan valge lina üle laua punase plüüši, asetan siia päevapilte. Pesulauale paigutan oma primitiivsed tualett-tarbed. Kuid juba koputatakse uksele, kutsutakse kohvile.

Astunud söögituppa, leian mõlemad daamid eest.

— Kleopatra Apollonovna, sõnab vanem neist, end esitades ja mulle kätt ulatades.

Selle järele tutvustab end ka tema kompanjon, sõnades ükskõikselt:

— Olümpiada Platonovna.

See tutvumis-tseremoonia on mulle ootamatu ja kuidagi rabav. Hetke võitlen endaga, teadmata, kuidas olla. Kuid Kleopatra Apollonovna on see, kes vabastab mu piinlikkusest, osutades toolile ja sõnades lahkesti:

— Istuge, Salme Andrejevna, palun!

Ees- ja isanimega nimetamine tähendab austamist, niipalju ma juba tunnen vene vaimu, ja nähtavasti on vanad daamid mu nime ära õppinud minu passilt.

Laual piirituselambil keeb kohv erilises nikkelkannus. Läbi klaaskaane võib näha, kuis valmib too naistele nii ihaldatud jook. Armast aroomi hõljub õhus.

— Kas joote meelsasti kohvi, Salme Andrejevna? küsib mu uus perenaine, täites mulle tassi.

— Oo jaa, väga. Kohv on mu nõrk külg. Siin linnas saab seda harva, kuna eelistatakse enamasti teed, vastan, suutmata varjata oma heameelt.

— Kohvist peame meiegi lugu, rõhutab Kleopatra Apollonovna, lisades:

— Kohvil peab olema kolm tähtsamat omadust

peale selle, et ta peab kvaliteedilt olema kõrgeväärtuslik.

Ta vaatab oma kompanjonile, nagu küsides luba edasikõnelemiseks, ning jätkab siis pikkamisi, ise kelmikalt naeratades:

Hea kohv peab olema: esiteks kange, teiseks kuum ja kolmandaks magus, nagu...

Ta jätab aga lause pooleli, vaatab muiates oma seltsilisele. Ning Olümpiada Platonovna lõpetab lause, tassi põrisedes:

— Nagu musu. Ja naeravad siis mõlemad.

Mul on millegi pärast piinlik. Seda aimab ka Kleopatra Apollonovna, kui, ähvardades sõrmega, ütleb teisele:

— Olümpiada! ei tohi noore lapse kuuldes kõnelda niisuguseid rumalusi.

— Kõik olime noored... ja kõik saame vanadeks, toonitab teine kurb-ükskõikselt.

Samal ajal tõstetakse mulle ette koduküpsetatud kukleid, pirukaid, maksavorsti, võid, kaaviari... Kolm korda täidab Kleopatra Apollonovna mu portselantassikese, kuna märkan, et ka nemad ei pea kinni viisakast kahetassilisest kombest. Kõigile vist maitseb hästi kuum kohv hea koorega.

Tundub, et mu perenaine Kleopatra Apollonovna hingeliselt polegi vana. Ta teeb lakkamatult teravmeelseid ja pikantseid märkusi, ise aiva kõhistades päris noorusvallatut naeru.

Hoopis vähem meeldib mulle Olümpiada Platonovna. Temas on midagi sünget, mis mõjub eemaletõukavalt, kuna lõbusale naerule kergesti müün enese. Seekord ma veel ei tea, et ta on vanapiiga, — on kui tükike unustust siinses taevataadi lambalaudas: ikka kurb, elust pettunud, lohutamatu.

Lõpetanud kohvijoomise ja tõusnud lauast, sõnab mulle Kleopatra Apollonovna, perenaiselikult korraldades:

— Salme Andrejevna, pean teile teatama, et minu majas kõik kannavad prünellsaapaid. Seepärast annan teile vabadust veerand tunniks, mil võite minna ja need endale kohe osta saapakauplusest, mis asub sama maja alumisel korral.

Ma ei vasta: „kuulan alandlikult", nagu olen seda kuulnud vastavat teenijaid aristokraatseis majades. Ma lihtsalt ei vasta midagi, seisan vaid rabatuna mõne viivu.

Ning tundub mulle, nagu oleks kogu teenistusala üks suurimaid narrimänge... või nagu ei kõlbakski mina kellegi teenistusse.

Et mu praegune perenaine ootab minult vastust või midagi sellesarnast, mina aga veelgi vaikin, seistes tulbana, siis lisab ta:

— Ehk puudub teil selleks raha? Siis ärge häbenege, võin teile ette anda need poolteist rubla kuupalga arvel.

Oleksin ma iseloomult mõnesugune püssirohutünn, plahvataksin välja oma „vastuse" ja kaoksin. Ent olen siiski vaid „sõnakuulelik alam", vähemalt on mind kasvatatud selleks, sellepärast alistun ning väljun, et osta endale prünellsaapad.

Poes passin neid kaua, sest ei leidu niisugust numbrit, nagu näeb ette minu jalg.

— Need kisuvad kokku, lohutab kaupmees, kuigi ta teisele ostjale, kes vajaks suuremaid, seletaks, et need venivad... Võib ju olla, et need on niisugused

saapad, mis teevad mõlemat korraga — venivad ja kisuvad kokku.

Seepärast lepin nende suurusega, eriti veel, kui kaupmees annab mulle ka korktallad põhjadesse asetamiseks, ning pöördun tagasi.

Kleopatra Apollonovna kutsub köögist elatanud Agrafena ja laseb endale esitada arved. Agrafena laua juures püsti seistes istub perenaine ja kirjutab, pikkamisi arutelles, kõik arved majapidamisraamatusse. Ühtlasi teeb ta Agrafenale näpunäiteid ja märkusi suurus- ja lõunatoitude kohta tänaseks. Kuulen, et Agrafena nimetab teda kindraliprouaks, nagu ka Olga ja Siina — toatüdrukud.

Olga toob lauale kahe emailkausiga vett, nõu keedusoolaga ja väikese kummikäsna.

— Olge lahked, Salme Andrejevna, peske need portselantassid ja taldrikud, mis siin laual, ütleb Olümpiada Platonovna, istudes laua otsas, suits suus, ja puhastades rosinaid.

Seesugune käsk tundub mulle veidrana, sest majas on ju selleks kaks toatüdrukut. Kuid pole minu asi arvustada. Võtan tassi, pesen ühes kausis, loputan teises ja tahan siis asetada kummuli kandikule, et hiljem kui kõik on pestud, kuivatada, nagu ma Annenkovide juures küllalt olin teinud. See töö läheks nobedasti minu vilunud kätes.

Kuid Olümpiada Platonovna, suitsev pabeross suus, tõuseb toolilt, öeldes:

— Ei, Salme Andrejevna, mitte nii.

Ta võtab minult tassi ja käsna, kastab selle soola ning hõõrub tassi igakülgselt hoolega läbi. Alles pärast seda peseb ja loputab ning asetab kummuli.

— Nii peab tegema, seletab ta, asudes jälle oma rosinate juurde.

Minu silmis on see suurimaid veidrusi. Vaevu taltsutan end valjusti naermast, küsides, milleks seda vaja.

— Sool hävitab bakterid ja portselan säilitab uudusilme, bassitab tema asjalikult.

See argument on küllalt kaaluv. Ma rahustun, teen, nagu kästi, ning hiljem, tema juhatades, asetan nõud puhvetikappi.

Lauahõbeda viib toatüdruk kööki, kus see pärast pesemist hõõrutakse kriidi ja seemisnahaga helkivalt läikivaks, enne kui paigutatakse puhvetisuhvlisse.

Siis heliseb telefon.

— Salme Andrejevna, minge kuulake, kes seal on, käsib Kleopatra Apollonovna, ikka veel maadeldes arvetega.

Jooksen eeskotta, kus telefon. Küsitakse majaprouat.

— Kleopatra Apollonovna, teid palutakse! hüüan.

Kärmesti tõuseb ta ja tuleb. Ulatan talle kuuldetoru, ent ta ei võta seda vastu.

— Küsige, kes seal on, käsib ta.

Küsin. Kuid keeruline on võõras nimi. Kordama pean küsimust, kuni mõistan, et kõneleb Vosmigrivennikova.

— Osmigrivennikova, parandab Kleopatra Apollonovna ja laseb küsida, mis on kuulda head.

Päritakse, kuis on Kleopatra Apollonovna kallis tervis.

— Tänan küsimast. Kiitus jumalale, seni hästi, laseb ta mul vastata.

Andnud edasi selle informatsiooni, küsitakse, kui kaugel on kindraliproual ruutmustrilise salli kudumine.

Vastatud sellele, küsitakse, mitu korda vaja lüüa

ümber heegelnõela tolle pruuni jalapadja äärestamisel.

Edasi küsitakse, kas Kleopatra Apollonovna on juba näinud afišši vodevilli kohta, sest see reklaam olevat ikka hirmus kolossaalne... ning peaks ka külastama toda etendust.

Mara ja Mira käinud vaatamas farssi „Merehädalised“, see olnud kurioosne... nii koleilus!.. Kas Kleopatra Apollonovna ei sooviks koos Osmigrivennikovaga minna vaatama seda, kui see kantakse ette järgmine kord, milline olevat juba saja-kolmekümneneljas... Ja kas kindraliproua kuidagi ei saaks tuleval nädalal laenata talle oma pesunaist?

Nii edasi ja lõpmata kestab kõnelus. Mul on otse vaevahigi laubal, nagu tõlk toru juures korrates mõlemate sõnu, kindraliproua istudes sealsamas toolil. Koguni raske on tabada võõraid nimesid, või ma mõistan vööriti, ning Kleopatra Apollonovna laseb mul iga nime korrata, kuni ütlen selle õieti.

Ometi viimaks tühjeneb see uudiste anum... ja kui siis veel lõpuks on saadetud arvutult suudlusi, soovitud tervist, head und ja unelmaid ning kõike muud head, riputan telefonitoru.

Kindraliproua tõuseb, siirdudes söögituppa. Järgnen temale.

Laud on koristatud ja kaetud pruuni kaleviga, millel agramantäärestis. Ainult majapidamisraamat pliiatsiga on sellel.

Olümpiada Platonovna istub toolil, siniste tubakasuitsupilvede hõljudes tema ümber. Seda nähes saab kindraliproua kärsituks. Terav-käbedasti sõnab ta:

— Mis sina, Olümpiada, viidad aega? Just nagu

ei oleks sul midagi teha! Kas andsid välja proviandi Agrafenale?

Segasel pilgul, nagu unest ärgates, vaatab istuja korra, tõuseb siis ja, pikatoimeliselt end liigutades, kõneleb:

— Mis sa kurjustad, ega sa ole ju mulle veel esitanud toitude kokkuseadet, et pean teadma, mida vaja anda.

See ärritab kindraliprouat veel enam.

— Niisugune sa oled, kädistab ta, — sinu pärast võib majas soikuda kogu elu, võime või hallituda siin. Aga ma küsin: kus olid su kõrvad, kui ma tellisin toidud?.. Ja kui sa ei kuulnud, sest tukkusid vist, siis küsi Agrafenalt.

Nõnda ütelnud, korjab kindraliproua oma majapidamisraamatu kaenlasse ja läheb kööki lõpetama arveid.

Seisan teadmata, mis nüüd teha või kuidas olla, kui Olümpiada Platonovna kõlistab võtmetega, mis tal ripuvad vööl, avades üht ja teist puhvetkapi ustest.

Nagu piinlikkusest lunastaja heliseb jällegi telefon. Ootamata mingit käsku ruttan sinna. Naisehääl küsib kindraliprouat. Jooksen kööki teda kutsuma. Jällegi katkestab ta arvutamise, viskab pliiatsi ning ruttab eeskotta.

Jään eemale, sest ei tahaks uuesti tunda seda piina, laskudes võõraisse asjadesse. Kuid ei aita midagi, sest kindraliproua vaatab tagasi, öeldes:

— Kuhu te jäite, Salme Andrejevna, tulge rääkima!

Sedapuhku on proua Mernikov see, keda huvitab, kuis on kindraliproua tervis, kuis möödus öö, mis ta näinud unes... ja kõik tühi ning tühisem, mida pean edasi andma ühele kui teisele.

Seekord ma veel ei tea, et Kleopatra Apollonovna iialgi ei ole võtnud kätte telefonitoru, sest ta on kuulnud, see töötavat elektriga... Elektrit ta aga kardab.

Kleopatra Apollonovna nooruspäevil oli telefon veel „meretagune" uudis... Tänapäeval aga on Edison ja elekter tema arvates ühteviisi hädaohtlikud. Juba see sõna — elekter — ajab hirmu peale! Sest kas vähe on inimesi hukkunud selle müstilise jõu läbi? Kleopatra Apollonovna hindab elu üle kõige — ei tema taha surragi, veel vähem hukkuda.

Seepärast ei süüta kindraliproua ka ühtegi elektrilampi ega kustuta. Seda teeb tavaliselt Olümpiada Platonovna, kes vist ei karda surma, või on ta elu odavam seltsilise omast.

Kui juhtub, et kindraliproua öösi vajab midagi, ka siis ei süüta ta mitte elektrit, vajutab vaid kellanupule, mis ta voodi kohal seinal, ja peab une pealt tulema toatüdruk tegema talle valgust. Kellanupule ta siiski ei karda vajutada, kuna selles polevat midagi elektrit — olevat vaid „elemente".

Olümpiada Platonovna telefoni ei kuulvat, nii peab selleks olema keegi, kas toatüdruk, kes paraku ei saa midagi aru, või lektriss.

Kell kaks peab olema suurussöök, nüüd aga puudub veel kõigest pool tundi.

Olümpiada Platonovna aiva jookseb köögi vahet, nurisedes, et tööd palju, ei jõudvat kõigega.

— Mida rohkem koeri koos, seda vedelam lake, pahmitseb ta, vististi tähendades, et mida rohkem inimesi, seda halvemini sooritatakse päevakord.

Aga sellele päevakorrale siin õigupoolest elataksegi, nagu mulle selgub hiljem.

— Mida sa siis istusid siin ja aja ära viitsid! särtsutab talle vastuseks Kleopatra Apollonovna, kes on maja hing oma kärmuses ja lahkuses, nõudes, et teised oleksid samuti. Kompanjon on aga mingi unine aeglus ja paneb paljuks iga tööd, sellega ärritades kindraliprouat.

— Kas sul lambid on juba korras? küsib ta vanapiigalt.

— Ei tea, millal ma neid seadsin, ega ma ometi mõni masin ole, vastab see, minnes köögi poole, käes taldrik jahunatukesega.

— Ma ju ütlen, et käperdis oled, sähvab kindraliproua. — Tee oma töö, ma viin jahu ise ära. Ja ta tõmbabki teiselt taldriku, rutates kööki.

Vanapiiga seisatab hetke pahasena, kuid asub siis lampide juurde Neid seisab tervelt seitse koridoris laual.

Selles majas tarvitatakse petrooleumilampe kõikjal, kus on niinimetatud kõrvalruumid, juurde arvatud ka minu tuba. Seda vististi kokkuhoiuks.

Keeruline protseduur on see lampide korraldamine, kuigi ehk mitte just päris absurdne. Iga päev puhastatakse neid põhjalikult, olgugi, et mõni neist on põlenud vaid mõne viivu. Kõiksugu harjakestega ja orkidega toimitakse lambipea juures; tahti ei lõigata, hõõrutakse vaid lapiga, kuni ei hakka külge enam mingit musta ja taht on ühetasane toruotsaga. Ta hitorugi poleeritakse haljaks. Lõpuks, kui on kõik nii läikivpuhas, nagu oleks lamp äsja toodud ärist, lisatakse, kuhu vaja, petrooleumi, milles peab olema paar peotäit keedusoola. Sool petrooleumi sees hoidvat ära lambi haisemise.

Üldse tarvitatakse siin majas palju soola. Sellega pestakse supelvanni, lillepotte, kõiki söögi- ja kööginõusid.

Vabanenud telefoni juurest, tahaksin aidata Olümpiada Platonovnal korraldada lampisid. Aga veendun enese võhikluses niisugusel tähtsal majapidamisalal. Isegi nõuda ei oskaks ma säärast täpipealsust. Olen sealt, kus lepitakse lambiga, mida isegi aastaid keegi pole mõtelnud puhastada.

Ja miks just Olümpiada Platonovna seda teeb oma kätega, ei mõista ma samuti, nagu minu hommikust tasside pesemist. Alles ajajooksul õpin tundma selle maja psühholoogiat. Õpin tundma, et siin kõik peavad tegema tööd, ja võimalikult palju ning kõige põhjalikumalt süvenema sellesse. Peale selle on siin töökategooriaid, mis vajavad intelligentsemaid käsi kui seda on toatüdruku omad. Munakoorena õhukest portselantassikest näiteks, ei või mitte pesta üks hariduseta lihtinimene; samuti ei või teenijale usaldada lambiseadmist, mis ju vastutusrikkamaid töid.

Nii sagitakse siin seda tööd hommikust õhtuni, kuigi see on enamasti väljamõeldud, otsitud, ebaproduktiivne... et on soov sageli valjusti naerda.

Kuid vanadusigavus on pannud säärase töö oma elu keskuseks, sest kurb on vanade viimne videvik. Päev vaibub, midagi pole enam vaja. Elu oma rähklemisega, oma murede ja rõõmudega on seljataga. Ei neil ole enam tulevikku, pole mingit eesmärki peale kustumise, mis läheneb. Mõni teine, kolmas langeks melanhooliasse, tuimuks, ja ta vaim sureks ammu enne tegelikku surma, keha kõduneks tegevusetuses.

Kuid siin ei taheta alistuda vanadusele, ei taheta mõteldagi sellele. Just vastupidiselt: siin ei tunta

kurbust, igavust, tühjust. Siin on kõik karikad ääreni... ja elul on kiire tempo.

Juba kolm aastakümmet on neil kahel naisel ühine majapidamine; neid köidavad noorusmälestused ja sõprussidemed.

Nüüd on mõlemail veidrusi... tüüdanud on nad teineteist. Ent ikkagi harjumused. Seepärast lahkumisele ei mõtle kumbki, kuigi nad liiasti tülitsevad ja sageli on vastastikku nii vihased, et sõnade valikus kaugele jõuavad viisakusest, ning pärast kumbki omas toas kaua hingeldab, et saavutada seesmist tasakaalu. Kui aga jälle kohtuvad, siis ei tuleta nad meelde olnut. Sest meelepaha ning halvad asjad lühendavad elu.

Nemad aga tahavad elada kaua. Kõigest, mis kuidagi võiks takistada seda, nad hoiduvad. Samal põhjusel nad isegi ei tarvita kunstlikke hambaid — need on ikkagi loomuvastased. Ja mine tea, kuidas pikapeale mõjub see alatine kulla ja kautšuki suushoidmine.

Suursöögiks on kaks rooga. Kuna perenaised mõlemad vanad ja hambutud, siis harrastatakse siin vormiroogasid ning jahutoitusid, et oleks pehme ja neelamisvalmis.

Kuid ei nad ruttagi neelama: pikkamisi mugides istuvad nad lõpmata kaua, kogu aja olles leebes meeleolus, ikka naerdes, ikka naljatades.

Mitmeid veinisid on laual. Mullegi on serveeritud klaas ja punast valatakse sisse. Kuid vanapiiga harrastab ohtrasti haljast, millest isegi muutub märksa elavamaks.

Tubli tunni istume lauas. Olga ja Siina toimetavad, tuues ja viies toitusid ning iga toidu juurde ka kuumi taldrikuid.

Jah, suur töö on see söömine, ja tehakse sedagi süvenenult, tähendusrikkalt. Vist otstarbekohane toitumine ongi see, mis hoiab Kleopatra Apollonovna tema kõrge vanaduse juures nii erksa, kärmsa, teravmeelse. Ja miks ei ole naudinguks selline elu?

Lauast tõustud, on kohe kiire riietumine väljaminekuks, kuhu lähen kaasa. Asjalikult liikudes suundutakse kaubahoovi, mis pole kaugel meist. Teel peetakse aru riideist ja moodidest, millest saan mulje, et minnakse tegema oste.

Kleopatra Apollonovna kannab toredat nahkmantlit, käes ridiküll ja teises kepp, mida hoiab küll enam moe kui tarviduse pärast. Ja nagu ikka, kõpsib käia käbedasti. Olümpiada Platonovna kipub siingi pisut maha jääma reast.

Kaua jalutame kaubahoovis, peatudes äriakende taga. Siin, kus saalib nii palju rahvast, on elu kirev, ja alati midagi vaatamisväärset.

Olen siin käinud ennemgi, kuid ikka rutates, pealiskaudselt pilku heites. Kuid täna olen teenistuskohuste täitmisel — see vist mu töö — ning mul pole kuhugi kiiret, kui mu perenaised samas viidavad aega.

Pikkamisi liigume, vaadeldes neid loendamatuid ärisid, arvamatuid väljapanekuid.

Ühte suuremasse riideärisse läheme sisse. Kohe ligineb noorhärra-äriteenija, kummardub sügavasti, vist küll eriti selle uhke karusmantli ees, sõnades:

— Millega tohiksin teid teenida?

— Kas võite mulle näidata riideid, vastas Kleopatra Apollonovna häälega, milline omane neile, kes on harjunud käskima.

— Palun alandlikult, sõnab noorhärra uuesti kummardudes.

— See on üks suuremaid ostjaid, mõtleb ta vist

ning käsutab jooksupoissi, keda peetakse suuremais ärides igaks juhuks:

— Mitjuha, paku daamidele toolid!

Poiss täidab kärmesti käsu: toob kolm tooli. Nii istun minagi, sest siin pole koht, kus tehakse vahet seisuste vahel.

Ning hakatakse laduma letile siidkangaid. Osavasti lööb müüja iga kangaga paar võnksu... hargneb ots, ja selle ta paneb üle letiääre just kindraliproua ette rippuma.

Lornjett keti otsas, vaatleb see, muljub, venitab iga riiet, näidates neid oma kompanjonile ja mulle. Küsib hindasid, aruteleb.

Ilmatu mägi kuhjub kangaid lauale. Noorhärra mängib kõik oma kõneosavustrumbid välja, kiites igaüht neist kõige ilusamaks. Ei leidu siin ainustki, mis poleks haruldane, moodne, odav, elegantne, värvilt eriskummaline, vastupidavuselt igavene...

— Aga ehk vajate ka sametit garnituuriks? Või ehk kleidisametit, millest meil valik väljaspool konkurentsi? teeb müüja ettepaneku.

— Jah, palun, vastab kindraliproua.

Nüüd lükatakse siidkangad pisut kõrvale ning asemele veereb sametirulle. Küll ta neid näitab, harutab, sobitades värve siidide juurde, seletades nende omadusi, hindasid.

— Või ehk läheks pitse?

— Jah, pitse võib ka vaadata, arvab Kleopatra Apollonovna.

Tuuaksegi suuri pappkartonge ja väljub neist seda ballikleitide poeesiat igas laiuses, mustris, kvaliteedis, hinnas.

Hingetu olen vaimustusest, mõeldes:

— Kui palju võiks kulutada raha, kui seda aga

oleks! luues endale luulepilte neist toredusist, sest olen ju minagi Eeva tütreid. Ja kellele meist ei meeldiks ilusad hilbud, mis asendavad esiema primitiivse viigilehe.

Samuti on vaimustuses vist vanakesed, sest lasevad koostada neid materjale, luues oivalisi kukkumisi, laineid, volte... siidist, sametist, pitsist.

Kindraliproua aiva lornjeteerib, küsides küll vanapiiga kui ka minu arvamisi:

— Eks ole suurepärane?

— Eks ole originaalne?

Noorhärra toob veel paar kunstroosi, mis siin vist muljesaavutamiseks käepärast, ja kinnitab siidi külge, luues üha uusi kombinatsioone.

Tundi paar oleme siin istunud, unustades kõik muu. Nüüd tõuseb kindraliproua, tema järele tõuseme meiegi Olümpiada Platonovnaga.

— Millise juurde mõtlete nüüd jääda, madam? küsib müüja, tõstes üht kui teist kangast esiplaanile.

— Täna ei osta ma midagi. Palju tänu näitamise eest, sõnab kindraliproua lühidalt.

Noorhärra jahmatab, ta näole ilmub pettumust, sest ta on teinud sellise suure töö ja mitte midagi müünud!

Seisan minagi piinlikkuses, kuna olin veendunud, et nad midagi ikka ostavad.

— Madam! hüüab äriteenija, haarates nagu viimse abinõu järele. — Ma võin teile teha hinnaalanduse.

— Täna ei osta ma midagi, kordab Kleopatra Apollonovna külma rahuga, siirdudes ukse poole.

— Head aega! ütleb ta, kuna uksehoidja juba avab...

— Madam! Ega te kustki ei leia odavamalt ja nii suurt valikut ei ole ka kellelgi, närvitseb äritee-

teenija lahtiharutatud riidevirna taga, pitsid paisatud laiali.

Ent hoolimata kõigest meie väljume. Oo, sellel noorhärral jätkub veel kauaks tööd, korraldades kõike seda kaupa, asetades paigale.

Rutates koju ei tuleta vanakesed enam meeldegi nähtut. Nad kõnelevad nüüd eelseisvast lõunast, mida nad, samuti nagu kogu Peterburg, peavad kell kuus õhtul.

Ent mina ei saa kogu tee lahti piinlikkusetundest ostmatajäetud kauba pärast. Aga ma ei imestuks, kui teaksin, et enamasti iga päev enne lõunasööki nad pühendavad tundi kolm sellele, et käia mööda ärisid.

Ma veel ei tea, et homme nad lähevad pesuärisse. Lasevad endile siin näidata moodset laua- või voodipesu, peent batisti, õrnu pitse sinna juurde, kauneid tikandusi... Et ülehomme nad astuvad mööbliärisse, käies läbi laod ja aidad, kus neile teenistusvalmilt seletatakse mööbli hindasid, stiile, puu päritolu, väärtust. Või siirduvad jalanõude-, raamatu-, või nõudekauplusse, või karusnahkade-magasini, optiku juurde, elektriasjanduse-lattu, moelehtede-ärri... ja nii lõpmata.

Egas nad ometi kõike või osta, mida vaatavad, sest kuhu nad paigutaksid selle ja milleks. Ka ei ütle Kleopatra Apollonovna kunagi, et tahab osta... Temal on suursuguselt õiglane iseloom, ja milleski ei patusta ta, kui palub viisakalt:

— Kas võite mulle näidata...

Ning näidatakse... Kuid kaupmehed tõlgitsevad seda ikkagi millegi pärast vääriti, nagu oleks ta ütelnud, et soovib osta. Sest alati on neil nii pettunud ilme, kui kindraliproua loobub.

Mulle isiklikult on see väga kasulik, sest iga päe-

vaga avardub silmaring. Ma omandan täpseid andmeid igasugustest kaupadest, milliste olemasolugi ei aimanud varem. Kuid meele järele see mulle ei ole.

Kui mul algul on piinlik väljuda ärist, siis hiljem ma otse põlen häbist sisse minnes, kuna tean juba ette, millega see lõpeb.

Vanakesed aga on endile loonud huvitava ajaviite, mida harrastavad nagu sporti. Nad küll tüssavad kaupmehi, siiski enam veel endid. Vististi kujutelevad nad endid noortena... mil vajavad heledaid ballikleite või peent ööpesu, või mõnda serviisi, või mööblikomplekti... Kuid ainult unustust ja tühjuse täidet otsivad nad, ning ei või ütelda, et nad seda ei leiaks.

Jõudnud koju, ootab meid lõunalaud. Olga ja Siina kannavad ette kolm erirooga. Istutakse jälle kaua ja toidetakse end põhjalikult.

Pärast lõunastamist siirdutakse saali. Ja nüüd algab päeva huvitavaim osa — lugemine, see minu päristöö.

Vanakesed asuvad käsitöö juurde. Käib ringi kerilaud, millel villast lõnga. See keritakse keraks ja siis heegeldatakse, või kujutakse sooje kehakatteid tegev-armeesse saatmiseks. Ligineb ju talv, ja vaesed isamaakaitsjad külmetavad.

Sama kudumistööd teevad vabal ajal ka toatüdrukud, ning iga päev käib kindraliproua revideerimas, kas on mõni sall veninud pikemaks, sokk valmis, või kindal sõrmi siginenud.

— Kas teie koote või heegeldate? küsib minult Kleopatra Apollonovna.

Mõtlen:

— Ei tea, kas tahab mullegi vardad kätte suruda, seega veel uusi lisatöid. Aga milleks on siis masinad ja kudujad? See on leiva äravõtmine tööliselt, kes koob masinal kahekümne kopika eest paari sukki, mille juures ma käsitsi peaksin nädalapäevad rikkuma oma silmi, litsuma kokku oma rinnakasti ning kasvatama selga küüru, soodustades seega kas või tiisikusele pinda. Kas ei hinda teie mind mitte liiga odavasti? Ka teie endi ajaviide peaks olema väärikam ning hinnalisem. Mina teie asemel, mu prouad ja preilid Noa päevilt, viiksin kõik selle villase lõnga kudumistöötuppa ja ise kirjutaksin sõjaväelasile sütituseks kirju. Küllap ma nüüd juba oskan rohkem hoida oma nahka, sest liiga valusasti on mul veel meeles eelmise koha „töökool", kus arenesin mingiks kaltsukorjajaks, lappides ja nõeludes neid öid läbi, millega kasvatasin härraseis saagitsemishimu ja sõimamistõbe. — Seepärast pean salgama oma oskuse, vastates eitavalt.

— See on väga halb, et nüüdne noorus ei õpi enam kasulikku käsitööd, kurdab kindraliproua ja lisab resoneerivalt:

— Aga tütarlaps tööta on nagu reisija vööta. Ikka peab midagi tegema.

Sealjuures võtab ta ühest suhvlist mingi käsitöö — siidtikanduse pruunil kalevil.

— Vabal ajal tehke edasi vähemalt sedagi, sõnab ta, andes selle minu kätte.

— See vist mu eelkäija alustatud töö, mõtlen, seda viivu silmitsedes. — Jah, selle juures ma võin ju viita aega, kuna see pole nii igav, ka ei ole töövooruslikul kindraliproual võimalik seda nii täpselt kont-

rollida, nagu mõnd sukka. Panen kalevitüki kõrvale ning jätkan lugemist.

Vanakesed eelistavad romaane. Praegu on käsil Kellermanni armastusest nõretavaid teoseid venekeelses tõlkes.

Mul on olnud võimalusi kirjanduseharrastuseks parajasti niipalju, kui on vaja lugemisjanu kasvatamiseks. Seepärast andun nüüd sellele sügavaima naudinguga. Ning tunde möödub nagu hetki.

Ja kuis mitte elada kaasa neid kevadisi unelmaid, kesksuviseid kuumi kannatusi... armastust... noort õnne.

Sõnatuina istuvad mu kuulajad. Vist neilgi rind tulvil noorusmälestusist, kus väljas kuldne päike, südames leeki. Kuulda on vaid varraste kõlksumist.

Isegi kui Olga toob kandikul õhtuse tee, ei sega mu lugemist miski peale ainukese „tsss!“ kindraliproualt, ennem silmadega kui häälega, et Olga oleks tasa.

Rutuga neelanud oma tee, haaran jälle raamatu.

Kuid aeg, see ruttab küll ilmaaegu: juba kolm tundi üle kesköö näitab kellaosuti, kui öeldakse, et peaksime minema magama.

Märkamatult on saabunud pikki sääri või kampsuni hõlmu, mis nüüd pannakse käsitöökorvi, ja kindraliproua vajutab kellanupule.

Ilmuvad Olga ja Siina, kes saadavad daamid magamistubadesse, olles neile abiks lahtiriietumisel.

Paratamatult pean panema raamatu käest, tõusen ja aegamisi siirdun minagi oma tuppa, kuhu ma pole saanud mahti astuda kogu päeva vältel. Laual on süüdatud lamp, avatlevalt avali on lumivalge voodisüli, kannus värsket vett pesemiseks.

Avanud õhuakna, ma istun, sest pean veel saatma

koduseile oma uue aadressi, kuna pikemast kirjavahetusest ei või olla juttu ajapuudusel.

Pinevus elamuste uudusest ja murest homse eest ei anna veelgi järele, kui leban juba voodis ja kogu majas on rahu ja linn täis magajaid.

Valusana tundub mulle virgumine koputusest uksele. Ehmun. Hüppan üles, pimeduses kobades ukse juurde.

— Mis on? Kes? hüüan.

—Aeg on tõusta, vastab Olga hääl.

Tunnen end nii väsinuna, roidununa, nagu oleksin vahest alles uinunud. Avan ukse.

— Mis aeg siis on, et tõusma pean? küsin pahurana.

— Kell on pool seitse, seletab Olga. — Korraldage end seni, sest varsti kutsub teid kindraliproua.

— Miks nii vara? ma ei ole veel sugugi puhanud, sest heitsime ju nii hilja, usutlen. Olga, kes samuti unine, vastab pahasena:

— Meil tõustakse alati nii vara ja heidetakse hilja. Need vanad nõiad ju ei näe magada ega lase seda ka teistel. Liipa ehk veel aeleks, aga Kaapa kardab vist surma, kui kauemaks sängi jääb.

— See on ju nuhtlus! mõtlen, hakates end pesema.

Möödub vaid mõni viiv, siis tuleb Olga teatega:

— Vanaeit juba ootab, minge nüüd sinna!

Väljun oma toast. Näen Siinat põlvili põrandal, seda hõõrudes kalevitükiga, mis korjab viimsegi tolmukübeme parketilt. Olga turnib redelil, pühkides kapipealseid. Ahjud kõikjal juba köetud.

Ei siin ole aega magada kellelgi! Poolest ööst kuni suurussöögini nad kahe inimesega aiva koristavad. Kogu õhtupooliku nad puhastavad neid loendamatuid lilli seal saalis, pestes rohelise seebiga nende lehti, varsi, tüvesid, pärast neid loputades puhta veega. Kui kõik korrast läbi, siis hakatakse jälle otsast peale. Ja nii lõpmata, päevast päeva, aastast aastasse.

Oo, seda töökest küll siin!

Koputan kindraliproua uksele.

— Tulge, tulge aga sisse, Salme Andrejevna! hüüab ta.

Tuba on valgustatud, vett leemendab põrandal. Juba on ta karastanud oma keha külma veega ja istub nüüd voodiserval, oodates mind. Seljas tal soe öökuub, pea sasine.

Soovime teineteisele head hommikut.

Kindraliproua on asetanud pingile oma jalad, millel tursub tugevaid soonte laienemisvorpe.

— Olge hea, aidake tõmmata ümber mähis, kõneleb Kleopatra Apollonovna, ulatades mulle paksu puuvillase sidemerulli.

Iialgi pole ma näinud niisuguseid jalgu, koguni mitte neid mähkinud. Kuid arvustada ma ei või, sest siis oleks mul õigem kaduda siit. Ja tõesti teeksin seda sel hetkel, kui mul ei oleks häbi oma sõprade ees selle järjekordse sissekukkumise pärast.

Seepärast laskun teenistusvalmina, kuigi vastikustundega voodiveersele vaibale põlvili.

— Sidemerull hoidke, vaat, nii, õpetab kindraliproua, keerates selle minu käes ülespoole hargnema.

— Jalapöia keskpaigast hakake mähkima.

Sean sideme peale, teen paar ringi.

— Ei, see on lodev, võtke ära, ajage side rulli ja tehke uuesti, õpetab ta.

Selle toiminud, alustan mähkimist pinevamalt. Neli ringi mähitud, käsib kindraliproua sidemesse teha keeru. Kuid ma ei saa korraga aru, kuis tuleks teha see keerd, seepärast kummardub ta seda mulle näitama. Kuid nüüd on mähis jällegi lõtvunud.

Võtan selle hoopis ära, veel kord ajan rulli ning algan nüüd juba märgatava vilumusega. Teen ka nõutava keeru, kuigi ei mõista veel, milleks.

Edasi lähen järjega juba jalasäärele.

— Neljandal ringil vaja jälle teha keerd, õpetab Kleopatra Apollonovna ja lisab seletavalt:

— Muidu jääb sideme alumine äär eemale.

— Ah nii, mõtlen, — seegi on omasugune praktika ja teadmiseks mulle, lohutan end, ning püüan pidada meeles, mitmendail ringidel tulevad teha need keerud.

Kuid ega see kõik nii kergesti lähe, sest suuri vaevu jõudnud mähisega kuni põlveni, osutub, et on liiga pinev. Ning haruta jällegi kõik lahti, aja side uuesti rulli ja alga otsast.

Oo, millisele „loovale tööväljale" olen sattunud! mõtlen endamisi. — Kes mu küll siia ajas?! Näib, nagu ootaksid pöörased üllatused mind igas majas.

Viimaks on kindraliproua jalad mähitud. Tõusen voodiveerselt vaibalt, mõeldes, et nüüd kõik on valmis, ja siirdun oma tuppa. Kuid pettun.

— Salme Andrejevna, peatab mind perenaine, — aidake nüüd mul korraldada juukseid.

Ta juhatab mulle kätte ühel laual kokkupanduna asetseva ilmatu suure linase palaka. See tuleb laotada põrandale just tualett-laua ette. Siia peale asetan tooli, millele istub kindraliproua. Minagi astun

palakale, seda jääb mu selja tahagi veel kaugele laiuma.

Laual lebab mitmesuguseid kamme. Kleopatra Apollonovna ulatab mulle esmalt ühe hõreda, sellega soen juuksed lahedaks. Samal ajal istub tema ja surub ühe peenema kammi piidesse hügroskoopilist puuvilla, valab selle üle kölniveega, annab siis kammi mulle, õpetades:

— Sellega sugege nüüd tõmmates küllalt tugevasti mööda peanahka.

Kui täidan seda käsku, surub ta ühe veel peenema kammi piid vatti täis, valab peale mingit hapulõhnalist vedelikku ja, ulatades mulle, ütleb:

— Sellega sugege nüüd.

Samal ajal kisub ta eelmisest kammist välja vatti, hoolega uurides, kas ei ole sellel kõõma või muud mustust, ja viskab siis vati palakale.

Neljanda kammiga ajan niitsirge laugu pähe, kammin siledaks ja kinnitan mõne luunõelaga kuklasse selle natukese halle juukselatvu, mis tal veel on.

Nüüd tõuseb Kleopatra Apollonovna, võtab maha oma öökuue, viskab selle siiasamasse toolile ja laseb kutsuda Olga, kes viiks kuue ja palaka balkonile ja raputaks neist välja juuksed ning muu mustuse.

Jäänud ihualasti, sõnab ta, ulatades mulle kaks lusikakujulist kumminuia:

— Nüüd kloppige mind veidikene.

Ta heidab voodisse, kus tema juhatades löökide tugevust ja tempot töötan minutit paarkümmend, mitmel korral käies läbi kogu keha.

— Nüüd minge vaadake, kas ehk Olümpiada Platonovna vajab teid, ütleb mulle kindraliproua, kui olen aidanud kinni nööpida ta kleidi.

Lähen üle saali teise majaotsa, kus asetseb kompanjoni tuba. Koputan ja avan. Kohe uksel lööb vastu kanget tubakasuitsu — ta on oma ruumika toa sõna tõsises mõttes täis suitsetanud, olles ise siruli sängis.

— Tere hommikust, Olümpiada Platonovna! Kuis võin olla teile kasulik?

— Iga inimene on omal viisil kasulik, filosofeerib vanapiiga, ajades selga öökuube.

Osutub, et temal on samased kumminuiad kloppimiseks, samane suur palakas põrandale laotamiseks, sama palju kammisid, vedelikke ja vatti. Üldse kordub siin kõik. Ainult jalad on vanapiigal siledad nagu luisud, ei neid ole vaja mähkida.

— Egas mina ole milleski halvem kui meie kindraliproua, seletab Olümpiada Platonovna.

Tema küll püüab mängida nagu minu käskijat ja teeb suurt kisa, aga minul on ka oma kapital rahas, kuna temal on pension ja mõisu.

Vaikib siis vähe, istudes peegli ees ja selle kaudu vaadates mulle.

— Kes meist on parem, kas mina või tema, kuidas teie arvate, Salme Andrejevna? küsib.

Kehitan õlgu, sest kuidas mina seda võin teada. Kuigi küll tahaksin ütelda, et mõlemad olete ühesugused hullud... Vaatlen teda peeglis, kujutelles, kuidas ta noorena võis olla vägagi kena, kasvult suur ja väljapaistev.

— Mina igatahes halb ei ole, kõneleb ta siis edasi. — Olen inimene, kellel on nii-ütelda oma mõtteid, ja elan ainult olevikule. Mina hindan ainult käesolevat momenti, tähtis on ainult see töö, millist sooritan

praegu, ainult see inimene, kellega kõnelen just nüüd. Sest kes minevikuga toidab oma vaimu — kurnab teda asjatult... Aga kes loodab tulevikule — pettub!

— Olete filosoof, Olümpiada Platonovna, teen temale komplimendi, ajades kammiotsaga pähe lauku.

— Pean olema filosoof, kõneleb tema süngelt, puhudes suunurgast välja peent suitsujuga, kuna ta silmad omandavad isesuguse tuhmi läike, nagu vaataks ta enese sisemusse, kui lisab:

— Elu on mind õpetanud selleks. Sest muidu oleksin endale ammu keeranud silmuse...

Tema kõneldes sean ta halli, kuid tihedat juust soenguks, kusjuures mulle avardub kujutelm vanatüdruku elu tühjusest, mõttetusest, meeleheitest.

Olümpiada Platonovna võtab portsigarrist uue paberossi, mille süütab endisega, pistab siis tungla tuhatoosi ja sõnab püsti tõustes:

— Aga mina ütlen: kogu elu on vaid miraaž! Kes elab — on nõrk, ent rumal on see, kes ei ela.

Tema pessimistlik paradoks mõjub mulle masendavalt, teeb mu ärevaks. Ning korraga on mulle vastik see vanadekodu, see suur suremine.

— Kuidas ma küll ei osanud seda ette näha! nukrutsen endamisi, väljudes vanapiiga pigihaisevast toast. — Härra Pavlovil, paraku, on õigus, et ma ei oska endale valida kohta. Siiski on lastega teotseda eesmärgikam kui raukadega. Parem juba olla noorusest nõrk kui vanadusest väeti. Laste rumalused ergutavad, loovad inspiratsioone... kas või liivalosside ehitamiseks. Vanade veidrused aga halvavad aju.

— Oo, milline tagantjärele tark! osatab mind mingi seesmine hääl. — Sest mõista ometi, et oled elukoolis, ja just siin omandadki selle tarkuse.

— Õigus, õigus! nõustun sellega isegi, saabudes söögituppa.

Laud on kaetud kohviks. Kleopatra Apollonovna, rõõmsana ja kärmena nagu västrik, askeldab siin, lõigates lahti leiba ja selle kõrvast. Ei tema filosofeeri.

Suur seinakell osutab üheteistkümnendat tundi. Seega olen ligemale neli tundi teinud tühja tööd, harrastades raukade narrusi.

Tahan minna oma tuppa, kuid kindraliproua peatab mu, öeldes:

— Tulge kohvile, istuge, Salme Andrejevna! Seejärele ta helistab toatüdrukule, käsib kutsuda ka kompanjoni.

— Elame, kuni on elu... ja võtame tänumeeles kõike, mida annab jumal, räägib Kleopatra Apollonovna perenaiselikult, valades kohvi kõigile kolmele, ja lisab siis, istudes toolile:

— Sööme, joome, oleme rõõmsad, kuna see ongi inimese osa siin maa peal. Kes ei püüa haarata kõrgusi, kuna sealt võib langeda, ja kes ei lasku madalus-rõvedusse, sest see pole inimest väärt, vaid kes püsib kuldsel elu keskteel, see tunneb elust — sellest jumala-annist — sügavaimat lõbu.

Kleopatra Apollonovna isik ja tema optimism mõjuvad musse siiski elustavalt. Tõusnud kohvilauast, hakkab kostma telefoni helinat. Vaatamata unisusele, sooritan täna oma paar tundi kõnesid juba mõninga vilumusega. Tikandus käes, et mitte istuda töötuna, veedan aega mugavas ja soojas eeskojas, kus telefon.

Päevi möödub: üks samane nagu teine, nagu kolmas. Ainult und ja unustust, oo, seda saab siin liiga vähe!

Olen juba püstijalu magamas, kui pöördun palvega oma perenaise poole, et ta lubaks mul minna voodisse keskööl. Arusaamatuses vaatab ta minule, küsides:

— Kas teid ei huvita lugemine?

— Küll huvitab, kuid olen tõesti unine.

— See on rumalus! sõnab kindraliproua järsult. — Teie ei oska hinnata elu — raiskate selle magamisega. Kuis mina nüüd kahetsen, et omas noores eas tegin samuti. Inimene magab ära poole oma elust. Kui vaid mõelda, milline kahju see on!

— Organism nõuab und, hüüan kibestunult, — see on ju paratamatus.

— Muidugi nõuab, kes selle vastu vaidlebki. Kuid paljumagamine on halb harjumus. Sellest püüdke end võõrutada juba aegsasti, ütleb Kleopatra Apollonovna nii autoriteetselt, et tunnen edasivaidlemise asjatust. Ei või ma ju teda haavata, öeldes, et ta on vana... ja vana lepib vähese magamisega.

Kuid olud õpetavad, ja elades selles majas kohanen nendega: hakkan end sageli küsima vabaks pärast suurussööki, mil mu perenaised lähevad rändama mööda ärisid. Nüüd juba tean, et ainult kapriisi pärast pean nendega käima kaasas, kuna kindraliproua kardab, et olen ehk need tunnid kodus tööta. Töötust tema aga ei või sallida — ennem hulkugu ma nendega.

Nii siis küsin enese vabaks mitmesuguste ettekäänete all. Kõige kaaluvam ja kestvam on hamba-

arsti juurde minek. Kuid tõeliselt lähen oma tuppa, lukustan selle, võtan võtmegi eest ja... magan kuni lõunani.

Pikapeale selgub, et ka Olga ja Siina kasutavad kordamisi seda aega magamiseks, kuna üks ikka peseb saalis lilli ja valvab. Ainult sääraste kõrvalkäikude abil ongi võimalik puhata siin majas, kus nii palju nüristavat mõttetust.

Ühel päeval meie proua ja preili asutavad teatrisse. Pärast lõunasööki, mil tavaliselt algab lugemine ja käsitöö, panevad nad selga sabadega kleidid, külge säravad rinnanõelad, kätte võtavad kotikesed binoklitega, õlale teatrimantlid... ja sõidavad minema voorimehega, kelle Olga aegsasti on tellinud ukse ette ootama.

Läksid minema... ja minu jätsid koju! Kuid egas ma ometi ole laps, et hakkaksin seepärast nutma. Pisuke vihavistrik sünnib minus siiski: kõikjale kõlbasin ma nendega, aga teatrisse... ei sinna saa nad võtta mind. Oo, see ehk riivaks nende autoriteeti.

Astudes eeskotta näen varnas kindraliproua kasukmantlit, milline kutsub minus esile vaenlikkusetunde selle tudikese vastu, kes usub teatri olevat mingi luksusasutise, kuhu võivad minna vaid need, kellel aega ja raha.

Ma seisatan. Samm suundub sinnapoole ja... korraga on mu käes kasukmantel, ajan selle selga, olen Kleopatra Apollonovna.

Mantel on mulle lai ja lühike. Peegli ees sean pähe ka tema karusnahkse mütsi. Olen nüüd oivaline

moonutis. Ununeb meelehärm, kui võtan ka tema jalutuskepi ja toksin käia mööda saali ja söögituba.

Kuid ma lähen kaugemale: lähen kööki, kus istuvad Olga, Siina ja Agrafena ühe külalis-eidega. Järele aimates kindraliproua kõnnakut ja häält tema töömaaniaga, taplen:

— Mis teie siin viidate aega ja ei tee tööd!

Kõik neli vahivad viivu jahmatades, kuid pahvatavad siis naerma.

Nüüd koputan kepiga vastu köögipõrandat, ajan silmad jõlli ning põrutan:

— Et teil kohe olgu kudumine käsil — laiskust mina ei salli!

Teiste naeru saatel käinud mööda kööki, kõike vaadanud ja puutunud, nagu olen näinud tegevat kindraliprouat, pöördun minema tagasi.

Kuid Olga ja Siina jooksevad mulle järele.

— Küll teie olete tore, aga just kui Kaapa! Esimesest pilgust isegi ei tundnud ära; just nii teie kõnelesite kui tema, seletavad mõlemad tüdrukud õhinaga, aidates mul maha võtta kasukmantlit.

Kuid juba on Siinal käes vanapiiga kasukas.

— Mängige meile ka Liipat! manguvad nad.

Ning enne kui saan selle endale selga ja pähe Olümpiada Platonovna kübara, on mul juba suus pabeross, ning Olgal käes põlev tikk süütamiseks.

Aeglaselt sammudes mööda eeskoda, pabeross ühes suunurgas, puhun teisest suitsu peene joana ning bassitan, nagu seda teeb vanapiiga:

— Kõik elu on tühi puru... ja vaim on siin vaid vangis.

Tüdrukud plaksutavad käsi, ja kõik me rõkkame naerda, nagu need, kelle naerunärvid on välja suremas igavesest tõsidusest.

Visanud seljast Liipa riided, libisen tantsusammul mööda saali. Siina keerutab end, joostes mulle järele, kuna Olga — vanem ja targem — istub toolile, lakkamatult lõkerdades.

Teen tantsides võrratuid näomoonutusi ja hüppan, loopides käsi ning jalgu, kuhu juhtub. Raputanud maha liigse energia, rahunen veidi ja võtan diivani rullpadja pikuti kaenlasse, valsseerin sellega. Õrnalt hoian ta keskpaika, nagu daami pihta, vaatan talle otsa, teen silmi, naeratan, suudlengi viimaks... ning lõpuks langen koos rulliga diivanile pikali.

Kisa ja naeru peale tuleb saali ka Agrafena, kelle külaline lahkunud, istub toolile.

Kuna olin üritaja, siis leian nüüd end olevat isegi kohustatud lööma janti edasi, sest mul on publikut, kes tahab nalja, ootab seda.

Tunnen, kuis minusse on kogunenud seda ülekeevust nii päratu palju. Lasen tal nüüd voolata... Laulan vene rahvalaule, improviseerides nende järele tantsusid.

Vaimustuses on mu publik, kui üldtuntud „korobotška“ kangelane kiitleb tüdrukule, et täis on sitsi ja partši ning seepärast nii raske tema harjuskipamp... ja palub kergendada koormat tubli poisi õlgadelt...

Siina ees, kes, etendades toda tüdrukut, seisab käsipõsakili, kepslen lauldes:

— Tule välja põllule, rukki kõrge seina varju, oota kuni saabub öö. Kui su silmi-mustikmarju säramas näen, sinna ruttan. Pambu seljast maha võtan, kaubad kõik sean lagedale...

Hiljem kareldes ringi mööda saali, laulan:

— Tõuse, sirgu, rukis kõrge... varja püha saladust! ise kätega nagu kergitades mahamuljutud kõrsi... pärast „kaubavalikut“.

Agrafena, istudes, käed vaheliti paksul kõhul, naerab toda kahemõttelist laulu ja tantsu, millisega pildikalt toon ette laulu sisu. Ta on vaimustuses, niipalju kui seda lubab ta areng.

— Salme Andrejevna on ju päris „artistka"! hüüab ta üha.

See aiva sütitab mind. Seepärast loon ikka uusi kujusid. Ma isegi imestan, kuis oskan nii palju neid laule, kuis mulle, ilma et seda teaksin, on jäänud meelde neid vene leelusid, milliseid olen kuulnud teenijatüdrukuilt, tänavaartistidelt.

Oo, kuis kisendab mu hing sinu järele, mu kadunud kuldne vabadus!

Pill tuleb pika ilu järele... sest heliseb uksekell — saabuvad meie daamid.

Kikivarbail jooksevad Agrafena ja Siina kööki, kuna Olga läheb avama ust.

Mina ei oska küll kuhugi pageda. Seisan samas eeskoja lävel. Tõmbleb näolihaseis, mis liiast naerust ei suuda nii pea üle minna tõsidusele. Vargsi äigan käega üle juuste, et kas on ehk sorakil.

Olga võtab daamide õlgadelt teatrimantlid ja peast kaaprid. Siis peatuvad kindraliproua silmad minul ilmega, nagu oleks ta kohtumõistja minu üle, ja küsib: — Aga mida teie tegite, Salme Andrejevna?

— Midagi ei teinud, vastan aralt, kuna minus ärkab kahtlust, et kas ehk oli siin äraandjaid, kes on teda juba informeerinud minu „tegevusest".

Kleopatra Apollonovna silmad suurenevad — need on nüüd välja paiskumas koopaist. Ta astub mulle lähemale ja kordab pealekäivalt ning valjult:

— Mis teie tegite siin kodus?

— Midagi ei teinud, — kordan minagi energilisemalt, sest ei või ma ju ise tunnistada, et mängisin teda... et tegin kodust lavakunsti, ajades üle keevusest.

Samal ajal leiab Olga põhjuse mööduda minust ja märkamatult tonkab mind käega. Ta käib korra söögitoas ja tuleb siis jälle tagasi eeskotta. See teeb mu veel segasemaks, kuna ma ei saa aru, mis märku tahab Olga mulle anda.

— Aga mis tegite teie, Olga? pöördub nüüd Kleopatra Apollonovna tema poole.

— Mina kudusin, valetab Olga, pilgutamata silmi.

Kindraliproua astub nüüd hoopis minu lähedale ja kurjustades ütleb, tehes sealjuures käega temale iseloomuliku liigutuse:

— Või siis teie ei teinud midagi. Aga teate ju, et mina ei salli laiskust. Olen tahtnud teid kasvatada töökaks inimeseks. Seepärast: öö on minu — jääte täna ööseks tööle.

Ütelnud selle, ta suundub kärmesti üle saali oma magamistoa poole.

— Ah tööd pidin tegema..? vist üha kirjatama toda närust kalevitükikest, taipan nüüd. — Oo, kui kaugel olin küll sellest mõttest!

Kuid hea, see on väljakutse, millist vist ootasingi alateadlikult. Ei taha ma enam tohletuda nende tudikeste keskel. Tunnen, kuis päev-päevalt muutun nendetaoliseks, kuis harjun nende maaniatega. Sest ümbrus loob inimese; loob minugi uueks — negatiivseks olendiks.

Mina aga vajan elurõõmu, vajan vallatust, mängu, või füüsilist tegevust, loovat tööd, milline tarvitaks ära mu energia.

Nii on siis siin juht-post, kus lähevad lahku meie teed.

Lähen järele kindraliprouale ja ütlen kindlal häälel:

— Kleopatra Apollonovna, ma ei jää ööseks tööle ega jää üldse teile. See on mu viimane öö selle katuse all.

Kindraliproua vaatab mulle imestunult. Ta jääbki vaatama, ilma et lausuks sõnagi. Mina aga lähen oma tuppa, lukustan ukse, viskun voodisse.

— Miks küll minul selline saatus? mõtlen, südame töötades ägedasti. — Ühest hullumajast satun teise. Kui kaua pean heitlema, ja milleks kõik need põrutused, nälgimised ja siin jälle too surev agoonia elu näol?

Koputatakse uksele ja kostab Olga hääl:

— Salme Andrejevna, tulge õhtusöögile.

— Ei taha süüa, ütelge seal neile, Olga! vastan, hakates end lahti riietama, magama heitma.

Vähe aja pärast koputatakse uuesti, kõneleb kindraliproua ise:

— Tulge sööma, Salme Andrejevna!

— Tänan, Kleopatra Apollonovna, ma ei taha süüa, olen magamas.

— Ärge tehke rumalusi, tulge sööma! tingib ta.

— Tänan, tänan, ei taha, vastan, ning seepeale jääb kõik vait.

Kuid nüüd on mul kuidagi piinlik enese ees.

— Milline maaplikalikkus, milline kasvatamatus veel minus pesitseb! mõtlen. — Oo, rooska, rooska on mulle vaja! Lapsed jonnivad söögiga, samuti teen veel mina. — Kuid parandada viga ei ole mul enam võimalik.

Hommikul pool seitse äratab mind Olga nagu tavaliselt. Olen harjunud tõusma sel tunnil, ärkan isegi. Avan ukse, räägin Olgale:

— Ütlesin enese lahti, lähen minema, ei taha enam midagi teha siin.

— Ärge minge ära, mangub Olga, — ega siin ju viga ole teenida: vanaeit maksab hästi. Ainult alati peab olema valmis paras vale, siis saab läbi küll. Mina siin juba üle kolme aasta.

— Ei taha valetada, ütlen.

— Oo, ilma selleta ei saa kuskil teenida. Valetada peab ikka oskama! rõhutab Olga asjalikult.

— Ei, mulle üldse ei meeldi see vanadeseek, kõik nende veidrused, aga kõige vähem meeldib mulle see igavene magamatus. Mina lähen küll minema.

Vaikime viivu, ning nukrana ütleb Olga:

— Eks lähen, viin sõna Kaapale, et teie ei tule. Küll nad ise vastastikku endid mähivad ja soevad, sest meile ju ei usaldata seda tööd: meie pole nii peened, või „intelligentsed", osatab Olga, eemaldudes.

Kella kümneks ilmub kindraliproua söögituppa, varsti tema järele ka vanapiiga.

Lähen sinna, tervitan ja ütlen:

— Kleopatra Apollonovna, lubage mul nüüd ära minna.

— Enne kõike istuge! sõnab ta, asetades tassi kohviga minu ette.

— Söögiga jonnida on ebailus, mõtlen ja täidan käsu, kuigi piinlikkusetundega.

— Miks tahate minna? küsib kindraliproua.

Segades oma kohvi, tõstmata üles pilku, vastan:

— Elan teie juures juba ligi kaks kuud, ent ei tunne mingit virgenemistendentsi, mispärast leian enese siin kohanematuna, ning talumatu on mulle teie õigustatud pahameel minu laiskuse pärast.

Kindraliproua vaatab mulle küsiv-imestunult, kõneldes:

— Ma pole ju öelnud, et teie ei ole küllalt virk. Kuid minu moraalne kohus on valvata, et noor inimene ei laiskuks. See oleks ju temale õnnetuseks kogu eluks.

Painajalikus vaikuses möödub viive, mil olen pahane, et pean veel vaidlema temaga. Mõtlen endamisi:

Kui härraseil on valida teenijaid, miks ei või siis teenija valida ka härraseid? Teie palkasite mind ettelugejaks. Kuid olen olnud kahele vanale daamile halastajaõeks, passijaks, nõudepesijaks, õuenarriks... ja puudub vähe, siis ka kupunaiseks.

Ma pole tööpõlgajate kategooriast, ja minu väärtust ei vähenda küll ükski töö. Kuid siin, paraku, ei näe ma mingit tööd, näen vaid tööpilkamist.

Vaikuse katkestab Kleopatra Apollonovna, öeldes:

— Mõelge järele, Salme Andrejevna, teenige edasi. Ärge olge uhke oma noorusega, põlates meid — vanu. Uskuge, vanadus koputab kord ka teie uksele...

Mõtlen hoopis midagi muud, kuid neile vastan:

— Ei ma sobi teie majapidamisse. Teie ei või oma päevakorda ja elutempot muuta minu järgi, sest vajan und kindlasti mitte vähem kui kuus tundi. Ja sedagi vaid siis, kui heidan voodisse enne keskööd, kuna hommikune uni ei kosuta, roiutab vaid, ja pikapeale ruineerib närvikava.

— See on ainult haiglane ettekujutus! hüüab

kindraliproua. — Inimesed, kes palju magavad, vananevad enneaegu, ja närve neil polegi — kõik magavad ära nagu elugi. Aga teie vaid märkige, kui värske ja õitsev olete, elades siin. —

Ta vaatab viivu minule ja lisab siis nagu tingides:

— Võite ju rohkem magada ka minu juures... kui soovite.

— Ei, Kleopatra Apollonovna, ütlen. — Lubage mul siiski minna, sest tahan noorena olla noor.

See viimane haavab vana daami. Hilja märkan seda, siis kui sõna juba välja lipsatanud. Kombetu on vanale tuletada meelde ta vanadust, haigele haigust.

Vaikivana istub kindraliproua, kuna vanapiiga — siiski on ta algupärand — üldse ei sega end meie kõnelusse, nagu ei puutukski see temasse.

Tusasena sõnab siis Kleopatra Apollonovna:

— Ega mina saa teid hoida minemast. Aga peaksite olema vähemalt niipalju viisakas ja elama kaks nädalat ülesütlemise päevast, et mul oleks aega teile asendaja leidmiseks.

— Tõesti peaksin olema nii viisakas, mõtlen. — Ent jõudmas on jõulud, ja vähe oleks mul rõõmu, kui peaksin need veetma siin, ülesöeldud seisukorras.

— Kleopatra Apollonovna, ütlen paluvalt, — asendaja leiate ju üsna varsti, kui aga soovite. Eks seni olen siin.

Võib-olla aimab vana daam mu soovi vabaneda pühiks, sest juba ta on astunud samme, ning hakkab käima noori neidusid end pakkumas. Küllalt imelik, et kõik nad on mittevenelannad, nagu ei omakski lugemisoskust see klass pärisrahvast, kes peab teenima.

Nädala möödunud, leidub uus lektriss — väga ilus noor tüdruk. Kindraliproua annab mulle lõpp-

arve, arvestades täpselt kuuskümmend kuus kopikat päevas, ja meie lahkume jahedalt.

Kuid minu süda naerab sees ja meel on üpris rõõmus, et nii kergesti võib jätta jumalaga need, kes minu arengu ja tuleviku eest nii väga on hoolitsenud.

Veel suuremaks kasvab mu heameel seetõttu, et võin kohavahetusel jällegi mängida vaba kodanikku, intelligentset inimest, kes võib nautida igasugu lõbustusi. Sest ma pole veel kaugeltki tuttav iga vaatamisväärsusega pealinnas.

5.

Olen nüüd veetnud mõningaid vabu päevi Pavlovi perekonnas, käies mööda vaatamisväärsusi, elades nii-ütelda linnukese viisil, kes ei mõtle homsele.

Ent kuigi vahekord mu „kasuvanematega“ soodustaks edaspidiseidki võimalusi, ei võiks ma siiski jääda siia kauaks.

Nii seisan jällegi probleemi ees, mille pean lahendama ühe minuti jooksul: pean hetkel oskama otsustada, millised perevanemad valin endale.

Pole ma ju läbinägija ega hingeelutundja, kuna mu nõrgemaks küljeks osutub see, et usaldan liiga palju, ning inimesi pean paremaks kui nad on tõeliselt.

Rahvasuu kõneleb, et kui on juhtunud kaks halba, siis kolmaski olevat vältimatu. Ja tõesti on mu kolm esimest teenistuskohta olnud säärased, mis meelde tuletavad Hiiobi lugusid. Ehk seisan nüüd ometi pööripäeva eel?

Kuid silmitsedes kirju, mis olen saanud oma kuulutusele, tunnen, kuidas usk õnnesse lööb kõikuma, ning enesepilkega mõtlen:

— Eks vist ainult seal ole hea, kus meid ei ole...

Minu energiapuudust märkab härra Pavlov ja kõneleb:

— Noor inimene usub, et kesklinnas ja ainult

rikkais perekonnis võib leida hea koha — rikkus ju tõmbab. Kuid mõistlik oleks arvestada ka äärlinnaga, kus on teinekord hoopis paremaid suhteid. Seepärast pole vaja tormata kohe passi äraandmisega — sellega on aega küll. Enne vaja käia ja vaadata, kelle juurde võib jääda, kelle juurde mitte.

— Seni olen, paraku, ikka jäänud esimesele ettejuhtuvale kohale, mõtlen endamisi, kuna härra Pavlov kõneleb edasi:

— Kui inimene teid palgates räägib ebanormaalse häälega, mis ei ole sobiv tema loomule; kui ta, näiteks, räägib kaebav-oigavalt, siis tuleb mõista, et ta on surmani väsinud halbadest teenijaist. Aga... kes kõigis näeb halba, on kindlasti ise halb.

Mõtlen:

— Just nii kõneles minuga proua Annenkov.

— Ja kes räägib heakstehtud häälel — libitsevalt, ka sellest tuleb loobuda.

— Kuidas ta kõik teab, mõtlen, sest nii kõneles minuga Kleopatra Apollonovna.

— Alles sinna tuleb jääda, kus kõneleja koduselt lahke ja vaba, lõpetab härra Pavlov.

— Jah, niisugune oli mulle unustamatu proua Rumilski, aga seal ei olnud teenija heaolu tema määrata.

Andnud mulle õppetunni ning julgustanud, riietub härra Pavlov ametisseminekuks. Vaadates talle järele, tunnen, kuidas piiritult usaldan teda, nagu õilsamat sõpra, nagu isa.

Soovinud meile head päeva ja õnne, pöördub ta ukselt, sõnades:

— Kui vajatakse soovitust, siis minult võib selle saada. Nimetage neile ainult minu ametikoha kõnetraat, küll ma siis juba tean.

Tahaksin olla nüüd õpetatud egoist. Vähemalt peaksin hakkama arvestama oma tervist, mis nii lühikese teenistusaja kestes mitmeti avaldab juba läbipõlemise tunnuseid. Tervist aga läheb inimesele vaja kogu eluajaks.

Teen endale ülesandeks käia läbi kõik saadaolevad kohad, kuna loosina tõmmata kutsekirja on enese usaldamine pimeda juhuse hooleks. Nii siis algan esimesega ja lõpetan viimasega, kuna pärast alles otsustan, milline sobib.

Olen äärlinnas. Astun üles trepist. Kõlistan. Kuid teen seda põlastusega, sest juba ukse taha ulatub selle maja hingeelu-lõhna.

Mulle avab ukse lohaka välimusega juudinaine, valges haiglapõlles, millel verepritsmeid ja muud mustust. Sukad jalas nagu lõõtspillikortsud.

Hetke seisan, nagu tahaksin põgeneda, kuid ta küsib:

— Kas tulite hambaarsti juurde?

— Ei mitte, ma vist sain siit kutse lapsehoidjakohale.

— Teie kuulutasite, et oskate ka õmmelda?

— Jah.

— Ah nii, väga hea. Palun, astuge sisse. Mul on neli last, palka maksan kümme rubla kuus.

Jooksevadki seal kisades ringi räpased lapsed. Juba neid nähes on mul soov pesta oma käsi. Ning lausun:

— Ei, teie palk mulle ei sobi. — Ja kiiresti väljun, tundes isegi häbi, et esimeseks sattusin sellisesse mustusepessa. Olin naise põlle hõlmade vahelt näinud ka tema särki... seelikut tal polnudki seljas!

Rutates trammile, püüan vabaneda sellest jube-

dast pildist. Ent see ununeb alles siis, kui astun üles järgmisest trepist.

Helistamisele avab ukse ilmatu lihamägi: midagi punast, valget, higist ja lõkendavat... ruudulist, sopilist, kortsulist...

Jahmatusest ma isegi ei malda tervitada, kuni tema küsib:

— Kas soovite kokku saada preestrihärraga?

— Ma tulin koha pärast, otsite õmblejat, nagu kirjutasite minu kuulutusele.

— Ah-ah, see on väga kena, eks astuge sisse.

Saabun lilledega kaunistatud eeskotta, kus varnas ripub mitmevärvilisi rjässasid — preestrikuubi.

— Tahaksin, et õpetate mu tütrele saksa keelt ja õmbleksite, mis meile vaja, seletab proua, ise laskudes toolile istuma, ning küsib siis kuidagi norivalt:

— Aga kui kaua teie õmblete inglise bluusi?

Arvan tolles küsimuses peituvat selle maja psühholoogia kogu tema väiklusega. Seepärast vastan vaid lühidalt:

— Mina õmblen ruttu, aga võib olla neid, kes õmblevad veel rutem. Seepärast kardan ma, et ei suuda ehk teenida teie rahulolemist.

Ning väljun, et mitte süvendada tutvust paksu preestrinnaga ja pärast ei oleks loobumine valus.

Seejärele sõidan edasi, järgmisele kirjale viima oma vastust. Jõudnud tähendatud majani ja tõusnud kuuendale korrale, helisebki närviliselt kell minu sõrme vajutusest.

Peagi olen läbirääkimises noore daamiga, kes mulle küllalt meeldib. Sõbralikult kutsub ta mind mingisse kabineti-taolisse ruumi, kus istub, pakkudes tooli ka mulle.

Temal on vaid üksainus laps, nooruke, alles aas-

tane. Sellele vajaks ta hoidjat, kes oleks intelligentne ja väga, väga korralik.

Kuid meeldiv proua on paljunõudlik. Ta julgeb, näiteks, usutella, kas mul on ka armastus; kes on mu tuttavad, kellega läbi käin; kui sagedasti pühapäeviti soovin vabu tunde. Ta uurib mu päritolu; mu minevikku, mu tervislikku seisukorda...

Kuigi selline juurdlus avaldab mulle reaktiivset mõju, siiski püüan mõista seda ettevaatlikku ema ta väikese lapse suhtes, ning vastan kõigile küsimusile õiglaselt. Meie lepime kõigiti kokku, ja olen nõus tulema tema lapsehoidjaks. Siiski tahab ta veel soovitust mu endiselt teenistuskohalt, mispeale teatan talle härra Pavlovi kõnetraadi numbri.

Proua tõuseb. Samas laual on telefon, kustkaudu ta kõneleb.

Ent... paraku, mis see on? Selgesti kuulen härra Pavlovi häält, kuis ta laidab mind ja ütleb, et sellist inimest ei saa soovitada.

Ma otse põlen, kuid siiski ei usu kõrvu, sest ilma kuuldetoruta ja eemalt ei või see vist kosta õieti.

Kuid proua hääle järgi otsustades on see siiski õige. Sest temagi ei usu kõrvu ja, kuidagi kokkuvajununa, nõuab:

— Kuidas?.. Kuidas? Ah teie siis eitate, ei või soovitada..?

Muutunud ilmel paneb proua toru käest, lausudes:

— Teie endiselt kohalt öeldakse teie kohta väga halba. Seega ei või ma teid võtta oma lapse juurde. Palun, ehk loobute!

Seejärele avab ta ise mulle ukse, mis näib olevat rohkem kui väljaviskamine.

Veelgi ei suuda ma uskuda, et inimene, keda pi-

dasin enda kasuisaks, võis anda mulle sellise „soovituse“, et see võõras armuline proua peab paiskama mu välja, ilma et vähemalt ise võiksin endale avada uksegi.

Head päevagi ei tihka ma enam soovida, kuna ei usu, et see proua võiks mulle vastata heasoovlikkusega. Küllap oma südames ta ütleks: „mittehead päeva!“

Seepärast lahkun tummana, häbistatuna, vaade maas, samm arg.

Liikudes uulitsal, püüan saavutada seesmist tasakaalu, et vähemalt ei läigiks mu silmad pisarais, kui astun mõne proua ette, kellele jällegi ehk antakse soovitus minu väljaviskamiseks.

Ei, siin peab olema mingi eksitus: telefoninumber lihtsalt ei ole õige. Peaksin ehk ise kutsuma välja selle numbri ja pärima aru. Ent sõita kuhugi postkontorisse helistama läheks mul kalliks. Juba olengi sõitnud maha hulga raha, ajades taga tühja tuult, ühest linnaäärest teise, raisates päeva.

Küllalt kallis lõbu on selline kohaotsimine.

Trammi peatuspaigas seisatan, olles kahevahel: kas õige sõita kord koju kuulama, kuidas on lugu? Ent ligineb õhtu. Mul on veel kaks kutset, kuhu peaksin ruttama täna. Kui jätaksin homseks, siis on läinud nurja kogu mu seekordne kuulutus ja kulu, sest homseks on neil juba uusi kuulutusi, uusi inimesi.

Seepärast istun küll trammile ja sõidan, kuid hoopis teise linnaossa, kuhu on mul järgmine kutse.

Tund möödunud, astun jällegi üles ühest trepist. Eriti väsitavana tundub see, kuna südamel on raske ja lootusi vähe.

Kuid mu meeleolu paraneb märksa, kõneldes kõrgekasvulise daamiga, kes on „koduselt lahke ja vaba", nagu peab olema üks teenija-palkaja härra Pavlovi nõudel.

Ta erineb hoopis seninähtud daamidest, kuna temast hoovab mingit rahvalikku lihtsust ja elumõistmist. Kedagi ei ole ma siin kohanud niisugusena, peale proua Pavlovi.

See daam kutsub mu saali, pakub istet ning jutleb niipalju kui võib ainult see, kellel hinges pole klassivahesid.

See julgustab mindki, kisub vestlusse, ja ma söandan küsimusega viibata lahke proua seisusele.

Ta naeratab ja seletab:

— Meie oleme äriinimesi. Minu mehel on apteek ja neli suuremat rohu-värvi depood. Üle kaheksakümne palgalise on meil ainult ärides, arvamata siis veel kodu.

— Ehk ometi olen viimaks leidnud selle õige koha, millist seni olen asjatult otsinud! ohkab minu sees, kuna sõnad mu suust tulevad kuuldavale kuidagi liiga heledaina, et mullegi on võõras nende kõla.

Ma ei suuda varjata oma erutust, sest mul tuleb meelde, et minu minema asutades tuleb kõne alla ka soovitus. Ning kui juhataksin jälle pöörduma härra Pavlovi poole, võiks ju korduda samane lugu, et veel kord lendaksin ülalt alla.

Seepärast püüan olla viisakas, samal ajal sepitse-

des kavalust: hakkan otsima ridiküllis, olles ise vastusevalmis, et kui küsitakse soovitust, siis ütleksin:

— Seda ma otsingi, ent küllap olen kaotanud selle, või unustanud koju.

Daam märkab minu erutust ja küsib, et kas olen midagi kaotanud.

— Ei tea... ma... ma otsin oma passi... aga siin see ongi. — Seega ulatan paberi prouale. Sest siia just tahaksin tulla teenima, kuigi mul üks koht veel vaatamata.

— Oo, imestub daam, — teie kohe mäletate, et passi on vaja registreerimiseks, kuna oleksin selle unustanud. Mina olen küll üks hellik, naerab ta, — et mulle juhtuvad niisugused inimesed, kes minu eestki kõike peavad meeles.

Proua tõuseb püsti, tulles koos minuga eeskotta, kus sõnab:

— Nii siis, preili, ootan teid homme ja avaldan lootust, et teie olles minu lastehoidjaks me mõistame teineteist.

Ta annab mulle kätt jumalagajätuks ja kõneleb:

— Mina otsustan inimeste üle nende välimuse ja esimese mulje järgi. Ja kui ma kedagi usaldan, siis usaldan piiritult, kuni ta ei ole millegagi veennud mind vastupidises.

Selles ütluses oleks nagu noomimist ja hoiatust, kuna ta sõbralikult surub mu kätt ning lisab:

— Sooviksin väga, preili, et meie teineteises ei pettuks.

Nüüd on kodu see, kuhu ma ruttan; kodu on tänaste üllatuste viimne vaatus. Ma isegi ei saa anduda rõõmule uue koha pärast, kuni ei ole lahenenud selle „soovituse“ küsimus.

Vaevu jõudnud viimasele trepikäänakule, avaneb uks ja lävele ilmuvad mu mõlemad sõbrad, suud-silmad täis uudishimu minu tulemusist.

Millelegi ei jõua ma veel vastata, kui näen härra Pavlovi iroonitsevat nägu, kuna ta küsib:

— Noh, kuidas lõppes selle teutoonlasega?

— Ma... ei mõista, mis teutoonlasega? küsin, seisatades trepil arusaamatuses.

— Eks ikka sama kangekeelsega, kes helistas mulle ja kellele pidin andma paraja „soovituse“.

Ma otse tulbastun, isegi jalad ei taha mind enam kanda. Või siis ikkagi härra Pavlov lavastas mulle säärase ebamugava situatsiooni? Ja kuis ta ise veel naerab! Ei puudu palju, et kisendaksin:

— Olete nurjatu oma „soovitusega“!

Kuid vaadates minule, järsku ta katkestab naeru, jookseb trepile, haarab mu käevangu ja kurjustab:

— Vitsu oleks vaja sellisele kohaotsijale! Siis inimesel ei ole niipalju taipu, et oskaks vaadata, kellega tal tegemist! Juba metsinimesed tunnevad oma suguharusid keelemurdeist, aga saksa koolis hariduse saanud tütarlaps ei märka, et viib oma naha saksa turule! Teate, need on ju inimesesööjad...

Oleme jõudnud eeskotta, kus mind kooritakse üliriideist. Siin pilkab härra Pavlov edasi, mind kiusates:

— Ja mis seal siis puudub, kui see saksa proua

palkab siin endale „teenija“, ent saadab ta kuhugi edasi, kus temast tehakse sinke.

— Ära aja niisugust võllanalja, räägi ikka asjalikult! manitseb teda proua ja seletab siis mulle:

— Sakslaste jalgealune siin on ju nüüd — sõja puhul — tuline: kui paljusid tabab väljasaatmine..! Seepärast ei ole hea segada ega siduda end nendega. Seda püüa pidada meeles ja mõista. Samal põhjusel mu mees öelnudki täna, kuuldes telefonil kanget saksa aktsenti, et ei võivat soovitada... kuna tal ju ei olnud enam muud abinõu sinu päästmiseks.

Oo, nüüd alles mõistan ma, et härra Pavlov salgab kas või oma tõe, et aga olla mulle kasulik, et veeretada mu teelt komistuskive. Ma ei suuda olla küllalt tänulik talle.

Kui ma järgmisel hommikul tervitades kätt annan oma uuele prouale, piilub kesktalvine päike just tema kuldseisse lokkidesse... ja ma märkan nende lainetuses, et need väga ilusad juuksed ei olegi mitte ehtsed: nende tüves paistab isegi pigimusta.

Nii siingi on lükatud oma muistselt aluselt üks väärikas tõde, et must on must. Tänapäeva tõde ilmneb meile asitõendusena, et must on valge.

Selline moodne tõde ei meeldi mulle, kuna minu tõetüüp tahab olla vanamoeline.

Kuid paratamatuses olen nüüd siiski teenija valgele daamile, keda keegi ei või nimetada mustaks.

Kui ma kõnelen prouaga, avaneb paraaduks ja kaks mustajuukselist kräsupäist poisikest tormab sisse. Proua tutvustab neid mulle oma lastena ja mind neile uue preilina. Samal ajal ilmub lävele härra, mitte kõige värskemas ülikonnas, levitades apteegilõhnu.

— Tervist, minu daamid! sõnab ta kummardudes.

Mõne sammuga on ta majaproua juures, võtab tema käe, familiaarselt suudeldes seda sõrmeotstele. Seejärele pöördub härra minu poole, käsi kõveras teretamisvalmis, kuna proua meid tutvustab, öeldes:

— Siin minu mees ja meie uus lastepreili Salme Krometi.

— Isaak Zablotski, sõnab härra, sõbralikult surudes mu kätt ja, kergelt seda raputades, lisab:

— Südamest soovin teile õnne teenimiseks uuel kohal.

Meid kutsutakse sööma.

Mulle näidatakse iste ühte laua otsa, vastamisi prouaga. Suurem poiss on iseseisev: ta võtab toitusid oma käega, kuna vähem istub ema läheduses. Nii pole mul lauas mingit muud tegemist kui vaid võtta vastu ja süüa, mida pakutakse.

Härra Zablotski on perekondlik ja sõbralik. Et kodustuksin, selleks ta kõnetab mind, küsides:

— Mis rahvusest te olete, preili? Nime järgi otsustada ma küll ei oskaks.

Kuuldes, et olen eestlane, ilmub ta näole rõõmus üllatus, kuna ta hüüab priskele toatüdrukule, kes parajasti pakub kalavormi:

— Anna, tutvuge oma kaasmaalasega! Vaadake, kuis hoolitseme teie eest, et te ei unustaks oma emakeelt. — Siis, pöördudes proua poole, lisab ta, naerumuige mängeldes oma ilusal tüübilisel juudinäol:

— Kuid, Ester, nüüd nad võivad meid vaeseid kas või ära müüa, kui hakkavad kõnelema.

— Kas müüte või, Anna? küsib proua, huulil järeletehtud hirmu, silmis nalja.

— Teiesugust kaupa ei müüda, arvab Anna, väljendudes vigases vene keeles. Sealjuures näen pere-

naise pilku täis sõbralikku naeratust puutuvat kokku teenija omaga.

Majahärral on tegemist oma poistega, kelle juures ta vist üliheas lugupidamises nende suure sõbrana. Ta ei suuda korraga vastata mõlemaile, kes valjusti kisades püüavad teineteisest üle rääkida. Ent siiski leidub tal aega ütelda ka mulle:

— Sööge, sööge, preili! Teate, meie majas ollakse hoolimatu: ei siin sunnita ega paluta. Seepärast olge ise kärmas kõike võtma, et te nälga ei jääks.

See lahkus hajutab veidi mu hämmastust, lohutab ehk pisut ka Anna siinolek, kuid ei lepita täiesti. Tõusnud söögilauast, väljub härra Zablotski, laskudes apteeki, mis sama maja alumisel korral.

— Ehk läheme meie nüüd pisut kõndima, võtame lapsed kaasa, arvab proua, asudes riietama üht poissi, kuna mina ajan palitu selga teisele. Seejärele riietume ka ise ning suundume Rahvaparki, kusjuures lapsed mõlemad tahavad hoida ema käest. Kuid varsti lahkub meist proua, jättes mind rändama oma poistega mööda lumiseid jalgteid.

Ärge aga niikaua väljas olge, et külm hakkab, või ära väsite, korraldab ta veel eemalt.

Lõuna on Zablotskite majas kell kuus, mil tuleb koju ka proua, kaks võõrast juudidaami kaasas. Need lõunastavad meiega, kusjuures mind neile esitellakse nagu uut perekonnaliiget.

Hiljem osutun ma töötuks, sest lapsed siin ei tegele põrmugi hoidjaga: nad viibivad vaid ema juures, kes oma külalistega on siirdunud saali.

Oma nõutuses teen juttu Annaga, kes katab teelauda õhtuks. Kõnelen temaga eesti keelt, mida ma pole pika aasta vältel kordagi saanud rääkida.

— Neiu Anna, kas kaua juba teenite selles majas?

— Juba neljas aasta, näe, vanaks olen läinud siin, vastab Anna, vanaduse all vististi mõteldes oma liigpriskust.

— Aga miks just siin teenite? küsin imestununa.

— Ei tea, kus see parem on, arvab Anna. — Nad ju kenad inimesed... Ainult mul on raske, sest käib väga palju külalisi, ära väsitavad. — Ta vaatab siis minule, lisades:

— Ega teile küll need külalised midagi tähenda, aga eks teil ole jälle omad raskused...

— Millised siis? küsin põnevusega.

— Ükski teenistus pole kerge, ohkab Anna. — Eks teie näe ise, kui elate siin. Aga ehk olete osav...

Mulle tundub selles vastuses põiklemist, ning mu süda otse hangub hirmust, seepärast astun talle lähemale, paludes:

— Neiu Anna, kas võiksite ütelda mulle vähe täpsemalt?

Ega ma pole tahtnudki salata, sõnab Anna naeratades, — aga ma ütlen niisama, et mina küll ei tule lastega toime, nendega on ikka väga tüütav.

— Ah, teie kõnelete lapsi! ütlen kergendusega, sest nendega olen ma mujal ikka hästi läbi saanud.

Samal ajal kostab saalist viiulihäälestamist, ning varsti algab mäng, klaveri saadetuna.

Härra Zablotski jookseb mööda tube, otsides mind, et ma ei eemalduks, vaid võtaksin osa nende kodusest koosviibimisest. Ja kuigi ma meelsasti põgeneksin, ei saa ma vastu panna viisakusele: istun saali kuulajana.

Kes teab, ehk selles peitubki too võti, miska võetakse lahti südameuks, sest esmakordselt näen naist ja pealegi veel juudinaist, kes viiuldab mu silmi pisaraid.

Oo, kuis võib ta mind kütta soojaks oma mänguga, nii soojaks, et ununeb igasugune rahvus, ununeb iga välimus.

Pärast õhtust teed asutab proua jalutama, ühtlasi saatma oma külalisi, kuna härra läheb apteeki.

Eeskojast tuleb proua tagasi, juba riietatuna, ja sõnades mulle:

— Kui poisid on läinud magama, ärge siis tundke igavust võõras kohas. Olete lugemishimuline, võite võtta raamatuid, tulge, ma näitan.

Nende sõnadega siirdub ta väikesse kabinetti, kus raamatukapp.

— Valige, mida soovite, ja lugege. Ainult, palun mitte kellelegi edasi anda, sest siis võib raamatuid minna kaotsi.

Uksel pöördub juudiproua veel kord, öeldes:

— Võite ju mõnikord õhtuti ka välja minna, ega mina tohi vangistada teie noorust.

Vastuseks kogelen tänu, ning, jäänud üksi, võitlen pisaratega sellise headuse pärast. Mõtlen, kust olen ma tulnud ja kuhu sattunud. Vist samuti tunneb end sunnitööline, kes vabastatud raudadest: kui ta ei tunne enam pakku jalus, siis nutab... Istudes lauas valge taldriku ja hõbelusika ees, leinab ta oma räpast vangikaussi ja rüüpamist üle selle veere.

Mil nii mõtlen, kuulen kärmeid samme: lävele ilmub Anna, kes teatab:

— Välisuksel on daam, kes küsib preili Krometit. Kas ehk teie olete?

— Mina olen küll Krometi, vastan, hüppan toolilt

ja ruttan vaatama, kas ehk ei ole proua Pavlov, keda ma praegusel hetkel kõige enam vajaksin.

Ja tõesti! Seal seisabki mu hea „kasuema“. Ta ilmes on põnevust, kui sõnab:

— Ei leidnud rahu, pidin tulema, et kuulda, kuis on su uue kohaga. Kas saad ehk tulla veidikene jalutama?

— Seda ma küll ei söanda ilma loata, sest proua väljus koos oma külalistega. Aga kas teate: midagi hirmsat siiski on juhtunud — olen sattunud juutide juurde!

Proua Pavlov seisab hetke mõttes, siis ütleb imestununa:

— Kas see siis ennem näha ei olnud? Juudid on ju mustajuukselised.

— Aga see siin on siiski päris valge, on värvitud.

— Nojah, nõustub tema, naeratades, — eks nad hoia ka oma nahka. Näe ärideski: ise poevad varjule, kuna muulasist teenijaid kauplevad, sest ajad on ärevad.

— Ja mis ma nüüd peaksin tegema? Kas lahkuma siit?

— Ainult rahvusküsimuse pärast küll ei maksaks teenistuskohta põlata, nii kitsas ei tohiks arenenud inimene olla, kes sa ju olema peaksid, arvab proua Pavlov, toetudes trepi käsipuule. — Kui sul muidu siin sobib, siis on see sulle võimalus süüvida veel ühte uude maailma, kus nii mõndagi tähelepanuväärset.

— On ju nüüdsel ajal palju neid, kes ei avalda enam mingit juudilikkust, lisandab proua Pavlov. — Kes on maitsnud Lääne-Euroopa kultuuripuust, neile enamasti on Moosese vali käsuõpetus vaid vananenud traditsioon. Sealihagi on leidnud juurdepääsu nende

lauale ja muistse sabati on asendanud puhkuseks meie pühapäev.

— Nii on ka siin, Zablotskite juures, ütlen seepeale mina. — Ent mis teeb nad siiski juutideks?

Proua Pavlov naeratab kuidagi iseteadvalt ja sõnab:

— See, mis neid eraldab, on nende kinnipidamine põlistest traditsioonidest, oma usust ja maailmavaatest.

— Nii siis teie kiidate juute? küsin mina osalt nagu pettununa.

— Ei, kiita ei ole mul siin midagi, väidab proua Pavlov. — Ütlen vaid, et juudi rahvust kannavad küllalt suured voorused. Põlata ei võiks neid, nagu tehakse vaimselt arenematuis ringkonnis. Sageli ei küüni me neid arvustamagi oma vaimses ükskõiksuses, oma kristlikult ülespuhutud moraalis. Juudid on eakamaid kultuurrahvaid, ent pole märgata nende vanadusnõrkusse hääbumist — väljasuremist. Juut armastab elu, hindab maisi rikkusi, hüvesid, usub evolutsiooni.

Proua Pavlov naeratab mõrult, lisades:

— Meid aga on aastasadu talutanud see lihasuretav, melanhoolne usuline fanatism surma poole...

Proua Pavlovi seletus tundub mulle kuidagi nagu noomimisena. Seepärast mina, kes olen lootnud kunagi areneda temani, kel julgust olla vaba mõtteis, iseseisev suhtumisis, ei tihka suudki lahti teha. Ning kui ta lahkub, siis imestun vaid endamisi, millise ürgolendina olen liikunud arenenud ümbruses, kus näib olevat raugematut tahet minust kasvatada eluküpse inimest.

Hämmastuses olen hommikul, mil poisid, hüpates voodikesist öösärkides ning palja jalu, panevad

jooksma suure kisa ja kilkamisega, suundudes magamistuppa, kus küll proua üksi kauemini maitseb und, kuna härra juba kella seitsme aegu ja isegi veel varem laskub apteeki.

Jooksen lastele järele, olles hirmul, et nüüd kohe saan valju märkuse säärase hooletuse pärast. Aga minu seistes lävel, ehmunud silmis küsiv pilk, ütleb juudiproua vabandades:

— Nad tahavad veidikese ka mammi juures olla...

Ning poevadki nad ema kaissu, kus ta tundide kaupa nendega vestleb ja vallatleb.

Olen imestusest otse tummunud, sest veel ei ole ma näinud, et niiviisi hullatakse lastega. Ülimusmajade palsameeritud elus liiguvad lapsedki nagu muumiad. Sõnatu aukartusega tohivad nad vaid suudelda ema kätt.

Nädalaid pean enne harjuma, kui julgen või oskan kasutada neid hüvesid, mida pakub see äriinimeste maja, kus nagu ei olegi seisuste seinu, kus kõigil ees rõõmsad näod, sest keegi pole siin põdur ega uhkusest hull. Pererahvas ei eralda ennast: ei tee enesest mingit kättesaamatut kõrgustelooma, ei nõua ka teenijailt maasroomamist.

Korter neil peale kõrvalruumide kõigest kuuetoaline, kerget modernset mööblit pisut liiga täis. Pole neil kalleid antiik-esemeid. Kuid siiski nii puhas, hele ja kodune.

Peale Anna on veel vanem inimene Arina, kes talitab köögis. Arina mäletab isegi seda aega, mil Zablotskite noorpaar tuli pulmareisult.

Teenijaile kokku on puhas väike tuba, kus peale korralikkude voodite ka laud, toole, riidekapp ja akende ees kardinad. Elekter valgustab siin majas kõiki ruume ja elanikke ühtlasi.

Lastetuba, kus magan ka mina, on lihtsa valge mööbliga mugav nurgake vastu päikest.

Õhtuti laste magades soovitab mulle proua siiski viibida mujal, kas saalis või söögitoas lugedes või kirjutades. Aga kui soovin endale midagi õmmelda, siis koridorisopis, kus on jalaga õmblusmasin ja selle kohal laest rippuv elektrilamp. Ei siin ole mul mingit sukanõelumist ega pesulappimist — säärast ala ei tunta siinses majapidamises.

— Mida siis peavad tegema vabrikud, kui meie hakkame kaltsusid korjama, arvab juudiproua, heites kõrvale kõik kulunu.

Ent sellelegi leidub tarvitajaid, sest aeg-ajalt käib siia kehvi juudinaisi, saades kaasa kompse peetud riiete ja pesuga.

Ent siinses hüvedekarikas ei puudu ka omajagu mõrudust, mis algul kipub mu viima kitsikusse. Sest siin pole kaugeltki nii kerge tulla toime lastega, kui olen harjunud seni, mil elasin nendega täiesti äralõigatuna, ainult neile määratud ruumides. See oli meie oma maailm, kuhu keegi end ei seganud.

Siinne kasvatusmeetod erineb seninähtuist põhjalikult. Ja see ongi, mida mainis Anna. Lisaks kuulen veel, et sellepärast on siin lastepreilisid vahetunud tihti.

Annale on lausa kannatuseks need pühapäevad, mil mina saan vabadusse. Ta on alati tusane, et peab lastega väljas käima, kui proual endal selleks puudub aeg, ja kodus nendega teotsema.

Väljas jalutades on need poisipõngerjad ju vägagi viisakad ja taltsad. Aga kodus ei ole nad mitte ainult sõnakuulmatud, vaid enne kõike tervisest ja energiast ülekeevad õhuakrobaadid. Neid tuleb hommikuti, pärast „olengut“ ema juures, sageli püüda...

ja alles siis, lukustatud ukse taga, saab neid pesta ja riietada. Ja hiljem seda hullamist, huikamist, kilkamist, igasugust vallatust, mida pean kaasa tegema!

Päeval, kui proua on kodus, keerlevad lapsed aiva tema ümber, tassides kõikjale oma mängatseid. Proua võtab seda loomuliku nähtusena. Minul aga ei ole siis mingit ametit, ning ma ei tea, kuidas suhtub tema sellesse ulaelusse. Kuid pikapeale harjun, kodunen, sest proua Zablotskil pole mingit töömaaniat, ei enese ega teiste suhtes. Aegamööda tekib mul oma perenaisega midagi sõprusetaolist: laste mängides võime meie vestelda maast ja ilmast. Ka ei vaeva mind mingi piinlikkus, kui lehitsen tema nädala- ja kuukirju, kohalikke või välismaisi, vaadeldes pilte, süvenedes lugemisse.

Kindlat kodust keelt siin majas nagu polegi, ei vanemate, laste ega külaliste vahel. Hästi kõlab siin vene keel — kultuuriliselt, kirjanduslikult. Ent tujuti kõneldakse saksa keelt, ehtses Berliini murrakus. Seega lastele keeleõpetamise suhtes pole mul vajadust end pingutada liigseks kõnelemiseks.

Muide on proua Zablotski vägagi hellitatud juudiproua. Tal on, kuhu minna, on, kellel tulla tema juurde.

Samal ajal on ta mees uppunud töösse, olles oma ärides kõikjal ise juhtivaks jõuks. Nagu vägisi lahtirebituna sellest, ilmub ta õhtuti koju laialisse tutvusringkonda, sugulaste seltsi, keda hingestab naine.

Nagu erineb Zablotskite perekond minu eelmisist leivavanemaist suhtumises palgalisisse, samuti erinevad ka nende külalised. Lodevaid päevavargaid, aferiste, parasiitmajasõpru, igasuguseid ulaelu harrastajaid, kelle patud kirjutatud nende otsmikule, asendavad siin kunstiinimesed.

Kuna proua Zablotski õde on nimekaid viiulikunstnikke, siis vististi tema kaudu on siinsed külastajad enamasti muusikamaailmast, ja need ei kuulu juudirahvusse kaugeltki kõik. Rahvus nagu ei mängikski siin mingit osa — nähtavasti sobib sõprus hingelisest kooskõlast.

Pole harvad juhtumid, mil kirevat publikut istub teeklaasi juures üle söögitoa ulatuva laua pikkuselt. Ja säärast sädelevat vaimuteravust, millega osatakse üksteisele nii omapäraselt saata heatahtlikke pilkenooli, neid sama osavasti tagasi lüües; säärast žongleerimist kuulen esmakordselt siin. Lõbusat vaba naeru, rabavaid nalju, anekdoote... Kuid sealjuures siiski nii palju hingelist puhtust, karsket voorust, vaba kahemõttelisest rõvedusest, nilbusest.

Aja jooksul tõuseb Zablotskite autoriteet minu silmis. Sest nii maitsekas, nii puhas, vaimukas, kokkuhoidlik, nii elutark tahaksin ka ise olla.

Elades selles majas naudin rahu, suurt usaldust ja pikapeale kaotan hirmu homse eest. Seetõttu leidub mul mahti lasta end kaasa kiskuda päevasündmusist.

Möödumas on jälle kord kuldjumeline sügis. Päev-päevalt enam raagu jäävad puud, kuna lillede leegitsevast orgiast on järel vaid vettinud varemeid. Sest muld pärib endale kõik selle, mis on siin pillavalt õilmitsenud üürikese suve.

Hommiku-hämaruses ootan jaamaesisel kodumaalt tulevat rongi. Avardub udupõu, vedur paisub esile. Ning viivu hiljem ripun Heino kaelas.

— Vennake, kallis vennake!..

Kuis on ta kasvanud! Nurgeline ja leidlikkusetu, nagu häbenedes oma pikki, alles arenematuid liik-

meid, süüdlane naeratus lapselikul näol, süleleb ta mind kohmakalt:

— Õeke, kallis õeke!..

Ning meie sõidame sadama suunas, sest Kroonlinna Merekooli astub Heino ja ta sõber Sassi, kes on temaga kaasas.

Tuhat küsimust kibeleb mul keelel, aga ainult vähesed neist suudan esitada. Lepin sellega, et ometi näengi Heinot. Näen temas kallist kodu, lapsepõlve. Olen korrakski oma venna õde; olen sugulane kellegagi siin miljonite seas võhivõõrsil.

Nagu kodutud, pesast väljakukkunud linnupojad seisame sadamasillal: mul pole, kus võtta vastu kallist külalist. Külastame vaid teineteist soojade pilkudega, ei malda kätt käest lahti lasta, mil ta asub laevale, et laineteturjad ta kannaksid kaugele.

— Ela hästi vennake! Üle lahe näen Kroonlinna siluette — näen seal sind. Olgu sul võõrsil kodusem... ja elu algus kergem, kui oli see minul!

Heino läbisõit on äratanud minus suuri igatsusi selle järele, mis mitte ei oleks võõras ning ametlik. Seepärast, vaatamata varasele tunnile, siirdun Pavlovi perekonda, kus kõik on nii vaba, kodune, kallis.

— Kui hea, et sa just nüüd tuled, hüüab proua Pavlov, avanud mulle ukse. — Oleksin pidanud täna tulema sind otsima, sest meil on tähtsaid uudiseid Salmele.

— Kas häid või halbu? küsin põnevusega.

— Halb on vanadele, noortele aga aiva head.

— Siis seletage! palun.

— Mis seal seletada, kõneleb härra Pavlov, rutates mulle vastu. — Ütleme lühidalt, et paneme Salme kantseleisse teenima. Küllalt juba on ta potitanud härraste lapsi.

Ma otse tummun, kuna ei tea, kas rõõmustuda või kurvastuda säärase uudise üle — mul ju hea teenistuskoht.

— See on vaid täna veel nii, arvab härra Pavlov. — Aga mis saab homme, seda ei või meie teada. Homme ehk polegi enam härraseid. Seepärast peab aegsasti kindlustama oma seisukohta, et mitte abituna jääda eluvoolu jalgu. Juba annab end tunda meestepuudus — sõda pärib neid hulgana endale. Trammidele tekib naiskonduktoreid, kontoreisse naisametnikke.

— Kerge koht, lisab härra Pavlov, — arhivaari abiliseks Põllunduse ja Riigivarade ministeeriumis. Ma juba astusin samme, et poetada Salme sinna. Kuigi seal suurt pole õppida, aga kantselei õhku ja vaimu on küllalt alguseks.

— Kas arvate, et just pean omandama seda vaimu? küsin.

— Ei tee viga, kui inimene kõike õpib, sest mida mitmekülgsem areng, seda rohkem šansse võidule... elulahinguväljal.

Nüüd võtab sõna proua Pavlov, kõneldes:

— Noor inimene peab olema praegusel hetkel kõige vastu valmis. Sest aiva levib kuuldusi reetmisest ja äramüümisest väeliinil. Kõneldakse meelierutavaid lugusid saksa naisest Vene troonil... Ka ei tõsta trooni autoriteeti Rasputin. Nii ei või midagi teada, mis murrangud siin võivad toimuda.

Proua Pavlovi kõneldes mõtlen sellele, kuidas minagi olen kuulnud, et tsaarinna — see saksa Alice seal Vene troonil — olevat traadita telegraafi kaudu ühenduses saksa Villemiga. Kuidas tsaarinna koos oma häbi-armukese Rasputiniga avastavat vene sõjakavalused, mispärast meie alatised kaotused frondil

arvatakse nende süüks. Kuna need kuuldused võivad lendu lastud olla praeguse korra vastaste poolt, siis küsin:

— Aga kuidas usute teie? Proua seletab:

— Mina usun: pettunud vene patrioot ei soovi teada, et kroonitud Alice on siiski tema tõsine Aleksandra Feodorovna. Ta on naine nagu iga teine, kes, abiellunud, on luu oma mehe luust, liha tema lihast. Usun, et tsaarinna elab ja palvetab ainult Venemaa eest.

Veidi hiljem jätkab proua Pavlov:

— Kus oleks küll usundeid nii palju ja usk nii suures aus kui Venes? Või kus oleks neil loendamatuil kirikuil veel nii palju võimu kui just siin? Ainult siin võivad mulistada räpaste munkade leegionid arvurikkais kloostreis. Oma „imettegevate ikoonidega“ ja „pühade jäänustega“ nad võivad uputada mitte ainult pimedaid massimiljoneid, vaid ka arenenud inimesi oma mülkasse. Või kus oleks veel üks maa, kus saaksid säärase jumaldamise osalisiks need pühad „isakesed“, „vennakesed“ või „jumalamehed“, keda nagu sabatähti ilmub — ei tea kust või kuhu — vene usufanatismi horisondile? Miljonid on uskunud nende imettegevasse võimu. Neid on olnud palverännakute sihtjaamadeks, neid on lahkusundite nurgakivideks. Või kui sellise rahva ja riigi kroonikandja satub mingi „vennakese“ mõju alla, siis ei andestata seda temale teps mitte.

Pea täis kihavaid mõtteid, kuid ka üllatavaid avarusi, sõidan koju. Veel samal päeval kannan ette oma uusi võimalusi proua Zablotskile, kuna tean, et tema pole kitsarinnaline kodanlusdaam, kes mõtleb vaid endale ja oma maja rahule.

Peagi on ta minu kavadest teatanud ka oma mehele, kes kõneleb lõunalauas:

— Jah... ajad on ärevad. Sõda venib nähtavasti pikale. Lähemad päevad meil upuvad tumeduses. Seepärast, kui leiate endale iseseisva teenistuse, soovime teile südamest õnne!

— Ärge jääge võõraks, vaid külastage meid mõnikord. Olen huvitatud teie edaspidisest saatusest, sõnab juudiproua, kui juba järgmisel päeval lahkun nende majast, kuna uuele tööpõllule pean ilmuma ajaviitmata.

Põllunduse ja Riigivarade ministeerium, samuti kui kõik teisedki riiklikud asutised, on sõja päevil nagu mingiks kilbiks sõjahirmulisile.

Ent kuigi kõrgemad ametnikud ning juhtivad jõud loetakse tegev-armees töötavaiks, siiski otsib sõda ohvreid kõikjalt ning kutsub siitki ära mehi vähemtähtsailt kohtadelt, millised nüüd täidetakse naistega.

Ma pole küll suur isiklike huvide inimene ja teise surma ei võta ma kunagi endale eluna. Siiski juubeldab süda mu sees, et minust kui endisest lastehoidjast üle öö on saanud vaba daam, ametnik, kes saab palka riigilt.

Tööd kui niisugust ministeeriumis õigupoolest ei ole.

Vaevu veel immitseb siin elu, samuti kui ka muis riiklikes asutisis — välja arvatud ehk Sõjaministeerium — ning päev-päevalt ähvardab soikuda hoopis.

Tõsi küll, lakkamata luuakse siin mingisuguseid

maaparanduskavasid, valmistatakse ette nivelleerimistöid. Kuid kõik need kavad jäävadki kavadeks, millest ei usutagi, et keegi kunagi teostaks need.

Kuna mul nüüd kõik õhtupoolikud on vabad, alates juba poolest päevast, siis, härra Pavlovi pealekäimisel, astun end täiendama kursustele, kus õpetatakse kõiki kantseleitarkusi, alates kahekordse raamatupidamisega, lõpetades korrespondeerimisega ning arvelaual ja kirjutusmasinal klõbistamisega.

Oma loomu kohaselt andun õppimisele täie innuga, unustades seltskonna ja kõik lõbustused. Ning, talv möödunud pinevaimas töös, võin nentida, et ma olen saavutanud häid tagajärgi. Neljakümnest õpilasest, kes kevadel sooritavad lõppeksami, on vaid kolm, kellele kursuste juhatus soovitab vastavad teenistuskohad. Nende hulgas olen ka mina.

Et ministeeriumis maksetav palk vastab vaid poolele sellest, mida tasuvad eraasutised, siis muidugi ei huvita mind enam ministeeriumi kümneprotsendiline elukalliduse-lisatasugi. Elukallidus on sõja kestes ometi tõusnud juba viiekümne protsendini.

Seepärast loobun kroonu leivast ja võtan vastu kursuste juhatuse poolt soovitatud koha — määrdeõlide-tehase kontorisse raamatupidaja abiliseks.

Raamatupidaja osutub küll pahuraks vanameheks, aga või minul vaja sellest hoolida. Minu asi on töö juures olla hoolas, milline iseloomujoon minus ei ole ju mitte hävinud, kuigi olen aeg-ajalt pidanud patustama sellise hea omadusega.

Kauge vahemaa mu „kasuvanemate“ ja töökoha vahel sunnib mind mõtlema ka uuele kodule. Algul küll proua Pavlov vaidleb korterivahetamise vastu. Ent nähes minu varajast ülestõusu ja kolmel trammil

sõitmist, nõustub ta sellega ning isegi on abiks mulle uue korteri otsimisel.

Leian selle viimaks niinimetatud „tuhandete tubade majas“.

Siin elutseb sama palju rahvast kui mõnes väikeses linnas. Kuis neid siit hommikuti väljub trepitäielt, laskudes alla uulitsale, kus linn nad neelab. Kõik võimalikud kutsealad, mitmed sajad töökohad ootavad neid. Ja ühisest majast, ühisest uksest väljub inimesi, kes üksteist ei tunne, ei tervita, kuigi ehk aastaid või koguni oma ea asuksid samas majas.

Nii elan ja liigun siin minagi, kasutades kõiki hüvesid, mida pakub see hiigel-üürimaja.

Asun omas toas nii eraldatuna, nii üksikuna, et olen nagu paadis keset vaikivat ulgumerd: kas püsin ma pealvee või vajun ma, selle vastu jääb ükskõikseks kogu selle maja täis südameid.

Oo, linn on siiski külm, on kalk oma rühmamises, oma egoismi-rahus. Elu kõik on kunstlik, inimene nagu hingetu masinavärk.

6.

Saladuslikul viisil on kadunud mu kalliste sõprade — Pavlovite paar. Juhmina seisan nende rüüstatud kodu lävel, ei tohi kelleltki küsida, ei söanda.

— Palju ärge rääkige, või saadetakse teid sama teed, „kuhu Makar ei ajanud vasikaid..."

Nii seletab hooviväravas kojamees, ainus inimene, kellelt pärin, ning saan need enam kui puudulikud andmed.

Ehmatuses jaladki ei taha mind kanda, ning meenub mulle, nagu hakkaksid aja verised sõrmed vähehaaval näppima ka minu kallal, kes ma seni olen seisnud kõrval ja keda ei küündinud puutuma ükski ling. Ning ma pean veelgi imestama, kuis nagu mingi võimas käsi juhib mind.

Sest olid päevad, mil ta saatis mu Pavlovi perekonda, kus oli mul koduke kaua nii kallis kasuvanemate hoole all. Ning jälle saabusid päevad, mil ta mu kandis hädaohust eemale. Sest oleksin ma elanud siin sel kurjal tunnil, mil vägivald haaras need kallid inimesed, kes ehk viimsel eluhetkel armastusega mõtlesid minule, kes teab, kas mitte ei oleks käinud ma nendega ühist hukatusteed.

Aga kuis osutun korraga nüüd jubedalt üksi ja lagedal, ning katus puudub peal...

Nagu enesele teadmata olen sattunud lauljaks eesti laulukoori.

Juba nädalate eest on meil üüritud saal kontserdiks, ning ühel küünlakuu pühapäeval hakkab kogunema meid — lauljaid ja mängijaid — koos koorijuhiga, et enne rahva tulekut veel kord harjutada kokku orkestriga.

Mida meie oskaksime hoolida sellest, et kõneldakse suurest ärevusest linnas: rahvahulgad nõuavad leiba, mida ei tahtvat viimasel ajal jätkuda elanike rahuldamiseks. Kuidagi seletamatu ongi see, et Vene kui suur põllumajanduslik riik nälgib.

Elukallidus on võrratu, kuid sellega ehk veel võiks leppida, kuna jäetakse ostmata kõik see, mis käib üle kukru kaalu. Aga igapäevase leivata ometi ei osata läbi ajada. Ja seda on nii vähe, et tundide viisi tuleb seista „sabas" ja siiski jääda ilma. See peamiselt on, mis ärritab rahvast, tekitab rahutusi.

Töölisi valgub tänavaile. Liikumine kujuneb meeleavaldusiks. Peetakse miitinguid, kus süüdistatakse valitsust näljutamises. Oletatakse isegi provokatsiooni valitsuse poolt mingi sihi saavutamiseks.

Kogu linn on täis mitmesuguseid kuulujutte. Õhus nagu ripuks midagi väga tõsist ja kardetavat, millel seni aga puudub kindel kuju. Kõneldakse veriseist kokkupõrkeist politsei ning rahva vahel.

Kuid... seda vaid kõneldakse, sest suur on Peetrilinn — nagu põlises laanes kustub siin hääli. Ajalehed aga, need enamvähem usutavad tõsiolude tõlgitsejad, ei ilmu juba mõnda päeva. Kuna ka trammid on põgenenud parkidesse, mida ärevuste puhul on juhtunud küll ennemgi, siis on raskendatud liikle-

mine kauguste tõttu, ja ühes linnaosas võib olla suisa sõda, teises aga vaevu levib kuuldusi sellest.

Nii meiegi, sooritanud kõik ettevalmistused ammuoodatud kontsert-balliks, ootame, rind laulutulvil, silmad sädemeis.

Kõik asjad ei hargne nõnda, kui oli kavatsus: Sest helide asemel hakkab videviku laskudes linnast kostma kuulipildujate ragistamist, püsside paukumist.

Meie väike salgake — ehtinud end eelseisvaks peoks — nõutuses oodates kontserdipublikut, satub ärevusse. Ronime aknaile vaatama, jookseme alla treppidest.

Meile ilmneb mõistatuslikku: linn on täis hirmukihku, õudu. Kihutab autosid igasse suunda, sees eramehi kui ka sõdureid, näod kõledad ja mornid... vintpüsse sihtimisvalmis, ei tea kellele, kuhu. Õhk kumiseb paukudest, viledest, ehmatushuikeist...

Seisame tummunuina, silmis vaid küsimusi. Keegi ei tea, mida küll tähendab selline mürgel. Kas on vaenlane — teutoonlane — vallutanud linna? Või on hakanud mässama omad sõjaväed? Kelle vastu? Kelle eest?

Salkades tormab kuhugi sõjamehi, kasakaid. Kodanikke sõidab autodes, troskades. Põgenedes möödub rahvahulki.

Kuuleme kõnelust, kuis üks kasakas löönud möögaga ühele pristavile õlga. Teisalt seletatakse, et kasakas raiunud tema pea lõhki. Veel kõneldakse ka-

sakast, kes kaitstes rahvast löönud ühel politseinikul pea otsast, nii et see veerenud eemale nagu pall.

Kuis võib küll olla see, et kasakad — need ustavamad tsaaririigi teenrid — on rahva poolt? Kõik see on nii kuulmatult imelik.

Ning samas selgub meile korraga, et toimumata jääb tänane kontsert, sest läbi säärase segaduse, mis on valitsemas linnas, ei või koguneda peolisi, kuna lauljadki ei ole ilmunud kõik. Haaratuna üldisest ärevusest mõtleb igaüks veel vaid kodule, kuhu kiirustume.

Mõni tund möödunud, kuis kõik on linnas muutunud teiseks! Kogu elu oleks nagu korraga paiskunud tänavale. Kohati on nii suur tung, et võimatu on pääseda läbi.

Kõneldakse hulgast surnuist ning haavatuist, kes on langenud sõjaväelaste kuulidest. Teisal teatakse seletada, et laskjad olnud ümber riietatud politseinikud.

Kohati on sõjaväepatrullid tee kinni pannud. Eemalt kostab kogupauke: on ehk jälle laskmine rahva peale? Oo, milline metsik rahustamisviis: kaitsetu inimhulk nõuab leiba, ja nende peale avatakse tuli! Kuski olevat langenud nelisada inimest surnuina ning haavatuina; kuski kuuskümmend, kuski seitsekümmend!

Jooksen pikki vahemaid, teen ringkäike, otsides vaba teed edasipääsemiseks. Kuid suured on pealinna kaugused: tundide viisi tuleb liikuda mööda otsatuid uulitsaid.

Ah, mis teekond on küll see! Seda jooksmist, rabelemist, visklemist, enese peitmist uste taha, hooviväravate alla, majaseinte äärde, kui kuule vihiseb

liiga sagedaid. Paljud heidavad maha, tõusevad siis jälle, et põgeneda, kuid langevad tabatuina kuulidest.

Üle surnukehade, üle haavatute tuleb tuigerdada. Kuidagi ei oskagi end hoida, sest ei ole näha, kust väljub neid surmavaid sitikaid. Oleks nagu katuseilt või pööninguilt, aga kogu tee kustki ülalt kostab kuulipildujate ta-ta-ta.

Nii hullunud jooksul tallates koduteed, leian peagi enese üksinda. Kas on mu kaaslased, kellega mul oli ühine suund, jõudnud kaugele ette või jäänud maha, ei tea, sest igaüks on siin väljas vaid enda eest.

Kuid imelik, et ma ei tunne mingit hirmu. Isegi nagu midagi naljakat, nagu mingit mängu oleks selles pagemises, mil ümberringi tantsib surm. Ma vaid ruttan koju, kuna surma eest põgeneda ei ole suutnud veel keegi — kui tahab, siis tabab kõikjalt.

— Vist kujuneb nüüd küll revolutsiooniks, kuulen arvamisi rahva hulgast. — Suure vene tsaari troon on heidetud proovitulle.

Kas on see võimalik? Kas on lõõg täis? Kas ehk koidab nüüd see päev... see päev, millest on mõlgutanud meeled, aga sosistadagi ei tohtinud keegi.

Jõudnud koju, on aeg kaugelt üle kesköö. Avan akna: kuulipildujate ragin nagu võtaks üha hoogu — see ongi veel, mis kostab üle ööhämara linna.

Sel ööl vist paljud ei saa und: muljub hirm. Sest kõik ju oleneb sõjavägedest, nemad on tähtsaimaid tegelasi asja õnnestumises. Kui nad jäävad senisele valitsusele ustavaks, siis on see kõik jällegi vaid katse, nagu neid on ennegi olnud; on jällegi kaotus... ja siis... hoidku jumal!..

Hommik koitnud, väljun varakult, kuna mind kutsuvad teenistuskohused. Ruttan, et jalgsi jõuda kohale, sest näha pole ainustki trammi.

Kuid peagi selgub, et liiklemine on takistatud: püssimehi seisab läbikäikudes, sildade juures, jaamades, sulgedes teed.

— Aga lubage, sõbrad, mind ootab töö! püüan vaielda.

— Oo, preilike, minge aga koju magama, täna ei tehta tööd. Täna vihiseb mõõk, paugub kahur, sulab tina...

— Aga öelge, sõbrad, mida tähendab see? Millised on lahingu tulemused? püüan kavalusi küsida, et ometi kuulda midagi.

— Aeg selline, et lahing vaja enne võita seesmise vaenlasega, siis asume jälle välise kallale, seletab sõdalane, naeratades külmalt.

— Ah niimoodi! ehmun endamisi, kuna mõistan, et need siin on ju tsarismi väed, kes kaitsevad ikka veel vana korda.

Eemaldun, pöördudes koju, süda täis värinaid. Vastu ruttab mulle inimesi, kes kõik tahavad minna üle silla nagu minagi. Kõigil silmis sama küsimus, mis mul. Küsivad suud, küsivad käed, küsivad ebakindlad sammudki. Ainult puudub vastaja.

Üle pealinna on laotatud nagu saladuste linik. Kes teab, mis küll toimub selle all? Kelle käes on ametiasutised, kelle käes post, telegraaf, raudtee; kelle käes lõpuks on troon? Vastata sellele ei tea keegi, kõige vähem aga teab seda patrull-sõjaväelane oma vahipostil.

Nii tõotab tulla igav päev, mis võib venida oma teadmatuse põnevuses nagu aasta.

Aga... mõned tunnid möödunud, tormavad määratud rahvahulgad kõikjalt vabalt läbi, ükski võim ei suuda pidurdada neid.

Ja vaimustus on see, mis neid kannab; vaimustus imede imest, sest keskpäeva aegu saab teatavaks, et mitmed sõjaväeosad on ühinenud revolutsioonilise liikumisega. Ning lootus võidule kasvab veelgi; kasvab samavõrd, kui suureneb nende sõjaväesalkade arv, kes saadetuina juubeldavast rahvahulgast lehvivate punaste lippude ja muusika saatel sammuvad Tauria palee poole, avaldama oma meelt ning poolehoidu revolutsioonile. Juba kümme, juba kakskümmend, juba kakskümmend viis tuhat sõjaväelast läinud üle revolutsiooni poole! Ja Tauria palee rõdult ütlevad neile tervitusi ning julgustusi vabameelsemad Duuma liikmed. Sest kus või millal ka ei ole fikseerunud, aga ometi on korraga Tauria palee — see keisririigi närvikava keskus — osutunud vabadusliikumise koduks — revolutsiooni südameks ning ajuks.

Samal ajal on linn kohati nagu tõeline lahinguväli: suitseb mahapõletatud politseijaoskondade ahervaremeid, haigutab rüüstatud toiduainetekaupluste purustatud aknaid-uksi. Samas liigub vana korda kaitsvaid polkusid täiesti löögivalmis; spaleeridena seisab soldatite ahelikke. Mõned kasarmud, millest polgud on läinud üle revolutsioonile, seisavad piiratuina tsaari vägedest. Katusealuseilt üha täriseb kuulipildujaid.

Kuid arsenal ja padruniteladu on sattunud revolutsiooniliste sõjaväelaste valdusse. Siin on avatud kõik laod ning aidad, kus tulirelvadest ja laskemoonast jäävad ilma vaid need, kes ei juhtu olema lähe-

dal. Ah, kellel on siin aega mõtelda, et kes on kõik need saajad, või keda asuks vajaduse korral kaitsma see kõige mitmekesisem ja nii juhuslikult relvastatud rahvahulk. Ei siin ole muud kui võtke, võtke, kodanikud! Võitleme!.. Ning arsenali ette seame üles kahureid, et nende mürtsudes tervitada tsaariustavaid vägesid, kui peaks neid ilmuma.

Ja seda juubeldamist siis jälle, neid kuumi vaimustuskõnesid! Sest laieneb, laieneb revolutsioon! Kõik toimub korrapäraselt, iseenesest; kõik langeb loomulikult just nagu siis, kui aeg on täis... ja vili küps.

Sel hommikul, kui öö on muutunud veebruari viimseks päevaks. Issanda aastal üks tuhat üheksasada seitseteistkümmend, tõuseb päike heledana ning vaadates mu tuppa loob seinale pitsilisi varjusid. Siis aga, heitnud pilgu uulitsaile, ta nagu ehmuks inimeste veretöist ja kärmesti tõmbab palge viivuks pilveloori taha.

Ent tulekul on kevad, taevas kõrge, sinine. Põgenevad viimasedki pilvetombud ja kogu päeva paistab päike pimestavas sätenduses üle linna ja maa, üle helevalge lume.

Vaba on nüüd linn valvest, kadunud häbistatud vahid. Murruna on liiklevat rahvast täis kõnniteed ja laiad uulitsad, kuna trammid veel ei ole ilmunud hirmutama jalakäijaid oma rööbasrajalt.

Rinnul, kübarail punalindikesi, keeltel marseljees, kätes veretavaid lippe... õhus liuglevaid proklamatsioone — äratusi, kaasakutseid kõigile, kõigile!

On nagu sündinud suurim ime. Mis tõke oleks see, mida täna ei rõhuta eest; mis takistus, mida ei ületata; milline siht, mida ei saavutata?!

Täna on vanale korrale ustav veel vaid politsei, kes oma üliagaruses jätkab tegevust, mille tõttu veelgi keset võidulootusi, keset rõõmuhõiskeid langeb nii mõnigi — nüüd juba hoopis asjatu ohver — tabatuna nende salakavalaist kuulidest.

Kogu linn on korraga nagu muutnud ilme: see linn, mis elas hooletuses ja suurutses oma ehteis, on nüüd kui porriheidetud mõrsja, kel pole enam endist au. Ei ole näha enam tõldsõidukeid toredate sinivereliste viirastustega. Kuhu on küll pagenud suurnikud, julm-kõrgid käsutajad, uhked pagunitekandjad, sünnipärased suursundijad? Kadunud on kallid karusnahad ja karrased kasukad, samuti kui siidvoodrilised mundervormid.

Lainetava jõena voogab nüüd siin igapäevaseid harjaspäid, õpilaste pleekinud palituid, töörahva luitunud labasust. Linn on üle-öö muutunud proletariaadi näituseks, kus lentsib sõdureid ja madruseid kui päevaperemehi.

Üha uusi ja uusi sõjaväeosi liigub võimsais hulkades Tauria palee poole avaldama oma valmisolekut uue korra ja valitsuse toetamiseks. Sinna ruttavad demonstreerima oma poolehoidu aristokraatsemadki polgud ja sõjakoolid kogu koosseisus, punaste lippude lehvides. Võib ju küll olla, et nii mõnigi süda ei ole sammudega päri, kuid minnakse siiski, sest see peab ju sündima, peab, nagu mingis paratamatuses, ürgjõuliselt; see sünnib isegi nagu mingis ekstaasis. Ja rahvas tervitab, hõiskab. Sest on suur püha, on pidu, vaimustusest joobunud on õhk. Lastakse elada

revolutsioonil, uuestisündinud Venemaal... Ning iga tund lisab uusi võidumärke.

Üle selle üldise juubelduse kerkib aga sünge-paks suitsusammas lasuursinisesse kõrgusse, alla päikese kiirgava kulla: põleb ringkonnakohtu hiigelhoone. Põleb, ja ei ühtegi kustutajat! See on nagu sümbol kõige vana varisemisest: tuhaks muutub poliitiliste kuritegude ajalugu, hävivad revolutsioonimärtrite verejälgede aktid.

Hävivad kirjad ning dokumendid neist mustadest tõldadest, trellidega aknail, millised ajast-aega sõidutasid kohtu uste ette vange... ja ära viisid kongidesse eluajaks, surmaks, sunnitööle, -asumisele... Kõik see, mis jäädvustati mitte üksnes inimelu ja ühiskonna paiseist, pahedest, vaid ka ülekohtuselt valatud verest, jälgist vägivallast, omakohtust... põleb nüüd põrmuks.

Ja vabaneb vange... kolinal langeb ahelaid, kriiksub roostetunud riive... Vabastaja tahab olla vabanenud maa.

Millest kõik ei unistata rõõmujoovastuses, milliseid ei anta tõotusi! Õnn ju muudab inimese heldeks, südamest heaks. Vene, see suurte murrangute maa, elab üllatuste perioodi, mil igale saatustähtsale päevale järgneb veel tähtsam: iga tund avab uusi horisonte.

On kui tõestunud muinasjutt, sest korraga seisame fakti ees, millest ei tohtinud uneldagi mõned päevad tagasi ka kõige julgem unistaja: isevalitsus on sulanud, vajunud kokku iseenesest, nagu lumepall

kevadpäikeses; ta on kustunud nagu tuli soos, nagu miski, mida tõeliselt ei olnud. Ja revolutsioon on sooritanud hüppe nagu läbi aastasaja, kuid seda nii ootamatult, nagu mängeldes ja nii lühikese ajaga ning vähem veriselt kui ükski revolutsioon, millist mainib ajalugu.

Nüüd on tee lahti vabariigile, mille idee on juba suutnud juurduda, ning peab algama töö võidetud seisukohtade kindlustamiseks.

Veel kord ilmuvad kõik pealinna sõjaväeosad Tauria palee ette, ja nüüd selleks, et avaldada oma ustavust ning poolehoidu Ajutisele Valitsusele. Sinna ruttab ka seltskondlikke ja rahvuslikke organisatsioone punaste lippude ning muusikaga. Linn otse rõkkab hõiskeist ja rõõmust.

Punase lipu lehvides seirab silm uusi silmapiire, avastab avatlevaid kaugusi.

Kui vene rahvust on nüüd kihutamas mingi uue võimu hurm, mil Tauria palee on mingiks ülima joobumuse keskuseks, kus loidab slaavi fanaatilise hinge palanguid või voolab üle kõnerohket ekstaasi... siis meid — muulasi — ei kanna küll mitte truualamlus ega uue valitsuse võimupüüd, pigem vaid rahvaste enesemääramise õigus.

Eesti kiriku juurde kogunesime meie märtsikuu kahekümne kuuendal päeval. Siin reastume mitme versta pikkuseks rongkäiguks, paljude rahvuslike lippudega, orkestritega, laulukooriga ning liikumisjuhtidega eesotsas, siirdume Tauria palee poole. Sest täna on meie püha, meie suurpäev.

Nägematuina, väljapaistmatuina oleme siin elutsenud, seepärast seda imestamisväärsem on nüüd pealinlasile, et meid on nii hästi organiseeritud ja võimas hulk. Ei kuskil ole akent, palkonit, rõdu, kus ei kuhjuks uudishimulisi, kuna kahel pool uulitsaid müürina seisab rahvast, kes hüüetega meid tervitab, õnnitleb, julgustab. Loendamatult lehvib rätte, kübaraid, käsi... mil läbime tänavaid laulu ja muusika rõkates.

Näib, kui oleks kogu linn valgunud välja palistama meie rongkäigu teed, kuigi varakevadine päev on udune ja rõske. Sula on uuristanud talvepõhja, kevadveed tõstnud enda turjale Peetrilinna teede kaheksakandilised puupakud, et jala astudes nende vahelt pritsib vett ja lobjakat, porikirjastades sääri, sabu... leotades jalatseid.

Lahkesti avab meile uksed Tauria palee. Mõistagi, ei mahu sinna kõik see määratu hulk, kes sooritas manifestatsiooni. Ainult esiots — juhid, lauljad, mängijad — pääseb sisse, kuna muu osa jääb palee esisele tõuklema nii kaugele, kui ulatub nägema silm.

Kui öeldakse, et eesti rahvas on laulnud enese vabaks, siis see sõna tabab küll siingi märki. Kogu aja, mil sees peetakse tulisõnalisi kõnesid, ei vaiki väljas laul. Ning ka palee saalis kujuneb mingiks kontsert-miitinguks. Iga kõne vahele laulab meie segakoor oma isamaalisi laule ja marseljeesi.

Tauria palee suurused ei ignoreeri meid. Kahel käel nad tõotavad meile anda täieliku autonoomia, et võime rajada oma kodu föderatiivse vabariigina Suur-Vene varju ning kaitse all.

Elagu revolutsioon! Elagu vabadus! Elagu rahvaste enesemääramise õigus!

Oo, kui palju põnevust, kui palju ülevaid elamusi!

Tundub, nagu oleks taevas laskunud maale, kus võib veel ainult mõnutseda ja mäletada võitlusi, mis saavutasid võidu.

Möödunud nädalail on ajalugu rikastunud põnevaist episoodidest. Olen langenud ühest palangust teise, mil päevi vilksateles nagu kaugustähiseid tormavast kiirrongist.

Kuigi minuta ei oleks jäänud kukutamata mingi tsaarivalitsus, matmata revolutsiooni ohvrid, nõudmata autonoomia Eestile, siiski olen kõikjal ustavalt veerenud kaasa, nagu oleksin tähtsamaid rattaid asja õnnestumisel.

Aga enda isiku suhtes meenutab selline suuraskeldus rohutirtsu, kes, mängides teistele pilli, peab pärast ise nälgima.

Sellise mängurina tunnen end praegu, mil, jõudnud koju poliitiliselt jooksupäevalt, pean tutvuma sääraste labasustega, nagu seda on tühi kõht, surmaväsimus, läbiligunenud külmetavad jalad, kütmata tuba...

Ei ole ju revolutsioon suutnud luua veel ellu mingeid paremusi. Või kuidas võidakse nõudagi seda, sest on ju teada, kuidas noor vabadus on saanud peale muude halbuste päranduseks kurnava sõja ning lagunenud transpordi, mis ju kuidagi ei soodusta pealinna tühjade salvede täitmist, veel vähem siis soodustab kütteainete juurdevedu.

Kevad on murdnud küll talve selgroo, aga kaugeltki ei oleks liigne, kui mu toakeses mõnikord levitaksid soojust keskkütte radiaatorid. Need aga paraku

juba kuud paar kordagi ei ole sooritanud oma ülesannet.

Või teisest küljest vaadatuna: kui ei olekski meil kaks kolmandikku vedureid sõidukõlbmatud, kui ei ootaks üle poole vigaseid vaguneid remonti, siis ometi vähe suudaks meid abistada transport.

Sõda ju tuli karskusaatega, tuli endisele nii joomarohkele Venemaale üldise ja äkilise kainestumisega, sulgedes korraga kõik viinalaod, lõpetades igasuguse alkoholimüügi.

Kui linnades suri neid, kes ei suutnud üle öö muutuda täiskarsklasiks, siis maal ei jäänud joomised teps mitte joomata. Sest talumees hakkas ajama puskarit, millega rajas pinna leivavilja-hävitamisele.

Revolutsioon on küll murdnud keisririigi kahepäisel kotkal krooni... aga raha hind on seetõttu kahtlustäratavalt odav. Talumees aga ei taha seda odavat raha. Parem matab ta oma vilja ülejäägi maha, kui et müüks sunnihinnaga. Puskariajamine tasub ju ometi hoopis paremini.

Revolutsioon on linnade loominguid, ning maa tasub seda linnadele seega, et keeldub neile andmast igapäevast leiba — revolutsiooni raha ja hinna eest.

Olukord linnas on kujunenud niisuguseks, et minu kuupalgast jätkub korralikuks toitumiseks vaid paariks nädalaks. Koos tarbeainete terava puudusega kerkivad hinnad.

Täna pealegi on pühapäev, mil on suletud iga pood ja söögimaja. Pean tunnustama, et sellel suurpoliitilisel tiirkäigul olen teinud endale liiga, unustades oma isiku aegsasti varustamata hädavajalise toiduga. Ent mis tähtsus on küll minu isikul, kui on oodata midagi suurt ning jäädavat.

Nii mõteldes vabastan end riideist, kurvastan oma

kingade pärast, mis tänasest leotusest vist küll enam ei toibu, ja pean sellegi paari kustutama olemasolevate kirjast, nagu mitmed enne.

Üldse on jalavarjude-küsimus tänapäeval leivastki põnevam, kuna neid ei ole osta mingi hinnaga, — neid võib veel „saada"... väärtasjade, mõningate eesõiguste või teenete eest, mis kallimad rahast.

Külmast lõdisevana viskun voodisse ja poen vaiba alla. Kuid uni siiski ei tule nii pea, kuna on vist muljeid liialt. Või nuriseb ehk kõht, sest mulle meenub tükike leiba, mis eile mul kontoris jäi üle ja mille peitsin kampsunitaskusse. Selle järele ruttan nüüd, hüpates välja voodist, kuigi ma veel pole saanud sooja.

Pimeduses kobades leian oma igapäevase tööriide ja surun käe taskusse, kus minu teada peab olema leib. Samal hetkel aga kargan karjatusega eemale, sest käsi tunneb midagi sooja, rabelevat...

Hirmununa teen valgust ja ettevaatlikult lähenen jubedale üllatusele. Osutub, et taskusse on pugenud hiiri: neid hüppab pontsatades põrandale, pagedes nurka, neid vahib suuri silmi ja nagu küsivalt minule.

Paratamatult pean olema vägivaldne ja nõudma ülejäägi endale. Seepärast võtan kampsuni, raputan elukad maha ning võin alata juurdlust hiirte omavoli ja võõra vara raiskamise pärast.

— Oi neid hiiri küll! juba silmad söövad peast, õgivad käest viimsegi palukese. Nende tõttu ei tohigi kodus olla mingisuguseid toidutagavarasid. Kogu linna on nad vallutanud, sest kõik majad on neid täis, keldrist katuseni, nagu oleks ainult neil eluõigus.

Ning kui oleks neil ometi taipu minna taskusse sama teed, mida tarvitan mina, pistes sinna käe. Aga ei! Nad, raisad, lähevad sisse kohast, kus tundub leivalõhna, närides katki mu ilusa sooja riidekese.

Nii on nad mul juba rikkunud muidki asju, küll pesu, sukki.

Oleksin ebausklik, ennustaksin sellest ei tea mis halba, kuna ju üldse arvatakse hiireparvede ilmumist pahaendeliseks nähtuseks.

7.

Ühel juulikuu päeval siirdun trammile, et sõita kuhugi parki nautima puhkeaega rohelises.

Mul poleks küll selleks mingit õigust, kuna juba nädalat paar olen vaba daam. Määrdeõlide-tehas, mille kontoris töötasin rohkesti üle aasta, evakueeriti Vologdasse. Evakueeriti suure rutuga, samuti nagu seda tehakse paljude tehastega. Ei või ju usaldada, sest ega tea, kust vaenlane sisse murrab.

Oleksin võinud koos tehasega „evakueerida“ ka enese. Korduvalt olen saanud tehaseomanikult hiljemgi kutseid. Siiski ei meelita mind vene provints, kus pole ühtki tuttavat ega sõpra, vaid ainult töö ja kaastöölised. Nii elan siin, lootuses uuele teenistuskohale.

Tramm liigub tasa edasi ja viimaks peatub hoopis Peterburi Tsarskoje Selo vaksali kohal, kus avar väljak.

Arusaamatuses vaatan läbi akna ääretut rahvamurdu. Olen sattunud otse mingisse keskkohta, sest ka trammivaguneid seisab siin lõputud read, sulgunud on igasugune liiklemine.

Sõitjad väljuvad. Järgnen teistele minagi, et vaadata, mis on lahti, või kas saab ehk kuidagi edasi.

Korraga põrkab mu vaade kokku olendiga, keda raske kirjeldada. Tema pikad lõdvalt rippuvad käed

tuletavad kuidagi meelde luukeret, mis on pandud liikuma traatide abil. Ta nagu pistaks pihku oma klõbisev-kondise käe teretamiseks, tehes sealjuures oma luukereliku kummarduse, kui tahaks sind haarata ümbert. Kui kabineti jube kuju hoiab oma pea püsti, siis too siin langetab seda küll kuklasse, küll rinnale, küll õlale. Jalad on tal kuidagi keerus, ja astumisel meenutab ta mingit pikajalgset surevat ämblikku, kes vaevu veel teeb viimseid jõupingutusi.

Et äkisti kustki väljahüpanud olend on täiesti katmatu, siis kostab rahvamurrus ehmatuskiljatusi ja röögatusi.

— Miks küll seesugune hirmutis lastakse uulitsale!? kuuldub kirumist.

Ja pean nentima, et nägemus on täiesti konkreetne, sest juba ruttab püüdjaid, hooldajaid, isegi ehk armastajaid. See võib olla vigase lihane ema, kes esimesena haarab ta oma sülle ja teiste abiga kannab eemale, kantava käte lõdvalt tolgendades, pea vajunud nagu elutul alla.

— Jaa-jaa!.. Venemaa oskab endas peita suurimaid varandusi, kuid oskab sealjuures ka nälgida. — Nii sõnab mu kõrval keegi tüse meeskodanik. Siis, pöördudes otse minu poole, ta küsib:

— Miks teie, preili, olete nii kohkunud? Miks te nii karjatasite?

— Ei mäleta, et oleksin karjatanud, vastan kahtlevana.

— See on nii, kinnitab võõras, — teie praegugi veel värisete hirmust, — ning lisab siis noomiv-hurjutavalt:

— Ja seda ajal, mil isegi uulitsail vedeleb inimlaipu ja lõpnud loomi. Ning ees võib olla aeg, mil hakkame neid söömagi.

Võõras paistab mulle küünikuna. Seepärast püüan kaduda rahvahulka. Kuid varsti märkan teda mulle järgnevat, kusjuures kõnetab mind veelgi.

Korraga rõkatab mürisev ja lõpmatu „hurraa!" paljutuhandelisest häälest, ja samal hetkel kogu väljakul kerkib loendamatult paljastatud mõõku üle inimmurru. Ülestõstetud käed vibutavad külmi relvi kisendamise rütmis, ja mõõgad helgivad... et virvendaks kui halja terase mets kesksuvises päikeses.

Rahvas teeb tee, ja nähtavale tuleb rida lahtisi autosid sõitjatega. Ühes sõidukis seisab püsti keegi erariides isik ja paljastatud päi jagab kummardusi igasse suunda.

Tundmatu seletab:

— See on es-er'ide meeleavaldus oma juhile, kes koos vähemlastega ja kodanlastega veelgi püüab purjetada tsarismi lipu all. Neile on tugevaiks vastaseiks enamlased ja anarhistid. Aga, lisab ta, — ees seisab veel otsustav lahing. Eks näeme, kes omandab õiguse Venemaa valitsemiseks.

Viivu hiljem kõneleb võõras:

— Kui Kerenskil oleks despotismi ja püsivust samavõrd kui töötahet, siis ta teeks tõusva vastase tasahiljukesi kahjutuks, ja ei olekski teist „troonipärijat". Ent oma „vabameelsuses" ta võib lasta ohjad käest, mida aga ometi ei võiks lubada, kui riigi tulevik kallis. Mis teie arvate? küsib.

— Aga midagi ei tea ma arvata, vastan. — Ma pole tuttav parteidega, nende programmidega ega platvormidega.

— Siiski peaksite teadma, keda pooldate: kas keskerakondi või äärmisi pahempoolseid? Kodanlus muidugi ei ole Venes nüüd enam avalikult moes, küll ehk maski taga.

Ent ma ei kuule hästi enam kõneleja viimaseid sõnugi, veel vähem saan vastata, sest autode-rong jõuab meieni, suundudes just trammi kõrvalt, mille esikul seisame.

Tervitus-juubeldus on jõudnud haripunkti. Loobitakse üles kübaraid, rätte; lehvitatakse käsi, keppe... Hullunud kisendamisi, hüüdeid:

— Tervitame!.. Tervitame!.. Elagu!.. Hurraa!..

Austatava naeratuse mõjust rahvale peaksin ütlema, et maakeralgi ei võinud ehk olla suuremat rõõmu, kui armas jumal teda õnnitles võrsutama noort rohtu ja puid.

Üks elatanud töölisnaine tungib esile rahvamurrust, langeb põlvili auto kõrvale. Väljasirutatud käsi ta kisendab kõige suuremas ekstaasis:

— Batjuška... baarin..! Andku sulle jumal tervist..!

— Milline piiritu andumus, milline usaldus! ohkan mina vabanenuna sugestioonist, autode möödudes ja rahva vähehaaval laiali minnes.

Tundmatu naeratab umbusklikult ja ütleb:

— Kuid... selles on rohkem meeleheidet kui austust. Vene rahvas on läinud araks, lisab ta veidi hiljem. — Ta on tõuganud troonilt oma üdisse ja verre juurdunud isevalitsuse-võimu. Ja nüüd... on siin poliitikuile pinda maailma-uuenduseks. Sest „pühaku“ tühi koht on kellelegi kindel troonil ja.. endises jumalanurgas, või tsaaripildi asemel — seina pleekimata kohal.

Seejärele meie viivu sõidame vaikides, tundmatu naeratades endamisi.

— Kas tohiksin ehk uudishimutseda, mis lõbustab teid? küsin.

Ta pahvatab väga lühikese valju naeru ja seletab:

— Sean mõttes kõrvuti kaht äsjanähtud kuju: moonutis, kes, vabanenud valve alt, jooksis inimeste sekka, ja too teine seal... püsti autos.

— Kuidas võite küll kõrvutada neid! imestun.

— Kõrvutan neid kui siinse elu sümboleid ja küsin: kumb neist võib olla julgem enda olemasolemises?

Minu küsivalt temale vaadates ta seletab:

— Näiteks: kui keegi tapaks esimese, siis oleks sellele kindel karistus. Ent viimase kohta peaksime sel puhul panema suure küsimusmärgi: kas on see üldse karistatav? Ja veel: esimesel on „suveräänne" õigus siin elamiseks, teine aga peab ehk kunagi pühkima vene tolmugi jalgelt.

— Miks küll nii arvate? hüüan, kuna mulle tundub otse jubedana kõrvutada mingit ebardit Vene esimese kodanikuga.

— Oo!.. naerab mu kaaslane. — Poliitikat teha, üksinda valitseda, avalikult liikuda rahva seas... See kõik on midagi, mis võib pilli lõhki ajada.

— Kas siis Venes ei osata hinnata mõistust ja tervist? nõuan.

— Selles pole kahtlust, kinnitab tema. — Kuid venelane vajab türanni ja austab teda siis, kui ta on nägematu. See „pühak" aga tõuseb oma kulminatsiooni nähtava kujuna, ja seda ainult mõne kuu järele karjääri algusest.

— Seda ta õigusega võib, kuna omab üldist poolehoidu, arvan mina.

— Üldist poolehoidu ei saavuta keegi iialgi.

Tramm peatub. Sõitjaid läheb maha, teisi tuleb peale.

— Tere, Aleks! Kuhu sa's nüüd kihutad? — Nii

kõneleb sulavaimas eesti keeles vasttulnud noormees, ulatades teretamiseks kätt mu võõrale kaaslasele.

Hämmastusega kuulan nüüd nende eestikeelset keskustelu. Mu tundmatu tuttav heidab mulle mõne nagu süüdlase pilgu ja on vist endaga võitluses: mida teha edasi? Oleksime tutvustatud, siis ehk esitaks ta mind oma sõbrale. Nüüd aga vajaks meie endi vahekord selgitust.

Ning jälle peatub tramm, ja siin on minul väljuda. Kuigi olen kaasmaalaste kõnelust kuulanud sõnatuna, siiski nüüd, laskunud juba astmele, teen rõõmsa näo ja ütlen eesti keeli:

— Hüvasti!

Eemaldunud juba mõninga vahemaa, ei tea ma isegi, mis sunnib mind vaatama tagasi, ja ma näen, kuis mu tundmatu jätab jumalaga oma sõbraga ja hüppab maha trammilt. Sealjuures hiilib ta silmadega, nagu kardaks mu kadumist rahva hulka.

Ja kuigi mul oleks võimalus kaduda, siiski võtab mu samm aeglasema tempo, ning, nagu millestki mõjustatuna, ma saadan jällegi pilgu üle õla.

Nagu ta sõnas oli vaba ning julge ja mõtteavaldusis iseseisev, nii on ta vaba ka tutvumises. Mõnekümne sammuga on ta mulle jõudnud järele ja kübarat peast võttes sõnab nüüd samuti eesti keeles:

— Andestage, et teid julgen veelgi tülitada! Samuti andestage, kui ma paluksin teada teie nime.

— Aleksis Kivimäe, esitab ta seejuures end.

— Salme Krometi, vastan mina. Ning mu käele saab osaks südamlik surumine.

Mind rõõmustab see uus tutvus. Sest kaotanud oma kasuvanemad — Pavlovi perekonna, kelle kohta ei vangide vabastamine ega asumiselesaadetute tagasi-

tulek pole toonud mingeid teateid, olen tundnud tõsist vajadust kellegi järele, kes täidaks tühjunud koha mu elus ja... südames.

Palju pisaraterohkeid päevi, näruseid nädalaid, kurbi kuid... see on mu lähem minevik.

Töötaolek on viinud ära mu paremate päevade ülejäägi — mu väärtasjad, mis pantisin lombardi. Nüüd aga on lombardidki „evakueerunud" ja keegi ei tea, kuhu.

Praegu kuulun jälle riigiteenijate peresse, kuna oman teenistuskoha pealinna Soome vaksali kaubakontoris. Istun paljude, enamikus soomlasist ametnike hulgas, lauad, puldid täis paberivirnu. Kolme vahetusega ööd-päevad läbi kirjutame dokumente neile loendamatuile vaguneile, millised evakueerivad Petrogradi suuremaid sõjalisi tööstusi Soome vaksali rajoonis, nagu seda on padrunitehas, arsenal, metallitehas ja muud.

Revolutsioon pidi meid viima vastu päikesele. Siiski suundume nagu üha rohkem ja rohkem pimedusse — põhja.

Sest jällegi on oma sõdur sihtinud oma sõdurile... Tääk on valvanud Asutava Kogu valimiste tulemusi. Jällegi on mürtsunud kahureid. Käsu järgi oleme elanud öösiti kaetud akende taga, ja ülemisilt majakordadelt peitunud keldreisse... mil väljas oli vaja katsuda poliitilise meelsuse jõudu. Arukamaid päid valvab täägimees, vanglad on täitunud; vanglaiks on muutunud meie ametiasutisedki.

Nii on sügis meile toonud enamlise korra. Sotsia-

listid-revolutsionäärid on jäänud oma „ainuvalitsejaga“ samuti alla kui monarh. Anarhistid aga püüavad propageerida valitsuseta riigi kasuks.

Es-er'ide valitsus suurt ei erinenud tsaari omast. Ainult vabadust, eriti sõnavabadust oli otse liialt. Ning leiba jäi üha vähemaks.

Nüüdki ei tule toiduaineid mitte juurde. Ent kisasuid suletakse üpris osavasti ning lõplikult.

Eesti seltsielu vaibub. Tähtsamad tegelased tõmbuvad tagasi või kaovad siit pisitasa nagu vits vette. Korraga on nii tühi ja hõre, et pole enam meessoost tuttavaid. Õhus nagu hõljuks midagi salapärast. Kodumaisi ajalehti me ei saa, peame leppima vaid kuuldustega.

Saksa okupatsiooni väed olevat marssimas Eestisse ja seda koguni rahva palvel. Enamlised võimud ja väed aga olevat taganemas.

Või jälle: Eesti poliitikud on loonud oma Ajutise Valitsuse, mille ümber on koondunud ka eesti polgud.

Ah jaa, eks selles too kadumise saladus vist peitubki: Eesti iseseisvus on hurmanud siinseid eestlasi; omariiklus on neid sundinud maha jätma siinsed kättevõidetud kantsid.

Kuid mina siin, ikka siin, võõrsil! Ah, oleks olnud ometi ükski eesti noormees, kes mind oleks kutsunud kaasa kodumaale. Seesuguseks kutseks oleks mul olnud kindlaid eeldusi Aleksis Kivimäelt. Kuid temagi on juba mõnda aega kadunud, ilma et oleks pühendanud mind oma kavadesse.

Elu tormab imelisi ja uusi radu. Inimkõrgused kistakse madalaks, -madalused ülendatakse, et aga kõik oleksid „üheõiguslikud“.

Kirikule, kas nüüd uue kalendri mõjul või muul põhjusel, on saabunud kui viimnepäev: seljas räpane rjässa, pikad juuksed ning habe lehvimas tuules, preestergi, luud käes, pühib uulitsal kokku lume alt vabanenud kõntsa ja sõnnikut. Uhke „buržui“, kes ainult sundimas oli mees, või vanahärra, hall ja habetunud, sinised huuled nälginud näos, seljas kindralisinel pagunite pleekimata asemetega õlgadel, tõstab labidaga samuti sõnnikut kärule, veab hunnikusse.

Või töölaupäevad ehk subbotnikud. Siin laadides vaguneist küttepuid, kivisüsi, või kandes uulitsaprügitajaile kätte kive ja labidaga lükates liiva, töötab neid mehi ja naisi, kes kunagi endale joogivettki ei viitsinud valada klaasi.

Töölaupäevadest ei pääse küll keegi, ka ametiasutiste kantseleid mitte. Ent neile, kes harjunud mingisugusegi tööga, ei tundu need päevad nii karistuse moodi.

Nõukogude valitsus pole lõpetanud linna evakueerimist, just vastuoksa — ennem on ta hoogu juurde andnud, pannes kas või kogu transpordi Petrogradi tühjendamise teenistusse. Siiski suleme laupäeviti jaama, läheme kogu koosseisus Neevale parvest välja laadima propse. Ning ega sellelgi tööl ole viga: igamees võtab jõukohase; suuremad kantakse kahe-, kolmekesi. Mis sellest, et rebeneb ja vaiguga määrdub riideid, et harjumatusest veristub sõrmi, et murdub poleeritud küüsi või krobestub kätenahk ja tuuldub nägu. Selle eest mängib subbotniku orkester

Neeva kaldal isesuguseid ühetuurilisi „töölugusid“, ja parve tühjendanud, saame igaüks oma pool naela leiba vaevatasuks, tšekileiva veerandnaelale lisaks.

Kui inimesele on lõunaks mingi leem, on liha juurviljaga, siis ei ole veerand naela leiba sinna juurde vähe. Ent kui on päevaseks normiks ainult vaid veerand naela leiba, siis on... nälg. Et aga nälgimine on raske, siis saame veidi rukkijahu, millest küpsetame kooke või niinimetatud lepeškasid. Viimaste valmistamiseks on arvutult retsepte. Kõige maitsvamad nad saavad, kui tainast veide hapendada, soodaga kobestada ja siis pannil küpsetada päevalille- või linaseemne- ehk niinimetatud posla-masla-õlis. Või ja rasv on ju müügilt nii kadunud, nagu ei oleks neid eales olnudki.

Kuna ka söögiõlisid on harva saada ja nad hinnalt kole kallid, siis tarvitame harilikult teisi rasvaineid, millised muidu küll poleks söödavad. Aga kuidas sa ilma kõigeta ikkagi küpsetad neid lepeškasid — hakkavad ju pannile kinni.

Nii ilmub turule riitsinusõli, mida tunneme läägе, ent kõhuummistuse puhul kasuliku arstimina. Sama riitsinust meie aga määrime nüüd pannile ja küpsetame selles kooke.

Kui linn on riitsinusest tühjaks söödud, ning see sünnib üsna varsti, kuna juurdevool puudub täiesti, siis tuleb kord niinimetatud žarovari kätte. Mis iseenesest on see žarovar, seda meie ei tea, kuid arvatavasti see on seebivabriku saadusi, ja tavaline inimene mürgistuks sellest. Meie seedimis-organid on aga juba saanud mingi süstimise, või on meie eluinstinkt nii tugev, et peale südamepöörituse ja väikese valu sisikonnas pärast sööki ei juhtu meiega midagi. Sellega tuleb leppida kui paratamatusega, oleks vaid žarova-

rigi saada. Ent, paraku, lõpevad varsti ka selle tagavarad.

Üldse elame enamlaste esimesel valitsusaastal igasugu tagavaradest. Ikka ilmub turule ja mõneks päevaks otse laviinina ujutab selle üle mingi aseaine, mille omanikud teevad head äri. Nii tabab meid järgemööda mingisuguste rikkiläinud konservide, kondenseeritud piima, siirupi, koorimata hirsi, tatra uputus. Ilmub müügile igasuguseid teesid ja kohvisid, mis ei ole teed ega kohvid.

Hädadest ülesaamiseks valitsus isegi asub võib-olla sõjaväe rikkiläinud tagavarade kallale. Sest kust mujalt võiksid pärit olla need haisevad ja tulitunud heeringad, millel loivab miljoneid väikesi valgeid tõuke?.. Ent mida see süütu ussike inimesele ikkagi ära teeb? Peseme heeringad tõukudest puhtaks, pehme osa sööme niisama südamekinnituseks, roodudest ja peadest keedame „puljongit“.

Või jälle vobla. Kus olin ma küll elanud, et ealeski polnud näinud seesugust kala ega kuulnudki temast. Nüüd, söögikaardi kaudu, tungib ta meie lauale tervelt poolteise kuu vältel, et siis jällegi jäljetult kaduda. See kala on küll kollakasrohelise lihaga, kui üldse võib lihaks nimetada toda kuiva, kõdunemise viimase astmeni jõudnud kõbjast, ja süüa sellest suurt midagi ei ole. Siiski ta on soolane ja tekitab janu, nagu oleksid toitunud. Peale selle annab iga voblakala ülejäägina tohutu pea, roo ja suure saba. Need kogun mustaks päevaks koti sisse, sest egas ta rohkem enam mullastuda saa.

Turud küll töötavad veel kuidagiviisi. Isegi leiba ja liha on müügil. Ent kõik on ülihinnas. Eks minugi kuuesajarublane kuupalk lähe kõik turule. Siiski on näljast-kokk, leidlikkus ja kõige piskumaga

rahuldumine peategurid eluhoiuks. Siin ei tohi miski minna kaduma, olgu need või kartulikoored. Need kuivatame krõbedaks, jahvatame siis jahuks. Seda muidugi kohviveskiga, sest egas meil ole ometi käsikive. Üldse on kohviveskil menu. Kui keegi omab seesuguse veski, on ta suure aarde omanik — ta võib elada kas või oma veskist, kui veskilisi palju. Sest nagu mingist ürginstinktist aetuina tarvitame kohvipaksu lepeškataigna kvantiteedi tõstmiseks, samuti jahvatatud kartuli- ja juurviljakoored jõutoiduna, kuigi meie ei tea veel midagi koorealuseist vitamiinidest.

Samuti ei tea meie, et sahariini võib inimene tarvitada suhkru aseainena vaid siis, kui söögisedel sisaldab küllaldasel määral peale muu ka valkusid ja rasva. Nälja puhul aga kestev sahariinitarvitamine lõdvendab organismi. Nii siingi meile alles aja jooksul selgub, et just sahariin on meid pannud läbi tilkuma... Kui nüüd veel sahariiniga äritseja läheb kellelegi pakkuma oma kaupa, siis lööb endine tarvitaja käega, sõnades elutargana:

— Ei ole vaja — mul kallid püksid.

Seega oleme kaotanud viimase enesepette: magusa teevee. Aga kuidas sa Venes ilma selleta küll oskad elada!

Ent inimene leiutab, ning meile on selgunud uus saladus: kuigi suhkru puudumisel teevett ei saa teha magusaks, siis ometi leivakooruke värvib vee samuti kollakaks nagu tee, ning kuna see on kahjutu, siis joome keeva vett, sees kõrbenud koorukesi.

Sünge sügiseilm paistab läbi higise akna. Saadan pilgu välja, vaatan astriõisi, millest veel eile tõin mõned kontorisse ja asetasin lauale, kus nad veeklaasis püsivad värskeina. Ent teie seal väljas, miks olete nii kurbunud? Oo jaa..! läinud ööl oli juba viiekraadine külm...

— Kui vara! Tahtsin ju oma füüsilise keha eest paremini hoolitseda, või muidu on talvel ees hävimine. — Nii ma mõtlen ja pöördun oma soomlannastpuldikaaslase poole:

— Sa, Jenny kallis, jääd ehk järgmiseks vahetuseks minu eest tööle? Tahtsin minna endale kapsaid hankima. Näe, külm on, kapsad koristatakse ära ja siis ei saa neid kustki.

— Kust sa neid kapsaid loodad saada?

— Karpenko suuraiandusest müüdavat neid, kui teed seal ühe päeva tööd, muidu mitte. Töö eest antavat ka pool puuda kapsaid ja veel soe lõuna.

— Aga kuidas sa need kapsad sealt ära tood? pärib kaasametnik.

— Mul on kelk, raudjalastega ning punase plüüšiga. Vahetasin selle endale vana mantli vastu.

— Oo! kadestab Jenny, siis on talveks maailm sulle lahti. Olen tahtnud endale ka kelku, aga kustki ei ole saada. Seepärast pean, nagu teevad seda paljud, vedama oma kompsud vanal plekk-kandikul nööriga järel. Kandik libiseb ka mööda lund, aga kelgu vastu ta ju iialgi ei saa, ning vedada võib ainult kergeid käsipakke.

— Kas tahad sa siis minna just homme? küsib ta juttu jätkates.

— Jah, mida veel oodata. On juba pisut lund ja õhk on jahe, nii jahe, et lumi ei sulagi enam.

— Hea, nõustub Jenny. — Eks siis ülehomme oled jällegi minu eest — tahaksin endale pesu pesta.

Nii oleme kokku leppinud. Sest eks too kolme vahetusega päev annab omavahel ikkagi kuidagi jagada.

Enne koitu juba asun teele mööda laia maanteed, järel kelk, kelgul nutsakussekeeratud kott, kotis tükike leivakuivikut. Sest ega tea, kuis on selle tööga ja kapsasaamisega või tolle sooja lõunaga.

Minna on kilomeetrit seitse. Ja ega või hilineda: peab pimedikus sinna jõudma, et tööpäeva alguseks kohal olla, muidu veel võidakse ütelda, et töölisi pole enam vaja.

Tööjuhataja on sõbralik mees: tal pole midagi selle vastu, kui töötaksin siin päeva.

Oma kelgu peidan kööki nari alla. Õieti pole see küll mingi köök, vaid ruumikas kuur, ilma põranda ja laeta; keskpaigas mingi pliidisarnane kivihunnik, suur katel peal. Samas pikk kitsas laud, kõrval puust istepinke. Siin keedetakse vaid aiatöö hooajal päevilisile leent.

— Jätan oma kelgu teie valve alla. Ega seda siit ometi keegi puutu? ütlen köögis talitavale naisele.

— Ei, siin pole see kellelgi ees, nõustub ta.

Seepeale väljun.

Kapsad kuhjuvad hiigelvirnadena suures saras. Siin ongi see töö. Teha pole muud kui kapsaid laasida — koorida pealislehtedest välja valge pea, visata hunnikusse, kuna rohelised pealislehed koos kontsudega tuleb ajada hargiga ilmatu suurde künasarnasesse kasti. Ümber tolle kasti kümmekond naist raiub need peeneks. Seejärele tõstetakse raiekapsad suure tõrre

sisse, tambitakse ligi, pannakse vajutis peale. Tõrsi on juba palju täis ning tühje ootamas veel kümneid.

— Siin on väga korralik majapidamine, et sigade eest nii hoolitsetakse, ütlen naisele, kellega kõrvuti töötan.

— Missuguste sigade eest? küsib tema.

— Ma mõtlen neid sigu, kellele need kapsalehed seal hapnema pannakse, seletan.

— Ärge sõimake ennast seaks, manitseb naine mingi kõvera muigega. — Et siin töötate, siis pole teie vist parteiline, ega ka mitte mõne komissari proua või armuke, seepärast arvan, et peate ehk isegi sööma neid kapsaid.

Küsivalt vaatan temale, kuna ta lisab:

— No-jah, sööte... rahvasöögimajas, sest sinna need kapsad lähevad.

— Aga need valged peakapsad? küsin.

— Need on uutele härradele.

Võtan naise sõnu vaid hullu jutuna ja ütlen:

— Petrograd on alati söönud kõige valgemaid kapsaid, ei tea, mis häda pärast peab ta nüüd leppima loomatoiduga.

— Alati!.. osatab naine. — Alati veeti neid siia kokku ülearugi. Nüüd on vaguneil muudki teha kui meile toredustoitu vedada. Tuleb rahulduda sellega, mis on saada siit lähedusest. Hea, kui nad kartuleidki meile veaksid, see nagu ikka päristoit. Kapsas on ju rohkem himuroog, pealegi puudub liha.

Vabas õhus töötamine neljapügalases külmas on väsitav, mistõttu keskpäeva paiku tunnen teravat nälga. Põnevusega ootan sooja lõunat.

Saanud kutse, viskab kõik see töölisvägi järsku oma riistad ja rutuga rühib köögi poole. Jään viimaseks minejaks, sest olen ju saanud kasvatuse, milles

ükski kombereegel ei luba seesugust ettetormamist, kuna ka loomult olen kuidagi tagasihoidlik.

Kui olen jõudnud kööki, istuvad juba kõik pinkidel laua ümber. Hämmastusega näen, et igaüks kobib oma põues, tuues sealt nähtavale lusika ja leivatükikese. Nüüd alles märkan, et laual ei olegi leiba; on vaid kolm suurt liuda aurava kapsaleemega. Leem on küll valgest peakapsast, ent keeda on see saanud nii vähe: kapsatükid omavad veel toorkapsa jumet ning ujuvad pealvee. Leemes ei paista olevat ka vähimatki rasvainet või liha.

Rõõmsana oma ettenägelikkuse üle, et võtsin kaasa leiba, astun nari juurde, tõmban välja oma kelgu, harutan lahti koti. Ent... mis see tähendab: leiba ei olegi!

Jahmatudes, käes tühi kott, vaatan ringi, oskamata midagi peale hakata. Kahtlevana küsin siis, pöördudes köögiinimese poole, kes seisab pliidi juures, käed vaheliti kõhul:

— Mul oli siin kotis leiba... kes on selle ära võtnud? Kas ehk teie ei näinud?

Aegamisi ja osavõtmatuna pöörab ta oma näo minu poole ja ütleb kõlatult:

— Kes ta ikka ära võttis, küllap unustasid kotti panemata. — Naeratab siis põlglikult ja lisab:

— Sõid ehk hommikul ära ja ei mäletagi.

Nõutuna seisan hetke ja sõnan siis abituses:

— Ja mis ma nüüd peaksin tegema: olen nii näljane. — Ühtlasi mõistan, miks teised kandsid oma leivatükikesi südame juures. Köögiinimene aga õpetab kalgilt:

— Mis sa's vahid seal — hakka suppi sööma!

Astun laua juurde, istun pingiotsale. Minu leivakaotus ei näi kedagi liigutavat. Või mis olekski sel-

lest kasu, sest kellelgi ju ometi ei ole mulle anda leiba kaotatu asemele.

Laual ei ole mulle lusikat, seepärast pöördun köögiinimese poole paluvalt:

— Olge kallis, ehk lubate mulle lusika!

— Lusikat mul küll ei ole sulle anda; on ainult kopsik, millega tõstan katlast leent liuasse.

Hetke hiljem lisab ta hurjutavalt:

— Miks sa's lusikat kaasa ei võtnud, siin peavad lusikad kõigil olema omad.

— Olin arvamisel, ütlen, — et saan lusika söömiseks, nagu sain noa ja hargi töötamiseks.

Seepeale köögiinimene kehitab vaid õlgu.

Nõutuna istun, nähes, kuidas leent jääb üha vähemaks. Kuhjaga haaratakse lusikad täis, vedelikku läigatab laualegi. Punnis-silmi antakse kapsatükkidele paar rahmu hammastega ja kugistatakse alla, sest järgmine lusikatäis ootab juba suu juures. Mulle ei osuta keegi vähematki tähelepanu.

Viimaks ometi sirutub üle laua minu poole käsi, ja selles on suure kahaga puulusikas, leemest märg. Veel on kaastundmust inimeses! Ta jätab pigem oma kõhu pooleli, et saaksin veidi ka mina.

Ent tõstnud silmad käe omanikule, näen sama noort tüdrukut, keda ennesti töö juures jubedusega olin tähele pannud. Ta näo üks pool on kui lahtine mädanev haav. Põsk puudub, isegi igemeid ja purihambaid paistab. Süües ta hoiab räti vastu palet, et ei voolaks toit sülle. Millegipärast usun selle olevat jõleda kuritõve haava.

Paluval pilgul vaatan tüdrukule, nagu tahaksin ütelda:

— Kiidan su head südant! Kuid sa oled nii inetu

ja ohtlik, et ei tahaks ma süüa sinuga ühest liuastki, veel vähem tarvitada sinu lusikat.

Ta mõistab mu pilku. Kurvalt vaatavad mulle ilusad terashallid silmad, kuldkollase juuksetuka kurrutades lumivalgel laubal. Tagasihoidlikult, nagu häbenedes ta sõnab:

— Ära karda, mul on „voltšanka“, see pole nakkav.

Kuid ma ei tihka siiski. Ääretult kahju on mul temast ja häbi, et pean teda haavama. Vaevu märgatavalt raputan pead. Pisara kippudes silma, ütlen tasa:

— Tänan sind, armsake! Kuid... ma ei või...

Viivu vaatab ta minule, lusikas väljasirutatud käes, nagu oodates, et otsustan ehk ümber. Ohkab siis, võtab lusika leent täis, jätkab söömist.

Peagi on tühjad kõik liuad. Viimse tilgani kõõbitakse vedelik välja. Keegi naine korjab veel sõrmega kausi veerelt kapsatükikesed, pistab endale suhu.

Peale lõunat on mul õnne: käsutatakse koos kahe naisega keldrisse porgandeid sorteerima. Siin on soojem, ja porgandid kõlbavad süüa — juurikas juurika järele kaob.

Õhtul, kolmepuudane kapsakott kelgul, liigun kodu poole, tundes ääretut nõrkust. Teel on vaid õhuke lumekirmetis, kelgu raskus annab end tunda. Kaugel üksikul maanteel, keset lagedaid soid ja varase käreda külma embuses uinuvaid rabu, tuigun ma vaevu veel edasi, jalgade käies risti.

— Peaksin vist pisut puhkama? mõtlen. Kuid süda ei nõustu sellega.

— Edasi, ikka edasi! sunnib ta. — Egas sa siin männijändrikute vahel ometi või surema hakata!

Võtaksin küll kuulda südame häält, ent vaarun,

kõigun, tukastangi... nagu kiusaks mind kesköine raskeim unevaev.

Miski surub mulle kui tinakoorma turjale. Iga vastuhakk sööb asjatult mu viimast energiat. Murdununa alistun: vajun oma koormale kägarasse.

Kõhus keerab end kõrvetav valu, nagu näriks mingi terasokkaline elajas; jalus tunnen pakku, kätes — raudu.

— Egas ometi veel näljasurm? käib mõte läbi mu ajust. — Kuid ei, ei! See on vaid väsimus ja... valu. Külm on vist väga kõvenenud, oleks soojem, kui heidaksin pikali lumele ja puhkaksin pisut.

See mõte meeldib. Sirutan käed, lükkan enese koormalt maha. Valutavale kõhule on nii parem. Ning vajub kõik vaikusse...

Kui jälle midagi tajun, siis suriseb kõrvus, kostab mingeid hääli, silman imelisi pilte... Siis jälle on, nagu tormaks kari näljaseid hunte mu kallale; nagu koristaks keegi mu koorma. Ah ei, see on vaid pettepilt: ega hundid ju kapsaid söö!

Siis aga tajun selgesti, nagu nuusutaks mind keegi, kuidagi energiliselt, kuidagi südamlikult. Ja tõesti!..

— Egas ometi karu?.. Ja karuga tuleb olla kaval, sest kui ta kohtub maaslamajaga ning peab teda surnuks, siis kõige enne ta närivat läbi sääremarjad ning istmikukannikad. Alles siis ta võtvat ette verejoomise ja seejärele mahamatmise, mõtlen nüüd juba surmahirmus, sest olen nagu pisut toibunud.

Ja vastuvaidlematult pean nentima, et mul on tegemist suure loomaga. Ta isegi kiunub, surub oma külma nina vastu mu nägu, tõmmates seda keelega. See rahustab.

Avanud silmad, näengi suurt karvast koera.

— Aga kus ma olen? Ja millises seisukorras!

Koer haugub, tongib ninaga, kaabib käppadega.

— Küllap mõni õpetatud bernhardiin tahab olla abiks mulle? mõtlen ning ajan enese istukile, saades koeralt suudlusi rõõmsa kiunumise saatel.

— Kes sa oled? Kuidas on su nimi? küsin nüüd juba toibudes, kuna koer hüpleb ja vastab jämedaimal bassil:

— Auh! Auh! Auh!

— Püha taevas! Neptun! Annenkovide „jumal". Ja kui rammus sa oled: selg lai nagu nuumseal. Mida sa küll sööd? Egas ometi koka järelt ülelöödud pirukaid enam? küsitlen, kuna meenuvad kuuldused, et koeri käivat karjakaupa Uspenski kalmistul, kuhu maetakse koolera ja muude taudide ohvreid, ning kus ühishauad seisavad nädalate viisi kinni ajamata.

— Küllap sina, Neptun, tunned ka seda teed. Jutusta mulle, kuis mu endised perevanemad ka elavad. Pole teid nagu tahtnud mäletadagi — kõnelen püsti tõustes. Nõrkust nagu ei olegi enam mingit, ainult kõhuvalu ei ole veel päriselt lakanud.

— Sina, Neptun, tegid mulle võib-olla suure teene — äratasid mu. Muidu ehk oleksin külmanud siia, kõnelen, patsutades koera seljale.

Ent kui lähen võtma oma koormat, siis... on see kadunud! Hämmastuses vaatan ringi. Ümber vaid hääletus, pimeduses vaikivad ääretud kaugused.

— Tutti-frutti!.. Kes selle's nüüd ära on viinud? Ja isegi koos kelguga.

— Aga... ometi võis koos koeraga siit mööduda ka inimene. Püha taevas! Kas ehk veelgi rüüstas mind härra Annenkov?

Neptun on mu maha jätnud, nii algan üksi oma teed linna poole.

Aga sina, Jenny, oled ometi tulnud tööle, kuna pidin ju täna tasuma sulle päeva, hüüan, ulatades puldikaaslasele kätt, ilma et kumbki meist oleks soovinud üksteisele head hommikut. Ta vastab, käsi minu käes:

— Ma kuidagi ei saanud pesupesemisega hakkama — kustki ei saanud seepi. Küll kolasin läbi kõik urkad-kolkad: üks juhatab sinna, teine tänna, kuid tallasin tühja tuult. Teised teevad nüüd kanget tuhaleelist, pesevad ilma seebita. Ega muud kui peab katsetama sama.

Ta vabastab mu käe ning kõneleb:

— Aga kas tead mis: jaamas seisab praegu kakskümmend kaheksa rongi kartuleid, sest pole keldrit, kuhu need mahutada. Väljas aga on viisteistkümmend pügalat alla nulli. Ja seda nii vara — alles ju oktoober.

Riputame oma mantlid varna, kuna ta küsib:

— Miks sa midagi ei lausu seepeale? Kas sa ei tea, mis see tähendab? See ju tähendab meile suurt nälga.

— Seda minagi mõtlen, vastan. — Mõtlen ka sellele, kuis oleme kui kõigist mahajäetud ja tagakiusatud. Ning kui on kogu maailma riigid meie vastu, siis ühineb nendega ka jumal oma pakasega.

— Kas see ehk ei tule sellest, et meie praegune riigivõim on jumalavastane? arvab Jenny.

Võtan ta käe alt kinni, koos siirdume oma puldi juurde, kus kõnelen temale vastuseks:

— Jumala teed on imelikud, nagu ütleb vanasõna. Ei tahaks olla mingi ennustaja, kuid arvan ühte...

— Ning see oleks? usutleb tema.

— See oleks: kui tahab võitjaks jääda meie niinimetatud kommuunavalitsus, siis võib ta seda vaid näljaga ja taudidega.

— Sa oled otse jube oma jutuga! ehmub Jenny. — Hakka või uskuma, et oled läinud kommunistiks, kuna laulad neile kiitust.

— Seda ei ole ma teinud, vastan naerdes.

— Mis sa's kiidad nende saamatust? Olgu kas või too toitlusküsimus: võetakse sunniviisil kokku määratu hulk kartuleid ja lastakse siin ära külmuda.

— Nii ruttu ei saa ju midagi korraldada, kaitsen mina. — Varem selle suurlinna toitluskaubandus toimus kõik pisitasa vürtspoe ja karni kaudu. Iga kaupmees muretses endale niipalju, kui ta võis läbi müüa ühe nädala jooksul, või kuipalju mahutas ta kelder. Nüüd ärimehed on kõik löödud kõrvale, kuna meie süsteem ei tunnusta erakaubandust. Riik koondab kõik ohjad oma kätte.

— Koondagu! Aga enne olgu panipaigad, siis alles kartulid, pahandas Jenny. — Seesugune majapidamine on aga rahva eluga mängimine, isegi sihilik hävitamine. Siin need kartulirongid nüüd seisavad. Kuuldavasti tahetavat välja laadida raudtee aitadesse, mis küll tühjad, ent külmad. Oletame, et nad oleksid jaganud kartulid kohe välja rahvale kogu talveks ette. Nüüd aga saab vaid sõnnikut.

— Tõesti kurb, ohkan. — Mul pole ka usku, et nad oskaksid siin midagi üles ehitada. Nende töö on ikkagi vaid lammutada.

— Aga sa ju ütlesid, et näljaga ja taudidega saavat üles ehitada? pärib mu kaaslane.

— Ei, ma seda ei öelnud, nii võib vaid oletada. Ent siiski...

— Mis siiski? nõuab tema.

— Siiski oleks meie praegune võim valitsustroonil ainult järeleaimaja neile eelkäijaile, kes on võitnud hädade tõttu.

— Kuis nii?

— See on nii, vastan. — Kui Venemaa oleks praegu kõigiti õitsev: tervisest tugev rahvas, kellel külluses igasuguseid toiduaineid, loodusvarasid, riiklikku korda. Kas arvad, et enamlased siis võiksid siin teha oma imetöid, see on: muuta selle suure maa kogu rahvaga oma katsetamislaboratooriumiks? Ei! Kapitalistlik maailm looks raudrõnga tema ümber, jagaks omavahel kõik, millel ainelist või poliitilist väärtust. Ning meie võiksime veelgi näha monarhiat, okaspiitsaga käes. Aga nälga ja taude ning korralagedust üle võtta, jagada?! Seda ei söanda maailma suurpoliitikud.

— Ja mis sellest siis viimaks kujuneb?

— Kes nüüd seda teab ennustada.

Jenny kehitab õlgu ja pöörab jutu teisale, küsides:

— Aga jutusta, kas eile ikkagi kapsaid said!

— Sain. Ent teel rööviti ära.

— Kuidas? Kapsadki rööviti ära!

Midagi ei oska ma ütelda. Naeratan vaid, sest ma isegi ei tea, mis nägemusi ma nägin, või kas mul kapsaid üldse on olnud. Aga et mu kelk on läinud kaduma, siis peaksin uskuma ometi loo tõelikkust. Seepärast ütlen:

— Uskumatu, kuid siiski tõsi.

— Eks jutusta siis ometi!?

— Jutustada ei tea ma midagi muud, kui et olin näljane: leib varastati mult, kuna leent ei saanud süüa lusikapuudusel. Sõin siis tooreid porgandeid,

millest sain kõhuvalu ja nõrkuse. Heitsin veidi puhkama. Võib olla, et magasin. Tuttav koer äratas mu. Siis leidsin, et kelk ühes kapsastega oli kadunud.

Juteldes olime saatekirjade raamatud valmis seadnud. Kastan kopeersule tindipotti ning süvenen töösse. Töötulvil päev on ainuke unustus; on elumurede eemalepeletus-abinõu.

Jõulu eel mind tabas õnnetus, et mu kauane kodu tubademajas, millist olin endale hoidnud suurte ohvrite kulul, öeldi mulle ja kogu üürnikkonnale üles, — neid tube vajab kommuunavalitsus oma teenijaile. Olin küll ka riigiteenija, siiski mitte parteiline. Seega ei arvestatud minutaolist.

Jah, et ma küll ei oska kohaneda oludega! Seetõttu muudele muredele seltsib veel korterimure.

Polegi küll selles majas enam kuigi suuri mugavusi, aga on harjunud kodu, ning ei tea, kus see nüüdsel ajal oleks parem.

Külm on see tubademaja absoluutselt juba teist aastat. Kogu veetorustik on külmast rikutud, lõhkenud ja nüüd suletud hoopis. Vett võib veel saada maja keldrist. Kuna aga meie majas elanikke tuhandeid, siis on veesabad keldris ainsa kraani ees nii pikad, et pang vett maksab ikkagi oma kaks-kolm tundi ootamist. Kel vaja minna teenistusse, see peab juba öösel tõusma veesappa.

Külmunud on ka klosetid ja ummistunud. Pärast äärmist reostamist on nende uksed lõplikult naelutatud kinni. Seetõttu on meie „klosett“ maja seina ääres, trepil, pargis, uulitsal... või kui kaugele keegi jaksab minna.

Köögi asemel on tarvitusel veel vaid „buržuika“ — plekkpliit, paremal juhul pool meetrit pikk ja veerand lai. Hea oleks tema tõmbetoru panna otsapidi lõõriauku. Meil köögis ainus niisugune auk, „buržuikasid“ aga neli-, viiskümmend. Ning liiatigi: kes raatsib kööki jätta seda soojanatukest, mida levitab too mainitud keeduaparaat. Seepärast lööme oma toas ühe aknaruudu välja, asendame ta plekiga. Plekile auk sisse ja selle kaudu toru ots aknast läbi. Seetõttu on külmal talvisel päeval maja hoovipoolne külg nagu sajasuine elukas, kes saadab oma hingeauru kargesse talveõhku.

Kui olen oma peavarju pärast mures ja teen linnas käikusid uue korteri leidmiseks, siis kohtun noormehega, kes seisatades tervitab ja küsib:

— Kas ikka olete preili Krometi? Ei tahaks nagu enam tundagi.

— Ja teie? küsin.

— Olen teie endise kaasametniku vend. Teenisite ju Põllunduse ministeeriumis, mil külastasite nii sageli meie kodu?

— Jah, teenisin. Olete siis vist kodanik Dignin?

Meie tervitame, ja ta kõneleb:

— Vabandage, kui teid tülitan oma soovidega. Mu ema on teid nii mitu korda küsinud. Ta tahaks teie hoole ja valve alla usaldada meie korteri, kui see kuidagi oleks teile vastuvõetav.

— Korter jääb meil tühjaks, lisab ta, sest nälg sunnib meid linnast lahkuma. Kolimist praeguseis oludes ette ei saa võtta, kuna puuduvad kõik abinõud. Inimtühje kortereid aga ähvardab rüüstamine või asustamine jumal teab kellega. See oleks meile kõige raskemaks löögiks, kuna austame mälestust heliloojast... mu vanaisast, kes elas ja töötas selles korteris.

— Aga teil on ju kallis korter ja suur, ütlen.

— Kallidus ei tule kõne alla — uuest aastast kaob üür, nagu vististi teate. Mis puutub suurusse, siis on meil viis tuba kõrvalruumidega.

— Oo, see on suur mulle, ühele. Nüüdse seaduse järgi ei tohi olla ühe inimese tarvitada üle kolmekümne ruutmeetri põrandapinda.

— Jah, seda küll, nõustub kodanik Dignin, — kuid mõtlen, et teil on ehk tuttavaid, ja saate kokku seltskonna, kellele meeldiks ühiselu.

— See oleks juba sobivam moodus, ütlen. — Ent kui asun koos oma sõpradega elama selle ajaloolise isiku korterisse, siis võidakse meilt küsida: kes teie siis olete siin? Ning rüüstamist või asustamist see sugugi veel ei takistaks. Pealegi kisuksime endile mingi buržuaasiakaitsmise varju, ja häda siis meile.

— Teil on sellega ehk õigustki. Aga mõtlen, et, nõukogude võim süvenenud, võetakse meie korter kogu inventariga kunagi ehk kaitse alla. Nüüd oleks vaja kuidagi aega võita, sest pean siirduma Vologda kubermangu, kus mul metsaülema koht.

— Katsetada ju võiks, lausun mina, — pealegi ma väga vajan korterit.

— Seda parem! rõõmustub Dignin. — Aga kui palju teil oleks sõpru selle ühiselu jaoks?

— Oleks vaid kolm, vastan, mõteldes seejuures mu kahele sõbratarile: Friida Tiidole, Asta Vaanelile ja viimase emale — Mari Vaanelile. — Võin kõnelda nendega. Aga... kui siiski meie seal elades korteriga midagi juhtub, siis vastutust endale küll ei võiks võtta.

— Kes seda saabki nõuda seesugusel ajal; ütleb kodanik Dignin, lüües käega. — Kõnelge läbi oma sõpradega. Teeksite meile suure teene. Ja tuleksite

siis ehk meile sõna tooma, kuna mu ema oleks rõõmus jällenägemisest teiega.

Seepeale meie lahkume.

Jõulusid peetakse rahupühadeks, ja jõulusid olen minagi oodanud kui rahupühi.

Kuid need jõulud on toonud ägedaimad võitlused Eestile, kes tahab nüüd raputada võõra ikke; tahab ise olla enda valitseja. Oo, kuis on ununenud kõik lubadused autonoomiaks, mis vene ajutine valitsus andis esimeses revolutsioonivaimustuses. Nõukogude võim ei tunnusta mingit omariiklust, pigem kohtleb Baltikumi kui akent, mille kaudu võib levitada oma vaimu maailmarevolutsiooni saavutamiseks.

Nii rahupühad seekord ei kõnele rahust, sest jõud, mehisus peab määrama: kas olla või mitte olla. Ei kosta siia heitluse mürin, ei langenute oiged. Ajalehedki toovad teateid napilt. Siiski kuulatan ma vaid kodumaa poolt tulevaid hääli, mõtlen Eestile enam kui oma saatusele.

Piiri sulust ei ole ma osanud läbi lipsatada, nagu seda on teinud Asta Vaanel ja mu vend Heino. Mõlemad nad on ajanud oma asju, põgenedes mööda metsi ja soid, mil kuule on surisenud ümber nagu sitikaid. Ning kui on juhus olnud neist puutumatuna läbi tulla, siis üks front siin, teine seal võib sind kohata kui spiooni... kes teeninud vaid surma.

Siiski võin nentida, et ainult Heino hulljulguse tõttu olen saanud sõnumeid oma vanemaist, olen lugenud isegi nende kirju ja söönud maiustisi, mida on saatnud mulle ema.

Mitte vähem hoolimatu enese vastu ei ole ka

Asta Vaanel. Temagi on käinud läbi sõjatule. On olnud riigis, kus nüüd võitleb tema armsaim...

Jõulukuuskede-müük Petrogradis on keelatud dekreediga samuti kui teisedki kodanlikud traditsioonid. Seepärast lähen vastu ööd metsa ja toon jõulumänni. Mitte et männi kohta ei käi keeld, vaid et kuuski pole lähikonnas.

Pühiks saame seekord vaid kaks kilo kaeru isikule. Et need peavad täitma leiva ja igasuguste muude ainete aset, siis ei või nendega laiutada. Kuna meil nüüd aga suur perekondlik ühiskorter, siis tahab pühade vastuvõtt vägisi minna pillamiseks.

Juba vara hommikul panen oma kaerad keeva vette ligunema ja hakkmasina teen teravaks. On ju kaertel tugev kest, see nürib masina.

Kaerad peenendatud, valan neile peale keeva vett, segan ümber, kurnan läbi sõela. Sellest vedelikust võib keeta vaid leent, kuna kuivast jahust võiksime teha ka präänikuid. See aga on ehk meie õnn, et on kaerad, mitte jahu. Raiskaksime pühadehurmas paari päevaga kogu nädala normi, ja siis... kas või katastroof.

Jõuluööl istume neljakesi saalis ümber jõulumänni, millel särab isegi kaks küünalt. Küll mitte jõuluküünlad, vaid kokkuhoiu saadusi raudteekontorist neil öödel, mil puudus elekter.

Friida, vallatu, tahab vägisi männi latva riputada meie praeguse diktaatori pildi. Ent meie — Asta koos emaga ja mina — vaidleme selle vastu. Siis kinnitab ta pildi välisukse peale. Tema seletuse järgi peab see tähendama sama, mis juutidel Egiptuse nuhtluste puhul veremäärimine uksepiidale.

Nii on jõulud meile saabunud mahajäetud majas.

— Kui ometi näeksin oma tähtegi taevas! kur-

dab Friida Tiido seistes akna juures, millest läbi paistab tuhkjasmust pilvine öö.

Sõbratari sõnad mõjuvad mulle masendavalt: kaks küünalt ja neli inimest ei tahaks nagu sobida. Ning kellel meist ei oleks veidi kalduvust ebausku. Olen küll andnud meie illegaalsele jõulupuule, mis mul anda oli. Isegi oma vaibale pole ma halastanud, kiskudes ta veertest välja vatti... puu ehteks. Ent oleme harjunud taevas tundma oma tähte ja jõulupuul oma küünalt, mille põlemise kestusega mõõtsime oma elu pikkust.

Juba ma mõtlengi klaveril-olevailt küünlailt lõigata maha jupid ja asetada puule, ent... selle vastu nagu vaidleks sündsusetunne — see oleks kui kalmisturüüstamine.

Sel hetkel hakkab kostma kauge tasane muusika.

— Kuulake! jahmatab Friida, astudes järsku eemale. Ning kõik meie tardume sõnatuses.

Mis see siis on? Keset vene suurlinna protestantlik koraaliviis? Ja tõesti! Tšello kui nutaks, ahastaks... kui heidaks põrmu patukahetsuslikus meeleheites; kui räägiks sõnugi: „Ma vaene muld, kes pattu teinud, siin seisan, jumal, sinu ees!“.. Ja klaver kõneleb kaasa aegamisi, kaebavalt...

Inimelus maksab samane seadus, mis looduseski: kord paistab päike soojasti, kord jälle on vilu ilm ja vihmane; on tuult, on tormi, on külma, leiget, keeva... Ning kui inimene on elanud üle kurvastusi, siis vastukaaluks ta peab saama rõõmusid. Sest naer ja nutt käivad kui vahelduv elektrivool.

Eile võtsime vastu jõuluõhtu vaid naisperega.

Ent nagu lill on leheta, nõnda naine meheta. Mees elustab, julgustab, vaimustab. Naised, kui on omasoodu, kiratsevad nagu taimed, mille lehed murtud.

Eile meil oli nukker jõuluõhtu. Friida Tiido on täna meie silmis süüdlane; süüdlane just sellepärast, et salgas jõuluööl ära oma kavaleri — too ilmub talle külla alles täna hommikul.

— Esitan teile minu tulevase abikaasa Hendrik Takerjase. Ja siin minu sõbratarid: Salme Krometi ja Asta Vaanel ning meie kallis ühisema Mari Vaanel. Kõik eestlased. — Nii kõneleb Tiido meid tutvustades.

Seepeale anname kätt, soovime head õnne ja häid pühi.

Ent kui Friida avab veel Hendrik Takerjase kaasatoodud pakikesed, siis on meil pühaderõõmu isegi liialt. Vaagnale ilmub koogikesi, pähkleid, kompvekke. Isegi karp jõuluküünlaid tekib lauale.

Jääme otse sõnatuks imestusest, ning kõnelen siis:

— Teie, seltsimees Takerjas, tulete vist küll taevast ülevalt... Ja muidugi toote ka häid sõnumeid koos maiustistega?

— Ei ma tule taevast kedagi, tulen seekord ikka maa pealt veel, vastab tema ning jutustab:

— Sain, kuradi pihta, karata üle piiri ja lidusin siis ka koju, sinna Haapsalu kanti. Küll sindrid kõmmutasid järele, aga mis te ikka lasete meest, kes oskab ennast varjata ja õigel ajal teha sääred. Vaat, kõhuli roomasin rabas mätaste vahel kogu päeva ja — läbi tulin!

Asta võtab kompveki, vaatleb seda, kõneldes:

— Koorekompvek kodumaalt... sealt... — Ning ta huuled löövad värisema.

— Sa, Asta, ära tee asja traagiliseks! Praegu on pühad, manitsen, võtan samuti kompveki ja ütlen:

— Elagu Eesti!

Sel hetkel toob külaline nähtavale konjakipudeli, paneb lauale.

— Elagu Eesti! hüüab Friida, haarates pudeli ja keerutades sellega õhus. — Joome meie kosjaviinadki Eesti terviseks.

— Säh, Hendrik, tee pudel lahti. Ema, tooge klaasid, korraldab Friida, kuna ise ta avab külalise kohvri, millest toob esile saiapätsi, võid, leiba, vorsti, juustu.

— Jooge, sööge ja olge rõõmsad! ergutab Friida, kui on teinud valmis võileivad.

Ning meie lööme kokku klaasid.

Nälginud inimesi on kerge joota purju, sest juba kolmas kokkulöök tahab olla liialdus.

Ka seltsimees Takerjas on hoos. Ta pole kõneosav, kuid mitte ka sõnaaher. Kui tavalist inimest võib teda asetada isegi arenenumate kilda. Eriti nüüd, viina mõjul on ta jutukas, püüab olla isegi naljakas, ehkki peamiseks kõneteemaks kipub nagu liialt poliitika.

— Teie peaksite ka käima miitinguil, arvab ta. — Ja veel eriti, kui on laulu ja pilli. Kus siis on ikka elu ja lõbu! Saate naerda ilma rahata, et kas või kõhud lõhki. Ja eks seda naeru ole vahel vaja, kui süda sant.

— Jutustage meile midagi, tooge näiteid, palume.

— Mis näiteid mina'nd jõuan teile tuua. See on teinekord kõik puha üks näidend, arvab Hendrik Takerjas. — Kujutage ette, kui läheb näiteks löömaks, et kes kedagi on rõhunud ja kes teeb seda praegu, ja nii edasi, nagu see oli eile õhtul.

— Küll ikka oli number, jutustab ta, — kui hüppab lavale seltsimees Peremolotov, haarab orkestrijuhi käest taktikepi ja kukub seda „rõhumise“ asja selgitama.

— Vaadake, kodanikud, siin ülal istus tsaar! sõnab ta suure kuraasiga, lööb kepi püsti ja sõrme paneb kepi ülemise otsa peale.

— Tsaari all oli aristokraatia, jätkab ta ja tõstab sõrme vähe allapoole. — Siis oli vaimulik seisus, jälle sõrm madalamale. Ja siis oli bürokraatia. Siis kodanlus. Siis kaupmeeskond. Ja siis talupojad ning töölised. — Ühtlasi on sõrm jõudnud kepi alumise otsani.

— Kõik see raskus oli talupoegade ja tööliste seljas, rõhus neid. Saate aru, kodanikud? ütleb seltsimees Peremolotov. Siis teeb ta endale väga tähtsa näo ja nagu taskukunstnik pöörab kepi alumise otsa üles, koos sellel seisva sõrmega.

— Ja nüüd... ütleb ta, — on tööline ja talupoeg kõige peal.

Kogu saalitäis rahvast vahib seda etendust või, nagu seltsimees seda ise nimetab, „elavat pilti“ kohe päris hinge pidades. Juba käib mõni larakas käteplaksatustki, kui kargab korraga fookusniku juurde keegi päris tundmatu kodanik, ja saalis jääb jälle vaikseks.

— Lubage, seltsimees, mulle oma imetegev kepp! ütleb võõras ja napsti tõmbab selle ära teise sõrmede vahelt.

— Siin seltsimees Peremolotov unustas kaks ollust mainimata, sõnab ta rahva poole. Tõstab siis kepi, täpselt samuti seab sõrme kui eelmine ja seletab:

Kõige ülal istus tsaar, õige. Siis aristokraatia, õige. Siis vaimulik seisus, ka õige. Siis bürokraatia.

Kodanlus. Kaupmeeskond. Talupojad. Töölised. Kõik õige. Aga... edasi? Vaat, see ongi, mille seltsimees Peremolotov ära salgas.

Võõras teeb pagana kavala näo, tõstab sõrme kõige alla ja põrutab:

— Siin all olid veel: juut ja... brodjäga ehk hulgus. Ja nüüd's keerame kepi alumise otsa ülespidi. Ja kes on nüüd kõige peal?..

Saalis müra. Trampimist. Hurraa!.. Bravoo!.. Maha!.. Vile. Tribunaali ette! Tribunaali ette!

Mees tahab küll vehkat teha, kui näeb, et asi räbalasti, aga nabitakse kinni. Ja kus kuramus lähebki niisuguseks löömaks, et sealsamas tribunaali ette: kohe valitakse koosolijate hulgast kohtunikud ja mees mõistetakse teotamise eest kuueks kuuks vangi.

Aga vaat nüüd läheb alles päris põrgu lahti:

— Kontrrevolutsionäär seina äärde! Seina äärde!.. ja muud midagi.

Kus kargavad toolide otsa püsti. Mööda toole hüppavad üle inimeste peade, kõik sinna tribunaali laua juurde ja kisuvad või tükkideks selle vaese ahvi. Punaväelased vehivad püssipäradega, ja vaata, et hakkavad või laskma: juba nii tuline on õhk. Täidesaatva komitee esimees ronib küll laua otsa, karjub seal midagi kõnelda, nii et lõuad vahus. Aga mitte sõnagi ei ole kuulda. Ja kus seal võibki midagi kuulda, kui röögib tuhat inimest muudkui:

— Seina äärde!.. Seina äärde kontrrevolutsionäär!..

Noh, ja ei saagi muud, kui viiakse mees kohe sealtsamast „seina äärde".

Kas armastad oma peigmeest, Friida? — Nii küsime sõbratarilt hilja õhtul, kui külaline lahkunud.

— Ei armasta, vastab Friida häälega, mis väljendab täielist seesmist tasakaalu. Veidi mõtelnud, lisab ta samuti rahulikult:

— Südamega ei armasta, küll ehk mõistusega.

Hetki möödub pinevuses, siis aga:

— Kas sa ei astu samme, mida hiljem kahetsed?

— Ma ei võta asja nii tõsiselt, teatab Friida. — Pealegi on nüüd lahutus sama hõlpus kui kokkuminek. Elan vaid niikaua, kuikaua...

— Siiski olgu armastus esimene nõudmine.

Nüüd naerab Friida mingit sapist naeru.

— Aga mida olete teie saavutanud armastusega, nii Asta kui sina, Salme? Ainult valu ja heitlusi. Vaadake: siitsaadik olen ma armastusest, sõnab Friida, tehes käega žesti, mis peab tähendama, et uppumiseni.

— Aga siiski, ütleme, — sa oleksid pidanud valima kuidagi omasuguse. Temaga sarnaned sa sama palju kui mesilane karuga. Ja veel Takerjas! See on halb nimi, laseb aimata tema põlvnemist.

— Nimi meest ei riku, kui aga mees ei riku nime, ütleb eesti vanasõna. Siiski oleme temaga leppinud kokku: ta võtab endale minu nime: Hendrik Tiido. Nüüd on ju niisugune seadus, et mees võib naitumisel võtta ka naise nime. Nüüd on nii vaba seadus, et igapidi: naine võib jääda oma nime juurde, võib võtta mehe nime veel endale lisaks. Ja mees võib samuti.

Kuna meie vaikime kuidagi rõhutuina, seletab tema:

— Vaadake, minagi ei ole saanud armastusest mi-

dagi peale kannatuste. Ei ole teile söandanud avaldadagi, et mu viimaseks nii-ütelda „õrnemate tundmuste“ objektiks oli Eduard Paur. Tundsite ju teda? Olime vastastikku kiindunud. Ja siis korraga... kaob Eestisse. Ainsa kirja saatis sealt mulle ja sestsaadik... jäljetult, nagu kivi vette! Aasta juba, kui olen põdenud, nii et mul polegi enam südames muud kui tulease.

— Aga nüüd on piir kinni — ta ei saagi sulle kirjutada. Peaksid ootama.

— Ei, midagi ei oota ma. Salgan enese ja just selleks lähen mehele, et unustada...

— Õnn sulle, kui seda suudad, arvame meie.

— Peab suutma, peab oskama kohaneda. Lähen töölisele just seepärast, et elada. Tööline on päevaperemees; on praegu moes. Pealegi on ta kommunistliku partei liige.

— Aga jutusta meile ka, kus sa tutvusid temaga ja kuis läks kohe naitumiseks?

— Olete imelikud oma küsimustega, arvab sõbratar. — Sest kui on häält, siis ka vastukaja. Nagu ütlesin: põdesin ja põen veelgi oma armastust, mispärast kõik koketeerimised tunduvad vastikuna. Siiski ühel päeval... taipan, et keegi jalutab minu järel. Teen põiklemisi mööda uulitsaid, ikka tema järel. Siis tuleb tuju panna teda piinlikkuse ette: jään seisma, et näha, mida ta veel julgeks. Ning mõtelge: ta julgeb ka seisatada! Võtab kübara peast, kummardab ja ütleb:

— Teie vist olite eile miitingul ja pidasite vahva kõne?

Mulle teeb nalja seesugune auavaldus, ühtlasi hurmab nali, seepärast vastan:

— Mina pidasin eile mitu kõnet. Ei tea, millist teie kuulsite ja kus?

— See oli linnavalitsuse saalis...

— Ei, seal ma küll ei olnud, vastan, et kontrollida tema teadmisi, ja ütlen siis teda kiusates:

— Mina kõnelesin hoopis ülikoolis, olen ideoloogia professor.

— Aga teil ei ole portfelli?

— Portfell on moest, see röövitakse ära. Pean kandma oma kõned peas, — siit ei saa neid keegi võtta.

Ent ta polegi nii rumal, kohe taipab, et naljatan, ja teeb ettepaneku jalutamiseks.

Mind aga huvitas tema kohmakas hingelaad ning tänapäeva töölistüüp, ja kuulda, mis tal oleks mulle ütelda.

Mehe aseainena sai ta mulle kuidagi huvitavaks seepärast, et on leidlik. Leidlikkus on aga tänapäeva elukunst. Või usute, et ta kõneles õigust kodumaal käimisest. Küllap osalt luiskas. Kompvekid ja viinapudeli ta ehk küll tõi sealt, ent sai, leib, või ja muu on siiski siit — on parteilisi saladusi...

— Seepärast ütlen: elagu elu! hüüab Friida, meid kaelustades. — Ülehomme tulete komissariaati mulle tunnistajateks, ja siis... toon oma mehe siia — meie naisperele kirjalõngaks.

Aasta üks tuhat üheksasada üheksateist, mida ootasime uuesüsteemilise „suurendatud“ toitlustamise tähe all, algab petrogradlasile mingi proovitulena. Sest kõik nõrga, haiglase, iganenud, kõduneva, kõik selle, mis seni lootnud teiste abile, heidab Elu välja

olemasolevate nimestikust. Samuti ka need, kes vanade harjumuste ja kõlblusmõistete kütkest või unistuste võrgust ei ole suutnud rabelda lahti: kes veelgi loodavad taevast tulevale abile või venna armule.

Valitsuse kooperatiivid jagavad inimese päevaseks normiks halle pudenevaid kaheksandiknaelaseid leivakillukesi, mis rändavad kaaluvaagnalt otseselt suhu. Ja rahvaköögid tõstavad kulbitäisi seda tõotatud „rammusat ainutoitu“ — vedelat leent, kus ei ole ujumas ainustki lohutavat rasvasilmakest; ainult rohelisi pooltooreid kapsatükikesi ja musti külma rikutud kartulikilde koos koortega leidub selles. Seetõttu omab leem mingit kasimatuse haisu, meenutades halba seasööki.

Kuid näljasel rahvahulgal pole valida. Kes nõrgem, see kepi najalgi või karkudel kõlkudes, mingi nõuga käes, käib ammutamas seda ainust elujätkamise ainet.

Kui on omakseid, kannavad uulitsal-nõrkenu koju. Kui aga ei, siis kustutab pakane selle vaevu vilkuva eluküünla, ning korjus koristatakse surnukambrisse ja sealt ühishauda.

Aegunud on halastus, aegunud õpetus ilust, tõest, heldusest. Ainult enda kõhule mõtleb veel kestvast näljast kurnatud inimene. Kui kõngeb keegi, ei siis valda kurbus, pigem ehk mingi rõõm: mida vähem ülearust, seda enam tõuseb ülejäänute hind, sest „paljudele penidele“ antakse lahja laket...

Inimlaip kõnniteel, surnud hobune uulitsal — ei see kohuta enam kedagi: kõike oleme juba nii korduvalt näinud! Oleme näinud isegi koertest näritud sääri, põski... oleme näinud lõpnud hobusekehi tükk-tükilt maharaiutuna kaduvat...

Kõrgeid reekoormaid, pealt kinni nööritud pre-

sendiga, liigub mööda kesköist vaikust ja pimedust. Need on jubedad koormad — alasti inimkehi, nagu pikki puuhalge, mida haiglatest saadetakse kalmistule. Presendi vahelt paistab paljaksniidetud päid, paistab jalgu suuri ja väikesi...

Kui ei osutunud kadunul omakseid, kes oleksid nõudnud teatud aja jooksul laipa matmiseks, siis teeb ta oma viimse sõidu ühisreel ühisvagunisse ja ühishauda. Igast linnaosast liigub koormaid vastuvõtu-jaama Uspenski kalmistule, mis asetseb linnast eemal oma kolmkümmend kilomeetrit ja kuhu maetakse eranditult kõik taudide ohvrid. Selle kalmistu vastplaneeritud laialised männimetsastunud alad on suutelised andma viimast asulat kas või kogu Petrogradile.

Öine valvekord kaubajaamas kohustab meid küll kolmekesi koos ärkvel olema. Siiski kasutame uneaega ka puhkuseks. Sellega ei tekita me mingit puudujääki, sest koos igasuguste muude eluavalduste soikumisega on soikunud ka töö meie kontoris vähemalt poole võrd. Ametnike koosseis aga on endine.

Ühe kaasteenija magades kontorilaual kahekesi valvame. Kuid meiegi töö on sooritatud ja veedame aega, vaadates läbi akna jaamaesise väljakule. Siin on kümmekond surnukoormat saavutanud oma teekonna sihi, sest Uspenski kalmistu vastuvõtu-jaam asetseb otse Soome kaubajaama vastas. Haiglatöölisi, laternad käes, askeldab koormate ümber, vabastades köisi, kiskudes koormailt presente.

Seesugune on siin igaöine pilt, ning kui huvitaks meid surevuse suurus, siis võiksime selle umbkaud-

selt kindlakski määrata. Sest kui oletada igas koormas kolmkümmend laipa, oleks igapäevane haiglate „toodang“ keskmiselt kolmesaja ümber neid, kel ei osutunud sugulasi või omakseid. Teist niipalju või enam rändab kalmistule üksikmatustel, saadetuna leinajaist. Aga mis on päevas mõnisada või ka tuhat suurele vene linnale, kui riigis on inimmaterjali sada miljonit ja enamgi veel.

Ühel ööl näeme korraga kedagi, põlev latern käes, jooksvat üle väljaku, suundudes otse kaubajaama ukse poole. Ja tõesti! Kostab rutulisi kobavaid samme, kontoriuks lendab lahti ja lävel seisab isik. Ma ütleksin koletis, kui võtta arvesse tema eriline kübar, mille külge on kinnitatud kummimask. Selle ta heidab küll tagasi, paljastades oma näo, siiski on ta veelgi võigas küllalt ainsa õlilambiga valgustatud kontori poolpimeduses oma määrdinud-halli presentmantliga ja pikkade kummikinnastega.

— Kus on teil siin valvekorra-arst? küsib ta, ise raskesti lõõtsutades.

— Meil ei ole siin mingit arsti, on vaid kaubajaama ametnikke.

— Ometi peaks ju kuskil olema ka arst, nõuab.

— Valvekorra-arst muidugi on, kuid see on reisijatejaama juures ambulantsis, kuhu oma poolteist kilomeetrit, seletame.

— Siis saaks ehk helistada? Vaadake, juhtus niisugune lugu, et meil ärkas üks surnu üles, ja nüüd ei tea, kuhu ta paigutada. Ta on ihualasti. Ehk on teil mõni riidehilp talle ümber visata? nõuab ootamatu võõras.

— Aga midagi pole niisugust, mille võiksime anda. Kuid teil on ju presendid, neisse võiksite mähkida.

— Ah jaa! Õige, rõõmutseb mees ja seletab nüüd veidi rahulikumalt:

— Meie asi küll poleks, kas keegi elab või on ta surnud. On ju käsk laadida vaid vagunisse. Aga kui läksin hargiga sisse lööma, nagu seda laadimisel alati teeme, kostab häälitsemist, ja paar kätt tõuseb abipalveks. Ega nüüd ole vist muud, kui viia ta sinna, kust tõin, ja ütelda haiglale, et „töö“ tuleb tagasi, pole korralikult tehtud.

Võõras väljunud, ei tunne meie mingit hirmu, veel vähem jubedust sellest öisest kurbmängust. Siiski äratame magava kaasametniku.

— Tõuske üles! Üks surnu on ärganud. Ehk toovad veel siia sisse sooja. Siis võiksite ehmuda.

— Kui on surnud, siis olgu ka surnud! Mis ta veel inimesi tülitab, uriseb pahasena unine ametnik.

— Aga ei ole surnud, seletame naerdes.

— Siis las tulla, kui tuleb. See on kõik veretu nali, samuti kui too üleeilne.

— Missugune üleeilne? pärime.

— Ma mõtlen seda tühjade vagunite etteandmist surnutejaamale, kui vedur on seal kuskil käänaku taga ning juht ei või näha, mis tagantlükatavail vaguneil teel ees.

— Aga peab ütlema, jätkab jutustaja, — et on ikka juhmid need hobusemehed ja kõik: tema saatanas tukub reel ja ei näe, et vagunid, kuigi aegamisi, aga lähenevad — laseb endale otsa sõita! Hea veel, et ise alla ei jäänud. Reel oli kaste ja kotte, kõik läksid puruks ja koolnud seest välja. Siis ka tormab eit muudkui siia suure kisaga. Mina küsin, et mis sul viga. Tema aga lõugab:

— Alla ajasid!.. Rongi alla ajasid minu vana-

mehe, mu seadusliku abikaasa... Veel pärast surma ajasid vaesekese rongi alla. Käsi otsast ära...

Läheme siis ka välja vaatama. Noh, ja sai päris nalja: verd ei kuskil, muudkui käsi, päid ning jalgu jaamaesine täis. Eide vanamehel polnudki rohkem viga kui teistel. Lebas teine röötsakil hange otsas, üks silm pilukil, kui irvitaks meid sealtpoolt läve.

Teeme siis hädaldavale eidele selgeks, et igasuguseis oludes tuleb harjuda. Korjabki teine voorimehe aidates surnu osad kokku. Klopsivad kirstugi kinni. Samuti korjavad ka teised laibad hunnikusse ja häda ei mingit.

Kuulanud kaasteenija õudset jutustust, küsime:

— Aga mis teie ka selle peale ütlesite ja tegite?

— Mis me ikka tegime. Naersime niisama, et kus ikkagi krõbe eit: matab oma vanamehe kirstus, isegi särgi paneb teisele selga...

Hommik küll vabastab mu valvekorrast, andes mulle puhkust ja töö vaheaega. Siiski ei ole ta mõtelnud sellele, kuhu küll peaksin pöörama oma näljast nõrkeva keha kosutamiseks, sest kodus ei ole mul ivakestki söödavat.

Ometi ruttan millegi pärast koju. Sinna on vaid kilomeetri võrd, milline vahemik tuleb sooritada jalgsi. Väsitavana tundub teekond. Vaevu ja aeglaselt liikudes valdab mingi ükskõiksus, apaatia. Silmade ees musteneb, nagu see minuga viimasel ajal sageli juhtub. Pean seisatama ja suures nõrkusehoos laskun istuma kõnnitee veerele. Seesuguseid „ükskõik kus" istujaid näeb tänapäeval kõikjal. Ei ole

meeles mingit sobimatusetunnet. Ainult vaid veidi puhata silmalaugude kramplikult kokku kiskudes.

Ei või ma ju meelemärkust kaotades langeda uulitsale, kust võiksin kergesti sattuda mõnda surnukuuri ihualasti olekus. Sest egas ometi suurimal kriisiajal või inimest auku ajada koos tema kaltsudega — neid ju vajavad ülejääjad. Seepärast ettevaatust!

Mõni viiv möödunud, olen nagu kogunud jõudu, tõusen, sammun edasi. Jõudnud ristteeni, möödub minust veovanker, küllalt korralik hobune ees.

Nüüd seisatan ma loomusunniliselt. Hambad kui haaraksid suutäit, suhu voolab märga...

— Või siis niikaugel, et aju ei ole enam otsustaja, et otsustajaks on vaid tühi kõht! Kui jube! Olen veel ainult näljane hunt...

Korraga tunnen endas isegi mingit viha, mingit ärritust, ma koguni värisen mingist ärkavast instinktist. Ja kui samal hetkel ilmuks mu ette olend, kes kannab ristiinimese väärnime, ning tahaks mulle jutlustada moraalimõisteid kas või sellest, et hobune on inimese sõber, on tema teener, et kabjakandjat ei kõlba süüa, siis... häda temale! Sest kas sel hetkel ei muutu ma mitte temalegi murdjaks?

Ei usu, et siin oleks veel korras mõistuse tervis. Sest nälgida nädal — on tervishoid. Nälgida kuu — on: eristada kehast tema aegunum osa. Ent nälgida pidevalt, nälgida aastast aastasse, mil organism on arenenud ümber mingiks miinimumiks, siis... aju ei ole enam inimese käskija. Ning ärgu mõistku küll keegi kohut, kui inimene näljaga sööb ei tea kõike mida; ärgu arvatagu seda tema kurikalduvuseks, kuna see on vaid lihtlabane ja alateadlik eluhoid.

Ning samas otsustan ma ümber oma mineku

suuna: istun trammile, sõidan turule, teades seal olevat müügil liha, kuigi ainult hobuseliha, millist ma seni oma karskemeelsuses veel ei ole suhu võtnud.

Trammi tuleb ka kerjus, kes pole nüüd küll mingi haruldus selles sõidukis, sest tramm on maksuta kõigile tarvitamiseks.

Kerjusvanamees läbib trammi, rühkides inimeste vahelt, ise üha korrates mingi värisev-hädise laulva häälega:

— Annetage vaesele haigele vanakesele!..

Ja tõesti leidub, kes ulatavad leivakannikaid! Kuigi on enamuses neid, kes põlastusega imestuvad, et veel võib olla inimesi, kellel leiva ülejääke.

Vaatan minagi kadestades, sest leivaviilukaid näib tal olevat juba kaunis palju. Kuigi ta oma kerjakotti kannab palitu all, paistab põlvede kohalt hõlmade vahelt koti kogukas kuju. Tähendab: vanamees ei ole kuigi näljas, kui suudab leiba korjata tagavaraks. Minul rändaks loomusunniliselt iga pala otsemat teed suhu.

Jõudnud turule, kus ei ole müügil mitte midagi peale hobuseliha, käin kaua ühe laua juurest teise juurde, otsides, kus liha ei oleks nii väga sinine või nii väga mustjashall, et see nii väga ei haiseks.

Palun siis, et mitte ei antaks mulle lõpnud hobuse liha. Ent selle üle vaid naerdakse ja vastatakse:

— Ära mõnita jumalaandi! Ei tea, kes sulle seda hobust siis tapma hakkab, kui ta ise ei kärva. Küllap varsti pole enam sedagi saada. Näe, hobuste kaerad sõite ära, nüüd sööte ka viimased hobused, ja siis on kõigel lõpp.

Nii leppinud tõelikkusega, saanud kaenlasse külmunud lihakäntsaka ja pöördunud äraminekuks, kohtun sama kerjusega.

Kui ta ei oleks nii tüütav oma lauluga, nii pealetükkiv, mööduksin temast. Ent ta näeb mu kompsu ja kindlasti tahab sellest saada osa ka endale.

See kuidagi vihastab mind, et peaksin andma sellele, kellel ennegi küll. Ja kuidas sa raipekamaka küljest ikka hakkad tükki ära raiuma. Seepärast seisatan, vaatan vanamehele kurjasti ja, terava etteheitega hääles, osutades käega ta kotile, küsin:

— Kui palju leiba on sul juba seal kotis?

Kerjaja küürakas selg lööb korraga sirgeks, kuna ta hall habe, mis seni vahtis välja üleskeeratud karusnahkse krae vahelt terava kiiluna, lööb nüüd lainetama laialt ning julgelt. Mehe silmis välgub viha, kui surub läbi hammaste:

— Nii palju, kui sul on hambaid suus.

Jahmun sellest äkilisest välimuse muutumisest ja häälest, milles oleks mulle nagu midagi tuttavat... Siis kohtub mu pilk mehe mustade leeksilmadega, mis mõõdavad mind põlglikult, kuna ta, astudes üsna mu lähedale, sõnab teotavalt:

— Eh tõi, kanavnitsa, paskudnitsa... kus uulitsanurgal sa seisad, pabeross suus?..

— Milline originaalne sõim, kui ehtne, kui sordipuhas! mõtlen, end küll mitte põrmugi haavatud tundes. Siiski võtan sõimaja oma pilkude risttule alla, kusjuures märkan tal olevat piibernahkse — kuigi kulunud — krae ja samasuguse mütsi. Nii siis polegi mingi tõeline kerjus — on vaid ajanähtusi.

Aga tema silmad? Nägu? Needki on kuidagi tuttavad. Ah jaa... aastate möödudes vananenud, lahjunud, kuid... see on... see on ju härra Annenkov! Tema ta ongi, too „põlvnenud aristokraat“, mu endine leivaisa! Oo, kuis on küll temal talenti iga-

suguseks kohanemiseks!.. Ja seda ikkagi päevaperemehena, valitsejana, vähemalt minu üle.

Aga siiski... miks on ta võtnud sandikepi, pannud kaela kerjakoti? Miks ei ole ta seal, kus tema „valged“ kindralid: tema Denikinid, Koltšakid, Judenitšid..? Miks ei juhi ta neid kodusõja frondil, kus kogu vanameelne maailm on neid toetamas. Kas on ta ikka ja alati väljas ainult omakasule — töötab seal, kus sissetulekut, pidades siin jahti näljaselt äravõetud leivaviilukale?..

Aga eks tema kuld, tema kalliskivid, sooblid, hermeliinid... oo, isegi ta majad ja mõisad ole nüüd riigistatud. Ning ehk ootab ta siin parajat juhust, „et kui „valged“ väed peaksid vallutama linna, võtta tagasi oma ja vaevatasuks veel teisteltki lisa.

Ent... ta võib ju siingi ka olla kodusõjas? Ta võib olla spioon. Küllap ta oskab kalkuleerida oma võidutulemusi... en gros ja en detail. Oo, ta teab isegi seda, et minust ei ole vastusõimajat avalikus kohas, ei ole ka äraandjat, mispärast kasutabki juhust veidi kergendada oma sapist ülekeevat südant sõimuga.

Nii ma mõtlen, suundudes trammile, kuna eemalt üha kostab värisev-hädist laulu:

— Annetage vaesele, haigele...

8.

Tehakse jälle ajalehtedes ilusat kõmu rahva viletsast seisukorrast. Ning seletatakse, kuis nüüd viimaks ometi on avanenud võimalus luua tunduvat paremust sellega, et lähemail päevil jagatakse välja „esimesejärgu tarbeaineid“ toidukaardi lisakupongi vastu, milline juba palju kuid hoopis kasutamata.

Ja seda elevust nüüd! Oleme nagu lapsed jõulukingi ootel. Mida küll meile antakse?

Tähendatud päeva hommikul koguneb kooperatiivi ette saba juba ammu enne ukse avamist. Hellusega silun oma kaardi lisakupongi, milline nüüd ometi kord sooritab oma ülesande.

Ent suur on üllatus, kui kooperatiivi hiinlasest teenija, napsanud kääridega maha minu lisakupongi, kollase naeratusega viltusilmalisel näol, lükkab mu ette kaks pudelikorki.

Ma isegi ei oska pettuda, sest korgid ei ole ju mitte puukoorest, vaid need on kummist, ja kummalgi on sees kaks auku. Kaks korda kaks on neli: nii siis neli ilusat auku. Huviga vaatlen neid.

Vististi on need korgid lasknud valmistada mõni leiutaja mõnesuguse laboratooriumi varustuseks. Arusaamatuks jääb aga, miks need just mulle antakse, kuna ma ei oska nendega midagi peale hakata. Ning pole ma mõni arst, et mõistaksin hinnata kaheaugu-

list kummikorki suure nälja puhul „esimesejärgu tarbeainena“.

Siiski surun saadu peosse ja vaatan ringi, valmis tundma suurt kadedust, kui teised lisakupongi omanikud saavad selgema otstarbekusega asju.

Ent kadestada pole vaja: näen naiste käes mingisuguseid vurrusidemeid, meestel rõngastega kummilutte, näen konservitooside-avajaid, pähklitange, plekist vormikesi piparkookide lõikamiseks, mingisuguseid suuri, kunagi moes olnud mantlinööpe ja muid niisuguseid asju ning suurel hulgas samasuguseid kaheaugulisi kummikorke.

Nii ei ole meie keegi midagi saanud, kuigi midagi jagati. Kõige tähtsam aga on, et oleme viitnud hulga aega mingi hea ootel, unustades tühja kõhu nurisemise. Ning eks ole ju ükskõik, millega laps mängib, kui ta vaid ei nutaks.

Läheb veel aega, ja siis meie kontoriseintele on öösel ilmunud mingid „päevakäsud“, milles lubatakse meil päevi jagada omavahel ja kordamööda sõita maale ostma endile toiduaineid. Muidugi mitte äritsemiseks, vaid ainult isiklikuks vajaduseks, piiratud arvul ja kindla normi järgi. Valitsus maksab reisuaja eest palga ja annab prii sõidu.

Olen nüüd minagi enda eest vägagi väljas, kui seame kokku sõitjate komplekte. Kujuneb suureks kärarohkeks omavaheliseks koosolekuks, kus peamiseks küsimuseks: kuhu sõita? Lähedalt pole ju midagi saada.

Lepime kokku sõita Vjatka suunda, kuna omame andmeid, et sealseis külades võivat saada kartuleid. Esitame siis jaamaülemale viiekümne sõitja nimekirja ning palume endile vaguni. Seesugusele soovile tullaksegi vastu ja ühtlasi varustatakse meid sõi-

dulubadega kaugel teel kontrollile, samuti ka Tšekale esitamiseks, kui ehk midagi juhtub.

Sõiduluba on vaid tükk valget paberit lühikese masinakirja tekstiga, et sel ja sel ametnikul on luba sõita moona järele kuni Vjatkani. Teksti all on pitsatimärk ning jaamaülema allkiri.

Oo, kuis mulle läheks vaja veel kaks niisugust luba — Friida Tiidole ja Mari Vaanelile.

Asta Vaanel teenib praegu ametnikuna komissariaadis ja võib-olla ei tule tal üldse väljasõidu võimalust. Ema aga on kodus ja toitub ainult rahvaköögi saadusist ning leiva kaheksandiknaelast, mida jagatakse hinnata. Friida abikaasa saab küll tugevama toidu, ent kartuleid esile manada ei suuda ka ükski parteiline paiuk. Ning ma hakkan mõtlema, kuidas oma sõbrataridele saada lubasid.

On veebruari õhtupoolik, kui meie klassivagun haagitakse rongi külge, ja võib alata sõit.

Oleme nagu polaarmaade-vallutajad riietunud kõigesse, mis kellelgi leidus sooja: vagunid ju kütmata ja sisemaal pidutseb pakane. Rüselemist, ruttamist, paremate kohtade valimisi; kottide, kompsude, korvide sissetassimist. Oleme ju teadlikud, et maal ei saa midagi osta raha eest: seda paberilipakat ei ihka keegi. Ainult vahetuskaup on eluõiguslik. Ning rändab nüüd maale ülikondi, kleite, palituid, pesu, kangaid... Kuid sinna on muudki vaja: naela petrooleumi eest antavat puud kartuleid; naela soola eest — nael võid; naela suhkru eest isegi puud rukkijahu.

Kõik oleks ideaalne, kui mitte ei oleks võltsimisi.

Võõrale kontrollile, kes näeb täiesti „ehtsaid" sõidulubasid, ei tule ettegi uurida, kas Friida Tiido teenib kuskil jaamas või kas Mari Vaanel on mõne aidamehe või roopaseadja naine.

Aga kuhu peaksin panema omad armsakesed siis, kui oma personaal, nähes tundmatuid nägusid, õigusega hakkaks nõudma, et tema kitsast ruumist võõrad ei saaks võtta osa endale.

Seepärast annan neile nõu, et kohe poeksid üles riiuleile. Kui juba sõit sees, siis on ka rahu majas ning asjad korras.

Mari Vaanel küll kaob nii ära, et minagi teda ei näe. Aga mida teed seesuguse isemeelsega, nagu seda on Friida Tiido — ta on nagu mingi tükike anekdooti, tõugeldes teiste jalus. Ning kui personaal nõuab tema päritolu, siis vastab, ta teenivat reisijatejaamas.

Seega aga ongi meie supp juba soolane. Nõutakse muudkui kõrvaliste lahkumist. Sest reisijatejaamast sõitvat oma komplekt, ja mis ta tükkivat võõraste hulka.

Kuigi ettevaatlikkusest hoidume näitamast meie omavahelist sõprust, siiski möödudes temast sosistan, et läheksime ometi mõnda teise vagunisse, ning meie saladus jääks siiski saladuseks. Kuid Friidale tekitab ärritatud inimeste sõnelemine vist nalja ning ta ei tule ega tule välja.

Juba ma jooksengi ringi uute platside muretsemise mõttega. Ent kõik vagunid on otse puupüsti täis ja meid ähvardab kas või mahajäämine. Mõnele esikule me ehk mahuksime, kuid nii pikka teekonda

sooritada vaguniplatvormil kange pakasega oleks veel halvem kui kodus näljasurma oodata.

Friida aga seisab, käed taskuis, läkiläki üle kõrvade, unistav pilk suunatud tühjusse, nagu ei kuulekski ta ümberolijate tänitamist.

— Oh-jaa! ohkab ta siis sügavasti ning kõneleb nagu deklameerides midagi endamisi:

— Kui mõtlen isale, kuis ta kogu elu ja oma hiiglavarandused pani vaid vaeste inimeste teenistusse, ehitades neile odavaüürilisi ja mugavaid maju, vaeslastele varjupaikasid, vanadekodusid... Aga ükski prohvet ei ole kuulus omal kodumaal.

Kõne mõjub nagu ussisõnad salvajale: ümber jääb vaikseks. Siis lausub keegi vanem mees nagu selleks, et ütelda midagi:

— Mis prohveteid nüüd veel või, nende asi on juba ammugi kaputt.

Nüüd elavneb Friida Tiido, vaatab kõneleja suunas ja vastab:

— Mõtlete vististi neid vanaaegseid prohveteid, kes püüdsid oma tahtmisi süstida „patuste“ inimeste külge. Kui see aga neil ei õnnestunud, siis oma vihas nad kuulutasid ette nälga, katku, suuri mahalöömisi, kivi kivi peale mittejäämist...

Vagunis on muutunud haudvaikseks. Kõikide pilgud on pöördunud kõneleja poole, kelle põsed on löönud punetama, silmades nagu hõõguksid söed, kui jätkab:

— Et seesugused kurjaendelised inimesed kaotati, on isegi loomulik, sest muresid tuleb kuulutamisetagi. Aga meie nõuaksime rõõmu.

— Kust neid rõõmusid võtta! ohkab sama vanem mees.

— Eks kuulutage meile, milline on meie teekond ja kas saame midagi osta! hüüab hääl riiulilt.

Nüüd naeratab Friida üpris veetlevalt, vaatab ringi ja sõnab:

— Vist teate lugu öisest kalapüügist, mis ei andnud saaki. Hommikul, Õpetaja käsul, lasti noodad sügavamale... ja saaki oli nii, et laev vajus. Nii siis kuulutan teile: vaadake, et teiegi ei vajuks oma rohke saagiga...!

— Kuhu meie ikka vajume — külmunud maa all... naerdakse läbisegi, ning muremeele tõrjub eest mingi lootuse rõõm.

— Mis te püsti seisate, istuge, preili! sõnab keegi vanem naine.

— Ei ma istu midagi, pean ju lahkuma teie vagunist, vastab Friida mõõdukalt, astudes sammu ukse suunas.

— Kuhu te ikka lähete, hüütakse kärsitult. — Istuge ja sõitke! Oleme kõik ühed raudteelased, mis vahet meie siin nii teeme. Mida rohkem inimesi, seda soojem, kostab sooviavaldus.

— Jumalasõna-seletajaid ei tohi keegi põlata meie vagunis. Istuge aga, preili, ja kõnelge edasi! mangutakse.

Friida tänab, istubki, kuid vaikib nüüd.

— Eks teie, preili, jutustage ometi veel midagi ilusat. Kuulutage meile uusi elulootusi...

Mul on hirm Friida pärast, sest kes küll võib teada, mis tal jällegi pähe tuleb kõnelda. Oleks ju vaikimine meile seekord kuld.

Ent Friida ei vaja hoidjat — tema tahab olla vaba. Sõbralikult, aga siiski kuidagi üleolevalt naeratades pöördub ta oma kõrvalistuja poole, öeldes:

— Ega kellegi ettekuulutamine või midagi anda

— see niisama tuju saadusi. Aga meie igaüks ise peaksime oskama vaadata tulevikku.

— Tss!.. kostab vaigistust, et oleksid kuulda kõneleja sõnad, ning kõikide kaelad õienduvad ühes suunas.

Friida nagu ei näeks, ei kuuleks sellest midagi: tõsisena ja sügavaimas rahus ta jätkab elutargana:

— Jah.. lootus on kadunud, elule nagu ei julgetagi mõtelda. Aga Venemaa on usundite maa; on jumalaotsijate maa, kuigi meie valitsev kord kõik selle tahab porri tallata. Siiski peab ütlema, et Venemaa jumaldab seda, mida ta ei mõista.

— Kuhu ta nüüd küll sihib? mõtlen hämmastusega, salakesi puudutades tema jalga, et kuule, ära tee meie vagunit palvelaks.

Ent mu sõbratar ei lase end eksitada: ta on sattunud isegi nagu mingisse hoogu, kui kõneleb:

— Vene on suurimaid Jordani rahvaid, kuid ei mõista sedagi, mida kuulutab talle too kolme kuninga — hommikumaa tähetarga matk sõimelapsukese juurde, kes pidi olema noor kuningas. Samuti ei tea Venemaa, mida tähendab ta Herodes, kes, soovides hävitada noort kuningat kartusest, nagu võiks too temalt võtta riigi, laseb tappa kõik samaealised poeglapsed.

Et kõneleja vaikib, siis rutatakse paluma:

— Jutustage, jutustage ometi edasi, mida see võiks tähendada!

Friida Tiido vaatab ringi ilmega, nagu oleks talle hoopis ootamatu, et keegi teda on kuulanud peale lähema naabri. Ta nagu veidi kohmetukski, kui lausub andekspaluva naeratusega:

— Ega mina pole küll mingi pühakirjaseletaja, aga muidu niisama olen lugenud ja mõtelnud, et noor

kuningas, keda tulevad kummardama idamaa targad, tuues temale kulda, viirukit ja mirri, ei saa olla keegi muu kui sama noor kuningas, keda meie nüüd teenime... ja kellest kardetakse, et võtab Herodeselt, see oleks vanameelselt maailmalt, üle ta riigi.

— Aga kes võiksid olla need targad? küsitakse põnevusega.

— Seda ei tea praegu veel ütelda, arvab seletaja. — Aga nii palju võib küll ütelda, et nagu Herodese lastetapmisel ei olnud mõtet, nii ka meie noor kuningas jääb ellu.

— Või ikkagi ellu jääb!.. imestub keegi pettununa.

Vahepeal on laskunud öö. Rong rühib, rataste raiudes takti roopajätkudel, läbi lumiste lagendikkude, läbi metsade, kõmiseb üle sildade.

Mõne aja on vaguni pimeduses vaikne nagu kirikus, kui algab noorpaaride kuulutamine. Siis aga kostab ohkeid, sosistamisi. See käib ringi, kuni sosistatakse mullegi kõrvasse:

— Mõtelge ometi: too preili — sealt reisijate jaamast — on ju kuulsa hertsog Lichtenburgi tütar.

— Kas on see võimalik! imestun. — Kuis teate seda?

— Mis seal teada! Ta ju kohe välimuseltki näha hoopis teissugune inimene kui meie siin. Liiatigi ta ise ju on avaldanud saladuse oma kõrvalistujale ja palunud mitte kellelegi edasi kõnelda...

Nii „saladus", milline, rännates suure kiirusega kõrvast kõrva, käinud läbi kõik vaguni nurgad, oleks ehk mullegi õnnestunud nali mu vallatu ja alati leidliku sõbratari poolt, kui ei järgneks üha suuri üllatusi.

Friida Tiido on korraga kogu vaguni imetlusese.

Sest mõeldagu ometi: hertsoginna! Ning — sa jumal küll! — mida kõik peab nüüdsel ajal läbi elama üks suursugune inimene.

— Preili, kas soovite valgust? Teil muidu igav.

— Tänan, tänan! Ei soovi: mul pole siin valgusega midagi peale hakata.

Sellegipärast süüdatakse kuskil jäme küünlajupp — ülejääk mõnest signaallaternast — ning see ilmub Friida ette. Kuna viimane aga tõrgub küünalt võtmast, siis tilgutatakse veidi steariini aknalauale ja seatakse põlev küünal püsti.

— Oi, seda pöörast jampsi! naerab minus. — Või nüüd süütavad Friida Tiidole küünla kellegi suurniku nimel. Oi, seda kõrgustekummardamist küll, mida kannab oma üdis too revolutsiooniline rahvas. Ehk kus olekski see teisiti: kuninga aevastus kostab üle maailma; tema haigutusestki kõneldakse hardumusega.

— Preili, kas soovite ehk lugeda? Ning Friida käes osutub number „Pravdat".

Jah... eks ta ju tark inimene, igav tal oleks, kui pole midagi lugeda.

— Preili, istuge siia, tulele lähemale. — Nii sõnab kodanik aknakõrvaliselt platsilt, loovutades selle Friidale.

Kuskil suuremas jaamas peatub rong kauemat aega, käiakse kannudega toomas keeva vett. Friidale tuleb nüüd teepakkumisi igast küljest. Ning õnnelikuna tunneb end see, kellelt ta klaasi vastu võtab.

— Preili, kas tohin teile pakkuda veidi tee-kõrvast. — Ning Friida kätte ilmub mingi küpsis.

Kogu vagun asub õhtust sööma, mis kellelgi teekostiks. Võtan minagi pingi alt mannergu, milles rahvaköögi külma suppi. Rüüpan seda õhtueineks.

— Preili, kas soovite ehk pisut uinuda?

— Küllap kuluks vähe välja sirutada liikmeid. Aga mis sellest kõnelda siin kitsuses, arvab Friida.

Sellest hoolimata asetavad alumisel pingil istujad ta eneste selja taha pikutama, ise nihkudes äärekesele, tasa, ettevaatlikult.

Olles pealtvaatajaks sellele narrimängule, ei tohi ma siiski rikkuda meie seltskonna üksmeelt. Ometi teeb mu süda suuri hüppeid, sest mulle meenub, nagu võiksid nad nüüd järelejätmatult küsitella preili isa, ema ja muude sugulaste kurba saatust.

Öid muutub päevadeks, päevi — öiks. Suurusepalavik ei lakka kogu pikal teekonnal. Ikkagi on Friida Tiido ülimuspreili, keda austatakse äärmise liialdusega.

Olen seesuguse kordaläinud naljaga juba harjunud. Mainides sõbratari, nimetan minagi teda hertsoginnaks.

Viimaks ometi saavutame oma reisisihi, milleks oleme valinud paar jaama enne Vjatka linna. Siin haagitakse meie vagun välja rongi koosseisust ja asetatakse kõrvalteele.

Kui ei oleks taevas nii kõrge ja tähed nii jäised; kui ei oleks õhk nii õel-külm, siis kõverdunud kontidele algaks nüüd pidu. Sest ons mõni nali neli ööd-päeva ühtesoodu kössitada vagunipingil, rappudes, tukkudes.

Nüüd vaja teha liigutusi, vaja minna kuhugi ööbima, sirutada välja roidunud keha, saada pisutki sooja peale vaguni äratarvitatud mürgise hingeauru.

Muidugi ei ole kõigil usku öömaja leidmisse võõ-

ras paigas. Siiski on neid, kes julgevad ette võtta seesuguse retke. Meil osutub isegi „juht-hunt", kes teab jaamalähedase teemaja asukohta.

Teiste järele suundume meiegi kolmekesi, sest egas meie nüüd ole enam raudtee territooriumil, kus meid lahutamas klassivahed.

Nii meie jõuk seisatab onni ees, mis tossab ja aurab nagu vihusaun. Siin ongi too teemaja.

Ust avades pahvatab sisse külma, ning aurusse kattub kõik. Mõne hetke seisatame, julgemata teha ainustki liigutust, siis hajub aur ja esineb pilt:

Väikese madala ruumi ühe seina ääres on mingi pliidi moodi üritis suure aurava veekatlaga. Samas naela otsas imepisike õlilamp pöörases hämaruses, sest õhk on tubakasuitsust otse paks. Tundub, et lämbun siin kohe. Hinge kinni pidades ning kätt suu ees hoides kisun endasse õhku läbi villase kinda.

Silmad harjunud hämarusega, võib märgata, et kogu ruum on seinast seinani täis maasmagajaid. Ruumipuudusel on mõned üsna ülestikku. Tähendab: puupüsti täis „teemaja" on heitnud puhkama. Ainult ukseesine on veel vaba sissetulijaile.

Friida Tiido on siingi leidlik. Hetke ta vaatab ringi uurival pilgul, siis pikil sammel astub üle maaslamavate inimkehade kuhugi seina äärde pingi juurde, kus teeb endale istme.

Mina ei oleks söandanud nii kitsas asendis tukkujaid tülitada. Ent Friida surub oma istmiku kahe istuja vahele. Ise leplikult naeratades ta litsub ja litsub, kuni mahutabki enese pingile. Mis sellest, et kuuldub pahaseid ümisemisi.

Iste käes, Friida tõmbab käega Mari Vaanelit, kes järgnebki talle samuti üle maaslamavate. Nüüd tõuseb Friida, andes oma istme vanainimesele. Ise

ta istub põrandale ja paneb oma pea teise sülle. Nii meist kolmest kaks on saavutanudki juba öömaja.

Nõutuna seisan mõne viivu, kuna paistab, et mulle puudub siin igasugune ruum.

Aga siiski! Keset tuba seisab laud, ja kahel pool lauda otsakil magavate meeste jalgade vahel laua all moodustub nagu mingi renn — see on mu ase!

Kärmesti astun üle magajate, laskun maha ja poen laua alla. Suure villase räti mässin paksult ümber pea, et võimalikud jalahoobid ei oleks surmavad. Koti vahetuskauba-artiklitega panen padjaks, mannergu käevangu, ning mõnuga sirutan enese välja.

Juba ma olen vajumas unustusse, kui keegi tukkuja, tundes takistust jalus, teeb tõuke... Leides, et see ei liigu, ta juba vihase „kolmekordse“ saatel annab mulle hoobi kehaossa, milline peast pehmem.

— Mis põrgut sa siin võitled oma kootidega! käratan laua alt.

— Eh, tšort poberii, see ju inimene!.. Mõtlesin olevat koera, kes võib läbi närida saapad, uriseb mees ning magab edasi.

Mingi kobistamine ja madin toob mu teadvusele. Ent rammestav-magus roidumus hoiab mind veelgi oma võimuses, kui viimaks avan silmad.

Hommik on koitnud, ruum peaaegu tühi. Samas tundub, et nii sügavat ja rahulikku und pole ma ammugi enam nautinud kui siin — teemaja laua all. Mis sellest, et mu purjeriidest ülimantel on porine, et sellel on kõike seda, mis inimene suust ja ninast välja heidab, nagu ka põrandalgi, kus magasin. Kõik see läheb pesus välja.

Linnas olen harjunud leiva kaheksandiknaelaga päevas ja keeva veega. Siit aga saab leiba osta ja ko-

guni raha eest, ehkki ainult korraks süüa. Aga siiski: nael rukkileiba! See on juba midagi, mis teeb meele rõõmsaks.

Heameelega ei süüdistagi ma enam valitsust, et kui mägi ei tule prohveti juurde, siis komandeerib prohveti mäe juurde, nagu on nüüd seegi, et saadab linlasi maale toidu järele.

Meie seltskond laguneb laiali iga nelja ilmakaare poole, sest igaüks suundub sinna, kus teab olevat tuttavaid, sugulasi; rohkem aga sinna, kus teab olevat toiduaineid.

Meie oleme kolmekesi jäänud omasoodu, sest meil ei ole seesuguseid teadmisi. Suundume sinna, kuhu teised ei lähe.

Pool päeva rändame mööda metsistunud teed üha ida poole. Sest kui on tee, ju siis ikka on kuskil ka inimasulaid. Ning kohtumegi viimaks hanekarjaga, näeme õues suuri sigu, millised loomad selles Venemaa osas on haruldased.

— See näeb välja nagu mõni eesti talu. Või on see mõis? Nii peame aru. Kogume siis julgust ja otsustame sisse astuda.

Vastu jookseb kaks koera, haukudes algul vägagi tormiliselt. Ent nuusutanud meid, nad nagu rahunevad ning meie häälitsedes kipuvad neil hännadki lippuma.

— Kas neil koertel ei ole mitte rahvustunnet, naljatan mina.

— Olgu mis on, aga vene talu see ei ole, arvab Friida, minnes edasi. — Kergesti võime siin kohata eesti või läti „kulakuid".

Majaesikus näeme samasuguseid piimapütte kui meil Eestis. Ja väljubki pikk nürihabemega mees, seirates meid uurivalt.

Ütleme temale ilma sissejuhatuseta „tere jõudu!" millele peremees vastabki:

— Jumalime, jõudu tarvis! kusjuures ta nägu tõmbub naerule.

Hetk on liigutav, et tahaksin nagu hakata nutma.

— Meie oleme sealt näljasest Petrogradist, seletame siis. — Kas võiksite meile juhatada mõnda talu, kust võiksime osta leiba ja kartuleid.

Peremees vaatab veel viivu vaikides. Võtab siis piibu suust ja vastab:

— Meie külas ikka on veel leiba, aga venelased on juba ammugi ilma. Käivad teised siit pätsiviisi ostmas. Aga ei võigi nagu anda neile: hakkavad vihkama ja „kulakuks" sõimama. Tulevad veel viimaks ja teevad puhta töö.

— Teil on siin näha sigu ja hanesid. Kas liha ka võite meile müüa?

— Küllap võiksite meilt saada ikka kõike kah. Eks tulge sisse, puhake jalgu ja ajage ka mõni sõna juttu.

— Aga kas meile öömaja ka võiksite anda? küsime, et kohe kuulda, kuidas meil väljavaated siiajäämiseks.

— Voodeid meil niipalju küll ei ole, aga võite magada mõnikord ka heinte peal. Linnas teil muidugi pehmed sulgpadjad. Eks teie või seal siis jällegi külgesid parandada.

Jõudnud sisse, leiame endid tüüpilises eesti talu peretoas: söögilaud keset tuba, kahel pool kaks pikka pinki, laua otsas tool, laua kohal laest rippuv suur kupliga lamp. Et aga nüüdsel ajal petrooleum on ha-

ruldus, siis vist tarvitatakse kokkuhoidlikumat väikest lampi, mis oma vaskse helgiviskajaga ripub aknapiida küljes.

Saarepuust riidekapp on enese peitnud tagakambrisse ja vahib nagu uudishimulikult uksepilu vahelt koos talu vanema tütrega. Nooremad, neid on kaks, kes veel kooliealised, silmitsevad meid nagu imeloomi. Küllap need lapsed on läbinägijad, küllap teavad, et purjeriidest ülikuue sees ei või olla muud kui mingi õnnetu inimolend, kes „hulkumas ja põgenemas mööda maailma“ kibuvitsade ja ohakate pärast, mida maa kasvatab.

Oleme istunud reastikku pingile, kuna perenaine on hakanud pärima, mida meie tahame ja millega maksame.

Friida kipub olema väga jutukas, ning mul on hirm, kas ta ei mõtle jälle midagi pöörast välja. Ent praegu ei teeks see mulle põrmugi nalja — peaksime asju ajama tõsiselt.

Kuid mu kartus osutub asjatuks: ta kordab sama, mis minagi, et tahame võid, leiba, jahu, kartuleid, ka liha ja rasva.

Ning pean möönma, et Friida on isegi kavalam minust: et säästa kaasatoodud vahetuskaupa võib-olla veel mustemaks päevaks, ta teeb katse perenaisele teatada, et maksame riigi paberrahadega.

Perenaise ilme lööb tumedaks. Laua äärde pingile vajudes ta ütleb:

— Paberraha on meil isegi juba väga palju, ja meilt ei taha seda keegi vastu võtta.

Viivu vaikime kõik, siis kõneleb jälle perenaine:

— Keisrirahad pidid olema need kindlad, aga näe: kümme tuhat rubla paberit seisab kapis — ei maksa midagi! Siis tulid „kerenskid“. Neid kogunes

jälle miljoni võrd, kotid on neid täis. Ja nüüd „sovetskid". Aga kui lähed rauda, petrooleumi, soola, suhkrut või rulli niiti ostma, siis seda kuskil ei ole. Ja kuigi on, siis anna aga kulda. Aga kust sa selle kulla võtad, kui seda sulle keegi ei too. Ma sellest mitte'p kõnelegi, et elame jälle isaisade viisi pirrutule valgel, ja suhkruta võib ka elada, kui piim majas. Aga mis sa hing tahad teha, kui ei ole soola! Näe, tapsime sea. Külmaga nüüd sööme, kuni seisab värske. Ei ole enam leemessegi panna peotäit, ei tea, millega seda siga soolad. Ah, mitte ei oska mõteldagi, missuguseks see elu küll läheb!

Perenaine naeratab kibedalt, kui jutustab:

— Eilegi olime jälle küla nõukogu koosolekul. Tahetakse aga saada vilja, ning ikka riigi paberi eest. Ütlesin oma vanamehele ära, et kui sa neile vilja annad, siis too endale ka uus perenaine. Noh, peremees siis teataski, et temal tänavu vilja ülejääki ei ole: läheb endale vaja söögiks ja seemneks. Ning et riigilt seemnevilja ka ei tarvitse paluda. Sedaviisi need ümbruse venelased siin teevad: sügisel lagastavad kõik ära: söövad ja pillerkaaritavad, ajavad puskarit. Nüüd on nad ammu näljas, ja riik muretse kevadel jälle seemet. Aga kes sellest küsib: meid muudkui märgitakse „kulakute" nimekirja.

— Noh, märkigu, kui tahavad, arvab perenaine, — röövida ma ennast sellegipärast ei luba. Kogu oma ea olen siin tööd teinud päris orja eest. Kasvatanud üles üheksa last, olles ise tüdruk ja perenaine kõik kokku. Nüüd, kui poisid said meesteks, läksid sõtta, ja sinna nad jäid. Siis kasvas neid veel kaks peale, punaarmee nõudis need endale. Nüüd oleks tütrest juba abi, aga tema viiakse jällegi teise talu perenaiseks.

Nähes, et perenaise muremeelt tuleks lohutada, teen nagu uut juttu ja küsin:

— Milline on teil siin ühiskondlik korraldus: koguduse- ja koolielu? Kas kuulute vene kogudusse, või on oma kirik?

— Jah, eks see kirik ole läinud meil maksma. Väike puukirik, siit ligi paarkümmend versta kaugel. Seal on ka koguduse koolimaja. Köster on jutlusepidaja, koolmeister ja seltsi esimees ühtlasi.

— Mis selts see on? Kas haridusselts?

— Ei mina tea sellest ühtigi. Küllap ta on ikkagi eesti selts, muud midagi.

— Aga millal teie tulite Venesse? pärin.

— Mina olen juba siin sündinud ja mu mees ka. Aga meie vanemad on siia sisse rännanud.

— Siis teie ei olegi meie päriskodumaad näinud!

— Oh ei! Kunas meil aega sinna minna.

— Ütlesite, et jutlust peab köster-kooliõpetaja. Aga kes võtab teid armulauale?

— Eks õpetaja. Käib siia kaks korda aastas.

— Kuid nüüd on kirikute tegevus kinni, ütlen.

— Räägitakse jah, et linnas on kinni. Aga meil pole olnud takistusi ühti.

— Kuidas te tunnete ennast siin: kas on ka igatsust oma kodumaa järele? Seal ju nüüd on kõige ägedam võitlus iseseisvuse ja vabaduse eest, oma vabariigi pärast.

— Ei, pole seda nagu meeldegi tulnud. Ja ega seda maksagi mõtelda — peame leppima sellesamaga, mis jumal on andnud.

— Ja nii puhtalt kõnelete eesti keelt! Kas venelased teie keelt ära ei sega, nagu meil Petseris.

— Eks kirik tee siin vahet: meil ju oma lauluraamat ja piibel. Ennem ikka oli ka eestikeelne leht.

Mõnikord isegi mitu, kui poisid olid kodus veel. Aga nüüd on ju kõik otsas. Vanamees ja lapsed loevad venekeelseid. Minul aga pole aegagi nende jaoks.

Perenaine on arutelust köetud nii soojaks, et kohtleb meid enda parimate külalistena.

Kähku tõusnud pingilt, ta võtab lae tala vahelt suure noa, pühib seda põllenurgaga, ise kõneldes tütrele:

— Sa, Anni, tule nüüd siia, aja ka võõrastega juttu. Ma hakkan süüa tegema. Eks külaliste kõhud ole tühjad.

Käsu peale astubki tüsedakasvuline noor tüdruk tagakambrist meie juurde. Nägu tal kuidagi pelglikult naerul, kuid ei lausu midagi.

Ütleme siis talle enne oma tere, tõusemegi käeandmiseks, kusjuures esitleme endid nimepidi, nagu nõuab noortevaheline kombelisus.

— Anna Kivimäe, nimetab ta nüüd ka ennast, kuna ise kõrvuni punastub, nagu oleksime poisid, keda tuleb häbeneda.

Kuid peagi oleme elavas vestluses. Ning Friida on jälle see, kes oskab teda kohandada meiega. Varsti meil voolab vaba juttu, kõneleme pidudest, uuemaist tantsudest, isegi moodidest. Siis ta avab kapi, näitab meile kangaid, laudlinasid; näitab oma käsitöid — kaasavara.

Vahepeal on Mari Vaanel läinud perenaisele abiks kartuleid koorima. Ning kui Friida on sattunud vestlusse väikeste tüdrukutega, siis näib kui oleks Anni seesugust momenti oodanudki, sest ta tasandab hääle poolsosinaks ja küsib:

— Vist ütlesite, et teie nimi on Salme Krometi?

— Jaa, seda küll.

— Kas olete Petrogradist?

— Jah olen.

— Aga kas teate, ma siis vist juba tunnengi teid... kuulu järele, sõnab Anni.

Vaatan talle küsivalt, kuna ta lisab:

— Mu vend on teist kõnelnud, temaga olete tuttav.

— Kuidas teie vend? ei saa ma aru.

— Tunnete ju Aleksis Kivimäe'd? Olen ta õde, sõnab Anni.

Nüüd lööb hetkel mu kõrvus kohama kui kanget tuult. Mõte rabeleb nagu kuulihaavatud lind:

— Aleksis Kivimäe koju olen sattunud!..

Vähe toibunud, küsin:

— Aga kus on teie vend praegu?

Anni langetab pea, ta hääles on värinaid, kui ütleb:

— Raske sellest kõnelda... ta ei ole väga heas kohas: ta on vangis. Ja seal juba poolteist aastat.

— Vangis!.. Ja mispärast? Olen kui korraga kaotanud hääle, sest ma kuidagi kähisen välja selle küsimuse.

— Lihtne: teda peetakse kontrrevolutsionääriks.

— Kas kohtuotsus on juba teada?

— Seni pole olnud mingit kohut. Tal pole ka süütegu. Mingis parteitülis on ta enese seganud vahele nagu rahustaja. Aga sattus kinni koos tülitsejatega, ja lahti ei lasta ega lasta.

— Kas olete tema heaks midagi teinud? küsin.

— Mida meie siit kaugelt teha suudame! See on kõik, et isa on sõitnud korda kuus pealinna talle toitu viima. Vastu võetakse korraga ainult ühe päeva moon. Kauakest aga isa seal olla võib. On jätnud toiduviimise teiste hooleks. Nüüd niisugune näljaaeg, ei tea, kas viivadki talle suutäit.

Seesugusest põrutusest olen otse rammetu. Laskun toolile, pea vajub käte vahele. Aleksis Kivimäe! Oo, kuis olin teda oodanud, kuis olin teda kõikjalt otsinud!.. Olin teda süüdistanud hoolimatuses minu vastu.

Oma seesmiste heitluste varjamiseks astun tütarlaste juurde, teen nendega juttu.

— Kuis on su nimi? küsin vähemalt, painutades ta linalakk-pea vähe tahapoole ja vaadates ta hallsiniseisse silmadesse.

— Salme, vastab ta, tehes põlveniksu.

— Siis oleme nimekaimud: olen ka Salme. Ja kuidas hüütakse sind? küsin, pöördudes suurema poole.

— Maria, vastab tütarlaps.

— Nii siis: Salme ja Maria. Aga miks ei ole te koolis?

— Kool on kinni, väga külm on.

— Ah niimoodi. Külm on tõesti suur. Aga mida teie ajaviiteks ka teete, kas uisutate? pärin.

— Küll! seletavad lapsed. — Meil on kaks paari uiske, kiidavad nad elavusega.

— Kaks paari! Kust teile need küll saadi osta?

— Ei, meile ei ostetud. Need on vanad, osteti juba Leksile ja Paulile, kui nad olid väikesed. Aga liugu lasevad need rauad veel küll, rõõmustavad tütarlapsed.

— Aleksis Kivimäe väikesed õed! mõtlen mingi hardusega. Ning korraga on need lapsed mulle imelikult armsad. Ei, nad on hoopis rohkem kui armsad. Tahaksin kui kiskuda oma südame kaheks ja anda kummalegi poole.

Ma aga ei saa muud kui avan oma käekoti, võtan

sellest oma viimsed viierublased kuldrahad ja annan kummalegi neist ühe.

Lapsed võtavad need vastu, tänades ja tehes põlveniksu.

— Oi, preili, mis te nüüd teete! Teile on ju raha vaja toiduostmiseks, hüüab Anni, millele vastan:

— Teen seda neile mälestuseks: „linnatädi andis selle raha“, sest kes teab, kas kunagi enam näeme.

Perenaine on pannil küpsetanud sealiha, kastmesse lisanud sibulat ja toob selle lõhnava toidu nüüd lauale. Anni kannab samasse leivapätsi ja taldrikud. Perenaine võtab tagakambrist lõõripealselt paberinutsaku, millest harutab välja uus-läikivad puhtad noad-kahvlid, seab taldrikute kõrvale.

— Külalised, istuge nüüd laua äärde ja maitske meie toitu, sõnab meile perenaine. — Ei tea, kuhu see isa läks, ütleb siis tütre poole, ta oleks võinud ka lõuna ära süüa. Sa, Anni, too kartulid lauale ja hüüa teda, et teaks sööma tulla.

Oleme endid juba vähe korraldanud, peseme nüüd veel kord käed sooja veega ja seebiga ning istume lauda.

Väikesed tüdrukud on kogunenud ema ümber ja sosistavad talle midagi väga põnevat. Ema, kuulnud laste juttu, vaatab siis ka nende pihku ning ehmununa ütleb mulle:

— Mis te ometi olete teinud! Olete oma leivaraha andnud lastele. Puudutab mind siis õlast ja lisab rahustavalt:

— Aga pole viga, küll saame arvega hakkama.

Kuid meie oleme uimased küpse liha lõhnast ja neist muinasjutulisist toitudest, nagu seda on suur päts leiba, liuatäis valgeid muredaid ja auravaid kartuleid, kausitäis võid, piima!..

Ent süüa... võime meie väga vähe, sest maitsnud vaid mõningad palad, juba „lööb vastu".

— Sööge, sööge ometi kõhud ilusasti täis! Ega enne õhtut enam midagi anta, sunnivad peremees ja perenaine.

— Tegime vist rumalasti, et hakkasime kohe sööma rasvast sealiha, oleksime pidanud vist sööma vaid leiba piimaga.

— Minge ikka! Meil liha küll, sööge aga julgesti.

— Täname, täname! Aga meie ei ole ammugi enam võinud rasvast unistadagi, veel vähem seda süüa.

— Ah niimoodi, et olete võõrdunud. Siis sööge ometi kartuleidki võiga. Või ehk tahaksite hapupiima? See pole küll talvisel ajal suurem asi — nii vähe mõrkjas teine. Aga, Anni, karga alla, too keldrist hapukurke. Näe, rasvane pannud külalisile südame peale.

Annil aga ei ole vajagi minna, sest juba tormavad väikesed tüdrukud võidu uksest välja, ning peagi on kausitäis kurke laual.

— Kas on teil ehk keeva vett, vaat, see on meie leivakõrvane, palume.

— Ärge 'nd narrige meie toitu, sööge siiski midagi ja puhake siis ka reisuväsimus välja, noomib peremees, kellel näib sellega olevat isegi tõsi taga. Seejärele pöördub ta perenaise poole:

— Aga mis meie neile linna buržuidele kaasa anname, kui nad sealiha nii põlgavad?

— Küll nad harjuvad jälle, lohutab perenaine, ja ega sealiha üksi rasv ole.

— Seda küll jah, nõustub peremees. — Näe, haned jäid ka sügisel enamasti müümata. Inimestel

pole ju nende eest midagi vastu anda. Nad on juba maale ära toonud oma riidehilbud, tekid, palakad... Ja mis nüüd veel tuleb, see on vana. Teised siin juhtusid kokku kuldkettidega, säravate sõrmustega... Oleks ju olnud asi. Aga mina ei ole julgenud neid võtta: võib ju saada võltse, kui ei tunne. Saime siis küll pojale klaveri — ta nagu ikka igatses teist. Mul ju üks poeg koolimees, ja eks neil ole klaverit vaja. Nüüd aga roostetub see meie tagakambris, kuid mängija ei tule ega tule...

Hommikul algab meie kauba hindamine ja kalkulatsioonide tegemine.

Friida Tiido saab oma kauba eest head hinda küll kartulite, liha, või ning jahu näol, mille jagavad Mari Vaaneliga parajaks lubatud normiks. Suurrätt jääb seekord kasutamata ja läheb linna tagasi.

Minule tehakse erisoodustusi: saan rasvase hane, mannergusse hopukoort, millesse uputan viienaelase võitüki nagu kontrabandi. Saan kolm puuda kartuleid, viisteist naela rukkijahu, paar toopi tangu, kuna ma selle kõige eest enam midagi ei maksa.

Peale selle antakse meile teekostiks kaks suurt pätsi leiba.

Ent oma kraamist ma pean viima ka vangile. Üldse jääb Aleksis Kivimäe eest hoolitsemine nüüd minu mureks. Sest kui on Vjatka lähedal teada talu, kust võib saada toiduaineid, milliseid lubatakse mulle isegi kätte muretseda, kas siis tohib üht kallist inimest vanglasse nälga jätta.

„Kaks päeva puhkust maal". See on meie kokkulepe vagunikaaslastega.

Ning need kaks unustamatut päeva lõpevad seega, et peremees laob meie kartulid ja muu moona reele õlgede sisse, ise istume otsa, ning algab sõit jaama.

Ent jõudnud jaama, peame nõustuma sellega, et õnnetus ei hüüa tulles ja suurimale õnnele võib järgneda lein. Sest juhtinud ree meie vaguni juurde, võime nentida, et Friida Tiido ennustas õieti, kui lähtejaamas ütles: „vaadake, et te ei vaju oma suure saagiga". Muidugi ei ole vagun vajunud läbi külmunud maa, ent siiski on see vajunud... viltu. Telg on murdunud liigsest koormast — nad on akendeni laadinud vaguni täis kartuleid! Nagu pilkena ilutseb veelgi pealkiri: „Soome kaubajaama personaal".

Õnnetus on kaugelt suurem, kui seda algul keegi oskab arvata. See on katastroof, mis tähendab mõnele isegi kas või surma. Pakane on küll andnud järele, siiski näitab elavhõbe neliteist kriipsu alla nulli, millise temperatuuri juures kartulid külmuvad. Välja laadida pole neid kuhugi, sest jaamahoone on selleks liiga väike; Petrogradi poole sõitvad rongid aga niivõrd täis, et siit iialgi peale ei saavat isegi tühjade kätega, kõnelemata siis veel kartulikottidest.

Kogu selle inimpere kihades ja meeleheitlikult hädaldades oma vaguni ümber, teeb peremees meile kummalise ettepaneku: meie pidavat sõitma Vjatkasse, seal ümber istuma vastutulevale rongile. Sest ainult nii olevat tagasisaamise võimalusi. Vjatkas peatuvat rong mõnikord päeva, mil ikkagi aega end kuidagi peale laadida. Siin väikeses jaamas ehk ei peatugi või kihutab ruttu jälle edasi. Ning see'p see põhjus olevatki, miks siit ümbrusest veel toiduaineid võib saada.

— Kui juba seiklus, siis olgu ka seiklus! arvame

meie, ning peremehe kaasabil olemegi vastupidises suunas sõitval rongil ja tossutame Siberi poole.

Ent jõudnud Vjatkasse ja kolinud maha rongilt, saame kuulda, et siit ei ole liikunud pealinna poole kahel päeval enam ühtegi rongi, ja ei tea, kas kunagi enam tulebki.

— Küllap on „valged" väed tee läbi lõiganud, ja kes meid, vaeseid, vallutab, on rohkem kui küsitav.

Kaks ööd-päeva möödunud, meie vahetevahel magades jaama ooteruumis oma kottide otsas, niisama viites aega ja süües oma tagavarasid, ometi ilmub pimedusest pime hiiglane, kellel ei ole ainustki silma peas, kõnelemata vaguneist, mille pimedus on isegi ehk loomulik.

— Miks vedurituled kustunud? — Ent seda ei tea vedurijuht, ei ahjukütja ega isegi mitte pöörangu-seadja, ehkki tema peaks olema too kõikteadja ning peamine vastutaja õnnetuse puhul.

Ei ole midagi parata, kui pimeduses peame kolima pimedale rongile, millel isegi mitte tagaotsas ei ole hädatulukest.

Me ei ole just päris viimased rongileminejad, siiski ei pääse me oma pagasiga vagunisse sisse. Aga mis sellest tahtagi: peaasi, et oleme ometi rongil, ja see peaks tähendama edasisaamist.

Ka esik koguneb puupüsti täis inimesi ja nende koli. Puhvrite pealegi istub mehi, kotid seljas. Oo, isegi vagunikatusel on inimesi, kes on endid köitega õhukorstnate külge kinnitanud.

Seisame esikus oma kartulikottidega, oodates, et ehk ometi mahutavad vagunis-olijad endid tihedamalt. Tund tunni järele möödub tõuklemist pimeduses, kuni viimaks otsustame kartulid, et need platvormil hoopis ei külmuks, paigutada klosetti, kuigi

siin, vastu välisseina pole palju soojem. Kotivirna otsa istub Mari Vaanel valvuriks ja... soojendajaks, kuna meie Friidaga jääme veelgi platvormile. Siin on külm ja kange tõmbtuul, et tardub huul ja kangestub keha. Sooja võime endile teha vaid ülespidi hüppamisega ja üksteise peksmisega labakindais kätega. Ning me teeme seda vahetpidamata, sest külmumise oht ilmub niipea, kui ükskõiksuses alistume väsimusele.

On juba koitmas hommik, mil tähedki taevas kustutavad oma lambid. Meil ei olnud neid süüdata, ei ole ka kustutada. Päikegi tõuseb, päev jõuab keskpäeva, ent meie rong... seisab ikka veel Vjatka vaksalis! Veel „soojendavad" mehed" vagunipuhvreid, ja katusel sõitjad embavad korstnaid.

Oleme ju põlvnenud usuinimesed... ja miski ei suuda kõigutada meie usku edasisaamisse, kui oled kord rongil. Ja ega ometi või oma kättevõideldud „positsiooni" kaotada, samuti kui ei või teada, mil hetkel see rong ajama paneb. Sest juba siis on varsti karta minekut, kui rong on seisnud kuskil jaama ees pool tundi. Aga kui ta on seisnud millegi pärast kolm, seitse, kaksteistkümmend tundi, siis ta ju võib liikuma hakata iga hetk.

Miks ta siin seisab, ei tea keegi. Suitsu ja auru vedur aga välja ajab — ju tal's ikka on minekumõtteid. Ta ju pime, ei tea, kas julgeski öösel sõita? — eks ta nüüd, päeval, ometi varsti lähe.

Oleme väsinud üksteise peksmisest, unetust ööst. Ütleksin, et meeleolu on langenud alla nulli, õigemini: meeleolu ei olegi enam. Oleme mingid hangunud sinised tombud, kes ei soovi ega oota enam midagi.

— Ära mind sega, lase ma puhkan veidikese,

ütlen Friidale, kuna mu keel ei taha enam hästi välja ütelda sõnu.

— Kas oled sa läinud hulluks! tahad surnuks külmuda? hüüab Friida, kiskudes mind üles tõusma, et saavutada veelgi kuidagi sooja.

— Mul ei ole külm, lase mul vaid veidike puhata... las ma olen ühe minutigi vagusi, usu, siis juba olen kosunud.

Friida raputab mind, tõreleb, peksab... kuid mulle on see nii ükskõik, ei sütita, ei tee nalja, on vaid mõnus rahu.

Nüüd rabeleb Friida inimeste vahelt läbi, hüppab esikult maha, ja lume kriuksudes eemalduvad ta sammud. Siis kustub mu mälu.

Kuulen, et mind rebitakse paigast, nagu kantakse, kuid ei tunne. Ja siis on kui oleksin sooja ahju paistel. Leek on jõuline, et aiman end sulavat.

— Ärge mind palju paistke, siis hakkavad külmunud sõrmed ja varbad valutama, tahaksin ütelda, ent sõnad lähevad segi, kuulen vaid enda segast üminat.

Siis kostab Friida hääl, kuna ta küsib:

— Kas rong siin veel kaua peatub?

— Ei tea ütelda, kuulen kedagi vastavat.

— Aga mis siis oleks? küsib võõras hääl.

— Kavatsesin ka selle rongiga sõita, kõneleb Friida, kuid mul oleks veel vaja kuhugi minna. Ei tea, kas suudaksin ära käia?

— Ja kui kaugel see oleks?

— Umbes viis versta.

— Ja kaua teil seal aega läheks?

— Mitte kaua, kõneleb Friida asjalikult. — Tahaksin komissarile ütelda, et ärgu mind niipea tagasi

oodaku, sest nähtavasti läheb teel rohkem aega kui arvasime.

— Ja kus see komissar on?

— On siin maal... mõisat üle võtmas.

— Ah... kas... teie ehk olete madam Boženjatkin?

— Aga kuidas teie mind kohe tunnete? vastab Friida vastuküsimusega, ise kuidagi koketeerivalt naerdes.

— Mis seal tunda — kohe aimasin! kiitleb mees. — Tulen Sosnovkast ja tean, et seltsimees Boženjatkin seal töötab. Teda meie ootamegi. Ta saab täna siin kandis valmis ja õhtul sõidame edasi.

— Siis arvate, mul ei olegi vaja Sosnovkasse minna?

— Sellepärast küll mitte — seltsimees Boženjatkin niikuinii tuleb.

Avanud silmad, leian enese luksuslikust vagunist, mille aknad kaetud paksude eesriietega.

Võõras väljunud, astub Friida mu juurde, kõneldes:

— Puhka nüüd, aega veel on, rong enne õhtut ei lähe. Ja aita meeles pidada, et olen nüüd madam Boženjatkin. Kas seisab meeles?

Teen liigutuse peaga ning küsin:

— Aga kuis meie siia saime?

— Sa ju kangestusid külmast, jäid magama. Mida see tähendab, seda peaksid teadma. Jooksin ringi, leidsin abilise ja viisime su katla juurde sooja. Sinna juhtus tulema siis ka too isik. Ja kuidas ta ikkagi võis keelduda madam Boženjatkinit siia kutsumast.

— Kuule, Friida, sa oled võlur: teed „komissariprouana“ samaseid imetegusid nagu „hertsoginnana“!

Ja kuis sul ikka läheb korda valetada, kui nii võib ütelda.

— Mina ei valeta kunagi! tõrjub Friida naerdes. — Võib ju olla, et teen väikesi üritusi... Aga sa kujutle, mis mul viga korrata, kui dikteeritakse ette mingisuguseid Boženjatkineid, samuti nagu hertsog Lichtenburgisid. Mul ainult vaja pidada nimed meeles. Või austab keegi inimest tema isiku väärtuse järgi? Ei! Inimest austatakse ainult tema seisuse või ameti järgi. Ja kui on teada need motiivid, siis oleks rumal neid mitte õigel ajal kasutada oma tuluks. Ning eks loorbereid lõika ikka need, kes neid oskavad kasvatada...

Nii meie veedame ilusaid tunde rahvakomissaride mugavas vagunis. Ent õhtu eel, pärast seda kui oleme joonud isegi teed päris ehtsa suhkruga ja söönud mitmesuguseid võileibu, püüame „kadumisega“ mitte hilineda... kuni veel ei ole tulnud seltsimees Boženjatkin.

Jõudnud meie vaguni ette rongi sabas, näeme siin erilist liikumist: jõuk inimesi seisab platvormi ees ja neid väljub veelgi. Aga mis see on? Kantakse kedagi!

— See juba kolmas, seletab keegi. Meie küsivale pilgule lisab ta:

— Kolmas surnu meie vagunist. Küll on neid sellest rongist ikka välja tassitud — ooteruum täis teisi.

— Aga millest võis järgneda surm? küsime.

— Mine tea, inimesi ju ikka sureb. Pealegi nad nädalate viisi teel ja kuhu ta pääseb, kui tunnike on tulnud. Siin on neid surnud kopsuhaigusse, külmetusse, ent ka vigastuste tagajärjel. Kõige rohkem on siiski seda va plekilist. Arvan, et meie omad on vist kõik võtnud tüüfus.

Oleme palju kuulnud plekilisest tüüfusest, oleme sellest lugenud. Kuid näinud me seda ei ole ega oska küllalt hinnata selle ohtu. Või kas ongi see koht, kus võib mõtelda sellele, mil kogu sõit ei ole muud kui üks suur hädaoht. Meid valdab isegi mingi heameel, et inimesi on väljunud ja surnute võrra vähenenud. Kärmesti kasutame juhust, hüppame vagunisse. Muidugi ei pääse me kuigi kaugele, ent siiski uksest sisse, inimeste vahele, kus pole karta vähemalt külmumist.

Mari Vaanel on endiselt klosetis kartulikottide otsas. Tema on endaga rahul: iste on ja tukkumisvõimalus samuti. Pealegi pole ta siin üksi — päeva jooksul on kümmekond inimest endid koos oma pagasiga mahutanud samasse, täites ruumi sõna tõsises mõttes kuni laeni.

— Et meiegi ometi sisse saime! rõõmustan mina.

— Ära hõiska, pole sa veel kodus, manitseb Friida elutargana.

— Aga mida veel võiks juhtuda?

— Juhtumused on kõik alles juhtumata, vastab mulle keegi kaassõitja ning jutustab:

— Et meie siin seisame, pole veel mingi juhtumus. Ka surnute väljatassimine on harilik asi. Aga vaat, kui läheb näiteks vedur rikki — see oleks juba natuke midagi. Võime mõnes jaamas nädala seista, enne kui pealinnast või kustki mujalt leitakse mõni ula vedur või kuni parandatakse vigane. Ega ole enam vana aeg, mil niisugusel korral võeti esimese ettejuhtuva kaubarongi eest vedur sõitjate edasiviimiseks. Nüüd on varandus tähtsam kui inimene. Vedur on tehniline abinõu uue korra loomiseks. Ja häda meile, kui tehnikale tuleb rike.

— Ehk ometi ei tule! lohutan mina.

— Võib ju olla, et ei, nõustub võõras ja kõneleb:

— Aga teine juhtumus võib olla, kui mõnes jaamas korraga tahetakse revideerida rongi, see on: kaupu ja sõidulubasid. Vagunitesse sisse ei pääse ju keegi. Kuid ega sellepärast jää revideerimata: käsutatakse välja, kõik, koos oma kraamiga. Vaat see on siis alles paharet, soodom ja komorra! Välja ju kuidagi saate. Seal kulub mõnikord päev, kuni silmnäo järgi mõõdetakse ja kaalutakse. Mis üle normi — ära! Pole luba korras — tšekasse. Ja katsuge siis veel vagunisse pääseda. See on teinekord nii, et jäta või elu.

Sulen silmad hirmust seesuguse võimaluse eest. Siis küsin:

— Kelle kasutada läheb seesugune raudteel konfiskeeritud moon? Küsitav vastab naerdes:

— Noh, see on liiga lihtne: kust siis need „revideerijad" peavad saama? Oo, raudteetšeka on ka sageli näljas. Rongid nädalaid teel, ei tea, kes neilegi süüa toob — ikka ise peavad muretsema. Ja kui on „obõsk", siis on neil toitu kas või müüa, mitte üksnes süüa. Ja briljante on neil nagu endisil valitsejailgi.

— Kuidas nii, kust nad neid saavad?

— Vahetavad konfiskeeritud toiduainete vastu.

— Ent kuhu jääb nende pagas, kes rongil surevad? pärin.

— Või kardate, et see läheb kuidagi kaduma? naerab võõras. — Katsetage ainult haigestudagi, juba siis asub mõni hooldama teie „pärandustompu", või see langeb raudtee tšekale loomulikuks „soomuseks" sihtjaamas.

— Ja keegi ei küsigi, kelle oma, imestun.

— Inimese oma. Inimesed moodustavad rahva.

Rahvas — riigi. Mida loeb siin mingi üksikinimene. Või on kunagi Venes hinnatud inimest ja tema elu?..

Sel hetkel tundub mingi nõksatus. Mis see on? Meie liigume edasi! Aegamisi möödub jaamahoonest paistvaid ähmaseid tulukesi. Ometi me viimaks sõidame!

— Ju need „boženjatkinid“ kõik õhtuks kokku tulid, arvab Friida. Ja nüüd:

— Hüvasti, Vjatka!

Tasa rappudes õõtsub tihe inimestemüür, nautides edasisaamise mõnu.

Kui kunagi on kõneldud rongi täisolemisest, siis oli see ikkagi hoopis midagi muud kui on kommunistliku riigi moonarongid. Siin jääb vaid imestuda, millise äärmuseni võib laskuda inimene ja ometi veel kohaneda oludega.

Ma ei kõnelegi õhust neis vaguneis, kuna seda ei ole. On vaid mingi läppunud leitsak, koosnev higi, kasimatuse, gaasi, tubakasuitsu ja veel millegi nimetu haisust. Esimesel hetkel arvad end samas kohe lämbuvat. Ent möödub tund tunni järele, kisud endasse sama leitsakut... ja hing püsib sees, vist põhimõttel, et haisusurma pole surnud veel keegi.

Ning inimesi! Neid istub pinkidel kuus-seitse reastikku. Riiuleilt ripub säär- ja viltsaapaid, pastlais, viiskudes ja kaltsudes jalapaare. Inimesi konutab ülal lae allgi. Ning neid, kel pole kuhugi istuda, seisab nii tihedalt, et vesigi ei mahuks vahelt läbi.

Siin vahel oleme meiegi Friidaga. Kas möödub öid või päevi, kas seisab rong või sõidab, kõik see

muutub pikapeale mingiks uimaseks tuimuseks, nii et enam ei suuda mõõta aega.

Millal, uni võimust võtnud, olin langenud maha kägarasse ja vedeldes teiste jalus peitnud vaid pea mõningate kompsude vahele pingi otsa all, ei mäleta.

Kord tulnud jälle teadvusele, leian Friida enda lähedalt.

— Jaa... meie sellesse õhkkonda siiski ei sobi, arvab ta. — Oleme nagu potililled, mis nõuavad oma akent: viid vilusse — viskab lehed maha, paned päikesekuumusse — närtsib.

— Peaksime minema ema juurde veidi sööma, soovitan mina.

Püüame endid ajada püsti ja kuidagi pääseda läbi. Ent see osutub täiesti võimatuks: inimmüür on tihe — ei see anna järele.

— Kuhu te jälle ronite, kui ei näe vagusi olla, head kohad teil käes, pahandab habemik mehemürakas. — Näe, mina olen juba neli ööd-päeva püstijalu, aga nüüd need ei kanna ka enam.

— Siin on siiski veel inimlikkust, et ei tallata meid lömaks, mõtlen endamisi, kuid mehele vastan:

— Lubage, onuke, siiski läbi minna: ega tulijat saa keelda...

— Mis sa ajad endale nii palju sisse! Tead, nüüdne reisija ei tohi üldse süüa, noomib mees. — Aga kui sa just enam pidada ei või, siis... roni üle õlgade!

Tõesti on see ainuke tee: astun ühe jalaga pingiotsale, ja võib-olla sama habemiku käsi annab mulle väikese hoo, ning ronin neljakäpukil müürina seisva rahva õlgu mööda soovitud kohale. Friida mu järel tarvitab sama „viadukti“.

Nüüd toimub kõik loomulik paljude tunnistajate juuresolekul.

— Kuule, ema, ütleme Mari Vaanelile, — sa istud siin, ära luba inimesi käia... meie kartulid ju hukkuvad.

Ema naeratab kurvalt ja saatusele alistudes, ütleb:

— Kuis mina neid saan keelda.

— Nad peaksid jaamades õiendama oma asju, toonitame meie.

— Kus sa ise „õiendasid"? Kas jaamas? hurjutab poisikeseohtu noorhärra või seltsimees.

— Sööge ka, lapsed, pakub Mari Vaanel, avades korvi ja lõigates meile leiba ning liha.

— Mitu päeva meie juba oleme tagasiteel, kas mäletad, ema? küsime.

— Pole veel mitut ühti, alles ikka teine, vastab.

— Ja mis nüüd on: õhtu või hommik, et paistab nii hämar?

— Ju ta vist on õhtu, arvab ema.

Äkki peatub mu pilk ema mustal kalevisel käisel: sa jubedus — suur rammus täi!

— Ema, ära ehmu, lase ma võtan ta ära.

— Mis seal ehmuda, lausub ema ükskõiksena, — ma muud ei saagi kui nopin teisi.

— Kas tõesti? Ja kust nad küll tulevad?

— Eks nad muidugi tule ka... aga või omadestki puudus on selle mure ja vaevaga, rasked riided seljas ööd ja päevad juba teist nädalat...

Meie otse tardume seesugusest uudisest. Lähemalt vaadates näeme, et neid on veelgi, kõik suured ja hallid. Nüüd näen ka Friida palitul samaseid mustusemardikaid. Minu purjeriidest ülikuuel nad ei paista nii välja, kuid tunnen sügelemist...

— Ei tea, kus nad veel siginevad, kui mitte niisuguses õhus, arvab ema, lootusetult käega heites. — Rumal ja lapsik ongi neid noppida või hävitada. Teised siin ei tee neist väljagi, kuigi kogu rong on neid täis.

Kuid juba rändab siia uusi hädalisi... peame neile vabastama ruumi. Võtame emalt oma leivatükid, ronime jälle inimeste õlgadele ja roomame tagasi pingi otsa alla, kus, õnnekombel, ei tulegi palju võidelda, kui mahume endisse asendisse.

Ning möödub tunde, möödub öid ja päevi poolunes ja unustuses. Vaheldust toob vaid mõninga raskesti haigestunu palavikus jampsimine või surnu väljakandmine.

Kolmteistkümmend olevat pahaendeline arv. Ja kolmteistkümmend päeva on möödunud ajast, mil' Petrogradist väljus puhtas klassivagunis „Soome kaubajaama personaal“, viies kaasa ilusaid lootusi, nalju, vallatu „hertsoginna“... põleva küünlaga ees.

Kuid egas meil nüüdki ole viga midagi: oleme ikkagi elu ja tervisega tagasi, sest rong peatub pealinna Nikolai vaksalis, kus võtab meid vastu merekliimale omane pehme talveilm.

— Nii pole selles kolmeteistkümnes teinekord midagi nii halba, rõõmutseme omavahel.

Väljuda vagunist me ei karda: sõiduload on meil korras, võime need esitada kontrollile, kes on sulgenud tee perroonilt jaamahoonesse.

Kogu rongitäis rahvast laadib enese algul välja samasse rongi kõrvale platvormile, pääsemata edasi.

Meie „hundi, soku ja kapsaste" mäng läheb siingi hästi seepärast, et üks aiva tassib, kuna kaks valvab kummagi otsa juures, et keegi ei saaks midagi üle lüüa.

Platvorm kujuneb kõige haletsemisväärsemaks pildiks, millist kunagi on pakkunud mingi reisijate saabumine. Emigrantide, isegi sõjapõgenejate pagas on siiski kuidagi nägusam. Siin kitsas platvorm täitub igasuguseist määrdunud kottidest, kandameist, korvidest. Ainustki puhtamat või heledamat värvi pole elustamas üldist halli viletsust, mille ümber näljginud ja räbalais inimesed, vaevatud ja kahvatud.

Ning nüüd algab nende peale jaht: kõige üle-aruse konfiskeerimine. Ja mine tee siin selgeks, mis on ülearune.

— Raadi booga! Mul on kodus neli last. Mis on meile see kuus puudakest kartuleid seesuguse hirmsa vaeva peale, hädaldab ema pisarsilmil.

— Teine kott — kolm puuda on üle normi. Ära! Eks sa vedanud kaasa oma kutsikad — ei tea, kes sinna koju tuleb neid loendama.

Ja kartulid laetakse konfiskeerimiskärule. Ei protokolli, ei mingit allkirja, samuti kui ei ole korraldust, et perekonnainimene võib tuua normi osa ka kodus-olijaile.

— Mitu naela siin liha on?

— Ei tea, kas on kümmetki. Mul kodus lapsed, mees ja ema...

— Luba on tuua vaid kolm naela.

Et aga siin pole kaalu, siis kogu tükk lendab kärule.

— Esita sõiduluba!

— Palun vabandust, seltsimees, mult varastati rahakott koos loapaberiga.

— Komandantuuri.

— Seltsimees, halastust, aga mu pakid.

— Komandantuuri!

— Aga... seltsimees!..

— Vii ära! käsutatakse punaväelasele, ning paar kaob.

— Mis sul siin mannergus on?

— Piim.

— Näita!

— Kuidas saan ma seda näidata — kaane sang läinud katki... ei saa pealt ära.

— Anna siia, ma vaatan, kuidas see pealt ära käib. Kuid... sul ju rasv siin sees. Ja kui palju?

— Paljukest seda ikka on, ehk kogub naela neli, viis.

— Aga kui palju on norm? Rasvaineid võib üks inimene tuua vaid kaks naela.

Mannerg rändab kärule.

— Mida on selles kotis?

— Rukkijahu, kallis seltsimees.

— See on suur kott. Kui palju jahu on?

— Kaks puudakest, kallis seltsimees. Mul kodus neli näljast nokakest, ootavad leiba.

— Kes neid teie „koduseid" võib uskuda. Muud kui kodus ja kodus! Meie ei näe aga kedagi peale ühe inimese, ja too ei tohi jahu vedada üle viieteistkümne naela.

Jahukott tõstetakse kärule.

Ning kärutäisi üha veereb jaama komandantuuri.

— Siin võideldakse spekulatsiooni vastu, mõtlen. Kuid tõelised spekulandid, kel pole ei piletit, ei sõiduluba, ja siiski valitsevad rongidel oma suure rusikaga, need oskavad õigel ajal kaduda: teavad, et siin on mõrd, millesse jooksevad sisse vaid esmakordselt

maalkäijad, vilumatud ja tõelised nälgijad, perekonna-toitjad.

Üldises segadikus tassime välja oma kartuleid. Ent viimast kotti võttes selgub, et see on külmunud kinni kloseti põrandale.

Võtan kotisuu, tõmban tugevasti. Nüüd raksatab riie — kartuleid variseb laiali. Haaran koti ülejäänud osaga sülle, kuna Vaaneli ema hakkab mahaveerenuid korjama oma rüppe.

— Jäta, ema, ega need ikka kõlba: vastu põrandat ja virtsa sees on needki nagu jää.

— Need kõlbavad siiski süüa, kui nad külmunult kohe panna keema, lohutab ema. Aga kui vahepeal ära sulavad, siis küll lähevad sitkeks ja maigust ära.

Kui tuleb revideerimise järg meieni, siis lakkab südagi töötamast, sest minulgi on viis naela võid kooremannergus, hani kaalub üle kümne naela.

Kriitilisel hetkel kükitan maha hane peale...

Kartulikotid annavad normi välja, väike jahukott samuti.

— Aga mis sul siin mannergus on? küsib julmkõrk hääl.

— Mul on piim, näe, hapuks läinud teine, risu, vastan, ise punnis sui süües ja kastes leiba kooresse, et ta usuks mu pettust.

See maksab — olen pääsnud läbi oma kontrabandiga. Samuti püüavad Friida ja Mari Vaanel, kes oma „liigrasvad“ peitnud küll põue, küll hõlma alla.

Kuus tundi möödunud ja pimedus laskunud, vabaneme vahi alt. Kogu hall kannatus oma ülejääkidega hakkab liikuma ooteruumi poole.

Samasse kanname ka oma pagasi, mille juurde me emaga jääme valvuriks, kuna Friida ruttab koju

saatma kelku ning abilisi äraviimiseks. Sest ega ole ometi voorimehi või autosid. Samuti ei saa kasutada trammi seesuguse pagasiga.

Oleme veel vaid mingid unised puuslikud suurest roidumusest, vaevu seisame jalul. Läbiotsimise ärevad tunnid on võtnud viimse jõu.

Ent sedagi rongilt saabunute seisukorda kasutab isesugune „seisus", kes neil ajul teotseb jaamade ooteruumides.

Korraga haarab keegi eit kinni minu kooremannergust, mida hoian käes, kuna hani on mul kaenlas.

— Vaat, kus minu mannerg! kisendab eit, seda vägisi minu käest ära kiskudes. — Sa varas niisugune..! Aga kätte sain sinu!..

Samal ajal rebib üks noormees minu hani, nimetades sedagi omaks.

— Laske lahti, need on minu asjad! Appi! Miilits, appi!..

Rüseldes ja üksteist rebides oleme edasi nihkunud ning jõudnudki miilitsameheni.

— Mis siin viga on? Kellele kuuluvad need pakid?

— See on varas, lõi üle minu mannergu! kisendab eit.

— See on minu kott, ka selle lõi ta üle, karjub poiss.

— Aga mis selles mannergus peab olema? küsib võim saalomonlikult, võttes nõu enda kätte.

— Söögiõli, kisendab eit.

— Ja mis sul oli? küsib vahekohtunik.

— Piim, vastan ägeduses.

— Mul oli ka vist piim, ma ei mäleta, mul mitu mannergut, sädistab eit.

— Kui palju piima sul oli?

— Mannergu täis.

— Ei ole mannergu täis, hüüan mina vahele.

— Ega nüüd muidugi ole enam täis — ma jõin muist ära. Vist pool mannergut on, seletab eit.

— Aga kui palju sul piima on? küsib vahekohtunik minult.

— Mul on kolmveerand mannergut, teatan.

— Kolmveerand vist on jah, kordab eit.

— Sinul on kõik ikka „vist", sõnab miilitsamees, usaldades nähtavasti enam mind. Ühtlasi avab ta kaane. Kuid või on raputamisega tulnud lahti põhjast — midagi ujub.

— See... see ei ole ju piim, on koor. Ja mis on sul siin koore sees?

— See on või, üsna väike salakaup — tõin selle ühele vangile. Ehk lubate nüüd mannergu mulle tagasi, palun.

— Kuid see ju ei ole piim, nagu ütlesid. On koor ja või. Nii kuulub manner riigile.

Nüüd eemaldub eit koos poisiga. Mina aga olen omast ilma. Kuis ma ka ei palu, mida ma kõik ei luba, ei paku, kui härdasti ei nuta, see kõik ei aita: „riik" läheb minema mu mannerguga. Ent ta ei suundugi komandantuuri, vaid väljub — koju.

Oma ahastuses pöördun tagasi ema juurde, kes üks jäi valvama meie moonaladu, kuulen veel teisest röövimisest: mingid mehed karanud juurde ja on viinud ära ühe kartulikoti.

Keskööl ilmuvad Hendrik Tiido ja Asta Vaanel kelguga, laovad sellele meie ülejäägid.

9.

Kellele läheb see korvike? küsib vangivalvur.

— Palun anda Aleksis Kivimäele. Siin on ka aadress, kellelt.

— Hea küll, oota, korvi saad varsti tagasi.

— Aga kas ma ei võiks teda näha?

— Kas luba on?

— On.

— Siis tule ühes ja oota, näe, siin sabas, kuni jõuab järg sinuni.

Siin on õhk nii raske ja haisev, samane nagu moonarongiski. Oo, kuis on küll tema siin elanud juba poolteist aastat. Tunnen südamepööritust... ei ma suuda oodata.

Kuid ta juba tulebki, vaikiv ja tõsine. Ma ei tunnekski teda, kui ei teaks. Ainult silmad on endised: hallsinised ja sügavad.

Kuis on ta lahjunud! Riided katkised. Jalad paljad. Juuksed pikad. Ent habe, lai ning kollakas, ehib ta näo nii armsaks, nii kenaks.

Millegi pärast on mul hale temast ja... enesest. Nutt kõditab kurgus. Oo, et ma ometi oleksin juba varemalt teadnud teda külastada. Milline õnn oleks olnud mulle hoolitsemine tema eest. Pesugi oleksin muretsenud talle puhta.

Miks olid küll meie vahel katkenud kõik sidemed!

Ah, ma oleksin murdnud trellid ja vabastanud tema. Muidugi oleks too „trellide murdmine“ toimunud võimude kaudu. Revolutsiooni alguses — kõneldakse — olevat see olnud vägagi võimalik. Ja meie ammugi juba elaksime seal... üksikus leivarikkas talus, keset lagedaid välje, kaugete metsistunud maanteede taga. Ent nüüd... kas suudan veel midagi teha tema heaks?

— Kas saite mu saadetise? küsin, kui oleme tervitanud ja valusas vaikuses hetke seisnud käsikäes.

— Sain küll, sõnab ta tusasena, pilk pööratud kõrvale. — Aga pean ütlema, et liialdate nende surnukehadega: ikka liha ja liha!.. Ent ometi on nemadki olnud inimesed...

— Kuidas?.. Kas... see on siis inimeseliha, mis teile tõin?

— Ah, teie veel kahtlete? Siis vaadake ise! sõnab ta ulatades mulle korvi ja kergitades suurrätti nõult.

Jubedusega näen mingit võigas-vormitut lihatompu.

— Mina seda ei söö! sõnab Aleksis Kivimäe põlgusega, ulatades mulle korvi. Ning ta eemaldub minust, nagu hajudes vangla koridori hämarusse.

Jäänud üksi, seisan nõutuses, korv käes. Võtan siis lihast mõned kiud, pistan endale suhu.

Kuid see.. ju liigutab ennast? Ja tõesti! Ning tal on kõrvad... silmadki pilguvad!..

Iiveldus! Mulle tungib okse kurku. Tahaksin minna kuhugi kõrvalisse kohta, ukse või värava taha. Ruttan, jooksen, rabelen... kuid ei suuda enam, langen maha.

Sammude müdisedes jookseb mu ümber inimesi.

— Kas ei ole teil häbi siin vahtida! hurjutan. — Näete ju, et mul läks süda pahaks.

— Kas sa haiget ka said? küsitlevad nad, võttes mu ümbert kätega.

— Ah, sina oled, Friida, ja Asta ka. Aga ärge laske siia võõraid, olen ju särgiväel. Aleksis Kivimäe võib ka tagasi tulla, sest mõtelge ometi: ta lahkus minust, soovimata isegi head aega. Küllap pärast kahetseb. Ta ju peaks teadma, et mitte mina pole kasvatanud seda hane.

— Missugust hane?

— Mitu hane mul siis on, saan korraga ägedaks, pahasena tõugates neid eemale. — Ju ma ikka kõnelen sellest, mis Aleksis Kivimäe ema saatis.

— Sul on palavik, häälitseb Friida. — Sinu hani ripub köögi akna vahel, ja keegi ei ole sellest söönud.

— Jah, söönud ei ole, kuid ma ju küpsetasin ühe osa ja viisin vanglasse.

— Hani on siiski alles terve. Sa nägid vist unes. Nüüd heida voodisse ja püüa olla rahulik, sest Asta viis täna vanglasse lõuna, kõneleb Friida, kohendades vaipa mu peal.

— Aja siis vähemalt kõik need võõrad siit ära, mul on otse piinlik, palun.

— Kedagi ei ole ju, vaidleb Friida, isegi Hendrik ei ole kodus.

— Sinu Hendrik on halb, ütlen, — on üks kinnine ja südametu „seltsimees“. Kuis teda olen palunud, et tõstaks tööliste nõukogus üles küsimuse: miks peetakse vangis Aleksis Kivimäe'd ilma kohtuta? Tema muudkui, et see asi olevat aga poliitilist laadi, ja tema ei võivat parteis sünnitada lahkhelisid.

— Rahustu, kõneleb Friida, pannes külma käe mu kuumale otsaesisele. — Hendrik ju tahab sulle teha sürpriisi: ta iga päev sama asja pärast jooksebki ringi. Tööliste nõukogu on juba andnud Aleksis Ki-

vimäe pärast arupärimise täidesaatvale komiteele ja esimees on kindlasti lubanud hoolitseda tema vabastamise eest kõige lähemal ajal. Nii siis, puhka nüüd! manitseb Friida.

Sulen silmad ja samas vajun nagu unustusse. Siis aga kuulen sosistamisi minu arvel:

— Asta, ära sa temale praegu midagi kõnele, mis Hendrik jutustab sellest, kuis vanglad on kohutavalt täitunud... ja mis plekilisel tüüfusel seal viga laastata, kui need nälginud inimesed on ennegi poolsurnud.

Ma nagu karjataksin. Ent avanud silmad, ei näe kedagi. Siis aga kostab mingit sahistamist.

— Kes siin on? küsin valjusti ja tõstan pea. Näen kedagi kükitavat voodi otsa varju.

— Friida!.. Kas oled sina siin?

Vaikus.

— Asta!.. Ema!..

Kas ma ei või enam usaldada oma silmigi? ütlen ja hakkan valjusti naerma.

Koos minuga naerab hallihabemega vanahärra, prillid ninal. Ah jaa, see on ju raudteearst.

— Ei ole siis viga midagi, kui tuju nii lõbus, sõnab ta, vajutades kuulamistoru mu rinnale ja kästes sügavasti hingata.

— Praegu ei või midagi ütelda, vara veel, kõneleb siis poolhäälel mu sõbrataridele, kes seisavad kohkunud nägudega. — Kuid võib karta ka kopsupõletikku. Tehke temale soojendavaid kompresse ümber rinna. Ja emale tehke samuti. Aga hoidke, et nad ei saaks seejuures külma, see võib siis kasu asemel tuua vaid kahju.

— Friida, hüüan ma, — tule minu juurde. Kuule,

aja ometi need võõrad inimesed siit välja, nad tülitavad mind. Palu neid ilusasti.

— Ei ole ju kedagi, kinnitab Friida. — Vaata toas ringi, kedagi ei ole.

— Nii vähe sa hoolid minust! ütlen kibestununa, ning pisaraid voolab mööda põski. — Ma tahan olla üksi, aga sina oled nendega ühes nõus.

Ning siis segunevad mõisted: maailmast koos tema sisuga saab tohutu lopergune tomp. Et mitte jääda selle alla, kuna see lömastaks mu, siis püüan ronida ta peale. Kuid see laguneb... ja hirmsa hooga langen sügavikku...

Kisendan, rabelen...

Siis kõneleb vanahärra, kellel prillid ninal:

— Ta on rahutu, võib enese vigaseks kukkuda ja peksta. Kui ei saa muidu, siis tuleb ta kinni siduda.

— Olen põhjatus orus. Ja siin veel tahate mind siduda! protestin valjusti läbi nutu. — Et võite olla nii jämedad, seda küll ei uskunud teist!..

Kuid nüüd ma vajun veelgi. Siis aga lendan ülespidi, vajun jälle.. . On juba tundmus, et tungib okse. Ja see tulebki. Friida on nüüd mulle jällegi hea — toob nõu alla.

Väsimus on sulgenud mu silmad, kui kuulen helistamist välisuksel.

— Nüüd ta tuleb! rõõmustun, aga ei saa joosta avama ust, kuna olen voodi küljes kinni. Kuid selgesti kuulen, et küsitakse minu nime.

— Tema, tema ta on! hüüan elavusega.

Ent tulija vaatab mulle silmi ja küsib:

— Kui kaua on ta haige?

— Neljandat päeva.

— Neljandal päeval peaks juba võima kindlaks

määrata haiguse iseloomu, sõnab võõras ja ühtlasi paljastab mu keha.

— Aga mis puntrad tal siin ümber on? Ja kinni seotud!

— Raudteearst käskis teha kompresse, kartis kopsupõletikku. Ka siduda käskis — haige on väga rahutu.

— Märatsemine on plekilise tüüfuse sümptoome, rõhutab võõras. — Seda oleks see lambapea ju pidanud ikkagi kohe teadma. Aga siin ei olegi mingit kahtlust: teil on majas tüüfus, kõneleb ta järsult ja ägeduses pöördub Asta ja Friida poole, kärkides:

— Ja mida te ise ka mõtlete? Nakkushaigeid maja täis. Kas te pesete ka oma käsi pärast nende puutumist? Kõik surete maha. Kas mõistate?

Vanaga on läbi — ta on kaotanud kõnelemisvõime ja juba poole tunni pärast ta võib olla surnud. Aga see noor viige jalamaid haiglasse, korraldab võõras käskivalt.

Sulen silmad, sest milline äge mees!

Anna mulle juua, Friida! Kuid... see on nii lääge jook, paneb südame peale. Anna midagi haput.

— Midagi haput ei ole, ohkab Friida kurvana.

— Aga mis lagi see on? küsin.

Friida vaatab ülespidi ja seletab:

See on haigla ajutise baraki eeskoja lagi. Sind kanti süles siia, kuid ega sa vist midagi mäleta. Tõime su haiglasse, sest apteegist ei ole midagi saada peale kastorõli. Sulle aga on vaja rohtu, mis su kohe terveks teeks.

Nii kõneleb Friida, vargsi pühkides silmi.

— Kuule, aga miks sa nutad?

— Ei ma nuta midagi. Olen muidu niisama kurb. Tõime su eile õhtul juba siia, aga nüüd on keskpäev, kuid sina oled ikka veel siin eeskoja kivipõrandal selili nagu teisedki. Näe, kõik põrand on täis haigeid, ja muist on veel väljas lausa lume peal. Öö läbi meie kordamööda valvasime, et sa ei ajaks riideid ümbert ega jookseks ära. Peame ootama, kuni vabaneb mõni ase, et saaksid sooja pessa.

Ent nüüd avanebki uks ja kaks valges halatis naist mingi kanderaamiga peatub mu kohal. Nad veeretavad mu raamile ja mõni viiv hiljem olen soojas vannis.

Kuid mis see on? Ilma minult luba küsimata, korjab üks naine mu juuksed oma käele, kuna teine lööb sisse suured käärid ning... juuksevihk lendab vanniahju sütele kõrbema! Siis pügatakse pea paljaks, valatakse vett peale ja pestakse seebiga.

Ma ainult karjatan korra, kuid sellele ei osuta need naised vähimatki tähelepanu. Pesnud ja loputanud mind, ajavad nad mulle selga mingi krobeda rüü, tõstavad raamile, ning varsti ma osutun voodis just vastu akent.

— Aga kuis see ase siin nüüd vabaks sai? küsin Friidalt, keda näen seismas akna kõrval.

— Keegi sai terveks, läks koju, vastab ta.

— Küllap suri, arvan mina.

Siis aga kuulen Friidat midagi küsivat ja talle vastatakse poolhäälel:

— Kui silmad annavad refleksi, siis ei ole just karta. Näete, ta ju pilutab neid vastu valgust.

Seepeale istub sõbratar voodiäärele ja uurivalt vaatab mu silmadesse.

— Kuule, Friida, miks sa mind narrid, ma ei ole ju mitte laps, noomin teda. — Mõistan kõik: tean, et olen haige ja oled mu lasknud tuua haiglasse. Tean ka, et plekilise tüüfuse põdejaid ei lubata pidada kodus. Ja ongi hea, et olen siin: tervis kohe paraneb.

— Ta oli kojas külmal põrandal, see on tõmmanud palaviku tagasi, seletab halastajaõde Friidale. — Eks saab näha, kuidas see nüüd kriisipunktiks tõuseb, sellest oleneb paranemine.

Nüüd märgib õde mu nime mustale lauatükile voodi otsas ning annab Friidale märku lahkumiseks.

Sõbratar sirutab käe minu poole, kuid õde lükkab selle kõrvale, sõnades tasa:

— Ärge puutuge teda, see on hädaohtlik teile.

On õhtu, pimedus laskub. Kuid ei rohtu mulle, ei mingit soojusekraadimist. Tunnen, kuis pulss hakkab taguma, ja taoks nagu mulle pähe. Ühtlasi tunnen, kuis algab jällegi pöörane õhusõit üles ning alla.

— Ma tahan süüa, hüüan valjusti. — Ei, ma tahan juua, kuid midagi haput.

Vaikus.

— — — — — — — — — — — — — —

Tunnen õhu liikumist, kuulen tasaseid hääli. Avanud silmad, näen: Asta ja Hendrik.

— Kuidas tunned ennast? Õde teatas meile, et eilse ööga on sul möödunud kriis. Nüüd hakkad paranema. — Nii kõneleb Asta.

Rammestus suleb mu silmad, kaotan arusaamise ajast.

Ent siis näen ma neid jälle: Asta ja Hendrik.

— Kõnele meile midagi. Vaata, sul on külastajaid paarikaupa, manitseb Asta.

— Miks ei tulnud teie kõik? Kuhu jäi Friida?

— Friida on haige, sõnab Asta tasa, langetades pea.

Tuim ehmatushoog läbib mind. Tahaksin midagi ütelda, kuid mõte puruneb tuhandeks killuks.

— Ja ema?

Asta ja Hendrik vaatavad üksteisele, sosistavad omavahel, kuid mulle ei ütle nad midagi.

— Ja kuhu jätsite Aleksis Kivimäe? Kas on ta ikka veel vanglas? nõuan.

Hendriku pea vajub rinnale. Asta ripsmeil läigib pisar.

Vaikus.

Mulle tundub, kui elaksin ma peale surma: olen ehk üksinda mõistetud madalusse, kuna teised on läinud üles taeva. Sest kuhu küll on kadunud need kallid inimesed, kelleta ma ei oska elada. Oodata ei ole mul enam kedagi. Õudne, tühi on meie ühiskorter.

Nii ma mõtlen, kui kostab helistamine. Tõusen, lähen ning avan ukse. Kuid mis ma näen? Neli meest, püssid käes!

— Kas on siin Mari Vaaneli ja Friida Tiido korter? küsib rühmaülem häälega, mis kuidagi ajab hirmu peale.

— Jaa, see oli nii, vastan, — nad elasid siin. Aga nad ei ole enam elavate kirjas, mispärast ka ei ole nende korterit.

— Seda ma tean, et nad on surnud. Küsin vaid, kas nad elasid siin?

— Elasid küll.

— Horošoo! seda meile ongi vaja, sõnab ülem, astub uksest sisse, kästes tulla ka teistel, ja kõneleb:

— Nüüd andke välja nende riided ja pesu, sest surnute varandused kuuluvad riigile. Varjamise puhul karistatakse surmanuhtlusega.

Lähen Friida tuppa, astun kapi juurde ja ütlen:

— Siin on kõik tema ja ta mehe varandus.

— Kas mees on ka surnud.

— Ei, mees elab.

— Kui elab, siis tema varandust ei ole meil vaja. Aga näidake, mis oli Friida Tiido oma.

Värisen erutusest. Pealegi olen ma haigusest veel nõrk, nii nõrk, et mu kael ei taha kanda pead — see tudiseb kui munakoorest väljatulnud linnupojal.

— Vabandage, ma ei suuda. Ehk võtate ise, mis teile meeldib, ütlen.

— Kas olete kontrrevolutsionäär, et tõrgute täitmast kodaniku kohuseid? põrutab ülemus. — Teie töötate vastu riiklikus ülesehitustöös. Peate teadma, et meie täidame, mis nõuab meilt dekreet. Sama peate tegema ka teie.

Võtan siis riiulilt Friida pesu ja värisevi käsi loobin nende ette.

— Mis te pillute! Korralikult peate tegema.

— Olen alles teist päeva haiglast, ei suuda kaua olla püsti. Pean ruttama, et saada jälle asemele, vabandan end. Palakaist ei tea ma, kui palju on siin naise, kui palju mehe omi, ütlen.

— Kahest palakast on ühele inimesele küll. Kõik muu läheb riigile.

Võtan kaks lina, asetan kõrgemale riiulile. Kui on kapp tühi, siis küsib ülemus:

— Aga padjad, vaibad, kleidid, mantlid, kingad?

— Padi ja kaks vaipa, millega ta viidi haiglasse, ongi juba riigistatud, neid ei anta sealt enam välja, ehkki teine „pärandatud" vaip kuulus koguni minule.

— Aga kas siis rohkem ei ole, kui ainus padi ja tekk? Buržuidel on neid ju mitu, uurib ülemus.

— Ei ole! vastan kategooriliselt.

— Aga nüüd siis Mari Vaaneli pesu, riided, padjad, tekid?

— Mari Vaaneli tütar on seal, näitan Asta poole, kes vahepeal on tulnud koju ning seisab uksel.

— Minu emal üldse ei olnud pesu, kõneleb Asta. — Ta vana haiglane inimene, kes juba kaua polnud teinud mingit tööd. Elas ta minu pesuga: kõik vanad särgid kandis tema.

— Kus on siis teie pesu?

— See on siin, osutab Asta oma kapile.

Mehed asuvad sinna. Ja kõik, mis kõlbab, läheb minema.

Ning kui neli meest väljub, siis ühe korraga ei suudagi nad kõike saadut viia autosse, mis ootab maja ees.

Meie Astaga aga peame nüüd õelikult jagama minu pesu, millest tuleb näljasurmast hoidumiseks vahetada ka toidu vastu.

— Aga, kõneleb Asta, kohmetuna seistes oma tühjunud kapi ees, — kas need olidki ametlikud ülevõtjad? Nad ei esitanud mingit mandaati, ei andnud allkirja, ei protokollinud. Olid ehk bandiidid?

— Sa oled naiivne: kas nimi muudab meest? ütlen kibestunult naerdes. — Nimeks anna neile, mis tahad, aga teod jäävad, — puud tuntakse ta viljast.

Riiklike „pärijate“ külaskäik on viinud meid vaost välja niivõrd, et elumõte kipub kaduma. Hendrik oma meeleheitlikus leinas lahkub sellest õnnetust kor-

terist, ja meie Astaga peame juba õndsaiks neid, kellele antud teha lõpparveid maailmaga.

Ent kui inimesel on valu, kui kõik on purunenud, isegi lootused, siis ometi elab temas veelgi loom, kes ei taha jätta oma elu.

Et viidi ära pesu ja riided, mida me ise väga vajaksime sel raskel ajal, seepärast astub ülekohus ülekohtu, korralagedus korralageduse vastu... ja vaikib sellest, et Friida Tiido ja Mari Vaanel on surnud, ning neile ei ole enam vaja normileiba.

Ja kui siis majakomitee meile üles ütleb Dignini korteri, nõudes seda endale laste „Piimatilga" poeks, siis otsime abinõu, kuıs surnuid märkida elavaiks, nii et ühe kaheksandiku asemel saaksime päevas juba veerand naela leiba.

Ning see on selles korralageduses võimalik seega, et meie ei esita surnute isikutunnistusi komissariaati, nagu näeb ette seadus, vaid jätame need endi kätte ja uues korteris kirjutame majaraamatusse kui elavate omad ning saame neile leivakaardid.

Kuid selle uue korteri leidmisega on lugu paha.

Väheste veel elamiskõlvuliste ruumide kohta on andmed komissariaatides, kuhu need on kohustatud saatma iga majakomitee. Kuid egas meile ometi keegi luba omaette korterit või tuba. Ainult „nurki" pakutakse meile mõningas urus, kus põrandapinna suuruse järgi leitakse elanikke olevat vähe.

Nii varustatud aadressidega, rändan ringi linnas, et mitme halva hulgast valida paremat.

Juhtumisi osutun selle tubademaja ees, milles möödus minu õitseaja kulminatsioon, kui nii võib ütelda. Lähenedes väravale silmadega otsin akent, mille kaudu kunagi vaatas mu pilk, täis lootusi, usku, mil mul oli armastus, unistusi...

Ent mis see on? Õõnsaid auke vaid tühjunud müürides, millel puudub katuski peal.

— Kas on siin olnud tulikahju? mõtlen hämmastuses.

— Selle, nagu ka muudki mahalõhutud majad, on neelanud „buržuika". Nii konstateerib hääl mu kõrval.

Vaadanud ringi, näen meest — endist aktsiisiametnikku, kes elas samas majas minu naabrina.

— Kuidas „buržuika" — see väike süütu hädapliidike? küsin, kui oleme tervitanud.

— Jaa, selle väikese viguriga võib kokakunsti alal teha päris imet ainult peotäie pilbastega, kõneleb vanahärra. — Siiski tuleb seegi peotäis kustki hankida. Noh, lõhud ära liigse tooli. Saed katki mõne raamaturiiuli, mille puudumisest maailm veel ei hukku. Võtad lauajalad lühemaks... Aga kui kõik see on otsas, ja puid ikkagi kustki pole tulemas, siis... hakkad „leiutama". Sest egas puupuuduse pärast veel keegi surema hakka, — oma teeveekese pead ikkagi enesele kuidagi keetma.

Kui ma talle küsivalt otsa vaatan, jätkab ta:

— Tubademaja üürnikele öeldi üles, ja, näe, teiegi kolisite varsti välja. Noh, vaatad, kõrval tühi tuba. Lähed salakesi, võtad seina äärest paar tükki tammeparketti põrandast välja, pistad „buržuikasse". Kus põleb hästi! Ja soojust levib! Lähed võtad siis veel paar tükki — egas sellepärast veel tuba raisku lähe. Siis aga märkad, et teised on juba teinud sama: puudub kogu seinaäärne parkett. Nüüd kogud veidikese tagavarasid. Kuid ega teisedki haiguta — üksteise eest kanname oma tubadesse küttematerjali. Varsti vaatad: kogu põrandatäis parketti läinud! Siis tuleb kord järgmise tühja toa kätte ja ikka nõnda edasi.

Nüüd vaatame: alumisel korral tühje tube on, eks tõmbume ka allapoole. Veetorustik kõik rikkis. Ainult keldrist saab veel vett. Ei tea, mis seda vett nii kõrgele tassida ja käia, tõstemasinad ju ei tööta enam. Kui on tühi kogu ülemine majakord, siis mõni aeg möödunud, ei ole seal enam ainustki parketikildu, ei ainustki ust, isegi mitte aknaraami — kõik, mis vähegi põleb, on põletatud. Kuid veel on — talad! Ka need saetakse välja, ning ikka kõik „buržuikasse". Elanikkond kolib järjesti välja, ülejäänud aga üha madalamale, kuna ülemisi kordi lõhutakse. Lõhutakse välja isegi krohvimatid vaheseinadest. Pööningult lõhutakse välja lauad, sarikad. Katuseplekist aga saab „buržuikasid".

— Aga kus on siis valitsus ja kord? küsin mina.

— Valitsus ja kord! laiutab vanahärra käsi. — Valitsus ise annab lubasid välja majade lõhkumiseks kütteaineks.

— Kas ka sellele majale?

— Ei, sellele küll mitte. Aga kust meie neid puid pidime saama. Või on ühel majal suurem olemasolemise õigus kui teisel. Ja nagu nüüd selgub, praegusele süsteemile on osutunud kõlbmatuks kõik moodsed keskküttega majad kui liialt paljuküttematerjali nõudvad. Nüüd on majad kõik riigistatud, mispärast endisil omanikel puudub igasugune huvi pidada veel kojamehi, kes külmal ajal valvaksid veetorustiku järele ja suleksid kraanid, kui on märgata rikkeid. Nüüd press takistamatult surub vett lõhkenud torudesse, seda imbub müürisse, leotades seinad. Külmaga tungib aga vesi läbi väljapoolegi müüri, kogunedes hiigeljäämuhkudeks maja seinte küljes. Ja kui asi niikaugel, mis sellest läbiligunenud majast siis veel hoidagi.

Naeran seepeale sapiselt, öeldes:

— Seega olemegi saavutanud endisest ilusast ja ehitud Petrogradist laguneva Leningradi. Ning muude kriiside hulgas oleme jõudnud teravaima korterikriisini.

— Aga see on ühtlasi ka üks peen strateegiline võte, arvab vanahärra.

— Mis strateegiline võte see küll olla võiks, löön käega.

— Jaa... aga see on tasa ja targu evakueerimiskunst: kui linn on nii ära lõhutud, siis katsugu nüüd vaenlane veel siia sisse tungida.

— Mis meie vaenlasest kõneleme, kes võib-olla ei mõtlegi tulla. Kuid oma saamatusega, peamiselt aga hoolimatusega oleme nüüd ise ilma peavarjuta, nagu mina praegu.

— Ega te kesklinnas küll ei leia korterit, nõustub vanahärra. — Aga mina annaksin teile nõu vaadata agulis või äärelinnades, nagu seda on kas või Lesnoje. Seal on puumajade rajoon, mis on tekkinud peamiselt polütehnikumi ümber, just üliõpilaste kortereiks. Nüüd on need majad enamasti tühjad, ja lõhutakse neid hirmsasti. Mul on mõned tuttavad asunud sinna, ei ole peremeest ega üürimaksmist. Muudkui ela ja lõhu naabermaja, kui see tühi. Aga seal on seda metsagi ja parki nii palju, et ikka leidub midagi „buržuikasse“ pistmiseks.

— Lesnoje! haaran ma kinni ideest, soovides vanahärrale head päeva.

Lesnoje, laialine aedlinn Petrogradi külje all, õigem küll ülikoolilinn, kuna peale polütehnikumi asuvad

siin ka mäe-, metsa- ja muud instituudid, ei paku kuigi meeldivat pilti, ehkki trammi liikumine elustab pikki sirgeid puiesteid keset kuldtüvelist männimetsa.

Suvilad ja suuremad üürimajad on asustatud või lõhutud maha. Päevade viisi võime hulkuda, ilma et oleks lootust kohata mingi külalislahkusega. Sest üüri ei tohi keegi võtta. Ja kuigi ehk leiduks vaba ruumi, siis ei tea, kellele neid muidutülitajaid vaja.

Ent meie otsime siiski, siirdudes üha kaugemale vastplaneeritud maa-alale, kus rohtunud uulitsad ilma kõnniteedeta ja harva mõni maja paljude tühjade kruntide vahel.

Näeme ripakil sarikapuid majade fassaadidel, uste ja akende aukudel tuulte armsamat aset. On ka terveid maju, millesse ei käi jalgradu, koputusele ei vasta keegi ja lukustatud uksed ei avane. Meie aga ei ole sellest liigist, kes murraksid lukud ja asuksid sisse elama, kuigi ehk keegi seda ei keelaks.

Siin on meeldiv väike maja, taganenud aianurka kaugele uulitsast. Krunt on piiratud pulkaiaga, mis on värvitud roheliseks samuti kui maja.

— Siin pole vist keegi kunagi elanud, arvab Asta, vaadates läbi värava, sest mingit jalgrada ei ole märgata lume alt väljatulnud luitunud kanarbikul ja rabakünkail.

— Eks see värav ole samuti lukus nagu teistelgi majadel, ütlen, pannes käe lingile. Ent see avaneb. — Lähme vaatama, on ehk majagi lahti! — Astume lähemale. Trepi kõrval näeme kõrget prügihunnikut ja leemendavat solgiauku.

— Siin on siiski värskeid elujälgi, kohkub Asta, ning kärmesti me pöördume tuldud teed, et mitte kuulda halbu sõnu.

Sel hetkel aga kostab majast koera haukumist ja ühtlasi avaneb verandauks. Lävel seisab kõrge, vimmas kehaga vanahärra, pikas mustas saterkuues, hallid juuksed harjana püsti.

— Vabandage meid, kogelen mina. — Siin on kaks peavarjutut. Arvasime, et maja on tühi, kuid oleme lasknud märgist mööda.

— Mispärast mööda? imestub isand. — Ehk on jumal teid siia juhtinud, mu armsad lapsed.

Seisatame mingis segaduses, sest vanamees jätab mulje, nagu poleks temaga kõik korras. Ent oleme viisakad: ei karjata kohkunult, ei jookse ka minema. Ainult sõnagi ei saa meie suust. Seepärast kõneleb jälle tema:

— Mina tahan siit ära sõita, ei ole, kelle hooleks jätta maja. Pealegi on mul väga kallis koer ja ilus angoora kass, neid ei saa võtta kaasa. Mu vend on insener, elab Uuralis ja kutsub mind enda juurde, kuna siin ma nälgin.

Et meie veelgi vaikime, siis astub ta trepist alla ja esitab end, ühtlasi pakkudes meile kätt:

— Olen professor Beilits, polütehnikumi õppejõud uute keelte alal.

Esitame siis ka endid, mispeale ta küsib:

— Nimede järgi otsustades teie ei ole venelased, aga mis usku te olete?

— Oleme mõlemad luteriusulised.

Nüüd saab vanahärra üpris rõõmsaks: uuesti pakub meile kätt kui õnnesooviks, ühtlasi minnes kohe üle saksa keelele:

— Mina austan ja usaldan ainult luteriusulisi, sest vene usk ei olegi usk — on vaid natuke nõiakombeid. Astuge ometi sisse, mu lapsed, olge minu kallid külalised.

Oleme kimbatuses: kas järgneda temale? Ning jällegi viisakuse pärast ei suuda me vastu panna tema kutsele.

Jõudnud mingisse tuppa, mis peaks kujutama saali, ent kus õhk sumbunud ja rõske, kuna tolmu ja ämblikke ei ole juba kaua keegi tülitanud, palub külalislahke peremees meid istuma.

Külalislahke on ka suur karvane koer, kes sõbralikult nuusutab ja, kui ma teda kõditan kurgu alt, oma pea mu sülle surub. Isegi must lemmendav kass, valge täpp rinnal, tõstab hänna püsti nagu lipuvarda, nagu kuulutades, et oleme teretulnud.

— Võtke ometi mantlid veidikeseks ära. Ja kohe ma keedan teile kohvi, kõneleb majahärra avades ukse kööki.

— Teie lahkus on hurmav, eriti seesugusel tigestunud ajal. Siiski ärge end mitte tülitage meie pärast, palun mina, astudes uksele ette. Kuid tema tõendab:

— Mingit tülinat pole, sest olen täna ise ka veel eineta.

— Kui tohin küsida, kas teil perenaist ei olegi?

— Ei, olen üksik, sõnab ta, kummardudes nii galantselt, nagu oleks ta mulle ütelnud julgeima komplimendi. Ühtlasi tal ununeb kohvikeetmine, jäänud ukse juurde seisma, ta jutustab:

— Olin alles üliõpilane, kui suvisel vaheajal teenisin ühe väga rikka paruni perekonnas seltsihärrana. Siis ma olin niisugune sirge ja, peab ütlema, väga ilus, rõhutab ta mahlakalt, sealjuures tõstes pea püsti ja lüües rinna uhkesti ette.

Üllatusega kuulame teda, mõttes otsides neid ilusejälgi, kuna tema jätkab:

— Sinna perekonda käis kaks noort daami, kes

mõlemad leidsid minus oma südame vallutaja. Ja mina armastasin neid kogu oma noorustulega.

Oma žestirikka kõne ajal surub professor Beilits kaks kätt rinnale, nagu veelgi tundes seal toda leeki, ning jutustab siis edasi:

— Kuid... ma ei suutnud endale selgeks teha: kumb neist ületaks teise, kumb oleks enam valitav ja kumba peaksin kosima, sest seadus lubab võtta vaid ühe naise. Ning see mulle suruski vanapoisi roosi rinda.

Meie ei saa tema nii kergekäeliselt ettekantud elulugu võtta traagilisena. Vahetame vaid pilgu, sest naerda ei luba meid kombelisus. Ning Asta ütleb:

— Nii noorelt juba jäite vanapoisiks! Kas tõesti ei leidunud uut armastust?

— Jaa... sõnab ta, olles mõttes ja hoides oma prantsuse habemega lõuga peos, — oli küll veel üks armastus...

— Aga kuis jäi sellega?

— See oli nii, elavneb ta, et elasin möbleeritud tubades, kus omaniku tütar oli sädelev-ilus preili. Ma jumaldasin teda. Ta käis minult raamatuid saamas, meie jutlesime ja... isegi vallatasime. Kord õhtul tuleb ta minu ruumidesse, mil olen juba voodis. Ta tuleb ära tooma üht raamatut. Mul on piinlik, palun end vabandada, tõmban vaiba kuni silmadeni. Kuid tema ei lähe ära: istub isegi mu voodi veerele, naerab, vestleb kaua... ja mina ikka vastan talle vaiba alt, kuni ta viimaks soovib head ööd, läheb minema.

— Järgmisel hommikul aga, jätkab härra Beilits, kõrgendades oma unistav-vaikse hääle kalk-valjuks, — lähen kööki endale klaasi värsket vett võtma kraanist. Preili seab üles samovari. Südamlikult soovin talle head hommikut. Ent tema... ei vasta mulle,

vaid võtab maast puuhalu ja viskab sellega mulle pähe!.. Ja kogu oma pika eluaja ei ole ma jõudnud selgusele: miks ta küll mind viskas!

Seejärele langetanud pea, seisab professorihärra viivu kui unustuses.

— Ega teie ka ei tea? küsib ta siis nagu ärgates mõtteist, järsku pöördudes meie poole.

— Ei või teada, vastame kui ühest suust, vaevu suutes naeru tagasi hoida.

— Seda ma arvan, ütleb tema. — Olen väga paljudelt küsinud, aga keegi ei tea! Kuid minu on see lahendamatu mõistatus teinud umbusklikuks naiste vastu üldse, sest kunagi ei või sa teada, millega oled midagi ära teeninud.

Härra Beilits istub toolile, väsinud neist mineviku raskusist

— Millal mõtlete sõita? küsime, et juhtida juttu teisale.

— Sõidaksin või homme, kui leiaksin inimese, kelle hooleks jätta mu armsad loomakesed. Oleksin sõitnud juba mullu sügisel, aga just nende pärast olen siin nälginud kogu talve.

Öelnud selle, professorihärra kisub üles oma kuuekäise ja seletab:

— Vaadake, missugune on mu ihu, näete, kui vajutan sõrmega, siis jääb auk nagu sulasse lumme: olen alatoitlusest saanud veetõve. Jalad on samuti paistetanud, et raske on liikudagi. Imestutakse küll, et mida ma söövat, kuna olevat nii priske. Aga see on kõik nälja tagajärg. Üldse on see veetõbi nüüd võtnud väga laialt võimust: iga kolmas inimene on paistetanud.

— Kuid ma tahtsin ju teid kostitada kohviga, kahmab ta, tõustes toolilt ja rutates kööki. Ning et

meil näib olevat lootusi siiajäämiseks, siis püüame kodustuda, minnes teda abistama toiduvalmistamisel.

Köögis on korralikke keeduriistu ja esemeid. Siin on kunagi olnud korraldamas ka perenaise — vist ema — käed. Nüüd aga omab seegi ruum „professorlikumat" ilmet, millist iial võib endale kujutella. Kõige enam üllatavad täiesti mustavärvilised kausid, potid, isegi lusikad ja noad-kahvlid.

Tahaksin katta lauda. Küsivalt vaatan neile esemeile ja sirutan käe nende pesemiseks.

— Ei, ei! Pesemine ei ole otstarbekohane, sest vesi sisaldab pisikuid, seletab härra Beilits. — Praegu möllab taude, peab olema ettevaatlik.

Meie küsivalt vaadates talle, ta lisab:

— Hoopis julgem on desinfitseerimine, see on põletamine. Samuti ei või tarvitada nõude pühkimiseks rätti — selleski on pisikuid.

Seepeale ta tõstabki veekannu pliidirõngailt, võtab ükshaaval tasse, taldrikuid, nuge, lusikaid, mida laseb leegil nagu keelega lakkuda, ja viib siis need söögituppa.

— Mul siin majas neli tuba, köök ja veranda, kõik täis mööblit, mu vanemate pärandust. Näete, söögituba on pähklipuust, saal ja magamistuba mahagoni-, minu kabinett tammepuust. Loodan, et teie neid ära ei lõhu ega põleta, sest mets on siinsamas: sealt on alati saada puid ja hagu, kui aga on tervist ja tahtmist tuld teha.

Nii kõneleb härra Beilits. Seejuures ta toob sisse plekist pesuküna. Nurgast kahmab musta pesu: särke, taskurätte, sokke ja muud segamini, ning heidab selle kõik künasse. Pliidil on parajasti läinud keema suur potitäis vett, selle ta valab pesule peale.

— Oi, professorihärra! mis te nüüd tegite, jah-

mume meie. — Kuiva pesu peale keeva vett. See ju põletab mustuse kinni. Pealegi võivad mitmevärvilised sokid kogu pesu kirjuks teha.

— Sellest ei ole midagi, arvab tema. — Peaasi on, et pesu saaks desinfitseeritud. Seepi ju niikuinii ei ole pesemiseks.

Nüüd istume lauda, ning peremees valab meile süsimustadesse desinfitseeritud tassidesse kohvi.

— Olete rikas — teil on isegi kohvi. Millest küll võiks olla see? imestume meie.

— Oo, see on üsna lihtne: korjasin kogu mulluse suve võilillejuuri, kuivatasin neid. Ja ega või ütelda, et see kuidagi maha jääks sigurikohvist?

— See on väga maitsev, kiidame meie. Mis sellest, et „kohvile" pole lisada tilkagi piima ega ivakestki suhkrut. Selle eest aga toob peremees mingist plekktoosist nähtavale paar tükikest leivakuivikut, pannes need meie ette.

— See kohv on meie lepingu liik, arvab professorihärra.

— Liigud on joodud, vastame meie.

Nii oleme siis mahajäetud maja valvurid. Ning kõik see on maksuta. Või ehk niisugune ongi too loodetud paradiis?

Kõneldakse, et inimene olevat igasuguste harjumuste loom. Ja seda võime tõendada nüüd ka meie Astaga.

Kui kunagi oskasime elada riikliku toidunormiga, siis nüüd oleme söönud ära mitme inimese osa, oleme söönud ära isegi Vjatkast toodud kartulid, mida küll

hoidsime seemneks. Kuid ei, seeme on siiski veel alles — idudega poolkartulid.

„Rex“ kindlasti sööb ära kõik rahvaköögi supi, mis nüüd kevadel jääb üha vedelamaks. Meie ise aga oleme vahepeal harjunud „paremaga“ ning uus üleminek on jällegi väga raske. Seepärast lõikame seemnekartulite pooli vahepeal veel õhemaks, et saada veidi leeme „paksendit“. Ning enne mullasse panemist lõikame veel kord, nii et maha paneme paraku küll ainult eostunud koored. Ega see ometi ei peaks takistama nende kasvu? Küllap saame oma vastkultiveeritud rabast sama suuri kartuleid kui mõni Liivimaa mõisnik.

Sest kindlasti usume, et ükski mõisnik ei võta kätte villkoppa... ega tassi naabruses mahalõhutud majade klosettidest „kunstrammu“ oma väljale, nagu meie seda teeme öösiti oma uudismaale. Kõik vabad tunnid, mida ennem veetsime jalutades või lugedes, on nüüd meile tööajaks. Ei ole meil rahu ööl ega päeval, sest professor Beilitsi aia rabakanarbiku sinilill, palukavars ja hanipaju peavad andma põldu moodseile Eevadele, kelle Aadamad on kas põgenenud paradiisist, või läinud puhkama rahusse.

Labidakultuur! — See on meie hüüdsõna, on meie loosung eluhoiu heitluses. Seetõttu on meie vakamaaline aed varsti nagu mõne jaapani taluniku kultuurmaistu — kõik kobedais peenrakuhilais, ning värava juurest käib köörsirge jalgtee verandani, mille aknail hõljuvad lumivalged kardinad ning avatud uksest paistab valge korvmööbel.

Egas ometi meie südameis ole mustunud tulease. Ei! Siin jällegi on kasvamas uusi lootusi, uusi ideaale... Ja kuigi need kasvavad pikkamisi, siiski

võib neid võrrelda samblaga, milline levib kivile, ning kuhu kunagi veel kevadlill võib poetada seemne.

Naabrina meie vastas elab kingsepp Kuhi, kellel läheb siin hästi. Et nüüd nahka pole saada, siis peab ta küll veidi võltsima: paneb saapataldadeks pappi. Ent kui ta neid saapaid vahetab väärismetallide, pesu ja riiete vastu, siis ta võib lähedaist Karjala küladest osta kõige kallimat toitu, mida meie aga kuidagi ei või.

Ja temap see on, kes annab meie kartulikoortele veel lisaks kaks toopi seemnekartuleid, nii väikesi kui kuremarjad. Tema annab meile ka muid aiaviljaseemneid, nii et aias meil ei olegi enam tühja peenart.

Õigupoolest olemegi sattunud niinimetatud „Eesti rajooni“, sest ainult eestlaste majad siin ümbruses on veel puutumatud, kuna slaavi südamlikkus on omad kõik ära lõhkunud teeveekese keetmiseks.

Nii elame jällegi keset eestlasi. Kuid ühiseid väljasõitusid me siiski enam ei tee, nagu kunagi vanasti. Möödunud on need ilusad ajad, mil rong viis meid linnast välja, ning mõnikord jõudsime Lesnaja farmi, kus toodi välja toobritäied piima, suured virnad võileibu. Ning sõime nii palju kui süda soovis. Sageli ei teadnudki, kelle kulul see sündis.

Nüüd on võlts saapatald, samuti kui leivakaart. Ning tagapõhjaks on tõsiasi, et tšekileiba pole me üldse enam näinud juba teist kuud.

Nõges on meie ainus toiduaine. Ja et see maailm küll ei ole üks suur nõgesemets! Siis meil poleks vaja minna neid varastama mitme kilomeetri taha saksa kolonistide aedade äärest, kus meile hässitatakse koeri kallale.

Et kunagi korjasime voblapäid ja -rootse mustadeks päevadeks, siis nüüd on need päevad vist küll saabunud. Sest kuna soola üldse enam ei ole olemas,

peavad voblajäänused asendama soola ja rasvaine „supis“, milles peale nõgese vaid vesi.

Pesu ja riiete ülejääkidest viime aeg-ajalt veelgi maale vahetuskaubana. Ja kui viimaks oled puupaljas inimene, kelle töötasu on vaid „sovetski“ paberite tuhanded, siis pead end juba hakkama toitma lootustega.

Kuid meid peab kandma printsiip: valu taga ei ole mitte haud, vaid elu, isegi igavene elu. Ja selle sihi poole me rühime nagu võitjad, või võitmatud.

Aja jooksul saame kuulda, et punasõdureilt saavat osta soola „sovetskite“ eest ja suhkrut vahetada paberosside vastu.

Toidukaardi järgi jagatakse kõigile täiskasvanuile kodanikele paberosse. Neid on meil viie isiku tagavarad, millistega ei tee me midagi. Neid ei vaja ka „Rex“, kes saab neid oma vana perenaise kaardi järgi.

Ja kui sellise rämpsu eest saab suhkrut, taevake, mida me siis veel ootame! Juba kartulivarred tõusevad meil põlvini, ja hoolega muldame neid, et kasvataksid ka palju alla. Kui nüüd mõni peig kosja ei tule seesuguseile vahvaile mõrsjaile, siis „nad ei väärigi meid“!

Nii ma mõtlen, pakkides korvi sisse toda mürgist kaupa, et minna otsima õnne.

Ja ega väga ei olegi vaja otsida. Näen kuskil hooviväravas punasõdurit, kes kahtlaselt vahib ringi.

— Kas suhkrut on? küsin rohkem silmadega kui häälega, sest „kaubandus“ on ju keelatud tegevus.

— On, vastab ta samuti vaid peanoogutamisega. Siis kaome mõlemad värava taha hoovi.

— Kuidas sul suhkur on: tükkis või peen?

— Tükksuhkur.

— Mis tükist tahad?
— Viis karpi paberosse.
— Palju! Kas kolmega ei saa?
— Kolm on vähe. Noh, olgu neli.
— Hea. Aga kas soola ka on?
— On.
— Ja mis see maksab?
— Kuussada rubla nael.
— Lase tulla!

Nüüd urgitseb ta oma sõduriaidast — püksitaskust kümme tükki suhkrut ja laob peole, öeldes:

— Rohkem ei ole.

Suhkrutükid on kandilisist kulunud ümmaraiks, kuna värvilt on nad hall-mustad. Kuid valida pole. Võtan need vastu ja otsin temale korvist nelikümmend karpi paberosse. Küsin siis, kui palju on soola.

— Soola on pool naela.
— Anna siia.

Nüüd ta võtab teisest taskust soolanatukese määrdinud kaltsu sees, ulatab mulle. Maksan talle kolmsada rubla. Oleme mõlemad veendunud oma toimingu ohutuses: seda keegi ei võinud näha, sest muidu on ees kui just mitte „seina äärde“, siis vanglasse vähemalt.

Mul on paberosse veelgi, ka raha on. Eks lähen kauplen mõne teisega edasi.

Ma pole suutnud unustada oma sõpru niivõrd, et oleksin võinud minna nende kalmudele palvetama rahulikus teadmises, et nad on olematud. Ja Asta Vaanel veel kunagi ei ole mulle nende surmast midagi kõnelnud.

Nüüd usun endas leiduvat seesmist jõudu tõelikkusele silma vaatamiseks, seepärast panen käe sõbratari ümber, öeldes tasa:

— Varsti kavatseme sõita vabale kodumaale, eks läheme, jätame jumalaga oma kalliste kadunutega. Näita, kuhu sa nad matsid, sest oled ju ainuke, kes neid sinna saatis. Pühendame homse vaba päeva neile, kes elavad vaid mälestusis.

Asta vaikib kaua kurvas mõttes, enne kui avaldab nõusoleku.

Meie proosastunud elu ei kasvata enam lilli haudade ehtimiseks. Siiski võtame kaasa labida ja reha — meie aiatööriistad — kui asume rongile, mis viib meid Uspenski või „jumalaema uinumise“ kalmistule. Rong seisab siin neli tundi ja viib siis kalmistukülastajad linna tagasi.

Väljunud vagunist, meie ei peatu kalmistu selles osas, kus on ilusaid mälestussambaid, aedadega piiratud matuspaiku, ilupuid ja muid kultuurimärke. Ei, meie siirdume siit läbi, ikka kaugemale, sinna männimetsa alla, laande, kus sügavaid magistraalkraave ja sihiteid, kuhu on maetud taudide ohvrid.

Milline masendav on siin pilt: inetult ülestuhnitud metsaalune, sissevajunud auke; ei hauakääpaid, ei riste, ei lilli ega mingit märki, et neil inimesil kunagi on olnud ka omakseid, austajaid, armastajaid.

— Kas siin unustuses, selles haletsemisväärses seisukorras peaks olema meie Friida? Kas siin puhkab Aleksis Kivimäe? Ja ema?

— Ema oli haiglane ja ealt vana, tema tund oli nii ehk teisiti lähedal. Kuid need noored! ohkab Asta ja kõneleb:

— Olen ikka mõtelnud, kuis sina oled nagu mingi saatuse kaitsealune: sulle saadeti haigus, meelemärku-

setuna sa kõikusid elu ja surma vahel ajal, mil mina täie mõistuse juures pidin vastu võtma neid hoope. Aleksis Kivimäe oleks nagu selleks vanglast vabanenudki, et sind süles kanda haiglasse. Paar päeva möödunud, tuli viia ka Friida sama teed. Aleksis Kivimäe jäi siis meie ühiskorterisse ootama sinu paranemist. Ent järg tuli ka temale. Ja siis ei olnud enam viijat. Sest ega üks mees jõua teist meest kilomeetreid maad süles kanda — seda tuleb teha kordamööda. Õnneks sai siis Hendrik juhtumisi kätte ühe karjalase, kes hobusega oli tulnud linna. Nii viisime ka Aleksis Kivimäe sinna, kust ainult sina tulid tagasi. Või mida suudabki haigla, see vaid koht, kuhu kogutakse, arstimist pole seal mitte mingit. Friidat oleks olnud raske päästa — tal osutus südamenõrkus. Aleksis Kivimäe aga tegi läbi kriisi, aga tema vanglas väljakurnatud organismis langes temperatuur järsku alla normaalset. Oleks olnud vähegi arstimeid ja hoolt, tema oleks võidud päästa.

— Tema on mind kandnud süles, on oodanud mu paranemist...! mõtlen, ning kogu mu olemus muutub üheks suureks etteheiteks saatusele. Siis kõneleb jälle Asta:

— Oi, mis päevad olid küll need, mil kolm inimest on haiglas ja neljas vaja matta. Ning siis tuli neid matmisi üksteise järele. Hendrik Tiido oli nagu tuliste pihtide vahele sattunud. Ja et tal oli oskust ning hoolt muretseda kirste, korraldada hauakaevamisi! Oleksin kirjutanud Aleksis Kivimäe vanemailegi, aga kõik olite kas surnud või meelemärkuseta — kelleltki polnud saada andmeid, või aadressi.

Usaldades Asta teadmisi, oleme kõneldes rännanud pikki vahemaid mööda kraavikaldaid, jalgteedeta

metsaalusel. Siis jäi Asta samm aeglasemaks, ta sõnas nõutuses:

— Siin nurgal peaks olema Friida rist, kõrge ja must, valge pealkirjaga. Kuid siin on ühishaudade kraavistik. Mida see küll peaks tähendama, kas tõesti olen eksinud?

— Või oli see seal kraavide ristumise kohal? näitab ta käega, ning meie ruttame sinna. — Ka siin ei ole risti.

— Ehk on see seal, pahemat kätt?

Ent siingi ei ole otsitavat risti. Nüüd hakkame jooksma ühest kohast teise. Lõpuks paistab kogu see piiritu laas ühetaolisena, kus kaotame orienteerumisvõimegi.

— Siis oli talv, oli lumi, kõneleb Asta, — lootsin Hendrikule ja käisin puusärkide järel norus päi, vaatamata ringi. Nüüd on suvi, kõik on muutunud.

— Need olid üksikmatused, mille kohta peaksid olema andmed kalmistu kantseleis, arvan mina, ning me ruttame tagasi jaama.

Aga matuseraamatust leiame ainult Mari Vaaneli nime ja matusejaoskonna numbri. Friida Tiidost ja Aleksis Kivimäest ei leidu sõnagi.

Ruttame tagasi tuldud teed. Leiame küll jaoskonna, mis märgitud Mari Vaaneli matuspaigaks, ent kui otsime tema risti, siis ei osutu seda.

— Egas siin metsas ometi keegi vaja risti põletuspuuks? kõneleb Asta.

— Põletuspuuks küll mitte. Kuid risti vajatakse ristiks, arvan mina.

Nüüd vaatab Astagi ringi, nõustudes:

— Õige. Siin on haudu loendamatud read, kuid riste vaid mõni üksik. Ju need võetakse siit välja, värvitakse üle ja müüakse üha uutele ja uutele.

Nii oleme kaotanud igasuguse lootuse leida omade haudu. Nõutuses seisame, käes labidad ja rehad. Ei ole, kus teeksime kääpa, kus palvetaksime. Kuid põlvi kisub ligi maad, tahaks langeda, nutta, halada, kergendada rasket leina...

Seal peatub mu pilk mingil luitunud olendil, kes peidab end puude varju, sealt arglikult piiludes. Preester!

— Jah, see on kalmistu preester, kes vist elatab end neist almuseist, mis talle annavad juhuslikud tarvitajad matuste puhul, seletab Asta.

— Taevake, milline katkenud batjuška! Kulunud ja narmendav rjässa lipendab mööda paljaid sääri, jalas mingid lõhkised kotad, katmatut pead sasib tuul. Ei risti rinnal, ei kulda, ei karda. Kaasas ei lippe, ei lampe ega lühtreid.

Batjuška ruttab meie poole, pikkade sammudega astudes üle küngaste, üle haudade, kusjuures ta suitsetamispann, mida püüab varjata rjässa all, iga astumisega vilgub hõlmade vahelt.

— Kas madamid ehk vajaksid haudade õnnistamist? küsib ta alandlikult, ise vaadates ringi, kui kardaks ta oma „äri", nagu tsiviliseeritud riigis kerjaja.

Hetke vaatame sõbratariga teineteisele küsivalt. Siis ütleb Asta, pöördudes vaimuliku poole:

— Aga millega peame tasuma teile?

— Ehk annate leivakest?

— Ei, leiba pole meil endilgi. Aga kui raha eest?

— Eks peab ka seda, nõustub preester. — Kus on hauad ja mis on lahkunute nimed? küsib ta.

— Haudasid me ei leia. Kuid nimed on: Mari, Aleksis ja Friida.

Vaimulik kirjutab nimed paberile, süütab suitsetamisriista ja õnnistab ristimärgiga.

Langeme meiegi põlvili kadunute nimel keset metsakalmistut, kus ei ole vahet usu ega rahvuse vahel. Ja preestri palvetades jumalasulaste Mari, Aleksis ja Friida hingede eest tundub, nagu asetaksime pärja langenute hauale.

Rahu sa, Issand, mulda hoovata lase neile, kellel siin on viimne ase!

10.

Suvi oma iluga ei ole olnud meile kosutajaks ega lohutajaks, nagu lootsime. Ikkagi on tulnud võtta vastu pettumusi, kurbi üllatusi. Neid on küll väikesi, aga igaüks neist on vajutanud meile oma märgi.

Olgu see kas või „Rexi“ kadumine. Muidugi osutus ta kellelegi lihaks ja meil ei tarvitseks end süüdistada, nagu oleksime olnud halvad hooldajad. Või jälle kassi „Mummi“ näljasurm, mis küll tähtsusetu, ent omal viisil kurb. Küll me hoolitsesime selle loomakese eest: õpetasime sööma kartuleid ja muud aedvilja. Aga tee mis tahad, suhu ei võta! Nii on nüüd professor Beilitsi meie hoolde usaldatud lemmikud mõlemad läinud. Ning see mõjub kuidagi masendavalt.

Ka aiasaadused ei rõõmusta kuigi palju: punased peedid söödi rändrottidest ühe ööga, nii et järel oli vaid pealseid ja veidi koort; samuti ka porgandid, mis nagu tühjad silindrid maa sees.

Ainukeseks nimetamisväärseks osutub ehk kartulisaak. Need on kasvanud väga suured, aga keedetuina kujutavad mingit vesist käkki. Või mida muud nad võiksid ollagi selles ülirammusas uudismaas? Siiski on see toiduaine nälja puhul. Kuna majas puudub kelder, siis korjame metsast sammalt, mida paneme paksu korra professorihärra kabineti põrandale.

Sambla peale laome oma kartulihiiglased, et külm ei teeks neile liiga. Sest egas meil ometi pole too maja mingi soe talvekorter.

Üllatusi aga tuleb veelgi.

Meie kaubajaama kontori seintele on ilmunud „käsud", milles teatatakse, et täidesaatvast komiteest tuleb meile isikuid koosolekut pidama punaarmee toetamise küsimuses. Koosolekule ilmumine on kõigile ametnikele sunduslik. Ainult arstitunnistuse esitamine haigestumise puhul võib olla ärajäämise vabandajaks.

Koosoleku päev saabunud, mil ilmub meile kolm isikut, kellest kaks on naisi, kogume jaama suurde ooteruumi.

Võõrail „seltsimeestel" on meie kaubajaama ametnike nimekiri. Ükshaaval kutsutakse meid alla kirjutama, igaüht oma lahtrisse, et kontrollida kõikide siinolemist. Ühtlasi märgitakse igale juurde tema poliitiline meelsus. Paraku on kogu meie koosseis „besparteinõi" ehk erapooletu, ning seda isegi jaamaülem. Valitsuse silmis on see muidugi „vastasrind". See on aga paratamatu ja sellele ei panda rõhku.

Koosolek algab. Sõnasoovijaid on palju, ja vaidlused kestavad tunde.

Kui meie hulgas enam ei ole sõnasoovijaid, siis tõuseb üks naisseltsimehi, kes seni on vaikides istunud, seljaga vastu akent, suitsetades vahetpidamata. Ta kannab punakat parknahkset kuube ja lühikest seelikut. Jalas on tal vildid, peas nahkmütsike, mille

ääre alt paistavad lühikeseks lõigatud mustad juuksed.

Ta võtab suust paberossi, kustutab selle vastu lauda ja viskab siis põrandale kuidagi ülekäe ning isegi graatsiliselt. Nüüd köhatab ta ja algab aeglaselt, kuid kõrgendab varsti häält, nii et hakkab sõnu lendama nagu julgeid kotkaid, milliseid jälgime rohkem silmadega kui mõistusega.

Kaua, väsitavalt kaua kõneleb Barbara Annenkov, sest tema ta ongi. Ja kui ta viimaks on lõpetanud, ei lõpe siiski veel sõnadevalang. Nüüd tõuseb juhatuselaua tagant meesseltsimees ja omakorda laseb kuuldavale paatost. Seal ta kõneleb „vanameelsusepisilasist“, „mahakäimise-tõvest“; kõneleb jällegi Venemaa saatusest, punaarmee suurist teeneist, meie palga veerandist, mida me peame ohverdama punaarmee heaks. Ning umbes sedasama kõneleb ka kolmas koosoleku juhatuse liige.

Kuulajaid on juba nõrkenud ja istunud põrandale. Seisjate hulgas paistab näolihaste närvilist tõmblemist, suurest tüdimusest, silmis isegi nagu hullumeelsust.

Barbara Annenkov süütab paberossi, tõuseb siis, nagu asuks veidi jalutama jaama ooteruumis. Tõeliselt seisatab ta minu ees ja, andes mulle kätt, küsib vene kombe järgi nii südamlikult, nagu oleksime lahkunud eile parimate sõpradena:

— Kui palju suvesid ja kui palju talvi?

Võtan vastu pakutud käe, kelle omanikuga olen palju kuid söönud ühes lauas, ja vastan samas vaimus:

— Oo, palju!.. küllalt palju!

— Minul veereb juba kahekümne kuues. Ja teil?

— Mitte päevagi vähem, sest oleme vist üheealisi, vastan.

— Teie olete jäänud kõhnemaks, arvab Barbara.

— Ja teie olete kasvanud pikemaks.

Ta naeratab sellele, võtab taskust portsigarri, pakub mulle suitsu.

— Tänan, ei ole õppinud suitsetama, ütlen.

— Rumal! See aitab paljust üle hoopis kergemini.

— Kas on teil paljust üle saada?

— Kellel seda ei ole? vastab ta vastuküsimusega. Süütab siis endale uue paberossi ja, peitnud portsigarri taskusse, lööb käe puusa ning jalad kuidagi väga uljalt harki, kui küsib:

— Kuidas teil siis nüüd läheb, seltsimees?.. Ah jah, kuis on teie nimi? Seda ei ole ma kunagi teadnud, sest meil olite Fräulein.

— Krometi, tutvustan end.

— Ah seltsimees Krometi, kuidas elate?

— Olen, nagu näete, raudteeametnik ja ei muud midagi. Aga kui tohin küsida, kuidas elate teie, seltsimees Annenkov? Kuis elab teie mammike?

Barbara naeratab kuidagi ignoreerivalt, kui sõnab:

— Minu mammake?.. Elaks muidu ikka ka, aga täid teevad temale liiga... ja viina ei ole. Olen talle muretsenud kokaiini, kuid alati ei ole seda saada. Siis ta on niisuguses vaevas, et magab, jalad ülespidi, muidu olevat kange valu. Ainult ma ei tea, kus, naerab Barbara.

— Kas elab ta samas majas?

— Samas majas küll, kuid mitte samas korteris. Esialgu tegime ju vigu, mistõttu kaotasime palju oma positsioonidest.

— Aga kuis jäi teie väärtasjadega: kas võeti need ära?

— Osalt jah. Kuid isal oli suur tutvus, nende kaudu läks palju välismaile. Nüüd tuleb sealt sularaha, millist praegu väga vajame.

— Kas isa on ka kommunist?

— Phüi, kus nüüd tema! lööb Barbara käega kui kõige võimatuma asja peale. — Tänagu õnne, et ei ole saanud „seina äärde". Kord olime ikka raskusis küll, aga mina olen nii mõndagi korraldanud. Nüüd isa käib iga päev turukorviga ja muretseb, mis vaja, toiduks.

— Ja teie... kuidas oskate pidada kõnet!

— Hädaga õppisin... agitaatorite kursusil. Olin seal esimesi suuvärgilt, kuna mul ju selleks omasugune põlvnemine, naerab Barbara.

— Aga miks mängite agiteerimisel piibli fraasidega? Esiteks ei kuulu piibel teie programmi, teiseks on vene lihtrahvas neis teadmisis liiga pime, sõnan imestavalt.

Seltsimees Annenkov teeb oma vildi pehmel kontsal iseka poolkeerutuse, puhub välja pika peene joa suitsu, vaade kiindunud tühjusse. Pöörab siis pilgu minule ja vastab kui see, kes igal ajal on suuteline andma aru oma tegudest:

— Agitaator peab tundma massi hingeelu noote, et neil õieti mängida. Peab ka teadma, et Soome kaubajaama personaalist on enamik soomlasi, kuid on ka eestlasi, lätlasi, kes kõik suuri piiblikeele tundjaid. Venelane teab vähe, aga usub seda rohkem. Nii ei ole ma kuidagi eksinud nuppudele vajutamisega. Hilisemast ajaloost ju teate, et isegi preester Gapon võis mälestamist väärival üheksandal jaanuaril minna tsaari palvele suure töölisväega selletõttu, et oskas piibli fraase segada oma lööklausetega.

— Ja võis seega lasta maha tappa suure hulga süütuid inimesi, tähendan ma kibedusega vahele.

— Aga kelle kaudu peaksime siis taotlema oma suuri eesmärke kui mitte massi kaudu? hüüab Barbara. — Või tunnete teie ajalugu, mil on võidud teha poliitikat ilma verevalamiseta? Ei! Tuleb ka valada verd, kui seda vaja, sest eesmärk pühendab abinõu.

Sellele ei oska ma midagi vastata, ütlen vaid:

— Nii siis oletegi agitaator. Aga kuis võib küll see teid huvitada?!

— Peab huvitama, vastab tema, puhudes suitsu ülespidi. — Peab oskama kohaneda, siis ei ole elu kunagi hädaohus. Või kes peaks siin minu asemel olemagi? Teie ju ometi ei suuda selleni „alanduda", ehkki see oleks just teie õigus.

— Võib-olla, arvan mina. — Aga seesugune kommunism, nagu on praegu, ei ole sellest valdkonnast, mida pooldaksin mina.

— Ja milline see oleks?

— See... peaks olema nii õilis, nii aateline, nii kõiki-armastav, nagu jumal taevas.

Barbara naerab kalgilt ja kõneleb siis:

— Seesugused inimesed, kellest unistate nagu paleusist, ei tee midagi: nad ei ehita ega lõhu. Või on see jumal taevas mingi ideaal, nagu tahate ütelda? Tema on suurimaid lõhkujaid. Näiteks ehitab ta uue ilusaima maailma, mille vaatlusel ta isegi konstateerib, et see kõik on hea. Seal korraga mingi tühise asjakese pärast hakkab aga ütlema: „Ära neetud olgu maa! kibuvitsu ja ohakaid peab ta kasvatama!.. Ka sellestki ei ole veel küll, sest ta laseb tulla veeuputuse ja hävitab kõik, milline looming alles hiljuti paistis olevat nii täiuslik.

Kuna ma midagi ei väida, ainult naeratan, püü-

des näida üleolev, kuigi seesmiselt olen jõuetu, siis kõneleb jälle tema:

— Nii siis: usk seesugusesse „õilsusse" ei ole muud kui teovõimetute enesepete. Siinkohal ütleksin ka, et kunagi ei tuleks vaadata tagasi, mis oli enne. See „enne" ongi harjumuste kammits, mis mässib inimese käsist ning jalust. Ja inimene, keda ei hurma vabadused ega loomejõu avaldused, ei olegi saanud vabaks, või ta ei vääri vabadust. Inimene, kes mõtleb vaid mingile õilsusele, on kui tunnistaja elu kohtulaua ees, et ta oma arengus on jäänud seisma, sest elu vajab patuseid inimlapsi.

Seltsimees Annenkov noomiks mind vist veelgi, kuid ta kuuleb ja näeb ka kõike seda, mis sünnib ümbruses. Kõnelejad on lõpetanud ning esitanud mingi küsimuse koosolijaile. Viimased peavad sellele vastama käetõstmisega. Ning kerkibki käsi... algul üksikuid, siis lisaneb neid kord-korralt, kuni kõikide käed on tõstetud üles.

Nüüd ruttab Barbara presiidiumi laua juurde. Siin võtab ta mapist masinal kirjutatud paberilehe, pöördub koosolijate poole, sõnades:

— Kuna olete ühel häälel vastu võtnud otsuse, et tahate toetada punaarmeed kahekümne viie protsendiga oma palgast, siis teeksin ettepaneku hääletada järgmise resolutsiooni poolt:

— Meie, Leningradi Soome jaama ametnikud ja töölised, oleme ühel häälel teinud otsuse, et meie nüüdsest peale oma palgast annetame punaarmeele kakskümmend viis protsenti, millise palume meie palgast palgamaksmise juures maha arvata punaarmee kasuks.

— Kes on selle resolutsiooni poolt, palun käed üles tõsta. Kes vastu? Erapooletu? Ei ole. Tähen-

dab resolutsioon on võetud vastu täiesti ühel häälel.

Nüüd palun alla kirjutada, ütleb Barbara Annenkov, hüüdes meid nimepidi ükshaaval laua juurde.

Ja meie... oleme vagusi nagu lambad oma niitja ees. Küll oleks meil omavahel veel jagelda: heita üksteisele ette selgrootust, meelekindlusetust ja muud. Kuid mõistame, et iga vastupõiklemine oleks asjatu: seda tõendab juba enne valmistrükitud resolutsioon, kõnelemata sõnadetegemisega väsitamisest, millega kolm on võitnud kolmsada.

Mulle tundub see nii masendavana, et jõudnud järjekorraga lauani, kus peaksin kirjutama oma nime, väriseb ärevusest mu käsi, sulg puruneb ja nime aset täidab vaid tindilaik, ümbritsetud piiskadest.

Läbikäigu avaus on süvenenud kahe riigi piiril: Eesti opteerimiskomisjon töötab juba teist aastat.

Nagu kevadine kosutav tuulepuhang pärast õelkülma talvist ilma käib opteerimispalavik läbi siinse eestlaskonna: kel veel hing sees, see tahab vaid ära siit.

Kuid olukordade kujunedes tõmbuvad hiljem siiski paljud tagasi isegi nende hulgast, kellel juba käes sõiduload. Sest kuuldub, et vene valgekaartlased enne juba täitnud meie kodumaa linnad ning nüüd optantide hulgaline juurdevool olevat seal tekitanud teravaima korterikriisi. Seda viimast aga oskavad küllalt hästi karta siinsed kannatajad, kel olemas mingisugunegi peavari.

Mina ei kuulu seesuguste argade liiki ja olen veel siin vaid seepärast, et kõik ei ole läinud nii libedasti, kui algul võis loota. Olin esimesi opteerimis-

soovijaid, ent, mitu kuud möödunud, siis alles nõutakse väliskomissariaadis, vististi viivitamise ettekäändeks, et pean esitama peale muude isikut tõendavate dokumentide ka ristimistunnistuse. Selle nõutamine oma kihelkonna pastorilt võtab aega ligemale pool aastat.

Ametist vallandamisel tehakse takistusi, avaldatakse isegi survet. Nädal möödunud nädala järele, lähen viimaks isiklikult raudteevalitsusse paluma vabastamistunnistust, ilma milleta ei anta väljasõiduluba. Ent siin avaldatakse mulle isegi põlgust ja võetakse mul õigus ülemust veel nimetada „seltsimeheks“, nagu see seni on olnud seaduseks.

— Seltsimees! Seltsimees! Mis seltsimees mina teile veel olen, kui tahate opteeruda kodanlikku riiki, paugub ülem.

Kõigest hoolimata saan ma siiski mainitud tunnistuse ja lisaks mangun välja isegi veel atestaadi.

Viimaks on kõik load ja paberid korras, ja reis võib alata.

Ma ei tea, kas professor Beilits iialgi jõudis Uuralile või mitte. Ei ole temalt tulnud mingit kirja ega elumärki, samuti mitte ta insenerist vennalt, kellele korduvalt oleme saatnud järelepärimisi.

Oleksime nüüd majaomanikud, kui niisuguseist võiks veel kõnelda meie oludes. Samuti kuuluksid meile küllalt hinnalised mööbligarnituurid professor Beilitsi neid mitte enam vajades, nagu oli meil leping.

Ent mööbliveole on lükatud riiv ette, ja meie peame jätma jumala hooleks oma erakmaja kogu sisustusega ja õitsva aiaga ümber. Mina pean jätma isegi oma suure raamatukogu, millise olen endale soetanud sipelga visadusega.

Või mis sellest küll kõneldagi, kui ainsaks liikle-

mise ja kolimise abinõuks on omad jalad ja hädapärast ka tramm, kuhu võib sisse saada vaid käsipakkidega.

Võtamegi siis Astaga oma kolikompsud selga, tassime trammi, mis viib meid vaksali. Siin jääb üks valvama, kuna teine sõidutab pakke oma tubli kahekümne kilomeetri tagant, kuni meie kahe norm kõik on kohal.

Kaalust käib üle kõik koli. Ja kakskümmend isikut loomavaguni peale koos oma inventariga, see on praeguste optantide ešeloni korrapärane koostis.

Meil Astaga ei ole peita briljante ega säravakivilisi sõrmuseid, sest üks sõrmus ja ainus taskukell võib inimesel olla. Ent paljudel näib neid siiski olevat rohkem.

Poeme oma kraaminatukesega vaguninurka ja katsume jääda puhkama. Puhkama just sellest suurest ja raskest tööst, mille valmistas meile kolimine.

Tuleme nagu mingist surmaööst, sest meil ei ole ainustki saatjat. Oleme kui süüdlased, kes saadetakse maalt välja.

Kuid olgu: unustada on seda kergem, kui ei ole midagi mäletada: ei lilli, ei suudlusi, ei käesurumisi...

Kaasa võtan siit vaid pisut minevikku — ühe peotäie mulda, millesse olen matnud kõik need, kellele olin armas, hinnatav.

— Miks sa nutad? küsib Asta, pannes käe mu ümber.

— Lase ma nutan: mul on nutta nii palju, nii palju. Liiga palju pisaraid tungib esile. Olen nagu mingist lahingust ülejäänud osake, keda surmgi ei ole tahtnud. Mulle oleks nagu laskunud öö, milles kustunud kõik tuled.

Millal rong liikus paigast, ei teagi, sest olime uinunud sõbratariga kaelastikku.

Jõudnud Jamburgi, käsutatakse kõik kraam vagunist välja: siin toimub viimne põhjalik läbiotsimine. Võtame omadki kompsukesed ja paneme ülemuse jalgade ette. Et aga meie esemeil on vististi vaese inimese lõhn juures, siis ei äratagi need tähelepanu: peale laialipuistamise ei sünni midagi.

Muidugi ei lähe kõigil nii hästi, sest mõnel ikkagi osutub mõni riidekangas või liigne väärt-ese. Ning siingi mängib tähtsat osa konfiskeeritud asjade käru. Kas saaki palju, ei tea ütelda. Aga seadus jääb seaduseks, ja keegi ei nurise selle üle, nagu tehti seda kunagi moonarongi juures.

Isegi nalja saab siin mõnega, kes oma kontrabandi läbiviimist on põhjalikult ette valmistanud. Nii keegi tahab terve kullasepakaupluse läbi viia kasti kahekordse põhja vahel. Ent kui see korda võis minna kuskil kunagi enne, siis siin ei usuta seesugust paksu kastipõhja. See lõhutakse alt ära ja nähtavale tuleb kümmekond toopi kuldkellasid, suuri pakke tsaari paberrahasid, siidlõngu ja muid pisiasjakesi, mis sünnitab palju naeru.

Kuid ega sissekukkuja isegi ole mures. Konfiskeerijate tõstes tema peenkaupa korvi sisse, naerab ta koos teistega, nagu oleks ta teinud vaid naljatriki, et olla koomik, kellele kunagi ei makseta.

Ka optantide isikud otsitakse komissariaadis põhjalikult läbi: mehed otsivad mehi, naised naisi, kusjuures tuleb lahti riietuda viimse hilbuni. Viimaks revideeritakse veel rahataskud ja ridiküllid.

Kõik mu dokumendid, isegi teenistuse atestaat rebitakse puruks ja heidetakse paberikorvi, samuti läheb minema Nõukogude raha. Tagasi saan vaid

opteerimistunnistuse ja Eesti Vabariigi ainsa tuhandemargase, mille väärtust ma ei tunne.

— Hüvasti, punane paradiis! hüüame, kui rong liigub paigast ja suveöises poolvalguses hakkab tormama Eesti piiri poole.

Veel kord ta peatub lausa metsa vahel. Vagunisse tuleb ametnikke. Veel kord otsitakse meid läbi ja kontrollitakse opteerimistunnistusi käsilaternate valgel.

Alles pärast seda me pääseme üle piiri oma kodumaale.